

تەفسیری زمانکۆیی

بە قەڵەمی

مەلا سەید زمانکۆیی

جەژمی : ٢٥

بەرگی دووهم

تەفسیری زىناكۆيى

بەقەلەمى

مەلا سەيدى زىناكۆيى

جىزمى ﴿۲﴾

بەرگى دووھم

تەنھەرىكەت ۋە سەنئەت

ناوى كىتەپ : تەنھەرىكەت ۋە سەنئەت .

ناوى نووسەر : مەلا سەيدى زىننەت .

جىزمى دووھ .

بەرگى دووھ .

چاپى يەكەم .

چاپى كۆمپيۇتەر راپىكاشانى : چاپخانى تەنھەرىكەت بابان

ژمارە سېپاردنى (۴۰۹) ي سالى (۲۰۰۰) ي ۋەزارەتى رۇشنىرى بى سېردراۋە .

ماڧى لە چاپدانى بۇ نووسەر پارىزراۋە .

ئەبەقەرە

بەناوی خۆی بەخشندە میهرەبان

هەزاران سوپاس و چاکەیی زۆر بۆ پەرەدگاری خاوەنی بوونەواران ، درودی بێ پایان
بۆ سەر گیانی ینشەوامان یتەمبەر و هاوێلانی .

لەشەوی چوونی یتەمبەر ﴿﴾ بۆ میعراج نوێژ پێوست کرا لەسەر موسولمانان
لەمەکە بەر لە کۆچی یتەمبەر ﴿﴾ بەسەر و نیوی ، هەتا لەمەکە بوون ڕوویان
دەکردە کەعبە کاتی یتەمبەر ﴿﴾ کۆچی کرد بۆ مەدینە فەرمانی بێ درا ڕووبکات بۆ
(بیت المقدس) بۆ دلتەوایی کردنی جولەکەکان کە زۆربەی زۆریان لەمەدینەو ئەم لاوای
مەدینە دانیشبوون ، وە زۆربەی کاروباری دانیشتوان بەوان هەلەسورا ، هەروا بەو
جۆرە مانەو . بەلام یتەمبەر و هاوێلانی دلتیان ئەکول بۆ ڕووکردیان بۆلای کەعبە لە
نوێژدا ، چونکە پلەیهکی گەورەیی پێوژی بێ درا بوو لەلایەن خۆیان باواییانەو ،
وێخانەیی خواو دروست کراوی ئیبراهیمی باپریان و ئیسماعیلی کۆری بوو ، یتەمبەر
﴿﴾ بەدل ئەپارایەو و چاوی بۆ ئاسمان بەرز ئەکردهو ، چاوەڕوانی پەيام و فەرمانی
خۆی ئەکرد ڕووانگەیی بگورێ بۆلای کەعبە ، وە زۆریش دل گران بوو لەوێ
جولەکەکان ئەیان ووت : زۆر سەیرە موحەممەد ڕوونەکاتە ڕووانگەکەمان و دژی
ئاینەکەمان ، کۆپ پەيامی بۆ هات و فەرمانی بێ درا ڕووی خۆیان وەرگێڕن بۆ کەعبە ،
بەو بۆنەو بێ تاوێران بەگشتی و جولەکەکان بەتایبەتی ئەم کارەیان بەهەل زانی و دەستیان
کرد بەبلاو کردنەوێ پرۆیاگەندەیی زەهراوی ، لەدژی یتەمبەر ﴿﴾ ئەیان ووت :

تەفسیری زمانکۆیی

موحه نازانی چی بکات و بۆ چ جیگه یه رووبکات له نوێژدا، بگره زۆرترین ساویلکه و نهوانه ی که باوه ی له دلیاندا نه چه سپا بو له نانی نیسلام وهر گهران بۆیه خوی گهروه ئهم نایه تانه ی نادره خواره وه و فهرموی :

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّيْنَاهُمْ عَنْ قِبَلِهِمُ الَّذِي كَانُوا
عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ۝١٤٢

﴿سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ﴾ نهزان و گیل و گهوجه کانی جوله که و دوو رووه کانی ناده میزاد و بی باوه ره کان که بروایان به گۆرینی روانگه نی یه نه لێن :
﴿ مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبَلِهِمُ الَّذِي كَانُوا عَلَيْهَا ﴾ چ شتی که موسلمانانی وهر گه یاره لهو روانگه یه له سه ری بوون و روویان تی ته کرد له نوێژدا ؟ واته نه وسا به به یته لموقه ده سو نیستا که عه به .

﴿ قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ﴾ موحه مه تۆ بلی رۆژه لاته و رۆژناوا بۆ خوان نهو خاوه نیانه ، نه وه ی راستی بیته شوینی به تایه تی په یوه ندی به خواوه نی یه بوونه وهران هه موویان هی خوان ، وه فهرمان ته دات به به نده کانی رووبکه نه هه رایه که به وه ی ، هه ر شتی نه ویکا کهس توانای پر سیاری نی یه .

﴿ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ خوا رانوما ی که سیک ته کات بۆلای رینگه ی راست ئاره زووی هه بیته ، نهو شته ی خوا بیکات بۆ نه وان چاکه و به سووده که بریتیه له نوێژ کردن جاری بۆ روو کردن بۆ به یته الموقه دهس جاری تربۆلای که عه به ، وه نهو شته ی شیاو بیته به گۆیره ی بیوست فهرمانی بی ته دا .

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا
شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا
جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ
مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ
هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ إِيْمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ
لَرءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٣﴾

﴿وَكَذَلِكَ﴾ وههروهك خوی گهوره رینومایی نیوهی کرد بۆلای رینگهی راست ،
رووی بی کردن بۆلای خانهی خوا که نیراهیم دروستی کردووه و کراوه بهروانگه بۆتان
﴿جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾ ئیمه نیوهه مان کردووه به گهلیکی ههلبژاردهو دابهروهو مام
ناوهندی ، پلهتان که مژ بیت له پلهی پیغه مبهرا و بهرز تر بیت له گهلانی تر . ئهم ئایه ته
ههموو موسولمانانی سهردهمی پیغه مبهرا و ههموو سهردهمیکی ترده گریتسهوه ، ههتا رۆزی
دوایی ، ههروهك نهفه رمووی : ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ﴾ وهه ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقَصَاصُ﴾
کهواته ئهوانه ی ئهیا نهو ی بیرون به سهرا تا قمیکی تاییه تدا له نه رخ ی نیسلام کهم نه که نه وه ،
وه نهیا نهو ی له پشته وه تیغی ژههراوی خو یان بدهن له نیسلام ﴿وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ
الْكَافِرُونَ﴾ وهخوا پرووناکی ئایینی خوی تهواو نه کا باوه کو بی باوه ران بی یان ناخوشییت .

موسولمانان مام ناوەندین بەمانای ووشە : مام ناوەندین لە بیروباوەردا ، نەبەتەواوی
 واز لەجیهان دێن ، وەنەبەتەواوی کالای جیهان ئەکەن بەت و بێپرست و لەنرخ
 ئادەمیزاد کەم کەنەو بە پەرەپێدانی سەرۆت و سامان . مام ناوەندین لەهەست و
 ووردبوونەودا ، نەدەرگای فێربوون دائەخەن ، نەبەکوێرانەش شوێن کەس ئەکەون ، مام
 ناوەندین لەرێکخستنی خۆیان نەپال ئەنێن بەئادەمیزادەو و ژێر دەستە ی ستمکاران نین ،
 نەدەستە جلەویان بۆ شل ئەکرێت کەهەریەکێ گیلی بانی بخۆن و بۆ خۆیان بژین . بەلکو
 بەجۆریکی شیاو ئادەمیزاد بەیەکەو ئەبەستێ بۆ یەکتری بژین نەک بۆ گەلیکی تەنها . مام
 ناوەندین لەکۆمەڵایەتیدا نەبۆ گەلیکی تەنها تەواوی مرۆف ئەتوێنەو وەنەکۆمەڵگایەکی
 گەورە بۆ تاکەکەسێ وەیا بۆ چەند کەسێ مرۆف ئەکەن بەژێر دەستە . بەلکو هەموویان
 بەگۆڕە ی کۆششی خۆیان بژین بەمەرجی جگە ی خۆیان نەخەنە پشت گۆی . بەلکو بەو
 جۆرە ی پێویستە ئەوانیش بژین . مام ناوەندین لەجیگەو شوێنداو لەساماندا نەکۆمەڵی
 بەتەنها خاوەنی پیت و فەر و سامان و کۆشک و پلە ی سەرزەوی بن ، نەهەندیکیشیان
 هەناسە ساردو بی بەش و بی جیگەو دەر بەدەر و بی پلەبن بە جۆریکی ستم کارانە . مام
 ناوەندین لەتایین و پەرستندا ، نەبەکجاری واز لەهەموو تاین و پەرستن دێن ، و نەدوای
 هەموو پرۆپوچ و ئەفسانەو جادویدەک ئەکەون . بەلکو دوای راستی و راستی پەرستی و
 بەلگەداری ئەکەون ، خوا بەکی تەنها و بەتوانا نەپەرستن ، نەک بتی تاشراو بی گیان
 و گاوگورگ و ئەستێرە و فریشتەو مرۆف و گۆر و دارو گومەز پەرستن و کالائو
 کەرەسە ی جیهان پەرستن .

مام ناوەندین لەرێزی پیغمبەرندا ، نەئەیانکوژن و لەنرخیان کەم ئەکەنەو ، نەئەیان
 پەرستن و بیانکەن بەخواو کوری خوا ، بەلکو بەبی جیاوازی رێزی هەمووویان ئەگرن و
 نایانکەن بەخوا .

﴿لَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ﴾ بۆ ئەو ئێوەی موسولمان گەواهی بدەن لەسەرھەموو ئادەمیزادێ لەپێش خۆتانەوێ بەو راستیانە لەنامەکانیاندان ، لەو شتانە پێیان گەشتوو کەپێغەمبەرەکانیان فەرمانی خویان بەوان گەیاندوو ، وەئامۆزگاریان کردوون ، وەھەروەھا لەپرۆژی دواشدا شایەتیان لەسەر ئەدەن ، کەفەرمانی خویان وەرنەگرتوو باوەریان نەھێناو .

﴿وَيَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيداً﴾ وەپێغەمبەری شایەتی لەسەر ئێوە ئەدات ، کەئەوانامەیی بۆی ھاتوو بەئێوەی گەیاندوو ، وەشایەتیش ئەدات لەسەر ئەو کەسە کاری بەئێسلام و فەرمانی ئێسلام نەکردوو .

زانایان لەمانای ئەو شایەتی دانە خۆیان ماندوو کردوو ، بۆ ئەو مەبەستە ئەم پرسیارە ئەکەین : ئایا وەکو پێغەمبەر شایەتە بەسەر ئەوانەو فەرمانی خویان بەجێتەھێناو لەموسولمانان ، ئێمە موسولمان شایەتی ئەدەین لەسەر ئەوانە موسولمان نین و باوەریان نەھێناو بەخوا ، وەبەفەرمانی خواو پێغەمبەر ھەتەساوون ؟

لەو ئەمدا ئەوێ بتوانین باسی بکەین ئەمەیی : زانایانی موسولمان پێوستە لەسەریان ناوەرۆکی قورئان بەنەزان و نەخۆتەوارانی خۆیان و ھەموو بیباوەران بگەین ، بەگوێرە توانای خۆیان ، ھەر کامیان بەو کارە پرۆزە ھەتسان لەزانایانی موسلمان ئەبە شایەت بەسەر ئەو کەسانەو ئەمان پێیان راگەیاندوون و بەو کارە ھەتساوون ھەر کامیشیان بەو کارە پرۆزە ھەتەسابن پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ لەپرۆژی دوایدا لەبەردەم خوای گەورەدا شایەتی ئەدات لەسەریان کەبەپێوستی خۆیان ھەتەساوون ، ئەوکاتە ئەو پەری نەگەتی و شەرمزاری بۆ ئەو کەسانە کەمترخەمی و سستی ئەکەن لەگەیانلانی فەرمانی خوا ، کەپێغەمبەر شایەت بەسەرێو ، وەلەو کەسەش خراپتر ئەو کەسەیی خراپەکارو خراپە وێژیت ، بیته ھۆی بلاوکرانەوێ دوودلی لەئێوان ئادەمیزاد دا دەربارەیی ئەو کەسانە باوەردارن ، وەبیته ھۆی نزم کردنەوێ ئاین .

وهك لعموبدر باسمان كرد يه كم جار كه نويز پيوست كرا لهر موسولتمانان لهر كه
روويان نه كرد بولاي كه عيه ، كه پتقمبر ﴿ ﴾ كز چي كرد بؤ مدينه فرمانيان پي درا
رووبكه نه بهيولم قدوس ، هروا بوون هتا ماوهي (١٨) مانگ هتا يه كه مين فرمانيان
بي درا رووبكه نهوه بولاي كه عيه بهيك جاري ، بؤ روونكر دنهوي نهو كاره خوي گهوره
له فرمان بي دانيان بولاي بهيولم قدوس لهو ماوهيدا خوي گهوره ده فرمانوي :

﴿ وما جعلنا القبله التي كنت عليها ﴾ وهتيمه نعمان گيرابوو نهو روانگيه تؤوله سري
بووي لهو ماوهيدا له نويزدا رووت نه كرد بؤ بهيولم قدوس .

﴿ الا لنعلم من يتبع الرسول من ينقلب على عقبيه ﴾ مه گهر بؤ نهوه تيمه بزانيان چ
كه سي دواي نهو فروستاديه نه كهوي بؤ روو كردني بولاي روانگهي كه عيه ، لهو
كه سانهي وهر نه گهرين له ناييني رهواو راست ، بي فرماني خواهه كمن و نه چنهوه بولاي
بي باوهري ، ياني ههر لهبر تاقى كردنهويه چ كه سي له موسولتمانان دواي پتقمبر
نه كهوي لهوهي خوا فرماني بي داوه ، وه چ كه سيكيان دوودلي پيدا نه كمن ، گفتوگزي
بي باوهريان كاريان ني ته كا كه گوايا موحد سر گهر دانه لهروو كردني موسولتمانان
بؤ نويزيان و باوهريان كم نه بيهوه ، وه نهو كه سانهي خويان گرتووه له سر ناييني نيسلام
جوي نه بيهوه لهو كه سانهي پاش گز نه بيهوه خوي گهوره هه موو شتيك نه زاني
له هه موو روويه كهوه نيز بؤ نه بيت بفرمووي : هتا تيمه بزانيان چ كه سي دواي پتقمبر
نه كهوي خوي گهوره هه موو شتي نه زاني لهوه لامي نهو پرسيا ردها هه رچه نده زانيان
كزشي زوريان كردووه بؤوه لامي نهو پرسيا ردها وه كو ييزاوه بؤ نه ميه چا كه كاران
و خراپه كاران دهر كهون بؤ هه موو نادميزاد جوي بيهوه لهيه كزي ، هتا هيج كه سي
گوي له گفتوگزي خراپه كاران نه گري .

﴿ وان كانت لكبره ﴾ وه نهو گورپانكاري و روو كردنه قيلهيه هه رچه نده قورس
و گهوره يه لاي نهو كه سانهي شهيتان ياري بهد قلياتن نه كات ، وه باوهري بهباشي نه چرتنه
دليانهوه ، وه له نايين پاشگيز نه بنهوه .

﴿إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ﴾ مه گهر له سهر که سانیکى نهو تو گران نى به خوا رینومایى کردوون ، واته نهو که سانه رینومایى کراون بو تیگه یشتن لهو کارانه ، که جیگه ی خوش و شیاویان بو دانراوه ، هموو فرمانانى به جى دینن بو خواى گه وره هه تا راوه ستاو خوگر بن له سهر باوه رى خو یان ، نهو که سانه باوه ریان چه سپاوه و پروو کهش نین و پاش گهز نابنه وه . ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ﴾ وه خوا بهو شیوه نى به له ناو بیا بیرو باوه رى ئیره بهو شتانه هاترون بولای پیغمبر ﴿﴾ بیان خاته دوو دلی به وه له هېچ شتیکا . واته به باوه رى راستى خو تانه وه نه تانه یته وه . ﴿إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ الرَّحِيمُ﴾ به راستى خوا نهو به رى نهرم و به به زه ی به بو ناده مزاد ، زور میهره بانه له گه لیاندا و لیان خوش نه ی .

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ
فَلْنُؤَلِّسَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ
أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَفِلٍ
عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ
آيَةٍ مَا تَتَّبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ
بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ
مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾

پتغمهبر ﴿ ﴿ ﴾ ﴾ بۆ ماوهی شانزه مانگ و دوی کۆچ کردنی بۆ مه دینه له نوێژدا
رووی نه کرد بۆ بهیتولقه دهس . بهلام له دلایا له خوائه پارایه وه ورووی و بهرز نه کرده وه
بۆ ناسامان و پروانگه که ی بۆ بگۆرێ بۆ لای که عبه ، ههتا ریکه وتوبی له گه ل ئایینی
ئیراهیم و دژی جوله که کان بیت ، خوی گه و ره نزا که ی لی وهر گرت و فهرمووی :

﴿ قَدْ نَرَى ثَقْلَبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ ﴾ به راستی ئیمه نه زانین و نه بینین به بهرزی
پروومهت و چاوت بۆ لای ناسمان ، چاوه روای و پیت خوشه گۆرینی پروانگه بۆ لای
که عبه ، ناره زووت وایه فهرمان ده رجیت و ناوات بیته دی .

﴿ فَلَنُؤَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا ﴾ که واته دوا یی ئیمه روی تو وهره گیرین بۆ نهو پروانگه یه تو
به سه ندی نه که ی و پیت خوشه ، چاوه روانی نه گه ی که فهرمانت بۆ ده رجیت .

﴿ قَوْلٌ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾ که و ابو تو رووی خۆت وهر گیره له نوێژدا بۆ
لای مه سجد و الحرام . خوی گه و ره ناوی نهو مز گه و ته ی بر دووه به (الحرام) بۆ نه وه ی
پتو یست بیت ریزی لی بگیری و قه ده غه بیت به چاوی سووک سه یر بکری ت .

که عبه یانی خانهی خوا : به شیکه له مز گه و تی حهرام ، نهو مز گه و ته ش به شیکه له هه موو
حهرام که مه که و هه موو لایه کی نه گری ته وه که قه ده غه یه راوو کردن و نیچیر گرتن
له ودا . له نیو بردنی مز گه و تی حهرام نهو ه مان بۆ ر و ن ده بیت ته وه روو کردنمان بۆ لای که عبه
به سه بۆ مان ، چونکه روو کردن راسته و خۆ بۆ که عبه زۆر قورس و گرانه بۆ نهو که سانه ی
دوورن له که عبه ، بهلام نهو که سانه ی نزیکن پتو یسته راسته و خۆ روو بکه نه که عبه .

﴿ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ﴾ وه ئی وه ی موسولمان له ههر جیکه یه که هه ن
دوا یی روو وهر گیرن بۆ لای به شیک له که عبه له ده شتان یا له کیو و ده ریا و هه وادا .
له رۆژه لاتن یان له رۆژ ناوا ، پتو یسته له سه رتان روو بکه ن بۆ لای مز گه و تی حهرام ، و
سنگتانی تیکه ن ، قه ده غه یه پشی تیکه ن و بیخه نه ئه م لاو لاتانه وه . به و پیه رووانگه ی
موسلمانان نه گری پت به گری ره ی گۆرانی هه ریم ، وانه بیت روو نه کری ته رۆژه لات یان

رؤژئاوا ، وایش نه بیت پروونه کریتسه باشور ویا باکور ، بویه موسولمانان نرخیکی تاییه تیان به کاروباری پرووانگه داوه ، زانیاری به کی تاییه تی یان داناوه ناوی نراوه (سمت القبله) به پیچه وانه جوله که کان پروونه کهن بؤلای رؤژئاوا ، گاوره کان پروونه کهن بؤ رؤژه لات ، نیت با بهیتو لموقه دمس له پشتیانه ویه بیت گرنک نی به به لایانه وه .

خوای گهروه جاریک نه فدرمویت به پیغه مبه ﴿ ﴿ ﴾ ﴾ : ﴿ فَوَلَّ وَجْهَكَ ﴾ یانی تۆ موحه ممد پرووهر گپه ، جاری تر به موسولمانان ده فده روی : ﴿ فَوَلَّوْا وُجُوهَكُمْ ﴾ یانی نهی موسولمانان پرووتان وهر گپن ، به گویره ی ده ستوری قورئان فهرمندان به پیغه مبه ﴿ ﴿ ﴾ ﴾ فدرماندانه به موسولمانان ، ههروه ها فدرماندان به موسولمانان فهرماندانه به پیغه مبه ﴿ ﴿ ﴾ ﴾ که واته بزچی خوای گهوره هه ریه کیکانی نه فدرمووه و ههردوولاشیان بگریته وه به یه که وه . له وه لامدا زانایان ده لین گزپینی پرووانگه پرووداویکی یه کجار گهوره یه له ئیسلامدا ، له بهر نه وه ی گۆرانه که بؤ ئاواتی پیغه مبه بویه خوای گهوره ده یه بیت بؤ نه و مه بهسته هۆشیارمان بکاته وه بؤ باسی پیغه مبه و دووپات کردنه وه ی جاری به تنها و جاری تر له نیو موسلماناندا ، نه ویش بزاین هه موو فهرمانه کانی خوا راسته و خو پرووی بؤ پیغه مبه ره ، بؤ موسولمانانه له پله ی دووه مدا ، به هۆی پیغه مبه ره وه ﴿ ﴿ ﴾ ﴾ .

بانه مهش بزاین چ کاتی پیوسته راسته و خو پروو بگریته خانه ی خوا و پرووانگه که ی ؟ ، که عبه یانی خانه ی خوا پرووانگه ی نه وانه یه له مزگه وتی هه رامدا نویژده کهن ، مزگه وتی هه رام پرووانگه ی دانیش توانی مه که یه ده ورووبه ری هه رمی مه که یانی سنووری شاره وانی یه که ی مه که ، پرووانگه ی رؤژه لات و رؤژئاوا باکورو باشورو جیگه دووره کانه .

پروو کردن بؤ پرووانگه پیوسته له نویژه فهرزه کاندای له سوجه دی سه هوو ، نویژی مردوو هه موو نویژه کانی ترو کاتی نییه ت هیتان بؤ نویژه سونه ته کان . به لام له دوا ی نییه ت هیتان نه توانی پروونه کریتسه پرووانگه .

ئەو كەسانەى لەسەر ئاينى ئىسلامن وەكو پىيان دەوترىت موسلمان پىشيان دەوترىت
ئەھلى قىبلە ، خىران قورئان و خىرانى شەھادەت يان پى دەوترىت ، ئەو ناوانە ھەموويان
يەك مانا ئەبەخشن بەلام ناوى موحەدىكەكان ناويكە دوژمنانى ئىسلام بۆيانيان داناوو
دروستيان كرددوو ، بەگۆرەى بىرى خراپيان سەر بەكەسىكى تەنھان نەك سەر بەئائىنى ،
وئەى بوززىكان و زەرەشتى وماركسى ھەتا دىت . مەبەستمان لەو باسە ئەمەيسە : ئەو
ناوانە ھۆشيارمان ئەكاتەو : كۆمەلگاي گەورەى ئىسلام دانىشتوانى ھەر جىگەيەك بن و
ھەر رەنگ ھەر زمانىكيان ھەيىت خواھنى يەك ئاينى ، ئەو ئاينە لايان بەنرختر و گەورەترە
لەگيان و سامانيان ، موسولمانان بەو گيان و سامانەى خويان ئەو ئاينە دەپارىژن و خويانى
بۆ دائەننى . لەبنچىنەى ھەرە گەورەى ئاينەكەيانە : باوەر بەخوا و بەفرىشتەكان و نامەكان
و پىغەمبەرەكان و پۆزى دواى و پروو كردن بۆ لاي كەعبە لەنوژدا . كەواتە ئەو كەسانەى
لەو خىرانە باوەرپيان بەو جوړە بىت و بەرەو روانگە نوژبەكەن بەباوەرپدار دائەنرئى ،
بەپىچەوانە ئەيەوى كۆمەلگاي ئىسلامى پى بى ھىز بەكەن و موسولمانان پارچە پارچە بەكەن
و ، يارىدەى دوژمنانى ئىسلام ئەدەن بۆ نەمانى پرووناكى ئاين و بىەوى و نەيەوى بى باوەرە .
﴿وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ﴾ وەبەراستى كەسانىكى ئەو تو
بەوان بەخشاوہ نامەى خوا بەراستى ئەزانن گۆرانى پرووانگەلە بەيتولمەقدىسەو بۆلاى
كەعبە راست و رەوايە لەسەر موسولمانان لەلايەن پەرورەدەكارى خويانەو ئەو فەرمانە
ھاتوو ، وەلەنامەكانياندا نوسراو پىغەمبەر ﴿ﷺ﴾ لەنوژدا پروودەكاتە دوو پرووانگە ،
لەدوايدا بەيەكجارى فەرمانى پى ئەدرى پرووبكات بۆ لاي كەعبە ، ئەو فەرمانانە خوى
دروستى نەكرددوو وەك ئەوان گومان ئەبەن .

﴿وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْلَمُونَ﴾ وەخوا بى ناگانى يە لەو شتانەى كەئەو خواوہ نامانە
ئەيكەن كەبروايان بەگۆرپىنى روانگە نى يە ، وەگىرە شىوئى ئەكەن .
﴿وَلَيْنَ آتَيْنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ﴾ وەسوئەد بەخوا ئەگەر تۆبھاتايەى و بتھتايە
بۆ كەسانىكى ئەوتوو دراوہ بەوان نامەى خوا بەھەموو بەلگەو نىشانىك لەسەر راستى
خۆت كەگۆرپىنى روانگە بەپەيام بۆت ھاتووہ لەلايەن خواوہ .

﴿ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ﴾ نهوان دواى پروانگه‌ى تو نهئه كه وتن له بهر له خوبايى بونيان و لاساريان ، چ جاي دواى ثابنه كه ت بكهون ، بهلگهو نيشانه بوئه نهوان سووديان ني يه ، ره گمز په رستى و نه زانين و كرده وه و روشتي نهوان دهردى بي دهرمانه ، نيز وازيان لي بهيته . ﴿ وَمَا أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتِهِمْ ﴾ وه توش دواى پروانگه‌ى نهوان ناكه ويت ، هه رچه نده هه ندى له خاوه ن نامه كان ناوا ته خواز بوون ، و لايان وابوو تو بگه رپيته وه بولاي پروانگه‌ى نهوان ، نيز بابيه داخه وه بمرن و به ته مانه بن ناواتيان بيته دى .

﴿ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ﴾ وه هه ندى له خاوه ن نامه كانيش دواى پروانگه‌ى هه ندى تريان ناكهون . واته جوله كه كان بو رورژ ناوا پروونه كه ن له نو ريزاندا ، گاوره كان پرووبولاي رورژه لات نه كه ن ، هيچ تاقميكيان واز له ور پروانگه يه نايه هيتن له سه ريني و دواى پرووانگه يه كي تر بكهون ، نهوان كه نه مه كرده وه يان بيت چو ن شوين پروانگه‌ى تو نه كهون . بگه ره نهو ناكو كي يه ي جوله كه كان هه يانه له ناو خوياندا زور نالوز تره ، وه هه روه ها گاوره كانيش زور زور ناكو كي يان له گه ل يه كترى هه يه ، نهو كوشتن برپه ي كه كاسولي كه كان كردو ويانه له گه ل پروتستانه كان بي وپنه يه و له هه موو سه رده مي كدا كه هه ر دو كيشيان گاورن .

﴿ وَلَئِنْ أَتَيْتَ أَهْوَاءَهُمْ ﴾ وه نه گه ر تو مو حومده دواى نار ه زوى خاوه ن نامه كان بكه ويت و بهت وي ت ليت رازى بن ، نه لين به خوت و هاو رپيكانت بن به جوله كه يان گاور هه تا رپنمو وي وه رگرن . نه گه ر تو دواى پرووانگه‌ى نهوان بكه ويت .

﴿ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ﴾ له دواى نهو شته ي ها تو وه بو تو له و زانينه بي گومانه كه من نا گادارم كردو ويت ، كه نهو خاوه ن نامانه له سه ر كاري پرووپو چن ، وه بر وايان به كاري ره واو راست ني يه ، وه له لايه كي تره وه نهوان نه زانن نهو پرووانگه‌ى تو يه هه ره نهو پيوست كراوه له سه ر نيراهيم و هه موو نه وه كاني .

﴿ إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ به راستى تو نهو كاته له سته م كارانيت وه بي فه رمانى منت كردو وه ، وه زيان ت به خوت گه يان دو وه ، و واز ت له په رستى من هينا وه ، وه نهو جو ره

کارانەش لەپتەمبەرەو دوورن ، وەھەرگیز گوناھ لەو پەیدا نەبوو و نایشییت ، بەلام خوا
بۆ ناگادار کردنەوێ پتەمبەر ﴿ ۱۰۱ 》 ئەوێ یی فەرموووە هەتا لە گەل خواوەن نامەکان
توندو تیزتر بێت ؛ چونکە چاکەیان ئی ناوەشیتەووە ناشتی لە گەلیان یی سووودە ، هەولێدان
بۆ گەڕانەوێان یی تەنجامە . لەسەر ئازاوەو یی باوەری و خراپە کردن لە گەل ئەو کەسانەو
چاکەیان لە گەل ئەکەن و لەسەر ئەو شتانە دروست بوون .

ئەمەیش بزانین : زانایان هەر جورە بیروباوەریکیان هەبێ ، دواى وتووێژ لە گەل
یە کەترى زۆر نزیکە پێک یێن لەسەر ئەو شتەو بیروباوەریان لە گەلتی جیاوێزە ، بەمەرجی
ئەو شتە پەڕەندى بە ئایەنەو نەبێت ، بەلام ئەگەر جیاوازی بیروباوەریان پەڕەندى بە کاروبارى
ئایەنەو هەبوو ، هەرگیز چارەروانى یە کەرتیان ئی ناکرێ هەزاران هەزاران بەلگە
بۆ یە کەترى بەتێنەو ، ئەو دوو هەلوێستە باس کران بە چارە یێنراوە ، بۆ یە زاناى و تویانە :
وەر گەڕانی ئادەمیزاد لە هەموو شتێ زۆر ئاسانەو نزیکترە لە وەر گەڕانیان لە ئایین .

ئەو شت ئە گەڕیتەووە بۆ ئەوێ بە کەترانە دواى ئایینی باووبایرانىان کەوتوون ، ئەقلى
خۆیان نەخستۆتە کار ئەو کارە نالەبارانە لە ئیسلامەو دوورن ، چونکە ئیسلام پشتی بە ئەقل
و بیر کردنەو بەستووە ئەک بە کردەوێ نە فامانەو باووبایریان . ئەو کەسەو لە ئایەکانى
قورئان و فەرموودەکانى پتەمبەر ﴿ ۱۰۲ 》 ووردیتەووە بۆی دەردە کەوێ موسولمانان
بۆ ناسینی خواو ئایە کەیان جگە لە ئەقل دواى هیچ شتێکی تر ناکەون . فەرماندان
لە قورئاندا بە ئادەمیزاد بۆ بیر کردنەو زۆرن .

ئەو کەسانەو ئەلێن باووبایرە کاغمان چۆن بوون ئیمەیش ئاوانەبێن ، لە پوختەو مانای
قورئان و وردنابەووە و لە یاسای ئیسلام لاینداو ، وە پێوستە لە سەرمان بە دووژمانى ئیسلام
راگەیهێن تەماشای ئیسلام لەو کەسانەو ئەکەن ، ئەوانە لە ئیسلامەو دوورن و تەنها
ناویان موسولمانە ، ئیسلام لە شوێنکە بە ناو موسولمانەکان لە شوێنێکی تردان .

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ﴾ کہ سائیکی نہ تو تہ نئمہ بہ خشیو مانہ بہ وان نامہ ی نئمہ لہ مالرمہ کانی جولہ کہو زانایانی گاور ، پیغہ مبہر نہ ناسن ہدروہ ک چوَن کورہ کانی خو یان نہ ناسن ، عومہری کوری خہ تتاب لہ عہ بدولای کوری سہ لامی پرسی لہ بارہ ی پیغہ مبہر وہ ﴿﴾ ﴿﴾ فہرموی: لہ کوری خوُم چاکر نہ ناسم و گومانم لہ ناسینیدا نی یہ . بہ لام مہ گہر دایکی خو ی بزانی لہ چ کہ سیکہ لہ وانہ یہ ناپاکی کردبی. ہدروہا نہ زانن کہ عہہ رووانگہ ی خو یان و ئبراہیم و پیغہ مبہرانی تریشہ ، وہ قورٹان نہ ناسن کہ نامہ ی راستی خواہ ہدروہ کو ناسینی کورہ کانیاں ، چونکہ تہ وارات و نیجیل موژدہ یان داوہ بہ ہانتی پیغہ مبہر ﴿﴾ ﴿﴾ بہ ہموو شیوہ زہ کانی یہ وہ ، ہدروہا باسی رووانگہ یشی بو کردوون .

﴿وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ﴾ وہ بہ راستی تا قمی لہ وانہ ی نامہ یان دراوہ تی پیغہ مبہر رو رووانگہ و قورٹان نہ ناسن بیجگہ لہ عبد اللہ کوری سہ لام و ہاورپیکانی.

﴿لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ﴾ بہ راستی راستی و رہ واکان دائہ پوشن . بہ لئی ، راستی دائہ پوشن باناوی موحمہ مدیش بخویننہ وہ ، نہ وہ ک سہ رو کایہ تی و سوودی تابیہ تی خو یان لہ کیس بجی، لہ و جو رہ کارانہ دا ونہ بی ہر خواوہ نامہ کان و ابن ، بگرہ نہ بینن ہہندی لہ زاناکانو ماموستا کانی نیستایش بہ بی بہ لگہ لہ پڑی ہہندی لہ ہاورپیکانیاں کہم دہ کہ نہ وہ

زانبارىيەكانى دائەپۆشن و ئەيشارنەو ، موسولمان پيويستە ريزى ھەموو كەسى بگري
ھەر كەسى بە گۆرەي پلەي خۆي ، خۆي گەرە ئەفەر مووی : بەراستی ئیمە ريزى
نەو ەكانى ئادەم ئەگرين ، ئيز چۆن ئەبیت زانبارى زانايان داپۆشري .

﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ ئەوانە ئەزانن كە موحەمەد فروستادەي خۆايە و كەعبە رووانگەيەو ،
نامەكانى خۆيان ئەمانەي روونكر دۆتەو و رەوايش نىيە بيشارنەو ، كەچى ئەيشارنەو .

﴿الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ﴾ ئەو راستيە لەلایەن پەرە دگارتەو ھاتووە ، بەدەمى ئەوان نابیت
كە ئەيشارنەو لەئادەمیزاد .

﴿فَلَا تُكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ كەواتە تۆ لەو كەسانە مەبە گومانيان ھەيە لەفەرمانى
ئیمە كە گۆرینی رووانگەيە بۆلای كەعبە ، وەزائە رووانگەي ئىبراھیم و پيغەمبەرانی تریش
بوو . لیرەدا پيويستە بزانی پيغەمبەر ﴿ﷺ﴾ گومانى نەبوو ، بەلام دەستوورى قورئانى
پیرۆز وایە روونەكاتە پيغەمبەر ﴿ﷺ﴾ ، لە فەرماندان و قەدەغە كردنا مەبەست
ئادەمیزادانى ترە لەو سروشەدا .

خۆي گەرە بەو روويی كردنەي بۆلای پيغەمبەر ﴿ﷺ﴾ موسولمانانى لەمەوپاش
ھۆشياردەكاتەو كەوتنەي موسولمانانى پيشوانيان بن . پرپووجى بىباوەران كاريان
تى تەكات . كەواتە كاتى گۆيمان لەو ھەرەشانەبوو شاينەي ئیمەي موسولمان نىيە
بەھەموو نەفامىيەكەو داواي كاروبارى ھەلسور او مان لەگاور و جولەكەو شيوعىيەكان
بكەين و ، ئاينمان لەمیزوونوسانى ئەوانەو ەربگرين ، كەچى گۆيمان لىيە ھەزاران
دروودەلەسە ھەلئەبەسە بۆ گومان پەيدا كردن لەقورئان و فەرمودەكانى پيغەمبەر ﴿ﷺ﴾ ،
كەچى ئيزە قوتايىيەكانتان ئەنيرن بۆلایان بۆ خويندنى زانبارى ئيسلام لەزانكۆكانيان
دەرچن و بينەو بۆلاتان بەميشكى دەستكارى كرايانەو ە دلى پر كينەيانەو . ئەو
قورئانە قورئاغانە قورئانى ھەموو موسولمانانە روونەكاتە ھەموو موسلمانان ھەتاهەتايە
لەھەموو سەردەميكدا ، خاوەن نامەكانيش ھەرئەوخواوەن نامانەن ، بىباوەرانيش
ھەرئەو بىباوەرانەن گۆران بەسەريانە ھاتووە ، وەئايين ھەر ئەو ئاينەيانە نابیت خۆمان گيل

و گهوج كهين ، نهى بوخومان بهلاوه هيچ بيت و وابزانين دارى بى گيانى نهوان چوئمان
ههلسورين شاناڙى پيوه بكهين .

وَلِكُلِّ وِجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّهَاً

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعاً

إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ

وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا

اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ

شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ

شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا

مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلَئِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ

تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ

يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ

وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَادْكُرُونِي

أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونَ ﴿١٥٢﴾

يېتىستە لەسەر ھەموو موسولمانان لەنوێژدا ڕووبەن بۆلای کەعبە ئێر لەباکور بن
یان لەباشوور لەرۆژھەلات بن یا ڕۆژئاوا ، یا لەئێوانیدا بن ، بۆیە خواى گەورە
ئەفەرمۆى :

﴿وَلِكُلِّ وَجْهَةٍ مَّا مَوْلَاهَا﴾ بۆ ھەر تاقم و لایەنێك ڕووانگەىك ھەبە ڕووى تى بکەن
لەنوێژدا ، یانئى کەعبە ڕوانگەى موسولمانانە بۆیان ھەبە ڕووبەنە ھەرلایكى کەعبە ،
جولەکەکان ڕۆژئاواو گاورەکان ڕۆژھەلات ڕووانگەیانە و وازى ئى تاهیتى ، وەك ڕۆژى
ڕوناك ٻووچەلى بەکەى ئەبنیرى ، ھەموو تاقمى بەوشتەى لای خۆیان خۆشحالتى .

﴿فَاسْتَقْبُوا الْخَيْرَاتِ﴾ دواى ئێوە ٻرۆن بۆلای کارى خۆتانەوہ پێش ٻرکى بکەن
بۆلای چاکەکان ، بەختیارى ئەمڕۆو پاشەرۆژ لەئێوان ئێوەو چاکەکردنایە ، وەکارى
چاکە بکەن بیکەن بەتۆشوو دواڕۆژى خۆتان بۆئەوہى خوا لیتان خۆش بێت ، وەواز
لەخاوەن نامەکان بەیتى ، ٻۆچ لایەك ڕوونەکەن بايیکەن و بەگومرايى خۆیانەوہ بچینەوہو
بەردەوامبن .

﴿أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا﴾ لەھەر جێگەىك بن ئێوەو دوژمنانتان خوا ئێوە
ئەھیتى بەھەمووتانەوہو کۆتان ئەکاتەوہ لەزەوىدا بن یالەسەر لوتکە کێوہکان ، یالەئێو
قولایى زەریاکاندا بن ، پاداشتى چاکەکاران ئەداتەوہو تۆلە لەخراپەکاران ئەسێت .
﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ بەراستى خوا توانای بەسەر ھەموو شتێکاھى ئەتەن
مەرتنى و زیندووتان ئەکاتەوہ و کۆتان ئەکاتەوہ .

﴿وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ﴾ بۆھەر جێگەو شارى تۆ چوویتە دەرەوہ دووربى یان نزیک .
﴿فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ دواى تۆ ٻووت وەرگێرە بۆلای مزگەوتى
بەرپۆر لەنوێژدا (واتە بۆلای مەسجیدوھرام) .

﴿وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ﴾ وەبەراستى ٻووکردن بۆلای کەعبە راست و ڕەوايە لەلایەن
پەرورەدەکەرى تۆوہ بۆت دیارى کراوہ ، لەبیری خۆتانى مەبەنەوہ خوا پەرسى
لەرووکردنا بۆلای کەعبە .

﴿ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾ وه خوا بی ناگانی یه لهو شته ی ئیوه نه یکه نه ئیوه له بی باوهران ، پاداشت و توله ی خوتان وهرده گرن .

﴿ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾ وه تو لههر جیهك چو ویته دهره وه ، دوا ی تو پرووی خوت وهر گیره بولای مه مسجد و لهرام له دووره وه بی یا نزیک .
 ﴿ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ﴾ وه ئیوه لههر جیهك بن دوا ی ئیوه له ناوشاردا بن یا له دهره وه ، سوار بن یان پیاده ، پروتان وهر گیرن بولای که عبه له نوێژدا .
 ﴿ لِّئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ ﴾ بۆ نه وه ی ناده مزاد به سهر ئیوه وه هیچ به لگه یه کی نه بیته ، واته بۆ نه وه ی دوژمنانی ئیوه هیچ بیانویه کیان نه میته و دهم کووت بن ، پیغمبر ﴿ ﷺ ﴾ پرووی نه کرد بولای به یتولوقه دس بت په رستانی عهره ب نه یان ووت : موحه مه د چون نه بیته رونه کات بولای که عبه که چی نه لیته من له سهر نایی ئیرا هیم ؟ وه خواهن نامه کان نه یان ووت : له نامه کانی ئیمه دا هاتوره نهو پیغمبره ی له نه وه ی ئیسماعیل نه یردریته پیوسته له نوێژدا پرووبکات بولای که عبه نهك بولای به یتولوقه دس ، ئیتر ئیمه چون پروای پی بکه بن ، که واته هه موویان بیانویان هیه بیگرن به ده ستیانه وه به گرمانی خو یان ، بۆیه خوا ی گه وره فه رمانی دا به پیغمبر ﴿ ﷺ ﴾ پرووهر گیر ی بولای که عبه و بیکات به پروانگه بوخوی و هه موو موسولمانان هه تا هه تایه ، هه تا هیچ لایه کیان بیانویان نه میته له بت په رستان و خواهن نامه کان .

﴿ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ ﴾ مه گهر بیانو بۆ که سانیک ی نه و تو هه بی سته میان کرد بیته له وان به بی نه وه ی به لگه یان هه بیته . واته جوله که کان نه یان ووت : موحه مه د وازی له پرووانگه ی ئیمه هیتا وه له بهر خوشه وستی خو یی و خزمانی ، نه گهر راستی بکرا دایه وازی له له پرووانگه ی پیغمبران نه هیتا ، عهره به کان ی مه که کش نه یان ووت : بزی دهر که و توره له مه و بهر راست نه بووه بۆیه گه را وه ته وه بولای پرووانگه ی باوک و با پیرانی ، نزیکه له مه و دواش بگه ریته وه بولای ناینه که مان .

﴿ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَأَخْشَوْنِي ﴾ دوی ئیوه له وان مه ترسن و له من بترسن (واته له خوی گه وره) بترسن و ، له نوێزه کانتانا رووبکه ن بۆلای که عبه و بی فه رمانی من مه که ن ، به راستی له کهس مه ترسن هه رم خاوه نی پادا شت و تۆ له م وه یار مه تی تان نه ده م .

﴿ وَلَا تُمْ نَعْمَتِي عَلَيْكُمْ ﴾ وه فه رمام بی دا ون روووبکه ن بۆلای که عبه بۆ نه وه ی ته واوی بکه م چا که ی خۆم به سه ر ئیوه دا ، هه تا با وه رم بی به شت له سه ر رووانگه ی خۆتان بن ، بیرو با وه رتان به کبی کۆ بینه وه له سه ری بۆ نوێژ کردنتان ، هه موو گه لانی موسو لمان له هه موو هه ریمه کانه وه روو بیکه نه به ک رووانگه .

﴿ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴾ وه بۆ نه وه ی ئیوه رێ تمایی وه رگرن بۆلای درو شکی نه ته وه یی خا وێنی ئیسلام و یاسای راست و دروستی ئیسلام ، به کیکه له و راستیانه روو کردنتان بۆلای رووانگه ی سه ره خۆتان .

خوای گه وره له م (۳) ئایه ته دا پێنج جار فه رمانی دا وه به روو کردن بۆلای که عبه له نوێژ دا ، له ئایه تی (۱۴۴) دا (۲) جار ، له ئایه تی (۱۴۹) به ک جار ، له ئایه تی (۱۵۰) (۲) جار هه مووی نه کاته (۵) جار .

زانایان بۆ دوو پات کرد نه وه ی روو کردن بۆلای روانگه ی تازه چه ن دین هۆی زۆریان باس کردوه ، نه وه یانه که زیاتر بچینه دله وه نه مه یه : ئایه تی (۱۴۴) پێمان نیشان نه دات فه رمان دان بۆ روو کردن بۆلای مزگه وتی حه رام له به ر ئاره زووی پیغه مبه ر ﴿ ﷺ ﴾ به وه ، دوی روو کردن بۆلای ئاسمان پارانه وه له خوی گه وره به گۆرینی رووانگه وه لامدانه وه وه رگرتی نزاکه ی . وه ئایه تی (۱۴۹) بۆمان روو نه کاته وه گۆرینی رووانگه ره وا و راسته به گۆره ی فه رمانی خوا به و رێک و بێکه له گه ل ناواتی پیغه مبه ر ﴿ ﷺ ﴾ خوی گه وره نزاکه ی وه رگرتوه و پیغه مبه ر ﴿ ﷺ ﴾ کار ی سه ره بخۆی نه کردوه خوا بۆی دیاری کردوه ... ، ئایه تی (۱۵۰) پێمان رانه گه یه نی فه رمان دان بۆ گۆرینی رووانگه نه وه یه هه تا به لگه و بیانوی ئاده میزاد به نه ربکات په رته وا زه ی به رموی ، هه تا نه و که سانه ی نه و گۆرینه به ره وا نازنن به لگه و بیانویان به ده سه ته وه نه مه یلی و ده م کو تیان کات .

بەلام ئیمەى موسولمان لەدووپات کردنەوێ فەرماندان بۆ روانگەى تازە ئەمەمان بۆ
 دەردەکەوێت لەنیۆ گۆمەلگەى ئیسلامیدا پرووداوى وامان پرووبەرپرووئەبیتەوێ کە گۆرپى
 ئەو روانگە تازەى پێوستى بەدووپات کردنەوێ هەبە ، هۆشیارمان ئەکاتەوێ پروپاگەندەى
 دوژمنان لەبارەى گۆرپى پرووانگەوێ ئەوپەرى کاریگەرە بۆ کولانەوێ برینى هەندى
 لەدل نەخۆشان و بیروباوەرى پوچیان ، قورئانى پیرۆز چارەسەرى برینەکیان ئەکات
 بەدووپات کردنەوێ فەرمانەکەى ، هەتا ئەنجامەکەى پایەدارى لەگەڵ درێژەى کاتا و
 نەپراوەى ئەمەموو پرووبە کەوێ کارى خۆى بکات و تەمەلى و لاوازی پروونەکاتە
 باوەرداران ، هەزاران تۆزو خۆل بەرەشەبای نەفامى بەوێ هەل بکات بەئەندازەى مویەک
 لەباوەریان کەم نەکات .

کۆمەلگای ئیسلامى گەوەر خاویکی تەنها و نامەبەکە تەنها و پرووانگەبەکە
 تازەبەبەکیانەوێ ئەبەستیتەوێ ، موسولمانان لەهەموو لایەکەو لەهەموو هەریمێکدا بەرەو
 پرووانگەى تازەیان ئەکەوێ رێگە بۆ پەرستى خواىەکە تەنها بەیاسایەکە تەنهاوێ لەسەر
 زەوێکە تەنها کە نیشتمانى گیانى موسولمانانە ، ئەو پەرستە پەیکەرى بیروباوەرى
 تەنهاوێ دەستوروو نیشتمانىکی تەنهايان بۆ دروست ئەکات ، موسولمانان ووشیار ئەبنەوێ
 بەرەگەز و هەریم و زمان و پەرەنگى جیاوازیانەوێ ، کە پەرستى خواىەکە تەنها ، ئاین
 و نیشتمانىکی تەنها کۆیان ئەکاتەوێ ، بەئەندازەى چلە پووشى کەم و کورپى و دەست
 درێژى بکریتە سەر ئەو یەکیێى ، پێوستە لەسەر هەموویان بۆ پاراستى ئەو کۆمەلگا
 گەورەى خۆیان بیکەن بەقوچى قوربانى و واز لەسوودی تایبەتى خۆیان بەهێن بۆ ئەو
 سووڤە هاوبەشە ، موسولمانى راست پێوستە بەو جۆرە بێ .

﴿ کَمَا أَرْسَلْنَا فِیْکُمْ رَّسُولًا مِّنْکُمْ ﴾ وەچاکەى خۆم بەرەسایى و تەواوى پێزان
 بەسەرتانا هەرەو کۆ ئیمە رەوانەمان کردووە لەنیۆ ئێوڤەدا فروسادهیە لەئێرە .
 ﴿ یَقُولُوا عَلَیْکُمْ آیَاتِنَا ﴾ بخوێنەوێ بەسەر ئێوڤەدا نایەتەکانى نامەى ئیمە . یانى ئەوکارە
 کاریکی بەکەس نەکراوە ، وەبەکەس ناکرێ جگە لە پێغەمبەر ﴿ ﷺ ﴾ بەو نەخوێنەواریە
 نایەتەکانى قورئانان بەسەرتانا دەخوێنیتەوێ ، ئەمەش بەلگەبە لەسەر ئەوێ پێغەمبەرە .

تەفسیری زمانکۆبى

﴿وَيُزَكِّكُم﴾ وەئەو فروسادهیه بهۆی ئەوئایەتانهو ئەو پاك ئەكاتەو لەبت پەرستی و هاوبەش دانان بۆ خوا و لەرەوشتی خراپ و داوین پیسی ، بەبۆنەو ئەبن بەخاوەنی ئایینی ئاسمانی .

﴿وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ﴾ وەئێوە فیڕی نامە ی ئیمە ئەکات کە یاسایەکی خوا یەو بنچینە یی کسان و دادپەروەری یە لەئێو ئادەمیزادا .

﴿وَالْحِكْمَةَ﴾ وەفیڕی هەموو شتیکی دانراو لەشوتنی خۆیدا لەگفتوگۆ کردنانا ئەکا کەبەچاکی تووشی بن ، وەوازیش لەنەزانی و خراپەکاری ئەهتین . وەزانایان لەماناوشە ی (الحکمه) فەرمودەیان زۆرە ، پەرەترینان ئەو بوو باس کرا .

﴿وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾ وەئێوە فیڕی شتی ئەکا کەنەتان زانیوە ، هەرچەندە بیڕی ئی بکەنەو نایزانن جگە ی لەو ی ئەگەر پەيامتان بۆنەیت .

ئەو ی راستی بیّت ئەو شتانە ی خوا فەرمو ی هاتنە دی ، پیغمبەر عرگەوتی مەدینە ی کرد بەزانکۆیەکی بی وئینە ، بەهەزاران زانار گەورە پیاوانی ئی دەرچوووە هەریەکیان شایستە ی پیشەوا یەتی ئەو یەکیان هەبووە ، لەبەر ئەو ی فیڕی ئەو یاسایانەبوون کە لەقورئانی پیروژدا هاتوووە ، وەماو یەکی زۆر کەم ئەو ئاینە پیروژە دەسەلاتی دادپەروەری خۆی کیشا بەسەر نیو ی ئاوەدانیدا ، زمانی قورئان پەرە ی سەندو نرخ ی بەرز بوو یەو .

بی گومان ئەگەر پیغمبەر ئەبووایە عەرەبەکان ئەمیژوو ئەکە لەپووریان ئەنەبوو ، جگە لەباسی بت پەرستی و داوین پیسی و نەزانین و تاوان و کوشتن و برین و زیندەبەچال کردنی کچان هیچی تریان بەجی ئەنەهیشت ، بەلام پیغمبەر خەلات و چاکە یەکی زۆر گەورە ئەک بۆ عەرەبەکان بەتەنها ، بەلکو بۆ هەموو ئادەمیزاد بەبۆنە ی ئەووە فیڕی زانین و پیش کەوتن و شارستانی و مرقایەتی و ریژی مروّف بوون ، وازیان هێتالەستەم و درندەیی و نرخ دانەنان بۆ ئادەمیزاد ، هەموو مروّفیکی خاوەن دانا ناتوانن دژی ئەو

راستی به بوه ستن به تاییه تی زو تر ل ه زانایانی ر ژاوا له کونه وه هه ستیان به و
روداوانه کردووه به فزلی ئیسلامی نه زانن ، نه گهر به تاقی کردنه وه ی موسولمانان نه بوايه
هر گیز فیری نه و راستی به نه نه بوون ، چمکی له و باسانه که نامه ی (الاسلام والعقل) باسی
کردووه ، له بهر نه و چاکه گه ورانه خوا ر ژاندویه تی به سهر موسولماناندا فهرمووی :

﴿ فَاذْكُرْنِي ﴾ دوا ی ئیوه بیر که نه وه به پرستی من ، داوا ی لیووردنم لی بکه ن ،
فه رمانه کانم به جی بهین له قه ده غه کراوه کانم دوور بکه ونه وه .

﴿ اذْكُرْكُمْ ﴾ من یادی ئیوه نه که م به میهره بانی خو م لی تان خو ش نه م و پاداشتان
نه ده مه وه ، ده رگای به ختیا ری هه ردوو جیهاندا تان بو ده که مه وه .

﴿ وَاشْكُرُوا لِي ﴾ وه ئیوه سوپاسی من بکه ن له سهر نه وه ی ئایینی ئیسلام بو نسا ردوون
وه مو حه مده م کردووه و به پیغه مبه رو به را به رتان .

﴿ وَلَا تَكْفُرُونَ ﴾ وه ئیوه بی سوپاسی من مه که ن و درم مه وه ستن ، دوژمنایه تی من و
فرو ستاده که م مه که ن ، نه گهر سوپاسی من بکه ن به زه بی و میهره بانی من پز نه بی ، ههروه کر
بی سوپاسیم بکه ن سزام بو تان زو تر ده بی ت له هه ردوو جیهاندا .

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ

ءَامَنُوْا اسْتَعِيْنُوْا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿١٥٣﴾

وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَنْ يُقْتَلُ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَلٰكِنْ

لَا تَشْعُرُوْنَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ

وَنَقْصٍ مِّنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرٰتِ وَبَشِّرِ الصّٰبِرِيْنَ

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٥﴾
 أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٥٦﴾

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ﴾ نى كه سانيكى نهوتو باوه پتان هيساوه داواى يارمهتى بكن لهو كارانهى نميكن لهوانه نهيكن بههوى راگرتن و نارام گرتنان بهياد كردنى من و سوياس كردنم بهجى هيتانى بهرسته كاني من وه كو رۆزوو گرتنان كوشش كردنتان بۆ بهرز كردنهوى تابنى نيسلام ، گويتان لهتانهى دوژمنان نهبيت واز لهو شتانه بهيتن خوا قهدهغهى كردووه .

﴿وَالصَّلَاةِ﴾ وه داواى يارمهتى بكن بههوى كردنى نوژهوه كه گهوره ترين بنچينهى نيسلامه له بهرستى خوادا ، پهژهوى هممو باوه پرداريكه بۆ بهدهست هيتانى هممو چاكه يهك و بهرهنگارى هممو خراپه يهك ؛ له شهو رۆژيكدا پنج جار نهپارتهوه به كزۆليهوه ، بۆيه خوا نهفه مرووى :

﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ بهراستى خوا له گهل نهو كه سانهيه خوراگرن ، بههتري باوه پى پاكيانهوه زال نهبن بهسهرخويان و خراپه ناكهن ، هممو فرمانه كاني بهجى دههيتن بۆ بهختياري خويان و موسولمانان ههول نهدهن و ناوهستن ، هه نديجار بهو كه سانهيان نهوت له مرنگهى خوادا خويان نهدا بهكوشت : مردن توشيان نهبوو ، لهنازو خوان رابواردنى جيهانى نهبوون ، بهبى سوود خويان نهدهن بهكوشت ، خواى گهوره نهو گفتوگزيهى قهدهغه كرد و فممووى :

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتٌ﴾ وەئێوە مەلێن بەو کەسەى ئە کوژرێن لەرینگەى خوادا : ئەو کەسانە مردوون خوشی و رابواردنی دونییان لە کێس چوو .

﴿بَلْ أَحْيَاءٌ﴾ بەلکو ئەو کەسانە زیندوون ، پاداشتیان وەکو زیندووان بەبەر نەبوو ، لەوەرگەنی پاداشت وەکو زیندووان ، بەوێنەى مردووانى تر نین بەشیان لەکارکرندا نەماییت ، چونکە ئەو کەسانە بوو پشٹیوانى کردن لەتاین کوژراون ، هەتا ئەو ئاینە بەردەوام بیت ، هەتا پوژی دواى هەرکەسێ تر خۆى بدات بەکوشت لەو ڕینگەى ئەوان بەشداری چاکەى ئەوان ، چونکە ئەوان ئەو ڕینگەى نەیان بوو ئەوان داناو ، ئەمانیش چاویان لەوان کردوو . زیندوون بۆیە نایان شوون ولەو بەرگەنى تیادا کوژراون ئەنێژرین ، شۆردن بۆ پاک کردنەوێ مردووانه ، ئەوان پاکن ، بوو کوشتیان دلگیرمەبن ، زیندوون و هاوبەشى خێزان و دۆست و خۆشەویستانی خۆیان . جوی بوونەوێان لاتان گران نەبێت .

﴿وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ بەلام ئىۋە ھەستى پى ئا كەن زىندوويان چۆنە ، بزاسن ئەوان لەزىيانىكى خۆشدان و ئەقلى ئىۋە رېنگەى پى نابات . ئەم ئايەتە دەربارەى (١٤) نەفەر كە كۆرزابون لەجەنگى بەدردا لەكۆچ كران و (٨) نەفەر لەيارىدەدەران بەتايەتى ، بەگشتى ئەوانىش ئەگرىتەۋە لەرېنگەى خوادا ئەكۆرژىن بۇپاراستى ئىسلام لەھەموو سەردەمىكدا لەھەر رېنگەى كى تردا بىت كەراستى و دادپەروەرى و مەروفايەتى بگرىتەۋە بىھەوى بچەسپىترىت بالەخانەى خوياندا بكوژرىن ، يابەرگرى لەداگىر كەرانى نىشتان بكەن ، ئەو جۆرە ژيانەى ئەوان لەسەرىنى و بەچ شتى ئەژىن ، و چۆنى ئەخون ئىمە نازىزانىن وەباسى ناكەين و داۋاى ناسىنمان لى ئاكرىت .

﴿وَلِنَبْلُوَكُمْ فِيهِ مِنْ الْأَخْفِ﴾ و به پراستی نیمه نیوه تاقي نه کینه وه به شتیکی کم له ترسانتان له جهنگی دوژمناندا ، نهو رسته یه بۆمان پروون نه کاته وه ترسیان له دوژمنانان زور کهمه به رانبر ئاسایشیان و پاداشتیان .

﴿وَالْجُوع﴾ ۞ وهه كه ميگيش له برستى ، ئهم وشه ديش پيشه كى موسلمانان
 ناگادار ئه كاته وه هه تا خويانى بو وريابكه نه وه ، وه كاتى توشبوونيان خويانى بو راگرن .
 نه وه ك كتوبر بكهون به سه ريا و سه رگهردان بن له ناكاودا .

﴿ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ ﴾ وهبه که می کش له کهم بوونه وهی دارایی و سامانتان به وهی دزین و پهلاماردانو تالانی ستمکاران و له ناوچوونی دارایتان به کوچ و دهر به دهریتان .
﴿ وَالْأَنْفُسِ ﴾ وهبه که می کش له که می بوونه وهی خو تان به کوشتن و مردنتان و نه خوشی و پیری و جهنگتان له ریگهی خوادا .

﴿ وَالثَّمَرَاتِ ﴾ وهبه که می کش له تی اچوونی به ره ه می خورماو تری و دره خسانی تر له ناوچوونی دانه ویله به وهی سه رماو گهر ماوبا و کرله و نه خوشی تریانه وه .
﴿ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴾ وه تو موژده بده به و که سانه ی خو را گرو نارام گرن له و ته نگ و چه له مهیه توشی نه بن ، یانی وه که له مه ودوا بو مان روون نه بیته وه نه و که سانه جیگهی ریژ و میهره بانی په روه رده کهری خو یانن .

له بر به رزی پله ی خو را گری خوی گه وره له قورئانی پیروژدا (۷۰) جار باسی فهرمووه ، بویه ش له سوره تی (العصر) دا نارام گزنی دهسته مل کردووه له گهل راستیدا ، نه و نایه ته بو مان روون نه کاته وه هیچ که سی ناتوانی بلی : دوی راستی که وتووم هه تا خوی و خیزانی و سه روه ت و سامانی له ریگهی راستی و په وادا دانه نی ، نه گهر وانه بی پشتیوانی په واو راستی نه کردووه ، هه موو کاتی هه تا کارو فرمان په واترییت ، خو دانان بوی گه وره تر په واترو نه بی نه گهر وانه کا بو یاریده دهری راستی چ ریژیکی ییخوا نه بی ؟ وه بی خوی بیته وه له خه لکی تر ، هه روه ها نه و نایه ته ناگادارمان نه کاته وه به هه شت قه ده غه به بو هه موو کهس هه تا وه کو خوی نه ره نجینی له ریگهی خوادا ، خو دانانیش به وه نابی ته نها خوی بدات به کوشتن له جهنگدا ، یابه کوشش له دژی بت په رستان و بی باوه ران ، به لکو هه موو ناخوشی به توشی بی بو هه موو ریگه یه کی راست و په و خو دانانه له ریگهی خوادا ، نه کری به نرخی به هه شت بوی بگره هه ر گفتو گزیه که له ده می دهرچی و بته قیته وه به ده م خراپه و ژانه وه و یاریده دهری چا که کاران بدا به خو دانان نه ژمی ری له ریگهی خودا ، نه و که سه ی سزای نه دری بو به رز کردنه وهی دروشمی نیسلام و

خۆراگر نهی ، بابەچه و سانهوه بیت لەپێگەی دادپەرورەری دا بەهەشتی لی قەدەغەیه . بەلانی کەمەوه ئەبی خۆراگریی لەگەڕانەوه لەبی فەرمانی خوا ، یا خۆی ماندووبکات بۆ بەختیاری کەسانیکێ تر جگە لەخۆی نێز باباوک و نەوه کانیشی بیت ، کەواتە نرخ و پاداشتی توشبوونی و نارامگرتن لەسەری لای خوا بەهەشتە .

﴿ الَّذِينَ إِذَا أَصَابْتَهُمْ مُصِيبَةٌ ﴾ ئەو نارامگرانە کەسانیکێ ئەوتۆن هەرکاتی توشی نازارو ناخۆشی و ژان بوون بەهۆی کوشتن و دەر بهەری و کەم بوونەوهی دارایی خۆیان و بەرهمیانەوه ، یاتوشی برسیتی و ترس بوون .

﴿ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ ﴾ ئەلین بەراستی ئێمە بەندهی خواین هەموو سامان و دارایمان هی خوایه ، بیهوی ئیمان داتی ئەمانهێتەوه و ئەوهی لەکیسمان ئەچی پیمان ئەبەخشیتەوه . بۆیه خۆمان تێک نادهین و نارام ئەگرین ، ئەگەر بژین خوا ئیمان ژێتی ، و ئەگەر بشمرین خوا ئیمان مریتی و بۆی لای ئەو ئەچین و پاداشتمان ئەداتەوه ، بەهەموو فەرمانیکێ ئەو رازین ، هەر شتیکیان بداتی بەگەرەوهی خۆیتە وەك ئەفەرمووی :

﴿ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ بەراستی ئێمە بۆلای خوا ئەگەرپێنەوه لەپروژی دوابی دا ، پروای ئەواومان هەبە زیندوو ئەبینەوه بەدلتان ، وەك بەزمان ئەیلێن .

باوەردارانی ژێر کاتی توش بونی ناخۆشی و ناخۆشی خۆیان لەئاین دەرناکەن بەگفتوگۆی خراپ و بی باوەری و نەزانین . بەلام مروۆفە ئەقل سوکەکان و کەم باوەران شەیتان سواریان ئەبی و بەرپێگەی بی باوەری و جێو دان و گفتوگۆی نارهوا ئەیانبا و ئەیخاتە زبڵخانە پەستی و نادانیەوه و وایان لی دەکا بەهەتەشی خۆیان واز لە خوا پەرستی بهێنن ، وەك زۆرجاران لەزۆرتین ئادەمیزادی ئەفامەوه ئەبیرئ وە نا سوپاسی بەدەمیاندا دی .

﴿ أَوَلَيْكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ ﴾ ئەو کەسانە لەکاتی ناخۆشیدا ئەگەرپێنەوه بۆ لای خوا چەندین پلە بەرز و رێزگرتن ئەپژئ بەسەریانا لەلایەن پەرورەدکەری خۆیان وەدلتیان خۆش ئەکا .

﴿ ورحمة ﴾ وه ئەرڤڤئ به سهریانا به زهیی و میهره بانی و خوشی ههردوو جیهان، تۆلهی ناخۆشی رابوردویان بۆ ئەکاتهوه .

﴿ وأولئك هم المهددون ﴾ وه ئەو کهسانه ی توشی ناخۆشی بوون و نه گهرینهوه بۆ لای خوا هه ر ئەو کهسانه ن رانغویان وه رگرتوه بۆ لای چاکه وه رڤڤگه ی هه موو چاکه یه ئەدۆزنه وه ، رڤڤگه ی خۆیانیان گرتوه بۆ لای به هه شت .

خوا ی گه وره (۸) هه شت جۆر له پاداشت و رڤڤزی به خشیوه به و کهسانه نارام گرن : خو شه ویستی ، یاریدانیان ، چه ندین کۆشک له به هه شت ، پاداشتی زۆر گه وره ، موزده یتدانیان ، پله ی بهرز و میهره بانی ، رانغویی کردیان .

إِنَّ الصِّفَا وَالْمَرَّةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ
فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتِ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ
بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

﴿ إِنَّ الصِّفَا وَالْمَرَّةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ ﴾ به راستی ئەو دوو کێوه ی سه فاو مه روه و گه ران له نیوانیاندا نیشانه و دروشمی په رستنی خوان .

﴿ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتِ أَوْ اعْتَمَرَ ﴾ دوا یی هه ر که سی حه جی خانه ی مالی خوا ی کردبی به و مه رج و کرداره ی بۆی دانراوه به جی ی هیتابی .

﴿ أَوْ اعْتَمَرَ ﴾ یا عه مه ری کردبی به و جۆره ی فه رماندراوه جی به جی بکری .
زانایان له هۆی هاته نه خواره وه ی ئەم ئایه ته چه ند هۆیه کیان بۆ گێراوه ته وه و ئەوه ی نزیک بی له بیروباوه روه ئیسلام ئایه ویت به چه سپێری له میشکی موسولمانانی یتشودا له

کۆچ کەرەن و یاریدەدەرەن بەتایبەتی لاسایی کردنەوێی بێ باوەران لە پەرستندا ئەمەیه:
 ھەندی لە موسولمانان بەلایانەوێ گران بوو پراکردیان لەناو سەفاو مەرودا کە بەر لە
 موسولمان بوونیان ئەیان کرد، چونکە بەسەریانەوێ دانرابوو کە دوو بت وەکو ئەساف و
 نایلە، وە بێزیان ئەکردەوێ دووای موسولمان بوونیان ھەمان کردەوێ دووبارە بکەنەوێ.

مێژووی ھاتنە خوارەوێ ئەم نایەتە روون نەکراوەتەوێ، وادیارە دوای فەرماندانان
 بە گۆڕینی روانگە بۆلای کەعبە ھاتووەتە خوارەوێ، لەگەڵ ئەوەیشدا شاری مەککە
 لەوکاتەدا ھەرچەندە جینگای جەنگ و ئازاوە بوو بەلام تاک و تەرا موسولمانان ئەیان
 توانی حەج و عمرە بەجێ بێن و ھەر ئەوانەیی پیشو بوون ئەو پراکردیان بێ ناخۆش بوو،
 خوا ی گەورە ناگاداری ھەموو شتیکە، بۆیە ئەم نایەتە ی ناردە خوارەوێ و فەرمووی ﴿فمن
 حج البيت ٠٠٠٠٠ تا کوتایی﴾.

پەرستنی خوا بە گۆڕەوێ شێو و کاتی کردنی ئەکرێن بەچەند بەشیکەوێ: بە گۆڕەوێ
 کاتیان ھی وایان ھەیە لە ھەموو شەو و رۆژێکدا دەبێ بیکرێن وەک نوێژە فەرزەکان، ھەیانە
 ھەفتە ی جارێک وەک نوێژی جومعە، ھەیانە لە سالتیکدا جارێک پێویستە وەک پۆژو،
 ھەیانە لە ھەموو تەمەندا جارێک پێویستە وەک حەج و عمرە، وەحەج یەکیکە لەو پێنج
 بنچینانە ی ئیسلام کە بریتین لە: شایەتی دان، زەکات دان، گرتنی پۆژو مانگی رەمەزان،
 نوێژە فەرزەکان، بەجێ ھێنانی حەج و عمرە.

حەج لەچوار شتی سەرەکی پێک دێت: ئیحرام واتە نیازی کردنی حەج، وەستان لە
 عەرەفەدا، گەڕان بە ھەر چوارلای خانە ی خوا دا حەوت جار، پراکردن لە نێوان سەفاو
 مەرودەدا حەوت جار، عەرەیش وەک حەج وایە بەلام وەستانی عەرەفە بۆی پێویست نی بە
 بە درێژی لە کاتی مانا کردنی نایەتی (١٩٦) و نایەتەکانی دوایی لەم سورەتەدا باسی
 دەکەین، پەرستنی خوا بە ھەموو جوۆرەکانی یەو و حەجیش بگرتەوێ جوۆری بەجێ ھێنانیان

چاکه له قورئان و فهرمووده ی پتیه مبر ﴿﴾ گوی بۆ هیچ شتی تر ناگرین، جیگهی کۆشش و خۆماندوکردن و ئیجتهاد نییه.

﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطُوفَ بِهِمَا﴾ دواهی هیچ گوناهی له سهر نهو کهسه نییه وه جارانی پێش و تهواف بکات رابکات له نیوان سهفاو مهروه دا، یانی لای گران نه بی و بیژی لی نه کاته وه.

لیروه دا له وانهیه پرسیاری بکری ئهم ئایاته نهوه نه گهیه نی راکردنی نیوان سهفاو مهروه گوناهی تێدانیه و دروسته، نهوه ناگهیه نی پتیه مبر بکری که چی گومان له پتیه مبر نهوه دا نییه.

له وه لامدا ده لێن : ئهم ئایه ته ده رباره ی فرماندان به راکردن له نیوان سهفاو مهروه دا نه هاتووه ته خواره وه پتیه مبر یان نا؟ به لکو بۆ نهوه هاتووه ته خوار که پیمان رابگهیه نی راکردن له ئیسلامدا کاریکی رهوایه و جوړیکه له په رستی خوا، وه فرماندان به پتیه مبر بوونی له جی ته کی تر دا خوا فرمانی بی نه دا.

﴿وَمَنْ طَوَّعَ خَيْرًا﴾ وه ههر که سی به خوا پشت و وستی خوی چاکه یه ک بکات حه ج و عه مره به جی به یی بی نه وه ی له سهر ی پتیه مبر بی و له وه وه به ر پتیه مبر به کی به جی به یی بی.

﴿فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾ به راستی خوا پاداشتی سوپاس که ران نه دا ته وه و له وان رازی به له سهر په رستیان و سوپاس کردنه که یان لی وه نه گری، و زۆر زانییه و ناگاداری نه ندازه ی کرده وه ی نه وانه و له پاداشته کانیان که م ناگاته وه و هه موویان نه داتی.

هه ندی له وه هه ورانی پتیه مبر ﴿﴾ پرسیاریان کرد له چه ند که سی له زانا کانی جو له که ده رباره ی هه ندی له فرمانه کانی خوا له ته وراتدا نه وانیش شار دیانه وه و پیمان نه ووتن به گره نه تی و له ته وراتا نی به، خوای گه وه به درۆی خسته وه و فهرمووی:

تله سیری زه نا کۆیی

إِنَّ الَّذِينَ

يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ

لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ

﴿١٥٩﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ

عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ

كُفَّارًا أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمُ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ

﴿١٦٢﴾

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا﴾ بہر راستی کہ سائیکی نہوتو له زانا کانی جولہ کہ و گاور
لہی شارنہوہ شتی نیمہ ناردومانہ تہ خوارہوہ بوسہر پیغمبران لہ نامہ کانیانو بہ کہسی
نالین و حہ شاری دہدہن .

﴿مِنَ الْبَيِّنَاتِ﴾ لہ نیشانہو بہ لگہ رونہ کانی پیغمبر ﴿﴾ و لہ گورینی پروانگہ و
ہاتنی بہام بڑی و لہ ہردہ ہاران کردنی زن و پساوی کاری نالہ بار و داوتن پیسیان
کردوہوہ .

﴿واهدى﴾ وەلەو بەلگانەش رانومایى كەرن بۆ پىۋىستى پەپرەوى كەردنى پىغەمبەر
﴿﴾ و باوەرھىتان بەموھەمد ﴿﴾ و قورئانى پىرۆز.

﴿من بعد ما بيناه للناس﴾ لەدواى شتى ئىمە روغان كەردۆتەو بۆ ھەموو ئادەمىزاد
بەگشتى ئەك بۆ ئەو كەسانەى ئەى شارەنەو .

﴿في الكتاب﴾ لەنامەكانى تەورات و ئىنجىل و ھەموو نامەى پىغەمبەرانى تر لەباسى
پىغەمبەران و فەرمانەكانى ئىسلام .

﴿اولئك يلعنهم الله﴾ ئەو كەسانەى ئەو راستيانە ئەشارنەو و زىندوون لەم پۆزەدا و
وەلامى پىرسىار كەران ئادەنەو ، خوا دوريان ئەخاتەو لە مېھرەبانى و لىبوردنى خۆى
بەھۆى شارەنەوئى ئەو كارە پەوايانەو ، وە سزای سەختيان ئەداو پىھەشيان ئەكات لە
پاداشتى چاكەى خۆيان .

﴿ويلعنهم اللاعنون﴾ وە نەفرەت كەران نەفرەتيان لى ئەكەن و بىزيان لى ئەكەنەو ، يانى
ئەو كەسانەى خواھنى ھەستى ئاينىن داوا ئەكەن لە خوا كە دوريان بختەو لە لە بەزەبى و
مېھرەبانى خۆى لە ھەموو فريشتەكان و ئادەمىزاد و دىو و درنج .
ھەرپەشەى ئەو ئايەتە ھەرچەند بۆ خواھن نامەكانە بەلام ھەموو كەسى ئەگرىتەو كە
وەك ئەو كەسانە راستى و كارى پەوا! بشارنەو كە ئەمانەن :-

۱- ئەو كەسانە بۆ فەرمانەكانى ئاينى كە پىرسىارىكيان لى بکەن و وەلام نەدەنەو و
موسولمانان بەو وەلامە پىۋىست دار بن ، ئەو كەسانەى بەو جۆرە بن لە مېھرەبانى خوا
بىبەشن، فرى ئەدرىنە ناو دۆزەخەو كەواتە با زانايانى موسولمان نەزانەكان فىرى كارى
ئاينى بکەن و ئەوانىش كەسانى تر فىر بکەن ، نابى چاوەروانى كرى و پارە و پول
بکەن، ئەگەر پىچەوانەى ياساى ئىسلام وەلام بەدەنەو سزادانيان سەختەرە .

۲- پىۋىستە لەسەر موسولمانان بەتايەتى مامۇستايان فەرمانەكانى خوا بۆ ھەموو كەس
پوون بکەنەو لە ھەموو كاريك و فرمانىكدا كە رويدا ، قەدەغەبە بىشارنەو و نەيلتىن ، بە

گویره تی توانا دهریان بخن بۆ دانیشتوان ، نهو کهسانه تی بتوان و دهری نه پرن بی بهشن له بهزه بی خوا .

﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا﴾ نهو کهسانه تی کاره رهواکان نهشارنهوه دوور نهخرینهوه له میهره بانی خوا جگه له کهسانیکی نهوتۆ پهشیمن بوونهوه لهو شاردنهوهیه و هه موو نهو گوناها نهی پۆیستیان به پهشیمن بوونهوه ههیه و باوهر به پیغه میهر ﴿وَالَّذِينَ﴾ نههین .

﴿وَأَصْلَحُوا﴾ وه جگه لهو کهسانه تی کار و خوړه و شتی خویان چاك كردهوه ، نهو شتانه تی تیکیان دابوو چاکیان كردهوه بهردهوامیش بن لهسهر نهوه تی جاری تر نهچنهوه بۆ لای گونا ه کردن .

﴿وَيُنَادُوا﴾ وه به ناشکرا نهو شتانه تی دایانپۆشیوون پرویان کردیتسهوه بۆ ئاده میزاد ، نهك تنه بهدهم پهشیمن بینهوه و كردهوه تی له گهل نه بی ، سودیان پی ناگات ههتا بانگهواز و جاری بۆ نهدهن ، دهنگی خویان به باوهر هتیا به ئایی نیسلام بهرز نه که نهوه .

﴿فَاُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ﴾ دوا تی نهو کهسانه پهشیمن بوونهوه و رهوشتی خوئیانیان چاك كردهوه ، شارهواکانیان ناشکرا كردهوه من پهشیمن بوونهوه کهیان لی وهرده گرم ، وه بهزه بی خو میان بهسهردا ئه پۆرم .

﴿وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ وه ههر من به زۆری پهشیمن بوونهوه وهرنه گرم له بهنده کانی خوّم ، زۆر میهره بانم له گهلاندا ، یانی پهشیمن بوونهوه لهسهر نهوانه ، وه میهره بانی لهسهر منه .

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ بهراستی کهسانیکی نهوتۆ بی باوهر بوون بهردهوام بوون لهسهر بی باوهر تی ، له دوا تی شاردنهوه تی کاره رهواکان ، وه پهشیمن نهبنهوه ، وه کاره خراپه کانیان نه سپ نهوه ، و بۆ دانیشتوانی پروون نه که نهوه .

﴿وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرًا﴾ وه نهو کهسانه مردبن ، نهوان ههر بی باوهر بووین ، نه گهرا نهوه بۆلای خواو ، خوئیانیان چاك نه كردهوه ، و بۆ دانیشتوانیان پروون نه كردهوه فرمانه کانی خوا .

﴿أولئك عليهم لعنة الله والملائكة والناس أجمعين﴾ نهو كهسانه لهسهريانه پاش مردن بى بهش بوون و دوور خستنه وه له ميهره باني و بهزه بى خوا ، لهسهريانه نه فره تي فريشته كان و هموو ناده ميزاد به گشتي ، ياني له خوا نه پارتنه وه دوريان بخاتمه وه له بهزه بى خوئ ، واته جيگه ي نه وه ن نه فره تيان لي بكري له لاي دانيش تواني ناسمان و زه وي .
﴿خالدین فيها﴾ برده وامن نهو كهسانه له نيو دور خستنه وه له بهزه بى خوا ، وه شايشته ي نه وه ن بخريته دوژه خه وه به برده وامي .

﴿لا يخفف عنهم العذاب﴾ سوک ناکري بو نه وان سزاي خوا ، له سهريان هه لئاگيري چاو تروکاني .

﴿ولا هم ينظرون﴾ نهو كهسانه مؤلتيان نادري نه گهر داواي مؤلتت بکهن وه به چاوي ميهره باني سهير ناکرين ، ناگه پرتنه وه بولاي جيهان و په شيمان بوونه ويان له کيس جووه ، بيبيانويان نه ماوه ، بويه سزا نه درين هه تا هه تايه لهو سزايه رزگاريان بيئ توشي سزايه کي تري گرانتر نه بن و پشوي خوشي نادهن ، نهو كهسانه ي گونا به کهن و برده وام بن له سهري و په شيمان نه بنه وه نه وه نه گيه ني پروايان به سزاي ناگري نه ، مروف دهست به کونیکا ناکا بزاني مارتي کي تيايه نيتر چون نه بي واز له گونا نه يه ني و په شيمان نه بيته وه .

زاناياني جوله کهو گاور سوديان له زانينه کهي خويان وه نه گرت ، گومرا بوون و کهساني تربيشيان گومرا کرد ، بويه خواي گه وره ريسواي کردن و له مبهره باني خوئ دوری خستنه وه ، با نه مهيش بزاني که هيچ گه لي له ناو ناچي به سزاي خوا به بي هوئ شايان ، به لام له ناو نه چي به سته مکاری کاربه دهستان به بي گومان ، زانايان و ماموستايان هه تا ريگه ي راست نه گرن قوتايي به کانيان ريگه ي راست ناگرن ، که واته سزا و نه گبه تي به سهر گه لي بي چاره دا له نه مرودا به هوئ سته مکردن و گيره شيوتي کاربه دهستانiane وه به ، ژير دهسته کانيان به دوکه ل و ناگري جهنگ نه سوتين له جيهاندا ، به لام بيگومان له

پاشه پرژدا فرمانبره واکانیاں زور بهی نرخی له ناگری دۆزه خدا نه برژین وزوخواوی خویان
نه خوئمه نه ورسته به کس ناتوانی سهری بۆ شۆر نه کات ، چونکه به چاو نه بینری چۆن
ژیر دهسته کانیاں توشی کوشتن و سوتان نه کهن له پیناوی ناره زووی پیسی خویاندا ،
ههروایشه گومانان نه بی بۆ سزادانی کار به دهسته کانیاں .

نه فرین له کهسیکی بی باوه ری نه ناسراو دروست نی به ، چونکه له وانده به باوه پره وه
مردبی به لام به شیوه به کی گشتی نه فرهت له هه موو بی باوه ران دروسته ، به تایه تی نه و
که سانه ی گونا ه کردن به پیشکه و تن نه زانن .

خوای گه وه پاش باس کردنی پروانگه و باسی پاش و پیشه که ی : باسی دوو شتی
تری زور گرنگمان بۆ نه فرمو ی ، بۆ دامه زرانندی باوه رمان و له دهست نه دانی به کم :
باوه رهیتان به تاك و نه نهایی خوا ، دووهم : بیر کردنه وه له بونه وه سهر سو رهینه کانی
خوا به تایه تی دروست کردنی ناسمانه کان و زهوی و گۆرانی شه و رۆژ و رۆژیشتی
که شتی به ناو تاودا بۆ سودی نیمه و بارینی باران و هه لکردنی باو وه ستانی هه ور ، هه تا
بیانکه بین به به لگه و بۆ خۆمان خویان بی بناسین ، جوله که کان وازیان نه هیتا و چه نه بازیان
نه کرد له خزمهت پیغمبه ردا ﴿ﷺ﴾ له پهیره ی نه کردنی نه ودا و خویان به زل نه زانی
هه تا وایان لیها ت رۆژی به پیغمبه ریان ﴿ﷺ﴾ ووت : نهم خوا به ی تو چۆنه ؟ بۆمانی
باس بکه ، نه گهر راست نه کهیت نه ده ی به لگه به کمان بۆ بهینه ره وه هه تا بیناسین ، خوا ی
گه وه نه فرمو ی :

وَاللَّهُمَّ إِلَهُ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾
إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

تهفسیری زمانا کۆبی

مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا
مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيْحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ
بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

﴿والهکم إله واحد﴾ وه نهو خواجهی شایسته‌ی پرستن بی بۆ نیوه خواجه کی تنه‌ایه
، هاوبه‌شی نی‌یه و نابی ، بی وینه‌یه له ههموو پرویه کهوه .
﴿لا إله إلا هو﴾ هیچ کهسی نی‌یه به‌پرستری جگه لهو خواجه ، کهواته بی‌پرستن و به
نومیدی کهسی تر مەبن و له کهسی تر مەترسن و کهسی تر مەپرستن .
﴿الرحمن الرحيم﴾ خواجه که نه‌وپه‌ری به‌خشنده و میهره‌بانه بۆ ههموو گیانه‌وه‌ران وه
نه‌وپه‌ری خاوه‌ن به‌زه‌یی‌یه ، به‌چاکی بیناسن ، نهو شتانه که له‌مه‌و‌پاش یاس ده‌کرین به‌لگه‌ن
له‌سه‌ر تاه و تنه‌ایی خوا و له‌سه‌ر توانای به‌رزى ، زۆر به‌باشی بیر بکه‌نه‌وه ، نه‌وه‌ته خوا
نه‌فه‌رموی :-

﴿إن في خلق السماوات﴾ له‌نیۆ دروستکردنی ئاسمانه‌کان و نه‌ستیره‌کانی سه‌ره‌وه ،
به‌نه‌وپه‌ری وه‌ستان و ڕاکیشانی یه‌کتری به‌جۆریکی شیاو بۆه‌ر یه‌کیکیان .
﴿والأرض﴾ وه‌له‌ دروست کردنی زه‌وی و نهو شتانه‌ی به‌سه‌ر زه‌وی و له‌ناوه‌ی
زه‌وین ، وه‌ نهو شتانه‌ی له‌ زه‌وی ده‌ر نه‌هێرتن بۆ سودی ئاده‌میزاد .
﴿واختلاف الليل والنهار﴾ وه‌ له‌گۆرینی شه‌وو ڕۆژو هاتنه‌وه‌یان به‌دوا‌ی یه‌کدا
به‌وجه‌شنه‌ ڕێک و پێکه کاتی هه‌چیان ده‌ست درێژی ناکاته سه‌ر کاتی نه‌وی تریان ههم
له‌جیاوازیانا وانه‌یی یه‌کیکیان کاته‌که‌ی درێژ تره له‌وی تریان ، وایش نه‌بی شه‌وی جیگه‌یه‌ک
به‌رۆژی جیگه‌یه‌کی تر پڕ بکریته‌وه .
﴿والفلك التي تجري في البحر﴾ وه‌له‌و که‌شتی‌یه بارگرانه‌دا که نه‌رۆن به‌نیۆ ده‌ریادا
له‌ملاره باده‌ییات بۆ نهو لایه‌ی تر .

﴿ بما ينفع الناس ﴾ بهو شتهوه سوود نه گه یه نی به ناده میزاد و له کهل و پهل و پیوستی تر که هه لیان نه گرن و سود نه به خشن به ناده میزاد له خوارده مهنی و پۆشاک و شتی تر .
﴿ وما أنزل الله من السماء من ماء ﴾ وهله شتی خوا ناردویتییه خواره وه له ناسمان له ناوی باران بهو هه موو سودانه یه وه .

﴿ فأحيا به الأرض ﴾ دواپی خوا به هو ی نهو ناوه وه زیندوو نه کاته وه زهوی یانی نهو ناوه زهوی ناو نه داو گیا و درختانی بو نه رویتی ، له بهرو بوموو بهر هه مو میوه ودانه ویله کانی نه خو ن خوتان و ناژه له کانتان و گلا و لقه کانی به کار نه هین بو پیوستی یه کانتان .

﴿ بعد موتها ﴾ دوا ی وشک بوونی گیا و کشت و کالی زهوی و وه رینی گه لا کانی نهو دره ختانه .

﴿ وبث فيها من كل دابة ﴾ وه خوا له زهویدا بلاوی کردو ته وه له هه موو شتی نه روا به سهر زویدا له گیانه وه ره کان ، هه ندیکیان بو بارلیتان و سواری ، هه ندیکیان بو سوود وهر گرتن له شیر ی و خوری و کۆرگ و موو گوشت و رو یان هه تا دی .

﴿ وتصريف الرياح ﴾ وه له بلاوه پی کردن و گو رینی بایه کان له جیگه ی هه لکردنیانه وه و ناردنیان بو باگور و باشور و پۆژه لالت و پۆژ ناوا ، وه به گهرمی و ساردی و توند و تیژی و له سهر خویان .

﴿ والسحاب المسخر بين السماء والأرض ﴾ وه لهو هه وه ری رام کراوه و راگیراوه له نیوان ناسمان و زهویدا ، دروست کراوه بو بارینی باران ، دوا ی چر بوونی هه رگیز دواپی نایدت .

﴿ آيات لقوم يعقلون ﴾ بیگومان نهو شتانه چه ندین به لگن بو تاقمی بیر بکه نه وه و خاوه نی نه قل بن ، یانی خوا راغوی کسان ی تیگه یشتوو نه کات بو ناسینی خوا و توانای خوا و دانانی هه موو کاری له جیگه ی شیاوی خویدا .

خوینده واران ی بهر تزلهموو پاش باسی شتی نه که ین که په یوه ندی به ناوه روکی نهو شتانه ی پیشمه وه هیه :

۱- ئەوێ راستی بێ زۆرتەر لە ژمارەى دانەى لم ئەستێرە لە ئاسماندا هەن ، بچوکتەین ئەستێرە گەورەترە لە قەوارە و قورسى زەوى بەزۆر تر لە ملیۆنى جار و هەموو کۆمەڵە ئەستێرەىك كۆمەڵەىكى فرەو شارىكى گەورە پىك دىنن كە پىى دەوترىت (كاكيشان) پێر لە سەد ملیۆن لەیەك كۆمەڵیاندا هەبە ، ژمارەى ئەو شارانە زۆرن زۆرتەرن لە دوو ملیۆن شار ، دوورى هەر شارى لەوێ تریانەو بە ئەندازەى گەیشتى بێ تەلیكە بگاتە نیشانەى خۆى دواى (۳) ملیۆن سال ، واتە پێژەى ئەو شارانە بەرانبەر بە بۆشایی وەك مێشولەیه كە بەسەر گەردانى بسورپیتەو بەسەر زەویدا بەرانبەر بە خرۆكى زەوى ، وە ئەو هەموو ئەستێرە و كاكيشانە ئەرۆن بەرپۆه بەچەشنىكى پىك و پىك ، پێوستە بزاین ئەو شتانە یەك غونەن لە بلیۆن بلیۆن كە بەگەن لەسەر گەورەیی و بێ هاوتایی خوا كە زانایانى تازە پێگەیان پى بردوو ، قورئانى پیرۆز روو ئەكاتە زانایان كە ئەو كارانەیان دەرخستوو و ئەفەرموى ﴿ وَمَا أَوْتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ وە نەبەخشاوه بەئێه جگە لە هەندى زانیاری كەم.

۲- زەوى گۆزىگە لە بۆشایی دا هەلتواسراوه و ئەسورپیتەو بەدەورى خۆیا لە بیست و چوار كاتژمێردا یەكجار شوو و رۆژ پەیدا ئەبێ و بە دەورى خۆریشا ئەسورپیتەو لە سالیكدا یەكجار چوار وەرزه پىك دیتیت بە گوێرەى دوور و نزىكى لە خۆرەوه ، پەردەیه كى گازی چوار دەورى زەوى داوه ، چەند گازیكى پێوستى تری بۆ ژيانى گیانەوهران تێدايه ، ئەو پەردە گازانە پلەى شیاو بۆ ژيان ئەپاریزن ، هەلمیش هەل ئەگرێ لەكەنارى زەریا و دەریاكان و ئەبیا بۆ شوێنە دورەكان و چر ئەبێ و ئەبێ بەباران و ئەرژێ بەسەر شوێنە وشكەكان و ئەیان ژیتیتەوه ، تیرەى زەوى ئەگەر بچوكت بێ لەوێ ئیستای یەكسانی یەكەى خۆى لەدەست دەرئەچێ ، بەپەلە ئەسورپیتەو و پلەى گەرما ئەوەندە بەرز ئەبیتەوه كە هەموو گیانەوهران بكۆژێ ئەگە تیرەكەى (یەك قطر) لە ئیستا زۆر تر بێ كیش كردن و پاكیشانى بۆ ئەنەكان زۆر تر ئەبێ و كار ئەكاتە سەر ژيان و سەر رووبەرى

زەوی ، دووری زەویش لە خۆرەو لەمە ی ئیستای زۆرتەر ئەبی ، وەرگرتنی گەرما لەخۆر
 کەمتر ئەبیتەو ، ئەگەر نزیکتر بێ پلە ی گەرما بەرزتر ئەبی ، هەرچۆنی بێ لەو دوو
 چەشنەدا ژیان لەسەر زەوی نامیتێ کەواتە خپری زەوی و چێو ی بۆشایی دەورە کە ی و
 گەڕانی بەدەوری خۆردا بەم چەشنە ی ئیستای داپۆشینی چواردەورە کە ی بەو پەردە گازانە
 و دانانی لەو جینگە تایبەتی و دیاری کراوەدا و بوونی تیرە کە ی بەو ئەندازە ی ئیستای
 ئەوانە ھەموویان ھۆی ژیانن بۆ گیانەو ھەران پێک ھاتوون یەکی ئەوانە لەناوچن ، واتە
 زەوی تەخت بێ یا بچوکتەر یا گەورەتر ، دوورتر یا نزیکتر بێ لە خۆرەو ، یا پەردە ی
 گاز نەمیتێ ، ژیان بۆ گیانلەبەرانی نامیتێ ، کەوابوو چۆن ئەچیتە عەقلەو ئەو بونەو ھەرانە
 بەرپێکەوت و بەبێ ھەلسۆراندنی ھەلسۆرپنەریکی وا ھەموو شتیکی لە جینگە ی شیاوی
 دانایی و بیان بات بەرپۆ ھەوچۆرە ی باسکران پەیدا بن و بەرپێک و پێکی کاری خۆیان
 بکەن و بچن بۆرپۆ ھەو لەیەک ئالۆز نەبن ، بێگومان ئەوانە بەلگەن لەسەر توانای خوای
 مەزنی بێ وێنە .

۳- بەو ئایەتە پیشووانەو ئەوانە ی باسکران بۆمان ڕوون ئەبیتەو ئەم بونەو ھە فراوانە
 ھەوچۆرە پێک و پێک و سەرسۆرپنەری نابی بە پێکەوت و ھەر لە خۆیانەو ھەوچۆیان
 دروست بووبن ، چارە نامیتێ و پێستییان بە بەرپۆ ھەریکی خواوەن ھێز و توانایە ، بەلام
 ھەندێ لە بێ باوەران ئەلێن : ھۆی زانین و ناسینی ھەموو شتی بەبینین و تاقی
 کردنەو ھە ، ھەر شتی بەوانە ئەزانراو و نەناسراو پێی ناوتری زانست ، یانی (علم)
 ھەو ھەر یانی (عقیدە) لەیەک جیاوازان بەلای ئەو کەسانەو یانی بوونی خوا باوەرە نەک
 زانست ، بەوچەشنە ئەو کەسانە ئەلێن ئەبی بەلای ئەوانیشەو نەبوونی خوایش ھەر
 باوەرپێ نەک زانست ، چونکە بوون و نەبوونی خوا ھەردوو لایان بین و تاقی کردنەو
 نایان گرتەو کەواتە بوون و نەبوون ھەر باوەرین ، بەکورتی بوونی خواو ھەمو ئەو
 شتانە ی لەبەر چاوپێن و ھەوالە ی نادیار ی ئەکری (الغیب) ئەو کەسانە باوەریان بە خوا

ھەيە باوەريان بەو شتە ھەيە پىي ئەوترى ناديارى ، بوونەكەي خويان بە تاقى كرنەو
نەزانىو ، ئەو دوو تاقمە يەكسانى لە باوەرياندا بە ناديارى :

دواى ئەو كېشەيو ئەو پېشەكەيە باسکران با بزانیى پى باوەران ئەلێن پەيدا بوونى
گيانەوران بەم رېك و پىكى يەو كە ھەن بەبى ئالۆزىيان لە يەكترى مەرفىش بەو ھەموو
ھەست و ژىرى يەو ھەيەتى دروستكەر و ھەلسۆرپنەريان نى يە ، بەلك و ھەر لە خويانەو
بۆ خويان پەيدا بوون (الصدفة) يانى بوونەووران و قەتارەى رېژيان و رېك و پىكىيان لە
جىگەى شياوى خويان گرتويانە بەرپىكەوت دروست بون ، ئەلێن كەرەسە (المادة) بەبى
عەقل و بەبى گيان و بەبى ھەست و بە كۆپرى و بەكەپرى گيان و ژيان و ئەقلى بەخشیو
بەھەموو زىندەووران ، بە كورتى بەلای ئەو كەسانەو كەرەسەى پى عەقلىو پى ھەست ھەر
ئەو خوايو توانای بەسەر ھەموو شتىكا ھەيە ، بەلام ئىمەى باوەردار پرسىاريان لى ئەكەين
ئەو كەرەسەى چى يە؟ ئايا خۆى خۆى دروست كردووە يان نا؟ يا كەرەسەى تر ئەوى
دروست كردووە و ھەروەھا ھەتا ئەروا نابرىتەو .

باوەرداران ئەلێن : بوونەووران بەو چەشنە سەر سۆرھىنەرانە و بەو ھەست و ويست و
ئەقلىو كە ئادەمىزاد ھەيەتى ، ئەو رېز و قەتارە بوونەووران ھەيانە و لەيەك ئالۆز نابن
پىويستە خوايەك ھەيى ، بەرپۆبەر و خواوھنىكى خواوھن تواناو بەدەستەلات لەھەموو
لایەكەو و دروستى كردبن .

ئەى خويەواران خۆتان پرسىار لە خۆتان بكن ، سەرچاوەى بوونەووران و بەرپۆ
بردنيان لە چ لایكەو ھاتووە ؟ بەرپىكەوتە وەك پى باوەران ئەلێن يا بەھەست و ويستە
وەك باوەرداران ئەلێن ، خۆتان وەلامى خۆتان بدەنەو بە پەيامى ئەقلى خۆتان ، بەراستى
بىرى بوونى خوا پىويستە و ئاشكرايە ، بىرى دژەكەى نەزانينە ، زانايان ئەلێن : ئايا تاريكى
لە پىشا دروست بوو يان رووناكى ؟ بە جۆرى تر ئايا شەو لە پىشەو دروست بوو يان
رۆژ ؟ زانايانى پىشو دەلێن : شەو لە پىشەو دروست بوو ، بۆيە خوا ئەفەرموى لە

تایه تی (۳۷) ی سوره تی (یس): ﴿ وَ آيَةُ لَهُمُ اللَّيْلِ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُضِلُّمُونَ ﴾
واته بهلگه بۆ ناده میزاد شهوه نیمه رۆژمان لی دهرهیناوه ، دواپی کتو پر نه کهونه
تاریکی یهوه له دوا ی کۆتای رۆژ.

خوای گهوره دوا ی نهوه برپاری یه کیتی خو ی داوه بهو بهلگه بینگومانانه وه بۆمانی
روون کردۆتهوه ، بۆمانیشی روون نه کاتهوه، ههندی له ناده میزاد په پرهوی بیروباوه ری
بوچ و نا دروست نه کهن و هاوکار بۆ خوا دانهین ، نه فهرموی:

وَمِنَ

النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ

الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ

وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّا

لَنَا كَرَّةٌ فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ

أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾

﴿ومن الناس من يتخذ من دون الله أنداداً﴾ وه هەندى له ئادهمیزاد هەن کەسى
وهرته گرن و دانهنن له جگهى خوا چەندین ویتەو هاوکار بۆ خوا ، ئەوانیش کۆمەڵیکن
ئەقلیان ویتەو سڕوشتیان تیک چوو و هاوبەش بۆ خوا دانهنن بۆ پەرسەن له ویتەى
تاشراو و کە هیچ نابین و هیچ شتی نازانن و ناگەنە فریایان ، لاسای باب و باپیرانیان
ئەکەنەو بە بى تێگەشتن سەر بۆ سەرۆکەکانیان دانهنەوتن ، ئەوانیش ویستیان لى
سەندون و سواری سەریان بوون و زāl بوون بە سەریاندا .

﴿يحبونهم كحب الله﴾ ئەو کەسانە ئەو ویتانەیان خۆش ئەوى و ئەیان پەرسەن و
پێریان ئەگرن وەك چۆن خوايان خۆش ئەوى ، پڕوایشیان بەوان هەیه هەر وەك بپروای
باوەرداران بە تەنهایى خوا .

﴿والذين آمنوا أشد حبا لله﴾ وەكە سانیكى ئەوتۆ باوەریان بە خوا هێتەو بەهێز تر و
پراوەستاوترن بۆ خۆشەویستی خوا و تەنهایى خوا له هاوبەش دانەرەكان بۆ خوا ، چونکە
هاوکار و هاوبەشى بۆ دانانن له پەرسەندا ، پەشت هەر بەخوا ئەبەستەن له پەرسەنى خوا
لانادەن ، بەلام بت پەرسەن پڕوایان بەچەند شتی تر هەیه ئەیان کەن بە هاوبەشى خوا له
پەرسەندا و داواى چاکەو لابردن خراپەیان لى ئەکەن ، بگەرە باوەره کانیشیان دامەزراو
نى بە وازیان لى دیتن کاتى ئەهاتن بە فریایانەو ، یا توشى نازار و زیان بوون .

﴿ولو يرى الذين ظلموا﴾ وە ئەگەر ببینن و بزانی ئەو کەسانەى ئەوتۆ سەمیان کرد
له خۆیان بەوەرگرتنى بته كان بۆ پەرسەن .

﴿إذ يرون العذاب﴾ کاتى ئەبینن سزای دۆزەخ کە بۆیان ئاماده کراوە له رۆژى
دوایدا .

﴿إن القوة لله جميعاً﴾ کە بەراستى هەموو هیزو تەواناو سەرکەوتن بۆ خوايه .

﴿وإن الله شديد العقاب﴾ وە بەراستى سزای خوا سەختە یانى ئەگەر ئەوانە بیریان
بوايه و بیبازناییه پڕوای تەواویان پەیدا ئەکرد تەنهاهەر بەو خوايه ی کە له پاشەرۆژیشدا
کاری بۆنەوهران بەرپۆه ئەبات و ئەمپۆ ئەیان پەرسەن زۆر بەباشى پەشیمان ئەبۆنەو و ،
ئەیانزانى خوا سزای بى باوەره ئەدا ، ئەمپۆش باوەریان ئەهیتا بە ئاین پیرۆزى ئیسلام کە
بەراستى سزای خوا سەختە له رۆژى دوایدا .

تەفسیری زمانکۆبى

﴿ اِذْ تَبَرَّا الَّذِيْنَ اَتَّبَعُوا مِنَ الَّذِيْنَ اَتَّبَعُوا ﴾ کاتی نه بین سزای خوا نهو کاته بیزان که سانیکی نهوتو پهیرهوی کراون له که سانیکی نهوتو پهیرهوی نه مانیان کردوه ، واته سهرو که کانیا بیزان له ژیر دهسته کانیا .

﴿ وَرَاَوِ الْعَذَابَ ﴾ وهنو کاته هردوو لایان به سهروک و ژیر دهسته کانهوه چاویان کهوت به سزای دوزه خ .

﴿ وَ تَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ ﴾ وه پچرا بویان و له کیسیان چوو پهیرهندی نیوانیان و نهما دؤستایه تی و خزمایه تی و پلهو هاوسویتی و پهیمانیان ، نهو کاته کاره کانیا سهرگردانیان نهکات و ههموو لایه کیان نهوی تریان تاوانبار نهکات ، نهو کاته خوا نهفرموی :

﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ اَتَّبَعُوا ﴾ و نهلین که سانیکی نهوتو دوی سهرو که کان کهوتبون و پهیریوان نهکردن لهو کاته دا سهرو که کانیا بیزاریان دهر نهبری لیان :

﴿ لَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً ﴾ نهگهر بهراستی بؤ نیمه نهبوو گهرا نهوهی هردوو لایان جاری تر بؤ جیهان ، خوژ گایه جاری تر نه گهرا نهوه .

﴿ فَتَنَّبَرَّأ مِنْهُمْ ﴾ دوی نیمهش بیزاری خومان دهر نهبرین لهو سته مکارانه و دهست بهرداریان نهبووین .

﴿ كَمَا تَبَرَّعُوا مِنَّا ﴾ ههروهک نهوهی نهوان بیزاری دهر نهبرین له نیمه نیستاو په خه مان لی ههله ته کاندن .

﴿ كَذَلِكَ ﴾ ههرو بهو جوړه ی هردوو لایان بیزاری دهر نهبرین له په کتری و تروشی ناخوشی نهبن .

﴿ يُرِيهِمُ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَیْهِمْ ﴾ خوا پیشان نه دا بهوان کرده وه کان و خرا په کانیا به خهفت له سهریان ، یانی نهو کارانه به گومانی خویان به چاکیان نه زانی وهک حهج و عمره و میوانداریان ههتا دی ههمویان بهی هووده دهر چوه بویان نهوانیش

داخیان بۆ ئەخۆن ، بەلام تالان و کوشن و برین و داوین پیسی و زیندە بەچال کردنی کچانیان بۆ ئەبۆزیتەو ، ئەبێ بە دوو خەفەت بەسەریانەو .

﴿وَمَا هُمْ بِخَارَجِينَ مِنَ الْنَارِ﴾ وە سەرۆک و ژێر دەستەکانیان نایەنە دەرهو لە ناگری دۆزەخ ، یانی دەرحوونیان لەو ناگرە نابێ هەتا بگەریتەو بۆ جیهان و گلهیی لە یەکتەری بکەن ، با بکەون لەناو ناگری دۆزەخدا .

خوای گورە بەو نایەتەنەو نایەتەکانی پێشووتر و بەزۆرتەری نایەتەکان دواپی فێرمان ئەکات کەرەوشتمان قورئانی بەرز بێ و بەم جوۆری خوارەو بێ :

۱- لە کاتیکدا هەر تاقمێ کاری نارەویان کرد ئیمە موسولمان راستەو خۆ ناویان نەبەین و دانەبەزینە سەریان ، بەلکو ئەنجام و پاشەرۆزی کارەکانیان پروون بکەینەو لە هەردوو جیهاندا ، زیان و خراپەکانیان لەو کارانەدا بۆ کۆمەلتی ئادەمیزاد ناشکرا بکەین ، بەوانی بەسەلێتین ئەو کردەوێی ئێوە یی سزا نابێ لە پاشەرۆژدا .

۲- ئەو نایەتەنە هەرچەندە هۆی هاتنە خوارەویان دەربارە یی باوەران هاتۆتە خوارەو ، بەلام هەموو ئەموو کەسانەش ئەگریتەو پەپروی ستەمکاران بکەن و یاریدەیان بدەن و پرۆپاگەندەیان بۆ بکەن ، ئەوانیش ئەگریتەو برۆیان وابێ جگە لە خوا خاوەنی سوود و زیانە دواي ئەزانین و گومرایی بکەون ، دەست بدەنە گۆرستان و درەخت پەرستن ، کړنوش ئەبەن بۆ بەناو پیاواتنی ئاینی ، وە بگرە خویشیان بە باوەردار ئەزانن و نوێژ ئەکەن و زەکاتیش ئەدەن هەتا دێ ، وە ئەو کەسانەش زۆرن و هەر تاقمەیان ناوو دروشمیکیان هەبە بۆ هەلتفریودانی ساویلکەکان بۆ پۆل و سامان پێکەو نەو و کۆشک و تەلار درست کردن لە ژێر پەردە یی ئیسلامدا ، دواي ئەوانە خواي گورە بانگی ئادەمیزاد ئەکات کە لە جیهاندا بە خوشی رابویرن و خواردن و خواردنەوێ پاک و خاوەن بخۆن و بخۆنەو ، لە یاسای ئیسلام لانەدەن و خۆیان لە پیس و پۆخلی و سەرگژی دووربخەنەو ، خوا ئەیان ترسیبێ کەخۆیان لە بیروباوەردا چاو لە بێ باوەران و سەرلێشیوانان ئەکەن ، بێزاری

خۆيان دەرئەبرن بۆ ئەو كەسانەى كە غەيرى خوا ئەپەرستى بۆنمۇنە سەتمكاران ئەپەرستى بەدەورى گۆرى پياوچاكان دا ئەگەرین و بەگىلى خۆيان بە چاكى ئەزانن .

لە سەردەمى پىغەمبەر ﴿ﷺ﴾ ھەندى لە موسولمانان قەدەغەيان كەردبوو لە سەر خۆيان خواردن و خواردنەوہى خۆش و بەتام ، بەرگ و پۆشاكى جوان و بەنرخيان ئەنە كەردەبەر ، ھەندى كارى وایان ئەكرد خوا قەدەغەى ئەكەردبوو كەچى ئەوان ئەيان ئەكەرد بەگومانى خۆيان ھەتا تووشى گوناھ نەبن ، وایان دائەنا كە خواپەرستە ، خواى كەورە فەرمانيان پى ئەدا و دواى ھەنگاوەكانى شەیتانن ئەكەون و ئەفەرموى: -

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ
بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا نَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾
وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ
ءَابَاءَنَا أُولَئِكَ كَانُوا عَابَادًا لَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧٠﴾ وَلَا
يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾

﴿يا أيها الناس كلوا مما فى الأرض﴾ ئەى ئادەمیزاد ئىوہ بخۆن و لەو شتەى لە زەویدایە ئە ھەمو جۆرە خواردەمەنى بەكانى .

﴿حَلَالًا طَيِّبًا﴾ ئەوشتە رەوايە پاك و خاویتە ، یانى ئەو شتەى رەوايە و گومانى خراپى لى ئاکرەئى ، یاسای ئیسلام بەپاکى دائەنن و مېشكى رېك و پىك وەرى ئەگرئ ، لە

خواردن و خواردنه و دا دواى فەرمانى خوا بکهون ، له خۆتانه وه ههچ شتى قهدهغه مه کهن له خواره مه نیدا ، به لکو قهدهغه کراوه کان له دهستورى خواو له نیسلامه وه وه بگرن .

﴿ وَ لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ﴾ دواى ههنگاهه کانی شهیتان مه کهون ، ئەو کارانه ئەو نهیکات لاتان چاک نهی ، کارى قهدهغه و رهوا ههه له خواوه وه بگرن نه که له کارى شهیتانه وه وهى بگرن .

﴿ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴾ بهراستى شهیتان بۆ ئیوه دوزمنیکى ناشکرایه ، به ناواتى خوى نهیهوى بتانخانه ناو گوناهاوه ، ئەو شتى خوا پى ناخوش بى بۆتان نه پرازیته وه ، دوزمنایه تی ئەو بۆ ئیوه کۆنه و له بایره گهوره تانه وه دهستی پى کردوه ، نهیهوى به رهو گومرایى و دۆزهخ بتانات ، ئەو ئایهته ههموو ئاده میزاد به وانى سهردهمى پیغمبر ﴿ ﷺ ﴾ و دواى ئەوانیش نه گریته وه .

پاش ئەوى خواى گهوره باسى خواردنه مەنى پاکی بۆ کردین ئەشمان ترسینى که دهست نه دهینه خواردن و خواردنه وهى خراب و کاره قهدهغه کراوه کان ، ئەو شتانهى شهیتان له بهر چاوماندا نه پرازیته وه ، وهك ئارهق و داوین پیسى و دوو رویی و درۆ کردن و خواردنى سامانى ههتیوان و سود خواردن ، ههتا دى ، پیوسته به خهیاڵى خواو له ههزاری نه ترسین ، واز له بهرگی خاوین و خواردنه مەنى خوش نه بهرین ، بۆیه خواى گهوره نه فەرموئى :-

﴿ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ ﴾ بهراستى شهیتان فەرمانتان پى نادات مه گهر فەرمانتان پى نه دات به ههموو شتى پاشه پۆژى خراپه ، فەرمانتان پى نادات مه گهر به ههموو کاریکى خراب و بیز لیکراوه ، وهك داوین پیسى و شتى تریش .

﴿ وَ أَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ وه نهیشى ئەوى له ئیوه بلین و بیدهن به سههه خوادا به بوختان شتیک ئیوه نایزان که له لای خواوه نه هاتوه ، ئەى لاین له خۆتانه وه که نهوشته رهوايه و ئەوى تر قهدهغهیه و پى ئەوى بزنان چۆنه .

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ وەھەر کاتی ووترا بێ بەوان : ئیو بەدوای شتی بکەون کە خوا بەتاک و تەنھایی ناردووێتە خوارەو و و باوەر بەپیغمبەر ﴿ﷺ﴾ بکەن ، بەرەوای دابنێن ئەوشتانەی خوا بەرەوای دانەنێ ، بەقەدەغەی بزانی ئەوشتانەی کە خوا قەدەغەی کردوو لە ھەموو ڕوویەکەو .

﴿قَالُوا بَلْ تَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا﴾ ئەیان ووت : بەلکو ئێمە پەیرەوی شتی ئەکەین دەستمان کەوتوو و بۆمان بەجی ماوە لەباوک و باپیرانیانەو ، ئەوشتە لەوانەو بۆمان ھاتوو وازی لی ناھێنین .

﴿أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئاً﴾ ئایا پەیرەوی باوکەکانیان ئەکەن ؟ بەو کو ئەوان ھیچ شتی نەزانی و ھیچ شتی نەفامن لەفەرمانەکانی خوا .
﴿وَلَا يَهْتَدُونَ﴾ وەرانیوویی نەبن و ڕیگەی راست نەگرن ، شتی پوچ و ڕەوا لەیەک جوێ نەکەنەو ، جیگەی سەرسوڕمانە لاسایی کردنەو کاریان تی ئەکات ، وەبەنرخزی دانەنێن لەوشتانەی شایانی پەیرەوی کردنن ، لاسایی کردنەو لە ھەموو شتیکدا راست نییە ، بەوێتە ئەو دواکەوتنەی باوکانیان و باپیرانیان .

(التقليد) لاسایی کردنەو وەکو بیرو باوەرێک خۆی لەخۆیانەو نەبەچاک و نەبە خراپ دانەنری بەشیوہەکی گشتی ، بەلکو جوێ ئەکرێتەو چاک و خراپەکە بەم شیوہەی خوارەو :-

١- لاسایی کردنەو و ھەبە ئادەمیزاد و گیانەو ھەران ھاوبەشن لەوا ، وەکو ئەو وای ئەبێ کەلە بابێ ئەقوقی و کەلەبابەکانی تریش ئەقوقین ، وایش ئەبێ مەروفی چەپلە بۆ کەسێ لی ئەدات و ھەموو مەروفانی تریش چەپلە بۆ ئەدەن بێ ئەو وای بزانی چو قەوماوە ، ئەم جۆرە لاسایی کردنەو نەبە چاک و نەبە خراپ دانانری ، چونکە لەوێست و ھەستەو نەھاتوو .

٢- لاسایی و ھەبە پەیوەندی بەخوورۆشتەو و بەباوی جیگە و شوینی تایبەتی یەو ھەبە ، وەک جۆری بەرگ و شیواز و کۆمەلایەتی ئەسەپتی بەسەریانا ، گەورەو بچوک

تەفسیری زمانکۆبی

ومندال و ژيان لەو ەدا بەشدارن ھەر جىگەيەك بە جورىك و ھەر نەتەو ەيەك و نەتەو ەيەك بەجورى تر ، ئەم جورە لاسايە شايانى چاكە و خراپەنىيە بە گوێرەى ناين ، بەلكو پەيوەندى بە رەوشت و باوى دانىشتووانى ئەم جىگەيەو ە ھەيە .

۳- لاسايى كردنەو ەى نەزان بۆ زانايان لە كاروبارى ژيانى حىھانيان ، وەك لاسايى كردنەو ە بۆ فېر بوونى پزىشكى و نەندازيارى و جورى پى گەياندىنى كشت و كال و پىشەسازى ھەتا دوايى ، لە فېر كەران و تاقي كەران و پىپۆرەكان ، ئەم جورە بەشە لاسايانە زۆر پىويست و زۆر گرنگە و سوود بەخشە ، بەلكو ژيان و گوزەرانى كۆمەلايەتى پىويستى ئەكات لە سەريان ، ھەتا ھۆى ژيانىاتن لەق و لۆق نەبى ئىسش و كاريان ئەو ەستى ، لە تواناي ئادەمىزادا نىيە ھەر لە خويانەو ە بۆ خويان يەكەم جار ھەموو شتى فېر بن و بيزان ، بەبى مامۇستا ھەموو پىويستى خويان بەن بە رۆھە ، ھەر وا بوون لەمەو پىش و ھەر بەم چەشنەش بەبى يەك ناين كرى ، ھەندىكيان پىويستە مامۇستابن و ھەندىمى تريان قوتابى بن .

۴- لاسايى كردنەو ەى زانايە بۆ زانايكى تر لە فەرمانەكانى نايندا ، لە مانا كردنى قورئان و فەرمودەى پىغەمبەردا ﴿ﷺ﴾ لە دەرھىنانى ياسا لەواندا ، ئەم دوو زانايەش لە زانين دا ھاوتاي يەك بن ، ئەم شىو ە لاسايىيە خراپە و قەدەغەيە بە گوێرەى عەقل ، چونكە ھەردوو لايان بە جورىكى پى گومان بەلای خويانەو ە ئەم شتە پى ئەيزانن فەرمانى خوايە ئىتر چۆن ئەبى وازى لى بەيئى و لاسايى ئەو ەى تر بكاتەو ە بە گۆترە ؟ كەچى لەزانيا ھاوتاي يەكترن ، لە كۆشش و ھەستى خويانەو ەى دەرھىناو ە ئەم شتەى ئەم دەرھىناو ە و ئەم شتەى ئەم ئەيزانى ياساى ناين ئەم ئەگرىتەو ە ئىتر چۆن ئەبى لاسايى زانايەكى تر بكاتەو ە بە گوێرەى بىرى خوى رېك ناكەوى لە گەل ياساى نايندا ؟

۵- لاسايى زانايى بۆ زانايەكى ترى دادپەرور و شارەزا لە ماناي قورئان و فەرمودەى پىغەمبەردا ﴿ﷺ﴾ لە كردەو ەى نايندا ، وەك بەجى ھىنانى جورى پەرسى و

کامیان ڕەوايە و کامیان قەدەغەيە و کامیان پاکە و کامیان پيسە و کامیان مامەلەي دروستە و کامیان مامەلەي دروست نەيە ، هەتا دئ ئەو جۆرە لاساييە دروستە بە گوێرەي ئەقل و ناين ، چونکە ئەو زانايە لە بەلگەيە کەوە بئ گومان زانياري خۆي دەرھيئاو ، نەزانيش لاسايي ئەکاتەو و نەزانيش خۆ پيويستە ياسا و دەستوري ئيسلام و چۆنيتي ناين و جۆري پەرستن بەجئ بهيتي ، بەبئ ئەوێ پەلاماري زانايەك بەدات و لاسايي بەکاتەو و هيج شتي تر نازاني و بۆي ناکرئ ، کەواتە پيويستە چاو لە زانايەکی تر بەکات و پرسیاري لئ بەکات ، وەك ئەفەرموئ :-

﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ کەواتە ئێو پەرسن لە خاوەن زانياريەکان ئەگەر ئێو شتيکتان نەزاني ، بەلئ لاسايي و پەرسيار کردن زۆر راستە ، بگرە ئەگەر نەزاني نوێژ و ڕۆژ و پيويستيەکانی تری بەجئ هينابي و مامەلەي کرد و چاوی لە باوکی کرد ، لاسايي هيج زانا و پيشەوايەکی نەکردبوو بەلام پەرستەکانی لە گەل ناوەرۆکی فەرمانی خوادا ڕێک بوو ئەو پەرستە بە ڕەوا و دروزست دائەنرئ ، لە لايەن ياسای ناين لئ وەرئەگيرئ چونکە تەماشای کردەو وائەکرئ ئەک زانا و پيشەواي ناين ، ئەگەر بە گوێرەي بێرو باوهری خۆي راست و ڕەوا بوو ياسای ئيسلام بەو جۆرە ئەيگريئەو و کارەکەي دروستە و ڕەوايە وەك ئەيئري زۆر کەس هەن هەموو جۆرە کارو بارەکانی ناينان لە داياک و باوکی نەخويندەواريانەو وەرگرتوو ، بە گوێرەي تاقی کردنەو لە گەل ياسای ئيسلامدا ئەگونجئ بئ ئەوێ چاويان لە هيج زانا و پيشەوايەک کردبئ .

کەواتە لاسايي و تەقلید نە شيو و نە مەرجیکە بۆ فەرمان بئ دراواني خوا و پەرستني خوا بەلکو ئەو شتەي مەرج بئ فیری جۆر و چۆنيتي پەرستن و مامەلەي ناين بئ بە هەر ھۆيەک بئ ، لەو نايەتەو و امان بۆ دەرئەکەوئ هەموو کاتي چاو لئ کردن و پەپەرەوي کردنی باب و باپيران قەدەغەنيە بەمەرجي شارەزاو پەسپۆر بئ ئەنايندا ، لەو کاتەدا بۆ کورپو خيژانەکانيان ڕەواو دروستە چاويان لئ بەکەن و لاساييان بەکەنەو .

تەفسیری زمانکۆيي

۶- لاسایی کردنهوه لهباوهپ بهبنچینهکانی ناین ، وهك باوهپ بهخواو بهفریشتهو نامهکان و پیغمبهبران و رۆژی دواپی و باوهپ بهفرمانه پیوستهکان و قهدهغهکراوهکان و باوهپ بهبی گوناهمی پیغمبهبران ، باوهپ بهوانه هموو لاسایی و چاوی کردن لهواندا دروست نییه قهدهغهیه تهقلید لهواندا باوهپ پی دانامهزری چونکه لاسایی لهوشتانهدا وهرگرتنی شتیکه بیتهوهی بهلگهیه بۆ لاسایی کهر ههبی جگه لهچاوکردن لهزانایه ، نابینه هوی باوهپیکی بی گومان و دامهزراوو نهگوراو ، بگه لهواندیه زانایه تر باوهپهکهی بهجۆری تر بگۆری ههتا دی و نهپرا وهك تۆزیکی لیدی رهشبا لههموو لایهکهوه پرش و بلاوی بکا .

بهلام نهگه نهو جۆره لاسایی یه لهباوهپ بهبنچینهکانی ناین باوهپیکی نهگۆراوی لهمیشکداپیدا کرد وای لی هات شایانی گۆرانی نهبی لاسایی بهو جۆره زۆر رهوایه ، نهو باوهپهیش ناین داوای نهکا ههه نهو باوهپهیه . بهکورتی نهو کهسهی پهپهروی کاری پهسهندو جیگیری کردبی وه ریک کهوتبی لهگهلی یاسای قورئانی پیروژدا و پهپهروه کهشی بی گومان بوو بهلگهیه بۆ دانهری بۆ دامهزراوی باوهپ بهبنچینهکان ئیتر بهلگهکه بزانی یان نهزانی ، ههروا کهسی کاری رهواو چاک بکا و پهسهند بی لای ناین باراسته و خو نهزانی نهو کاره یاسای ئیسلام لای رهوایه ، نهو کهسه نهینه جیگه ی پاداشتی چاکه ، بهپیچهواندی کاری قهدهغهکه هوی تۆله سهندنه .

خوای گهوره باسی بی باوهپانی کردوو فهرموی نهوان ، تهماشای بهلگهیه راست و رهوا ناکه و بیر له هیچ شتی ناکه نهوه ، نهفهرموی : وینهیان وهك نازهل وایه له کهری و کویری و لالیدا ، نهفام و نهزانن وهك نهفهرموی :

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعُقُ
بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمُّ بَكُمْ عَمًى فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ

﴿ وَ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾ وه وینهی که سانیکی نهوتو باوهریان نه هیتاوه که بانگیان نه کری بۆ لای رانومایی که سوودی خوئیانی تیابه و وهلامی نادهندهوه ، گوئی لی ناگرن و برعی لی ناکهندهوه .

﴿ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ ﴾ هوهك وینهی که سانیکی نهوتو وان دهنگ بکات له شتی ونه بیستی وهك نازهل و بز و مدی .

﴿ إِلَّا دُعَاءٌ وَ نِدَاءٌ ﴾ مه گهر نه بیستی بانگ و هاواری ، یاتی نهو که سهی بانگی بی باوهران بکات بۆلای رینگای راست و رانمویی و وهلامی نادهندهوه و خوئیانی لی گیل بکهن وینهی وهك وینهی شوانی وایه بخوړیته که رته نازهلی همر یه که بان بۆلایه برۆن و بخۆن ، نازهله کان وهلامی نادهندهوه جگه له قیره قیر له هیچ شتی تر تی نه گن و نه زان مدهستی شوانه که چ شتیکه ، چۆن نهو نازهله له هیچ شتی تی ناگات جگه لهو دهنگی پیی رام بوون ، نهو بی باوهرانهش هیچ شتی له پیغمبر ﴿ ﷺ ﴾ نایسن که بانگیان نهکات بۆلای خواناسی و رینگهی رهوا که چی سوودی خوئیانی تیدایه بگره زۆر جارن بهو بانگ کردنه نازهل نه چی بۆلای نهو ناو و نالقه ، بهلام بی باوهران همر گیز لهو بانگی پیغمبر ﴿ ﷺ ﴾ سوود وهر ناگرن .

﴿ صَمٌّ بُكْمٌ عُمٌ ﴾ نهو بی باوهرانه که رن ووتهی رهوا نایسن ، لالن و ووتهی راست نالین ، کوړن و کاری رهوا و راست نایسن ، نهوانه همر چنده خاوهنی بیست و بینین و ووقتن بهلام چونکه به کاریان نایهن بۆ نهو شتانهی بۆیان دروست کراون ههتا سوودی لی وهر گرن و رانومایی بن وهك نهیان بی وان ، نهو هیش نهوپه ری نهفامی به .

﴿ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴾ کهواته نهو بی باوهرانه بیر ناکهندهوه لهو شتانه پیغمبران ﴿ ﷺ ﴾ تمیلین و وهری ناگرن ، وهك خاوهنی نهقل نهبن نه گینا چۆن نامۆزگاری سوود بهخش وهر ناگرن بۆ سوودی خوئیان .

دوای نهوهی خوا ی گهوره رووی کرده نادهمیزاد و فهرمووی بخۆن لهو خواردهمه نیانه کهله زهویدان ، دووباره بهوان نهفهرموئی لهم نایهتهی دوا ییدا : بخۆن لهو شته پاک وړه وایانه کردوومه به خوړاك بۆتان ، بۆیان روون نهکاتمهوه خوا په رستی راسته قینه بهوه

نابی نازار و ئیش به خوځان بگه‌یه‌نن ، خوارده‌مه‌نی خوځ و به‌تام نه‌خوځ ، وینه‌ی که‌شیش و بی‌باوه‌رانی تر واز له‌گوزهران و رابواردنی خوځی جیهان بیتن ، جا‌با‌ناده‌میزاد به‌باشی بزائن خوا به‌ره‌وای داناوه چاک رابواردن وهک هه‌ندام و به‌رگ و خوارده‌مه‌نیان که‌پاک و ره‌وای ینگومانبن ، به‌رانبه‌ر به‌و چاکانه‌فرمانی پیداون سوپاس و ناوی خوا بیتن و نه‌ک به‌کاریان نه‌یهرن .

خاوه‌ن سامان و پله به‌مرزه‌کان ته‌می خواردوو بن به‌و به‌خششانه‌ی به‌وان دراوه و به‌کاریان بیتن له‌چاکه‌دا و به‌کاری نه‌یهرن له‌کرده‌وه‌ی قه‌ده‌غه و ناله‌باردا ، خوځان به‌گه‌وره‌دانه‌نین و یاخی نه‌بن ، وه‌خوا بوځان روون نه‌کاته‌وه‌ته‌وانه‌ی بت په‌رستان قه‌ده‌غیان کردووه‌موسولمانان به‌ره‌وای دا نه‌نین ، بو‌یه‌خوا‌ی گه‌وره‌ته‌فرموی :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَأَشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ
عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أَهْلَ بِهِ
لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

﴿يا ايها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم﴾ نه‌ی که‌سانیکی ته‌وتو باوه‌رتان هیناوه : ئیوه بخوځ له‌چه‌ندین پاک و ره‌وای شتی ئیمه کردوو‌مانه به‌خوارده‌مه‌نی بو ئیوه ، له‌هموو خوارده‌مه‌نی به‌خوځ و به‌تامه‌کان به‌و جوړه‌ی بوځان دانراوه ، به‌خوځی رابویرن ، به‌لام بجوکی و به‌ندایه‌تی خوځان به‌رامبه‌ر به‌چاکه‌ی خوا ده‌رپن که‌واته .

﴿ وَ اشْكُرُوا لِلَّهِ ﴾ وه ئیوه سوپاس به جی بهین بۆ خوا له سهر نهو شتانهی خوا به خشیویه تی پیتان و بۆی رهوا کردوون .

﴿ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴾ نه گهر ههر خوا نه پهرستن و به لێن نه دهن به خوا كه هه موو شتی به ئیوه به خشی ، پاش نه وهی باسی خوارده مه نی یه رهواكان كرا بۆمان ، خوای گه وه باسی خوارده مه نی یه قه دهغه كراوه كاغان بۆ روون نه كاته وه ، وه نه فهرموئ :

﴿ اَلَمْا حَرَّمْ عَلَیْكُمْ ﴾ به راستی قه دهغه نه كراوه له سهر ئیوه به فهرمانی خوا هه یج شتی جگه لهو شتانهی كه خوا قه دهغه ی کردووه له سهرتان كه نهی خۆن نه مانه ن :

﴿ الْمِیْتَةِ ﴾ مرداره وه بوو ، یانی گوشتی نهو گیان له بهرانه قه دهغه یه سهر نه براین بهو جۆره ی كه یاسای ئیسلام دیاری کردووه به برینی قورگ و سورینچه كه ، به مه رجی بهو كترین باز نه یه له قورقور اگهی سهر براره كه كه به سهر یه وه مابسته وه ، مرداره وه بوو هه مو یان به هه موو نه ندان و یارچه كانی یه وه به موو وخوری و ئیسكه كانیان و قه دهغه ن و نابێ به کاریان بهین بۆ هه موو شتی جگه له ماسی و كوله نه وانه سهر برینیان پتویست نی یه ، خواردن و به كار هینانیان دروسته و پاكن ، وه سروشتی ئاسایی و له سهر خۆ بێر له خوارده مه نی مرداره وه بوو نه كات .

ئاینی ئیسلام گوشتی مرداره وه بووی قه دهغه کردووه ، چونكه مردنی گیان له بهر به نه خوشتی كۆن یا تازه به هۆی ههر میكرو بیك هه بی نه وه پری زیانی بۆ ئاده میزاده بۆ پهیدا بوونی نه خوشتی ، نهو میكرو به با به هۆی ئاگره وه بكورژی ، به لام وه كو خوارده مه نی یی کی تر شه لۆك میكرو به كه ی ههر نه میتی و زیان به خشه ، سهر نه كیشتی بۆ له ناو بردنی ئاده میزاد ، خۆ نه گهر وا دا بیری به بی نه خوشتی مردار بووه ته وه به هۆی كار هساتیكی كوتو پری نهو خویته ی هه یه تی به گوشته كه یه وه رهق نه بی نهو میكرو به له خۆیدا ههر هه یه و زیان به خشه بۆ مرۆف ، له میكرو به كانی خۆیندا روون نه كریته وه له مهو پاش .

﴿ وَالذَّمَّ ﴾ جگە لە خوێن کە خوا قەدەغەیی کردووە ، یانی ئەو خوێنە بە بریندار کردنی ڕەگی گیانلەبەران وەر بگێڕی ، بڕژێترێ و بخوڕی خوا قەدەغەیی کردووە ، نابێ بە کار بهێترێ بۆ خواردن و کرپن و فروشتن و سوود لی وەر گرتنی تر .

بەلام ئەو خوێنە لە مەرووفیکدا دەر ئەهێترێ ، ئەکرێتە نیو لەشی مەرووفیکێ تر بە گوێزەیی نامۆزگاری پزیشکی تایبەتی قەدەغە نی یە و بە کار هێنایی دروستە چونکە بە خزمەتی مەرووفایەتی ئەژمێردرێ ، هەر شتێ بەو جۆرە بێ بەلای پێشەوا حەنەفی یەوە کرپن و فروشتنی دروستە ، هەموو خوێنی قەدەغەییە جگە لە جگەر و سێل و ئەو خوێنەیی بەسەر گۆشت و ئێسکەووە ئەمێتێووە .

خوای گەورە خواردنی خوێنی قەدەغە کردووە ، چونکە گەورەترین و خوشترین هیلانەییە بۆ جۆرە میکروبیکی کوشندە ، بۆ زاووزی کردن و بلاو بوونەووی ، هەر خوێنە ژەهر و پیسی و پۆختلی خواردنە مەنی یەکان فری ئەدات بە هۆی میز و بەلقەم و چلکەووە ، هەتا دێ ، وەك زانراوە پزیشکەکان بە تاقی کردنەووی خوێن جۆری نەخۆشی یەکان ئەدۆزنەووە ، سروشتی ئاسایی بێر لە خواردن خوێن ئەکاتەووە ، ناییتە هۆی مانەووی ژبانی ئادەمیزاد ، وە قورس و گرانه خواردنی خوێن بۆ گەدە ، ئەگەر ئەو میکروبانەیی خوێن بکوژرێن بە ناگر ئەو پڕۆتینانە لە نیو خوێندا بە بێ نرختین پڕۆتین دانەنرێ کە سوودیان نی یە بۆ ژبانی ئادەمیزاد ، لەبەر ئەم هەموو زیانە خوێن حەرام کراوە .

﴿ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ ﴾ وە قەدەغەیی کردووە گوشتی بەراز بە هەموو پارچەکانی یەوە بە بەز و چەوری و ئێسک و پیست و موویەووە ، نیسلام گوشتی بەرازی قەدەغە کردووە ، چونکە بەلای کەمی یەوە دوو نەخۆشی تیا یە :

یەگەم : کرمة تاکانە (الدورة الوحيدة) . دووهم : مووی پێچ پێچ (الشعرة الحلزونية) . ئەو دوو جۆرە نەخۆشی یە زۆر کوشندە و لەناو بەری گیانلەبەرن بەتایبەتی بۆ ئادەمیزاد هیچ پزیشکیکی تایبەتی ناتوانی بریار بدات کە بەراز نەخۆشی تێدا نی یە هەتا هەموو پارچەکانی ناو و دەرەووە تاقی ئەکاتەووە ، ئەوەیشی بۆ ناکرێ چونکە ئەبێتە هۆی لەناوچونی هەموو گوشتەکەیی ، وە بێجگە لەو کرمانە هەزار و پێنج سەد کۆرپەلە دانەنی لەنیو لێقایی پێخۆلەدا ، بەهۆی سورێ خوێنەووە بە ملیۆن کۆرپەلەیی تر لە پارچەکانی تری

تەفسیری زمانکۆیی

ئادەمىزاد دا دائەنى ، لە ئەنجامى كۆبۈنەۋەياندا ئەبنە ھۆى ئاوسان وئازارنىكى زۆر لە جومگەكانى ئادەمىزادا ، ئەو نەخۇشيانە چارەسەر ئاكرېن بەشىۋەيەكى ھونەرى و ھەموو دەرماننىك بۆيان بى سوودە ، سەرەراى ئەو گۆشتى بەراز ھەندى لە مىكرۇبى پىس و رەشە گرانتەتى ئەگۆرۈتتەۋە بۆ مەۋف كە ئەبنە ھۆى مردنى مەۋف خۇشتىن خوار دەمەنى بەراز پىس و پۇخلى ترە .

ئەو كەسانەى تووشى نەخۇشىيەكانى بەراز ئەبن بەزۆرى دانىشتىۋانى ئەو جىگايانەن كە گۆشتى بەراز ئەخۇن ، ئەو كەسانە لايان وايە كەرەسەى تازە ئەتۋانى بە ھۆى بەرز بونەۋەى پلەى گەرما ئەو مىكرۇبانە بكوژى ئەو كەسانە خەيالىيان خاۋە و لە بېريان چۆتەۋە كە زانىارى خۇيان بۆ دۆزىنەۋەى يەك نەخۇشى ماۋەيەكى زۆرى ئەۋى ، چ كەسى ئەتۋانى و بېيار بدات كە گۆشتى بەراز چەندەھانەخۇشى تىرى تىانىيە و ھىشتا نەدۆزرايىتەۋە زۆر سەيرە و جىگەى سەرسۇرمانە ئەو ياساى ئىسلامە بە سەدان سال لەو زانىارىيەى ئەوان پىشكەۋتووترە و كەچى پرواى بى ئاكنە لە قەدەغە كردنى گۆشتى بەرازدا ، بەراز ۋەك سەگ سەير ئەكرى وبگرە پىس تىرىش .

﴿وَمَا أَهْلٌ بِهِ لَبِغٍ لِّلَّهِ﴾ ۋە قەدەغەيشى كردوۋە شتى دەنگى بۆ بەرز بكرىتەۋە لە كاتى سەر بىرىن دا بۆ غەيرى خوا و جگە لە خوا ئىتر ناۋى بت بىنى يان ناۋى پىغەمبەرەن ﴿ﷺ﴾ يان ناۋى كاربەدەستان يان ناۋى باب و باپىران بى ھەتا دوايى ۰۰۰۰ ، ئەو رىستەيە ئەۋەمان فېر ئەكات پىۋىستە موسولمانان جگە لە لە خوا كەسى تر نەپەرستىن ، كەۋاتە ئەگەر موسولماننىك كوشتارنى بكات ، بىھۋى جگە لە غەيرى خوا نىزىك بىتەۋە ئەبىتە ھۆى گومرا بوۋنى و لە ئاين دەرچونى ، ۋە گۆشتى كوزراۋە كەيشى قەدەغەيە ، چونكە جگەلە خوا كەسى تر ناتۋانى ھىچ شتى بكات و ھىچ شتى ۋەرگرى ، يا پىۋىستىيەكەى ۋەرگرى و بۆى جى بەجى بكات ، ئەو چوار شتە قەدەغە كراۋن ئەگەر ناچار بوۋىن بۆ خواردىان ۋەك خۋاى گەۋرە ئەفەرەمۋى :

﴿فَمَنْ اضْطُرَّ﴾ كەۋاتە ئەو كەسەى چارى نەما و برىستى زۆرى بۆ ھىتا و ترسى لەناۋ چوۋنى خۋى ھەبوۋ ، يا زۆريان لى كرد بۆ خواردنى قەدەغە كراۋەكان .

﴿ غیر باغ ﴾ لهسنور دهر نه چن و بهر هوائ دانهن و خوی هه لته بژئری به سهر نا چاری تر دا دهست درئزی نه کاته بهشی که سی تر .

﴿ وَ لَا عَادَ ﴾ وهدهست درئزی نه کاته سهر ئاده میزادی تر ، با ئه وهنده نه خوات زووتر بی له پیوستی خوی ، ئه وهنده بخوات بی نه مرئ .

﴿ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ ﴾ دوابی ئه وه که سه چاری نه ما و ستهم کار و دهست درئزی که نه بی گونا ه بار نابئ ئه وه قه دهغه کراوه بخوات به مهر جئ به ئاره زووی خوی نه یان خوات ، ئه وهنده بخوات بی نه مرئ .

﴿ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ به راستی خوا لی خوش بوونی زوره بو ئه وه که سانه له کاتی نا چاریدا قه دهغه کراوه کان ئه خون ، زور میهره بانه له گه لیاندا ، وه ریگهی ژیا نیان بو ئاسان ئه کات ، له وان ئه بو ری که قه دهغه کراوه کان ئه خون .

سهر وک و مالومه کانی جوله که که باج و دیاریان له ژئردهسته نه زانه کانی حویان وه ئه گرت ، ئاواتیان ئه وه بوو که پیغه مبهری دوا روژ له وان بی ، کاتی پیغه مبهر ﴿ ۱۷۴ ﴾ نیردرا و له وان نه بوو ترسیان پهیدا کرد ئه وه دیاری و ئالفه یان له دهست دهر چن ، دهستیان کرد به گورینی شیوازی پیغه مبهر ﴿ ۱۷۵ ﴾ و به پیچه وانه وه بلاویان کرده وه و نه یان ووت : وینه ی پیغه مبهری دوا روژ له م ناچن ، خوی گه وه ره ریسوا ی کردن و فره مووی :

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْتُمُوْنَ مَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ
الْكِتٰبِ وَيَشْتَرُوْنَ بِهٖ ثُمَّ قَلِيْلًاۙ اُولٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُوْنَ
فِيۡ بُطُوْنِهِمْۙ اِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
وَلَا يُزَكِّيْهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿ ۱۷۴ ﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ

اَسْتَرَوْا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا
 اَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذٰلِكَ يَٰۤاَنَّا اللّٰهُ نَزَّلَ الْكِتٰبَ
 بِالْحَقِّ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اَخْتَلَفُوْا فِى الْكِتٰبِ لَبِىْ شِقَاقٍ بَعِيْدٍ ﴿١٧٦﴾

﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْتُمُوْنَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتٰبِ ﴾ بهراستی که سانیکی نهوتوله زانا
 جوله که کان نهشارنهوه شتی خوا ناردوویهتی به خوارهوه له نامه ی خو یا که تهوراته ،
 نهشارنهوه فهرمانه کانی به قهدهغه کردنی رهواکانیان ، به رهوا دانانی قهدهغه کراوه کان ،
 له گورینی شیواز و دیمه نی پیغه مبه ر ﴿ ۱۷۵ ﴾ ، مانا کردنی به ناره زووی خو یان هه تا
 بهرتیلی پی وهرگرن .

﴿ وَیَسْتَرُوْنَ بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا ﴾ وهرئه گرن بهو شار دنهوه یانه نرخیکی کهم ، یانی
 نهگورنهوه نهو شتانه ی خوا ناردوویهتی به خوارهوه به نرخیکی کهم ، دیاری وهرگرتن له
 ژیر دهسته نهزانه کانیان ، نهوهك سامان و پله و سهروکابه تیان له کیس بجی .
 ﴿ اُولٰٓئِكَ مَا يٰكُلُوْنَ فِىْ بَطُوْنِهِمْ اِلَّا النَّارَ ﴾ نهو تاقمه ناخون پر به وورگیان جگه له
 ناگر له رۆزی دوایدا ، وهك بهرتیل وهرگرتن و نالفه ی وهری نهگرن له جوله که
 نهزانه کان .

﴿ وَ لَا يَكْلِمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ﴾ وه خوا فهرموده یان له گهل ناکات له رۆزی دوایدا
 و ههلسانهوه یان له گوره کانیان ، خه شیمان لی نهگرئ و رویان لی وهرئه گیرئ ، نهو جوره
 ریزه ی بز موسولمانان داناوه نهوانی لی پی بهش نه بی نه یان سوتینی و پاکیان ناکاتهوه لهو
 گوناھ .

﴿ وَ لَا يُزَكِّيْهِمْ ﴾ وه خوا پاکیان ناکاتهوه له گوناھ .

تهفسیری زمانکویی

﴿ وَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ وه بۆ ئه و تاقمه ههیه سهزای بهتین و ئازاردهر ، ئه و ئایه ته ههر چه نده دهر باره ی پیسی جوله که کان هاتۆ ته خواره وه به لām هه موو که سی ئه گرته وه سوودی تایه تی خۆی و مافی ره و بشارته وه ، مانای نامه کانی خوا بگوریت ، به گۆره ی ویستی خۆی مانایان بکات هه تا پاره و پول وهر بگری ، ئیز گاور و جوله که بن یان به ناو موسولمان ، چونکه ئه و شتانه ی خوا فهرمانی کردنیان پی بدات پیوسته ریزیان بگری و بلا و بکریته وه به ناو خه لکیدا ، گومانیان لی دوور بخریته وه وه به ره نگاری ئه و که سانه بگری که له دزیان ئه و هستن ، پیوسته به چه کی زمانی به هیزیان به وانی به ملیتن و خویانیان بۆ بکه ن به قوربانی ، چونکه ئاین و پرۆگرام و یاسا به پی فیداکاری راناوه ستی .
﴿ اُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى ﴾ ئه و تاقم و که سانه له رووی نه زانی به وه گومراییان کریه به شاره زایی و رانومایی ، وازیان له نامه ی خوا هیناوه ، له خوا به رستیش دورن .

﴿ وَ الْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ﴾ وه سهزای خویان کریه به لی بووردنی خوا ، که له رۆژی دوایدا هه موو کهس بۆ رانه کات .

﴿ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴾ چ شتیکی سه رسور هینه ره ئارامی به وان گرتووه له سه ر ناگری که ههر گیز کوتایی پی نایه ت و نابریته وه ، ئه وه به شی ئه وانه یه که ههر چی راست و ره وایه بیزان و پهیره و ی نه که ن ، چونکه خویان له جیگه ی خوادا دانه نین ، ههر له خویانه وه یاسا و ده ستوور دانه نین ، ئه لّین : ئه مه یان چاکه و ره وایه و ئه وه یان خراپه و قه ده غه یه .

﴿ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ﴾ ئه و سزا و ئازاره به تینه که توشیان ئه بی به بهرده وامی له بهر ئه وه یه که به راستی خوا ناردویه تی به خواره وه به پی گومان و نامه ی خۆی که ته وراته که چی ئه وان به گۆره ی ئاره زووی خویان مانایان ئه کرد دوای پهیره و ی راست نه که و توون که پیوسته پهیره و ی بکرایه .

﴿وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ﴾ وە بەراستی کەسانیکى ئەوتۆ جیاوازان و دژی یەکتەن لە مانا کردنی نامەى خوادا کە ھەندیکیان ئەلێن : ئەو نامەى پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ ھەبەتى جادوو و ھەندى تریان ئەلێن : چیرۆک و ئەفسانەى رابواردوانە ، بەو کارانە پەیرەوى ئەو شتەنە کەن لە گەڵ ئاواتى خراپى خۆیان ئەگونجێ ، ھەتا وایان لى ھات کۆمەل و تاقمیان لى پەیدا بوو ، ئەوانەش ھەر یەکیان لایەنگیری پەیرەوى خۆیان ئەکەن ، دژی ئەوانى تر ئەوھەستن و بە نەزان و گیلیان ئەزانن .

﴿لَقَى شِقَاقَ بَعِيذٍ﴾ بەراستی لە ناکۆکى و دژایەتى دان و ناکۆکن لە نێو خۆیاندا و دوورن لە راستى .

لەو ئایەتانەدا ھەرپەشەى ئیجگار گەرە ھەبە بۆ ئەو کەسانەى راستى ئەشارنەو ، واز لە یاسای قورئان ئەھێن ، کەواتە ھەموو زانایانى موسولمان بێسن و لە یاسای قورئان لاندەن بۆ ئارەزووى خۆیان و پاشایان و شالیاران و کاربەدەستان ئەوھە موچەکانیان بپرن ، یا کەمى کەنەو رێزیان ئەمێتى لایان بۆ پارە وەرگرتن و ھاوبەشیان لە خواردن و خواردنەو و کۆشک و تەلار دروست کردن .

لە مەوبەر خوا باسى گۆرپى رۆانگەى نوێزى کرد بۆلای کەعبە ، کاتى پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ کۆچى کرد بۆ مەدینە موسولمانان بۆ ماوہى (١٦) مانگ لە نوێژدا رۆویان ئەکردە (بیت المقدس) ، لە دواییدا خوا فەرمانى دەرکرد بۆ گۆرپى رۆانگە بۆلای کەعبە ، بۆیە رۆویان وەرگێرا بۆلای کەعبە ، وە گاوەکان رۆویان کردە رۆژھەلاتى (بیت المقدس) ، وە جولەکەکان بۆلای رۆژئاواى (بیت المقدس) لەو کاتەدا موسولمانان رۆانگەیان گۆردرا ، گاوەکان و جولەکەکان دەستیان کرد بە بلاوکردنەوہى پر و پاگەندە و گێرە شێونى ، ھەریەکیان ئەیان ووت : ھەرچى چاکە ھەبە لە رۆوکردنە بۆلای بیت المقدس و بەس .

بەلام ھەریەکیان بۆلای خۆیان دایان ئەتاشى ، بۆیە خواى گەرە ئەم ئایەتەى دوایى ناردە خوارەوہ بۆ ئەوہى گەوجى ئەوان دەرنا و رۆنى بکاتەوہ چاکە لەوہدا نە رۆبکری بۆ ھەرشونى و بۆ ھەر لایى ، ئەفەرمۆى :

تەفسیری زمانکۆبى

﴿ لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ
الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ
وَالنَّبِيِّنَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ
الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا
وَالصَّادِقِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ
صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴾

﴿ ليس البر ﴾ چاکه ی گهوره لهوهدا نیه ریگهی هه موو چاکه یه بیستری ، وادابنری
چاکه هه ر له مه دابی :

﴿ ان تولوا وجوهكم قبل المشرق والمغرب ﴾ نیوه روبکه ن و پرووهر گین بۆ لای
رۆژه لات ، وهك گاوه ره كان لایان وایه ، بۆ لای خۆر ناوا وهك جوله كه كان دایان ناوه .
﴿ ولكن البر من ءامن بالله ﴾ به لام چاکه ی نهو تۆ پیوستی كه گرنگی پییدریت
چاکه ی كه سیكه باوه ری به خوا هی نایی كه سه رچاوه ی هه موو چاکه یه كن ، به ته نها و تاك
دا بنری وه هاوبه شی بۆ دانه نری له په رستندا . نهك وهك باوه ری گاوه رو جوله كه كان
نه لئین: عیسی و عوزیر كوری خوان . په نا به خوا له قه سه ی وا .

ته فسیری زمانکزی

﴿والیوم الآخر﴾ وەپروای ھێنابی بە رۆژی دوای بە ھەموو چلەکانیەو لە زیندوو بوونەو و پاداشت و تۆلە وەرگرتن . نەك وەك گومانی ئەو کەسانەى ئەلین :چەند رۆژی نەبێ ناچیتە نیو ئاگرو پیغەمبەران بۆیان ئەپارێنەو .. ھەر باوەر بە رۆژی دوایی پال بە ئادەمیزاداو ئەنێ بە تەمای بەھەشت و ترسی دۆزەخ و مل کەچی فەرمانی خوا بن .

﴿والملائكة﴾ وەباوەرپی ھێنابی بە بوون و پلەى ھەموو فریشتەکان ، ھەموویان بە دۆستی خوادادەنن ، بەندەى خوان وە بێ فەرمانی خوا ناکەن ، بەرێزو بێ گوناھن نوێنەری نیوان خوا و ئادەمیزادن ، پەیام و نامەدێنن بۆ پیغەمبەران . نەك وەك جولەكەکان ئەلین : جبرئیل دوژمنی ئێمەى . بێ گومان ئەو کەسەى دوژمنی ئەو بێ دوژمنی خواى .

﴿والكتاب﴾ وەپروای ھێنابی بە ھەموو نامە نێراوەکانى خوا ، جیوازی دروست نەكەن بۆیان . نەك وەك جولەكەکان ئەلین :ئنجیل و قورئان نامەى خوا نین ، گاوەرەكانش بروایان بە قوران نییە .

﴿والتبین﴾ وەباوەرپیشیان ھێنابی بە ھەموو پیغەمبەران کە فرستادەى خوان و فەرمودەیان راستە بەبێ جیوازی . نەك وەك جولەكەکان باوەریان بە عیسی و محمد نییە ، ناو ناتۆرەى نالەبار ئەدەنە پالتیان ، یان گاوەرەکان بە محمد باوەر ناھێنن .

﴿وءاتى المال على حبة﴾ وەچاکەكەر ئەو کەسەى دارایی خۆى بەخشیی لە سەردۆستی خۆشەویستی خوا ، یان دارایی خۆى خۆشەویستى لای خۆى .

﴿ذوي القربى﴾ بە خزمە نزیکە ھەزارەکانى ، ھەموو یارمەتى بیویستى جیھەجى بکا ، لە کاتى روداوى نالەباردا کۆمەکیان بکات بە گوێرەى توانای خۆى .

﴿والیتامى﴾ وە بیەخشى دارایی خۆى بە ھەتیوکان کە بێ بەشن لە میھرەبانى و بەزەبى باوکەکانیان ، گوزەرانی ناخۆش و روداوى نالەبارى رۆژگار دلێانی بریندار کردوون ، بۆیە خواون سامان پیویستە لە سەریان دلنەواییان بکەن و یاریدەیان بدەن لە کاتى تەنگ و چەلەمەدا و ھەزاریدا ، جیگەى باوکەکانیان بگرنەو و نەرم و نیان بن لە گەلیانا ، ئەگەر ھەزاریش نەبوون دیاریان بۆ بنن و دلێان بدەنەو .

﴿والمساكين﴾ وه دارایی خوږيان بېخشن به هه ژاران ، بهو كه سانه دارايه كه يان به شيان ناكا ، پتويسته يارمه تيان بدرئ به نه ندازه يه هه ژاريه كه يان نه ميئي .

﴿وابن السبيل﴾ وه له دارايي خوږيان به شي رپيواران و ميوانه كان بدا كه ده ستيان ناگاته جيگه و ساماني خوږيان ، نه و نه ديان بده ني بيان گه يه ني به جيگه ي و نيشتماني خوږيان .

﴿والسائلين﴾ وه بېخشي له دارايي خوږيان بهو كه سانه ي هه ژاري يا رووداوي نا له بار پالي پتو ناو داوي يارمه تي بكن . پتويسته خاوه ن سامان و خاوه ن و دارايي وه لاميان بده نه وه و برؤن به ده ميانه وه پتويسته كانيان نه هيلن به گوږه ي توانا ئير با هه ژاريش نه بن . كه واته سه رزه نيشتيان مه كن .

﴿وفي الرقاب﴾ وه دارايي خوږي بخته كار يو رزگار كردني بده نه كان له كويله يي ، يو نه وه ي بين به خاوه ني سه ربه ستي خوږيان ، هه روه ها يو رزگار كردني ديله موسلمانان كان و سه ر به موسلمانان له به ندينخانه ي دوژمنان و به رلا كردنيان ، چاكترين دارايي مرؤف نه وه يه به نه نه كان يي رزگار بكري .

﴿وأقام الصلاة﴾ وه چاكه و چاكه كه ر نه وه كه سه يه نوږه كان يي بكاو وازيان لي نه هيني نوږتيكي وايي كاري خراب و داوږن پيسي نه هيلن ، له به رامبه ر گه وره يي خوادا به وستي به هوش و به گزوه . نه كه وهك جوله كه كان و به كړي گيراوه كانيان يا به زوري كوته ك به بلاو كردنه وه پرپاگه نده ي گلاويان نه يه لن نوږت بكري و دوو دلي نه خه نه دلي ناده ميزاد .

﴿وعأتى الزكاة﴾ وه چاكه و چاكه كه ر نه وه كه سه يه بېخشي زه كاتي ساماني و دارايي خوږي بهو هشت تا قمه له سوره تي ته و به دا له نايه تي (٦٠) باسيان نه كړي بهو جوړه ي ياساي ئيسلام رووني كردو ته وه له نايه تي (١١٠) لهم سوره ته ي تلبه قهره دا به دريژي باسما ن كرد ، زه كات جوانترين شيوه و به لگه ي پاك بوونه وه يه له گونا ه و نه خو شي و رژدي ، هه تا بتوانري پتويستكياني جي به جي بكري .

﴿والموفون بعهدهم﴾ وه چاکه و چاکه کهر نهو کهسانه پهمانه کانی خوځیان به جی دین بۆ نهو شتانهی فهرمانیان پیدراوه بیکه نهو شتانهی قهدهغه کراوه نهیکه یانی ههلسن بهو پهمانهی بهستویه له نیوان خوځیان و خوادا و له نیوان نادهمیزادیشدا بهو جوړه بن نهبنه جیگهی بروای نادهمیزاد و پاداشتی خوا .

﴿اذا عاهدوا﴾ ههرکات پیمانان داوه ، به کاری دین به ههر چوڼی داویان لی کراوه دزی پهمانه کانیان ههلسن پهمان دوو جوړه :

یه کهم : نهو پهمانهی داویانه به نادهمیزاد دهربارهی کرین و فروشتن قهرز و مامهله ، باوهر داری چاکه کهر نهو کهسهیه به ههر جوړی پهمانی داوه به جی بهی به خوشی خوځی نهک به زوری قهچمی و داری دادگا ، چونکه پچهوانه پهمانی له کهسانه دا قهدهغه بهلام وادهدان به کهسی بۆ پیکهتانی کارئ به و وادایه ههلسن گوناو بار نابی ، ههرچهنده رهوهشتی نایی پهرهوان داوی لی نهکا وادهی خوځی بیاته سهر به مهرجی له گوناوهوه دووری .

دووههم : نهو پهمانهی داویانه به خوا بۆ جی به جی کردنی فهرمانه کانی خوا له کردنی فهرمانه رهواکان و دوور کهوتنهوه له قهدهغه کراوه کان .

﴿والصابرین فی البأساء والضراء﴾ وه نهو کهسانه پهمانه کانیان به جی هیتاوه خوځی راگرن له بهر رهزای خوا له ههزاری و تنگانه و دهست کورتی دا به بهشی خوځی قنیات نهکا خوراگرن له کاتی نیش و نازار و تنگ و چلهمهدها .

﴿وحین البأس﴾ وه نارام گرتن له کاتی کوشش و جهنگ دا له گهل دوزمنانی نیسلام بۆ سهر کهوتنی نایی نیسلام .

﴿اولئک الذین صدقوا واولئک هم المتقون﴾ نهو کهسانه راستیان کردوه به بی گومان له کاتی ناین و پهمان و پیره و کردنیان بۆ بهرزی ناین نهو کهسانه ههر نهوان خوځیان پاراستووه له بی باوهری له ههموو کار بیر باوهری خرابو ناله بار به کورتی خوا

گەورە سنوری چاکە و راست و رەوا ی بۆ ھەموو نادەمیزاد ڕوون کردۆتەوہ بەم جوۆری خوا رەوہ :

بیروباوەری چاک و ھەڵسان بە فەرمانی خوا بەجوۆی بەچاکە دائەنری باوەر بە خوا و ڕۆژی دوایی و فریشتەکان و نامەکانی خوا و پێغەمبەران ھێنایی ، ئەو کەسانە ی برۆای بەوانە نەبی برۆای بە ڕۆژی پرسیار نەبی یە کەمین پنجینە ی چاکە ی ڕوخاندوہ ، یە کەمین دەرگای چاکە ی پێوہ داوہ .

راستی بیگومان بە یارمەتی دانی کۆمەڵە ی نادەمیزادا بەوہ نەبی بیبەخشی دارایی خوۆی ھەر لە بەر خوۆشەویستی خوا بیٹ بە خزمان و ھەتیوان و ھەژاران و داواکەران ئەو کەسانە ی دەیانەوی ئازادی و سەر بەستی خوۆیان بکرن ، ئەو کەسانە ی خواوہنی ئەمانەن خواوہنی ئەو داراییە ئەو کەسان و بەس :

خزمان و ھەتیوان ، ھەژاران و ڕێواران . داواکەران و رزگار کردنی بەندەکان و پاک کردنەوہ ی مەوۆف دلی خوۆی لە چلک و گوناھ ، ھەڵسان بە پیویستی خوۆی بەم شتانە نەبی : بە جیھەننایی نوێژو بەخشینی زەکات و بە جیھەننایی ئەو پەیمانە ی داویتی ، خوۆ راگرتن لە کاتی گرانی و نەخوۆشی تەنگانە دا ، بۆمان دەر کەوت ھەر لەم یەک ئایەتە دا بنجینەکانی باوەر و بی سپێراوہکانی لەش و دا بە شکردنی دارایی کۆکراوہ تەوہ ، ھەموویان لە یەک ناپچرین و بە تاکە شتیکی نە پساو دائەنرین ، بەوہ سنوڕیکی تەنھاییش دائەنرین لە چاکە دا . پیویستە مەوۆف ھەموویان بە جی بیٹی . بەلام ئە گەر لە بەر خوا نەبی ، یا باوەری بە یە کێکیان نەبی بەبی باوەر دائەنری و سوودیان لی وەر ناگیرئ ، وایش نەبی ئەو ھەموو چاکانە لە بی باوڕیکەوہ پیدا نەبی . بەلام بە ھیچ شتی ناچی ، چونکە وەک بیژرا لە یەک چوینی نا کەرنەوہ .

بەر لە ھاتنی پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ ئە گەر دووھۆز لە عەرەبەکان ببوایە بە جەنگیان ، ئەو ھیان بەدە سەلات بوایە ژنەکانی ئەوانی تریان بە خوۆرای ئە خواست ، سوێندیان ئە خوارد ئە گەر بەندە یەکیان بکۆژری مەوۆفیکی سەر بەست ئە کۆژین ، ژمان بکۆژری پیاوی ئە کۆژین لە بریتی یە کێکمان دوو پیاو ئە کۆژین ، لە تۆلە ی پیاویکی بی نرخ ناواری ئە کۆژین ئەو ستمە گەورە یە بەردەوام بوو ھەتا پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ نیردرا لەو کاتە دا دوو ھۆز ڕووداوی

تەفسیری زمانکۆبی

کۆژراویان هێنايه خزمەت پێغه مبه ﴿ﷺ﴾ ئەم ئایەتەى خوا روه فه رمانى پێدان تۆ له سه ندن به يه كسانى ئەبى ، نێر به هەر جوړى و به هەر پله يه بن كۆژراو بكۆژ بۆيه خوا فه رموى :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرْبُ بِالْحَرْبِ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَابْتِاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَنٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَتَأُولَى الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

﴿يا ايها الذين آمنوا﴾ ئەى كهسانى كه ئه وتۆ با وه رتان هێنا وه له كار به ده ستان و فه رمان به ران كه كاروبارى ئاده مێزاد تان پى سپێرا وه له لایه ن سه رو كى گه و ره ی مو سه لما نا نه وه .

﴿كتب عليكم﴾ نووسرا وه و پێو یست كرا وه له سه ر ئیوه كاتى كه خوا وه ن كۆژرا و دا وای لى كردن . یانى ئه و پێو یسته رو و ده كاته كار به ده ستان كاتى دا و اكر دنى خوا وه ن كۆژرا و به س . نه كه خوا وه ن خوین ، چونكه ئه وان بۆیان هه یه له بكۆژ به و رن و خوین به سین ، وه كه ئه وانن دا وای كو شینتیش به كن و وه لا میان بدر ته وه .

﴿القصاص في القتل﴾ تۆلە سەندنەوێ یە کسانێ لە کوشتندا بەهۆی کوژراوە کانهوێ کاتی کوشتنە کە بەدەستی ئەنقەست بێت . خوای گەورە جوۆری کوشتنە کە ی روون ئە کاتهوێ و ئەفەرموێ :

﴿الحرب بالحر﴾ سەر بەست و نازاد ئە کوژرێت بە هۆی کوشتنی سەر بەست لە تۆلە ی ئەو دا ، یانی ئە گەر سەر بەستی سەر بەستیکی کوشت ، هەر بکوژە کە ی ئە کوژرێت بە تەنها ، هەر وەها ئەمانە ی دووایش .

﴿و العبد بالعبد﴾ وە بەندە ییش ئە کوژرێت لە تۆلە ی بەندە یە ئەک نازاد بکوژرێت لە تۆلە ی بەندە دا وەك بێ باوەڕان دەیان کرد .

﴿و الأنتى بالأنتى﴾ وە ژن لە تۆلە ی ژن دا ژن ئە کوژرێت ، ئەو ئایەتە پیرۆزە (٣) وێنە ی روون کردۆتەوێ کە نازاد بە نازاد ئە کوژرێت بەند بەندە و ژن بە ژن ئە کوژرێت ، بەلام ئەو ئایەتە پیرۆزە (٤) وێنە ی تر ماوێ بۆمانی باس نە کردووێ ئایا نازاد بە بەندە ، بەندە بە نازاد پیاو بە ژن و ژن بە پیاو ئە کوژرێت یان نە لە وەلامی ئەو دا ئە بێژرێت : دەقی ووترای ئایەتە کە وەك باسی (٣) سێ بەشیانی کردووێ . بەلام نە بەدەق وە نەبە ناوەرۆك باسی (٤) بەشە کەتێ تری نە کردووێ نە بە بوون و نە بە نەبوون ، لەو باوەرە ییشدا پێشە وایان مالیك و شافعی و ئەحمەد لایان وایە سەر بەست بە بەندە ناکوژرێت ، پێشە وە حەنەفە ی لای وایە ئە کوژرێت لە تۆلە ی جگە ی بەندە ی خوێ ئەک بەندە ی خوێ ژن بە پیاو بەندە بە نازاد ئە کوژرێت بە لای هەر چوارێانەوێ هەر وەها چەند کە سێ لە تۆلە ی ئەک کەس دا ئە کوژرێت لە کوشتنی دەستیان قەسدا .

﴿فمن عفى له من اخيه شيء﴾ دووایی هەر کە سێ وازی هێنا لە بۆ سوودی بکوژە براکە ی لە لایەن خاوەن خوێنە براکە ی شتێک لە خوێنی کوژراوە کە یان هەندێ لە میراتبەرە کان شتێک لە خوێنە کە ی خوش بون یان هەندێکیان لە تۆلە سەندنەوێ بە کوشتن وازیان هێنا یان لە هەموو خوێنە کە ی بوردن ئەوانە لە هەموو یانا بکوژ ناکوژرێت لیبوردن کە بە خوێن بوو پێویستە بە جوۆری بێت کە ئەفەرموێ .

﴿فاتباع بالمعروف﴾ دووایی پێویستە خوێندەر و خاوەن خوێنە کان پەڕە ی چاکە و خوشەوێستی بکەن دووای لیبوردن هیچ لایەکیانە نە کەوێ نە نازاری یە کتر ی دا ن نە بە

تەفسیری زمانکۆیی

دهست نه به دهم ، خاوون خوین داوای زۆرت نه کات ، بکوژیش به چاکی و بی سهر چهوتی خوینه که بدات.

﴿ و اداء الیه باحسان ﴾ وه پئویسته له سهر بکوژ بهخشئی به میرات بهری کوژراو خوینی کوژراو به بی سهر چهوتی و بهد رهوشتی ههروهك پئویسته کار به دهستان که مته رخمی لهو بارهیدی وه نه کهن ، پوختهی مانای نهو نایه ته نه مهیه : خوای گه وره پئوستی نه کردوو به خاوون خوین کرشتنی بکوژی دهستیان قهست ههروهك پئویستی نه کردوو له سهر بکوژ بهخشینی خوین که بیهوی خوی بدایه دهسته وه بۆ کوشتن ، بکوژیش بۆی نه بیسه پئینی به سهر خاوون کوژراو دا وهرگرتنی خوین نه گهر بیان هوی خوین بدن به دهسته وه بۆ کوشتن ، بکوژیش بۆی نه بیسه پئینی به سهر خاوون کوژراو دا وهرگرتنی خوین نه گهر بیان هوی بیکوژن به لکو ههردوو لایان به بی له رودامان له نیو خوینا به خوشی بیک بین وه ناشته وایی بکهن له سهر خوینی ته وایازۆرتن یان که مته به خوشی بیک بین له جیاتی کرشتنی به کسانای دوا بیک هاتن پئویسته تیکی نه دن پئویسته له سهر خاوون کوژراو داوای ناشته وایی چاک بکا تهنگ به بکوژ هه لته چنی داوای خوینی گران نه کا وه پئویسته له سهر بیا کوژیش خوینه که ی به چاکی بداد سهر چهوتی نه کا بیکه موو کوپری بیت وه نازار به کار نه هینی .

﴿ ذلك تخفيف من ربکم ورحمة ﴾ نهو لیبوردنه له کرشته وه ی به کسانای وه داوای خوین کردن سوکیو ناسانه له لایه ن پهروه ده که رتانه وه میهره بانای و به خشنده یه که بۆ ناسان کردن کاروو بارتان و پیدا کردن سودتان له نیوان براکانتانا .

﴿ فمن اعتدی بعد ذلك ﴾ دووای هه رکه سی سنور بشکینی و دهست دریزی بکا دووای لیبوردن و خوین وهرگرتن ، یانی به کرشتنی بکوژه که ، یا که سی تر له گهل خوین وهرگرتندا بکوژی .

﴿ فله عذاب أليم ﴾ دووای بۆ نهو که سه هیه سزایه کی زۆر نازارده رترو به نیش له جیهاندا به کرشته وه ی به کسانای و له دوو رۆژدا به ناگری دۆزه خ سزاندری .

﴿ ولکم فی القصاص حیاة ﴾ وه بۆ نیوه هیه له فهرماندان به تۆ له سه ندنه وه ی به کسانای مانه وه تان به ژیا نیکی ناسوده ی . یانی نه گهر که سی بیهوی مروفی بکوژی وهرتسا له وه ی

تهفسیری زمانا کۆبی

نه بکوزانه وه که مروڤه که ی کوشت و نهو مروڤه نه مایه وه ، تۆله ی لی نه کریتنه وه به کوشت واز له کوشت نه هیئی . که واته ژیان و مانه وه ی هردوو لایان پایه دار نه بی .

﴿یا اولی الالباب﴾ نه ی نهو که سانه ی خاوه نه قل و ژیرن چاک و خراب جوئی نه که نه وه ، نهو رسته یه نه مه مان فیژنه کات هه مروڤی ژیر بی به وردبونه وه سودی تۆله سندنه وه یه کسان ی نه زانی .

﴿لعلکم تتقون﴾ بۆ نه وه ی ئیوه خۆتان بپاریژن له کوشتی ناره واهه تا خۆتان وخه لکیش بپاریژن له کوشت ، کاری ناسان بکه و له خوا بژسن وه دهست دریژی نه کهن . نهو زانایانه مانای قورئانیان کردوه له باره ی خوش و یژی رهوانی پاراوی نهو نایه ته زۆریان نویسه نه گنه پتر له (۱۳) سیزده جوړ مانا کردن ، هه موویان نه گه پترنه وه وه بۆلای دارژاندنی زۆر شایانی جوړی ووتی و وشه و رسته کانی به شیوه ی به کهس نه کراوه ، زۆربه ی ماناکان په یوه ندیان به ناوه پۆک هۆی راست و بهرزو به نرخ ی هاتنه خواره وه ی نایه ته که وه نیه بۆچی فرمان دراوه به تۆله سندنه وه ی یه کسان ی له وه لام دا ئیمه نه لئین : نهو فرماندانه بۆ بنه پر کردنی تاوانی کوشته چونکه کوشت ، به دهست نه نقهست به سته منا کترین تاوان دا نه نری بۆ نه هیشتنی ناسایش بۆیش تۆله که ی له هه موو یاسایه کا پیویسته به گرانترین تۆله بی بۆیه زۆر جار ان بکوزیان کوشته نهو تاوانه خراپه دهستی بی کردوه له کاتی په یدابوونی کۆمه لی ناده میزاده وه له هه موو یاساو ئایینه کۆنه کان دا باسی نهو تاوان و تۆله یانه کردوه هه یه که یان به جوړی : یاسای تهورات پیویستی کردوه له سه ر کار به دهستان و خزمانی کوزراو هه نه بی تاوانبار بکوزری له تۆله ی کوشتندا به بی چهندو چوون گاواره کان میهره بانی له گه ل تاوانبارو پیاوکوزدا به کاردین و نای کوزنه وه به بیر ی ناته وای خو یان ، که سی کوزرا با که سی تر نه کوزری وه مانه وه ی باشه : رۆمانه کان پیاوه گه و ره کان یان مروڤیکان بکوشتایه نه یان نه کوشت به لکو دووریان نه خسته وه به لام نه گه ر پیاو کوز له مام ناوه ندیه کان بوايه نه یان کوشت ، نه گه ر بکوز له چینه خواره کان بوايه نه یاندا له دار و هه لیان نه واسی ، له دوا ی ماوه یه به زیندوی فریایان نه دایه نیو مۆلگای درنده کانه وه هه تا پارچه پارچه یان نه کرد دوا یی نه وه یان گۆری به خنکاندن ی پیاو کوز ، عه ره به کانی پیش تسلام به کوشتنی رازی نه نه بون بگه ره له گه ل

تهفسیری زمانکۆیی

بکۆژدا چەند مەزۆفی تریان نەکوشت، لە بریتی بکۆژ کەسی تری بێ تاوانیان نەکوشت بەلام یاسای بەرزى ئیسلام ڕێگەى مام ناوەندى گرت لە نێو هەموو یاساو نایە کاندایە هەتا بەبێ گۆران کۆمەڵی نەدەمیزاد بیکەن بە یاسا تاوانی کوشتنی بێ بێر بکەن ، بریارى دا تۆلە بکەیتەو لە بکۆژ هەر بەکوشتى خۆى و بەس ، یان میرات بەرانى کۆژراو وەکە لەبریتی کوشتى خوین لە بکۆژ وەرگرن : کاربەدەستانیش بۆیان نەسەر بەخۆ بسن لە کوشتن و وەرگرتى خوین و لیبوردن لە پیاو کۆژ بەبێ پرسى خواوەن کۆژراو کە . بەلام بۆیان هەبە بکۆژ بچەنە ژێر چاودێرى هەتا ڕەوشى خۆى چاک دەکات ، هەروەها چاودێرى خزمانى کۆژراویش بکەن نەوێک نازارى بکۆژ بدەن . نەگەر زۆر بە قولى بیر بکەینەو لە شاراوێ زۆر ووردو بەنرخى مانای نایەتی ﴿ولکم فی القصاص حیاة یا اولی الألباب﴾ بۆمان ڕوون دەبێتەو وەک دەستدرێژی بۆ گیانی مەزۆفی دەست درێژی کردنە سەر هەموو کەسێ چونکە هەموو کەس نێو مێ بیهوێت بژی کەس ناکۆژی و ئەزانێ ئەى کۆژن ، هەموو کەس لە ناستى خۆى بەو جۆرە بێ وەکەس نەکۆژی ژيانى هەموو کەس بەردەوام ئەبێ . بە کورتى پێویستە بۆجێ بەجێ کردنى یاسای قورئان ئەمانەى خواوەن جێ بەجێ بکەین:

١. پێویستە لە سەر کاربەدەستانی میرى فەرمانى قورئان بەسەر پیاو کۆژاندا بسەپێن بەو جۆرەى خواوەن کۆژراو کە ئەیانەوێ بۆ ئەوێ کۆمەڵی نەدەمیزاد بە ناسوودەبێ بژین.

٢. بۆیان نە جگە لە پیاو کۆژ کەسێ تر بکۆژن ، چونکە ئەگەر وانە کەن تاوان تەشەنە ئەکا وەنا بڕێتەو . بەدەیان تاوان پەیدا ئەبێ

٣. قەدەغەدە لەجیاتی تاوانبار باوکی یا کۆرپی یا براری یا خزمى بکۆژرێن لە بەر ئەوێ باسى تۆلەى یەك سانێ ئەکری ، چەندین ڕوداوى کۆمەڵایەتى پەیدا ئەبێ . لەو بارەیدەو ، ئەتوانین واکە باسى هەندى لەو گومان و بوختانانە بکەین دوژمنانى ئیسلام ئەیدەنە پال ئەو فەرمانە بەرزانەى قورئان ، ئەو بوختانانیش ئەمەبە ئەلێن : کوشتى پیاو کۆژ فەرمانێکی درێندانەبە ، کەسێ کۆژرا بۆ کەسێ تر بکۆژرێ و بەتاوانی دانهێن لە وەلامدا ئەلێن : بێگومتان تاوان و دەست درێژی بۆ سەر گیانی مەزۆفیکى بێ تاوان ئەوپەری

تەفسیری زمانکۆبى

دړنده یه نهك كوشتنی په كسانی ، له كویدا دړنده یی نه ییږی ټوله بسپړی له مروځنکی
 تاوانبار بهرانه بهر له گهل ناده میزادیکي بی تاوان بچولیته وه به کارهیتانی مروځایه تی و نه رمی
 له گهل تاوانباری دل رهق و میهره بانی له گهل لیا کاریکی نه و تراو نه بیژراوه و نه بیستراوه له
 هیچ خاوه نه قل و خاوه ویزدانیکدا مروځی خاوه هوش و ههست چونی بهر ووا دانه نی
 پیاو کوژان ریژیان بگیری ، بگره به کارهیتانی چاکه له گهلان تاوانه بو سهر مافی
 کومه لای له ناده میزاد وه نابرو بردیانه و دهست دریژ به بو سهر ههستی دهیان کهس بو
 دلخو شکردنی جانه وهریکی پیاو خوړ و خوین مژ و دل پس، زور جیگه ی سهر سورمانه
 نه زانان و دوژمنانی نیسلام بهو پروپاگه ننده یه نه یانه وی تانه له یاسای خوا بدن ، به نه زانین
 نه یانه وی ناگری کینه و دلی پسیان ناو پیدا کهن و نه یانه وی ساویلکه کان بیخه له تین
 نهو کهسانه کومه لای ناده میزاد به کومه لای له نازل دا نهین و نه لاین نه گهر گیانه وهری
 گیانه وهری تر بکوژی نه فامیه نه وی تر یان بکوژی و زیانه کوشتنه وهی بهیری ناته وواوی
 خویان نه لاین : نهو گیانه وهره چه موشه له نازه له که دوور نه خریته وه بو ماویه هه تا زیر
 نه بی و رام نشی له سهر نه وه هاوریکانی نه کوژی ، له دووایدا نه یگه ریښه وه بو ناو
 نازه له که هه تا به یه کهوه بژین و بهی و بهی نهو خاوه ووتو خوارو خپچانه و بیر لاوازان
 به هه موو گهو جیکیا نه وه نازه له نه کد به وینه کومه لای ناده میزاد و نه لاین : مروځی پیاو
 کوژ ټوله ی به کوشتنی په کسانی لی ناسپړی بو نه وهی کاربکا سامانی پتر بی بهو بونه وه
 به گویزه ی خاوه سته میانه وه بو چند سالی نه یخه نه به ندیخانه وه هه تا زیر نه بی و خوی
 چاک نه کا و به خوشی و بهی و بهی دینه وه نیو کومه لگای ناده میزاد بهی ناکوکی به
 به یه کهوه نه زین دوژمنایه تیبه که له لایه ن گیری مانه وهی پیاو کوژ و خوین مژان نه کد بزنان
 و نه زانن نایانه وی ریژی بگرن و به زه ییان به وانا نایه ته وه به لکو نه وان نه یانه وی لهو
 ریگه یه وه پاره و پولی بی پیدا بکه ن و به کاری بیتن بو تاوانی پسی خویان وه چاو لهو
 مروځه بی به شه که ناکه ن به دهستی پسی نهو گیانی پاکی له دهست چووه وه هیچ نرخیکی
 نه بو نهو کوژراوه نه بو دایکه دلستواوه کانی دانه تراوه وه چندین منالی شیر خوریان
 بی باوک و کردووه وه پالی پیوه نهین و هانی نه دهن بو تاوانی تر .

ئەو کەسانەى رەخە لە یاسای خوا ئەگرن و تانەى لى ئەدەن ، ریزى تاوانباران و پیاو کوزان ئەگرن ، بەلایانەو وایە بەدوررخستەو یان بۆ ماوێەك بەسە بۆ چاك کردنى خۆیان ، نازانن هانی ئەدەن بۆ دۆزینەوێ رینگەبەکی تری تاوان ئەك جارێ بەلکو چەند جارێ ، بۆ غونە (تۆماس لارس) لە ئەنجامی کوشتی چەند مرقۆفیکى بێ تاوان نەیان کوشت لە تەمەنى (٢٣) بیست و سێ سالیدا فەرمانی بەندیان دا لە بەندىخانەى ناوەندى (شیکاگو) بۆ ماوێ (٣٠٠) سێ ئەد سالی ، بۆ ماوێە هێنایانە دەروە لە بەندىخانە بۆ پشودان ، تاوانەکانیشى بریتی بوون لە کوشتن و دزی و قوماز ، ئەوێ شایانى باس بێ پاش ئەو بەندە زۆرە بەبێ بیانو پەلامارى کچیکى شازدە سالتى دا و کوشتى و بەپەلە گەرانیانەو بەندىخانە .

ئەوێ پێوست بێ بکری ئەندى لە رۆژئاوایەکان بەناچارى پەشیمان بونەو ، فەرمانی کوشتى پیاو کوژى دەستیان قەستیان دەرکرد و کردیانەو بەیاسا . پاش ئەوێ بەچاوى خۆیان هەزاران مرقۆف کوزراویان بینی ، نزیکترین وێنەى ئەتەوێ سەر زەوێ وولاتە یە کگرتوێ کانێ ئەمریکا کە سەرۆک کۆمار (فۆرد) بۆ سەرکەوتنى خۆى لەمەلێژاردندا لە (فلۆریدا) بریارى دا تۆتە سەندنەو لە پیاو کوزان بگێرێتەو بۆ کوشتیان و بەس . لە دووانە کەیدا ووتى : ئە کوشتیان هانیا ئەدا بۆ تاوانى گەورەتر ، هەروە کو کوشتیان ئەیتە هۆى کەمبۆنەوێ کوشتن ئەگەر بنەپرى ئەکا ، بێگومان گەرانەوێ ئەو ئەتەوانە بۆلای کوشتى پیاو کوزان و پەشیمان بونەو یان گەورەترین بەلگمێە بۆ ووردوخاش کردنى بلاو کردنەوێ تانەدان لە پەپەرەوێ ئیسلاام ، بەهێزترین گەواهیە ئەو ئاینە ئەگەر پراوێ یاسا و ئاینی خۆایە و پەوێردگارى بونەوێرە ئەکەبەر لە هەزار و چوار سەد و هەژدە سالی فەرمانى داوێ بە کوشتى یە کسانى بەبێ گۆران ، با ئەمەیش بزانرێ خواوەنى ژیر و ئەقل ئەبێ لەوانەى رابووێردن ناگا ، بۆیە خوا روپیان تی ئەکا و ئەفەرموی : ﴿یا اولی الألباب﴾ کەواتە لای ئەوان روون و ئاشکرایە ئەو سودانە لەسەپاندنى یاسای قورئاندا هەبە لەماوێ نزیك و دووردا مەگەر هەر ئەوان بیزانن ، ئەوانەیش بیزانن و لەخوا ناترسن و بێر لەمانای قورئان ناکەنەوێ وەك چوارپێ وانە و گومرا و سەر لى شیواون .

خوای گهوره بهشی میراتبهرانی له باوک و دایک و خزمانی تری مردووان له میراتبهران
رون کردوه تهوه له قورنانی پیروژدا کهواته نهو کهسانه بهشیان نادری له راسپاردهدا
(وصیه) بهلام وانهبی نادهمیزادی دارایی زور رهوا و پاک بهرینگی نایبی پهیدا نهکا و
لهدوا پیدا نهمری ، باوک و دایک و خزمی وای ههیه بهشیان له میرات نادری چونکه له
سهریک نایب نین ، بهگۆرهی یاسای نیسلام میرات ناگرن لهو مردووه ، یا کورپکی بهر
لهخوی نهمری ، کورهزاکانی کوره کهی میراتی لی ناگرن ، یاخزمی ههزاری میرات
نهگری ههیه ، لهو کاتانهدا وچاکه راسپارده بکا نهو کهسانه بهشیان بدری له داراییه کهی
بهو نهندازهیه بۆیانی دیاری نهکا ، بۆیه خوا نهفرموی :

کُتِبَ عَلَيْكُمُ

إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ

وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهُ

بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوَسِّعٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ

عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

﴿ کُتِبَ عَلَيْكُمُ ﴾ نوسراوه و پیوست کراوه لهسر ئیوهی باوهردار .
﴿ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ ﴾ کاتی له ئیوه نزیك بوویهوه مردن ، به دهه کهوتی
نیشانهکانی و پیشهکی بهکانی ، وهک پیری و نهخوشی ، بۆتان دهه کهوت مردنتان نزیکه .

تهفسیری زمانکۆبی

﴿ إِنَّ تَرَكَ خَيْرًا ﴾ نەگەر ئەو کەسەتان بە جی هیشت دارایی زۆر ، زۆری یەكەشی بە گوێرەیی توانای مرقۆفە ، چونکە وا ئەبێ ئەندازەبێ بۆ کەسێ کەمە و بۆ کەسێ زۆرە .
﴿ الْوَصِيَّةُ ﴾ پێویست کراوە لەسەر ئەو یەكەتان راسپاردە ، یانی ئەندازە یەكە دارایی خۆی دیاری بکات .

﴿ لِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ ﴾ بۆ باوک و داییک و خزمانی ، ئەو هەمان لە بیر بێ راسپاردە پێویستبۆ بەر لە هاتنە خوارەوی ئایەتی میرات ، دواي هاتنە خوارەوی ئەو کەسانە ی بەشیان بۆ دیاری کرا لە میرات بەشیان لە راسپاردە نەما ، بەلام فەرمان کردن بە فەرمانی راسپاردە هەر مایەو و بۆ ئەوانە ی میرات ناگرن لە باوک و دایکی ، لەگەڵ مردوو کەیاندا ، ئایینان جیاواز بێ ، هەم بۆ ئەو خزمانە ی میراتیان نەئەبرد .

﴿ بِالْمَعْرُوفِ ﴾ راسپاردە کە بە جۆرێک دادپەرورە ی و چاک بێ ، یانی جیاوازی نەخاتە نێوان هەژار و سەاماندار ، یا بێ بەشیان بکا هەروەها راسپاردە یێک بکەوی لە گەڵ چۆنییەتی راسپاردە بۆ کراو یانی ئەو نەندە کەم نەبێ نرخ ی بۆ دانەنری ئەو نەندەش زۆر نەبێ زیان لە میرات بەران بدات ، واتە لە سێ یەکی دارایی زۆرتر نەبێ .

﴿ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴾ هەلسان بەو راسپاردە یە بەو جۆرە ی خوا کردوویەتی بە یاسا دروشمێکی پێویست کراوە لەسەر ئەو کەسانە ی خۆیان لە گونا نەپاریژن ، وە لە روژی دواي ئەترسن ، هەموو یاسا نوسانی ئیسلام یێک هاتوون لەسەر ئەو ی راسپاردە بۆ میرات بەران دروست نی یە ، چونکە پێغەمبەر ﴿ ﷺ ﴾ ئەفەرمو ی ﴿ فَلَا وَصِيَّةَ لِّوَارِثٍ ﴾ راسپاردە بۆ میرات بەران دروست نی یە .

﴿ فَمَنْ بَدَّلَهُ ﴾ دواي ی هەر کەسێ راسپاردە کردنە کە بگۆرێ و تێکی بدات ، یانی هیچ کەسێ لە شایەت و ئەو کەسانە ی کار و باری کە لە پوریان پێ سپێرداوە بۆیان نی یە دەست کاری راسپاردە بکەن نەبە کەم و نەبە زۆر ، یا کەسێ لەوانە راسپاردە کەر ناوی بردوو هەری بکەن یا کەسێ تر بەشدار بکەن .

﴿ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ ﴾ دواي شتی بیستبووی لای راسپاردە کەر و لای پوون بوویتەو .
﴿ فَإِنَّمَا أَئْمَنُ عَلَى الَّذِينَ يَدْلُونَهُ ﴾ دواي بەراستی گوناھی ئەو گۆرانه هەر لەسەر ئەو کەسانە ی راسپاردە کە ئەگۆرن ، ئیتر لە میرات بەران بن یا کار بە دەستان یا کەسێ تربێ .

تەفسیری زمانکۆبی

﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ به راستی خوا ههمو شتی نهیستی له ووته راسپارده کهران و تیکدهران وشاراوهی دلیان ، نهیشیانزانی . نهو نایهته نههممان پی فیئر نهکا ههر کهسی گوناھی بکا سزا وتولای ههر لهسر خویتهتی نهک لهسر کهسی تر . نهگهر مروقئی راسپاردهی کرد بو خزمانی نهو کهسانهی له سهریهتی بوی بدهنهوه و بیژیرن بو خاوهن مافان گونا لهسر مردوو نامیتی ، نهو کهسانهی کاری دانهوهیان پی سپردراوه گوناهار دهن بویانی نهبژیرن ، بو یه زانایان نهلین نهو نایهته بهلگهیه لهسر نهوهی منال به گوناھی باوکی سزای نادری وهك : خوا فهرموویئ :

﴿وَلَا تَرَوُا وَاظِرَةً وَاظِرَةً اُخْرٰی﴾ هیچ گوناھ کاری گوناھی یهکی تر ههلتاگری .
﴿فَمَنْ خَافَ مِنْ مَوْصٍ جَنَفًا﴾ دواپی ههر کهسی لهو کهسانهی کاروباری راسپاردهیان پی سپردراوه ترسان له راسپارده که ههلیه له راسپاردهدا یا له راستی لایدا ، یا ترسا له ستهمی ، به نهزانین خوی له ریگه لایدا ، گورینی نارهوای دهر کرد بهرامهر خزمانی خوی ، وهك نهوه که راسپارده که له سی یهکی دارایی یهکهی زورتر بو ، یا بو کاریکی قهدهغه بو .

﴿أَوْ اِثْمًا﴾ وهیا له راسپارده کهرهکهوه به دهست نهنقهست گوناھی لی دهرکهوت و ستهمی به راسپارده کردنی پتر له سی یهك ، یا ههندیکیان پی بهش کرد ، ههتا دی .
﴿فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ﴾ دواپی چاکهی کرد له نیوانیان به گهرانهوهی راسپارده که بولای دادپهروهری بوههویان .

﴿فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ﴾ دواپی هیچ گوناھی لهسر کاربهدهستان و خاوهنی مردوه که نی یه ، نهیانهوی چاکه بکهن له گهل زیندوووهکان ، خوی گهوره چاکه کردن له گهل زیندووهران به کاریکی گهوره دانهی ، گورانی کاری خراب بولای راستی بگورئی قهدهغه نی یه ، قهدهغه نهوهیه راستی بگورئی بولای خراب .

﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ به راستی خوا له راسپارده که خوش نهبی بگهریتهوه بولای کاری چاک و رهوا ، میهرههانه بو نهو کهسانهی ناویژیان نهکا و ریکیان نهخا .

رۆژوی مانگی ڕەمەزان پێویست کرا لەسەر موسوڵمانان لە مانگی کۆلە مانگی سالی دووھەمی کۆچی ، خوای گەورە بە ئایەتی (١٨٣) ھەتا ئایەتی (١٨٥) بۆمان پووون ئەکاتەوہ کہ پێویستە لەسەر موسوڵمانان رۆژوو بگرن ، بۆمانیشی پووون ئەکاتەوہ کہ فەرمان کردن بە رۆژوو گرتن شتیکی تازە نی یە تەنھا بۆ موسوڵمانان لە یاسای خوادا ، بەلکو پێویست کراوە لەسەر نەتەوہی پێغەمبەرە ﴿ﷺ﴾ پێشووەکان کەواتە ئەبێ موسوڵمانان زۆریان بێ خوش بێ و ھەست بە ناخۆشی نەکەن لە گرتنی رۆژوودا ، بە ئاسانی وەری گرن ، چونکہ لەو فەرمانەدا ھەر موسوڵمانان بەتەنھا نین ئەوہ لە لایێ ، لەلایەکی ترەوہ رۆژوو لە ھەموو ڕوویەکەوہ سودیکی زۆری ھەیە بۆ ئادەمیزاد :

١- دەربارەوی کۆمەلایەتی سودی زۆرە رۆژوو بۆ مەرووف و بۆ ئادەمیزاد ، چونکہ بە گرتنی رۆژوو توشی برسیتی و تینۆتی ئەبن ، ھۆیە بۆ بەزەیی ھاتنەوہیان بۆ ھەزاران ، شتیکی پووونە مەرووف ھەتا ناخۆشی نەبێت نازانی چۆن مەبەرەبانی بەکار بەیئێ لەگەڵ ھەزاراندا ، کاتی بەزەیی دەسلەلاتی پەیدا کرد مەروفاوەتی ، خوشی و کامەرانی بانی ئەکیشی بەسەر ئادەمیزادا .

٢- بە رۆژوو گرتن یە کسانێ نێوان ھەزاران و سامانداران دیاری ئەدا ، چونکہ ھەر رۆژوو ھەزاری زۆری خۆی پەیدا بکات و پێویستی بکا بەسەر ھەموو کەسدا بەبێ جیاوازی ، بۆ ئەوہی کۆمەلگای ئادەمیزاد ھەست بکات بە یە کسانێ ، وەك لێرەدا ئیسلام رۆژوو بەکار ئەھێتێ بۆ ئەوہی ھەست بکەن بە یە کسانێ ، چ کار بەدەستانیان ، یا ھەزار یا ساماندار بن .

٣- زۆر جار ئەبێتێ کہ خواردن و خواردنەوہ کاری زۆر نالەباری کردۆتە سەر ھەستی ھەندێ لە ئادەمیزاد بە جۆرێ ئەگەر نەختی خواردنی دوا بکەوێ لە کاتی جارانی شیت و ھار ئەبێ ، وای لێ دێ خواردن و چاو قاوہ لە منداڵەکانی خوشتر ئەوێ ، ئەو نەریت و کارانە بەجۆرێ کار ئەکەنە سەر مەرووف ئەیکەن بە بەندەوی خۆیان ، بە ھۆی رۆژووہ وە لەو نەریت و بەندایەتی یە رزگاری ئەبێ و ئەیکات بە بەمەرووفیکی ئازاد و سەر بەست .

۴- رۆزۋو ھەستى مەرۇف بەھىز ئەكات بە جۆرى گيانى پاكى فرىشتەبى دەسەلاتى ئەبى بەسەر گيانى ئازەلىدا ، بەو بۆنەو مەرۇف ئەبىتە خاۋەنى خۆى و نابى بە بەندەى خواردن و خواردنەو ، وەك ئازەل .

۵- رۆزۋو ئەو پەرى سوودى ھەبە بۆ لەش ساغى ، چونكە گەدە و لەشى مەرۇف بۆ ماۋەى (۱۱) مانگ لە گەر و كار كردن داىە ، ئەوپەرى ماندوۋ بوونى چەشتوۋە بۆبە پىۋىستى بە پشودان ھەبە بۆ ماۋەبە ، خۆ ئەگەر ئادەمىزاد بە وىستى خۆى ئەو پشووۋە ئەدا بە لەش و گەدەى ، گەدە و لەش بەناچارى كار كردن لاوز ئەبى ، و پشووۋى بۆ پەيدا ئەبى بە ھۆى نەخۆشى ترشەلتۆكى خواردن ، خاۋەنەكەى سەرى سور ئەمىنى ھەتا گەدەى ئەگەر پتەوۋە بۆ لای ئىشى جارانى ، بەو بۆنەو دامان گىرى دەيان پزىشك ئەبى پارەبەكى زۆر بەو بۆنەو دائەنى ، بۆبە پزىشكەكان نامۆزگارى نەخۆشەكانى ئەكەن بە گرتى رۆزۋو ھەتا لە زۆر نەخۆشى رزگارىان بىي لەوانە نەخۆشى قەلەۋى و جگەر و شەكرە و بەرز بوۋنەۋەى خوين ، ھەرچەندە ھەندى لەو پزىشكانە ناۋى ئەبەن بە پارىز كردن ئەك بە رۆزۋو بۆ چەند رۆزى يا قەدەغە كردنى جۆرە خواردەمەنىبە ، ھەموۋيان ئەگەر پتەوۋە بۆلای پشودانى لەش و گەدە ، ئىتر چۆن سەرشۆر نەكرى بۆ ياساى ئىسلام .
وەك زانىمان رۆزۋو پىۋىستە ، يەككە لە پىنج بىنچىنەى پىرۋوزى ئىسلام كە بەوانە دروست بوۋە ، مەرجهكانى دروست بوونى رۆزۋو چوار شتن : (ئىسلامەتى ، بالغ بوون ، ئاقلتى ، تواناى رۆزۋو گرتن) ، بى باۋەر و مندال و شىت و نەخۆش و ژنى بى نوپۇز (حىض) و سك پر و شىر دەر رۆزۋوۋيان لەسەر نىبە ، بەمەرچى نەتوانن و كەفارەتى بۆ بدەن .
پىۋىستىبەكانى رۆزۋو گرتن (۴) چوار شتن : نيازى گرتى رۆزۋو بۆ ھەموۋ رۆزى لە شەۋدا ، وازەينان لە خواردن و خواردنەو لە رۆژدا خۆ راگرتن لە ژن و مىردى لە رۆژدا ، خۆ گرتن لە رىشانەۋەى دەست ئەنقەست .

ئەو شتانەى رۆزۋوۋيان بى ئەشكى (۱۰) شتن : چۈنە خاۋارەۋەى شتى بۆ گەدە بە دەست ئەنقەست ، چۈنى شتى بۆ نىو مىشك لەلوت و گوتچكە ، ئەك لە چاۋەۋە .
ھەلگرتى شتى لەپاش و پىشەۋە . رىشانەۋە بە دەست ئەنقەست ، ژن و مىردى بە رۆژدا ،

هاتنه خوارووهی شههوت به دهست بازی کردن ، پهیدا بوونی خوینی حەیز ، خوینی پاش
منال بوون ، شیت بوون ، وەرگه‌پان له ناین ، به‌بیر کردنه‌وه شههوت بپژێ . دهرزی
لیدان رۆژویان بپێ ناشکی ، به هۆی ته‌ماشاکردنه‌وه له‌ش پێس بپێ رۆژووی بپێ ناشکی .
وا چاکه له رۆژوودا (۳) شت به کار به‌پێری : په‌له کردن له شکاندن رۆژوودا
به کۆتایی بپێ هاتنی رۆژ ، دواخستنی پارشیو ، واز هێنان له گفت وگۆی نار‌ه‌واو بپێ هوده .
قه‌ده‌غیه رۆژوو گرتن له (۶) رۆژدا : رۆژووی جه‌ژنی ر‌ه‌مه‌زان ، رۆژی جه‌ژنی
قوربان ، رۆژی (۱۱) و (۱۲) و (۱۳) ی دوا‌ی جه‌ژنی قوربان ، رۆژی کۆتایی مانگی
کوله‌مانگ ، نه‌زانری ر‌ه‌مه‌زانه و کۆتایی مانگی کوله‌مانگه یا یه‌که‌م رۆژی مانگی ر‌ه‌مه‌زانه
به مهرجی نه‌و رۆژه پێک نه‌که‌وتی له‌گه‌ل نه‌ریتی خۆی .
نه‌گه‌ر که‌سیکی به‌رۆژوو ژن ومێردی کرد واته : دروست بوو له‌گه‌ل مێرده‌که‌یدا له
مانگی ر‌ه‌مه‌زانه‌دا و بوو به‌هۆی شکاندن رۆژوووه‌که‌ی پێویسته له‌سه‌ری که‌یه‌کی له‌م
شتانه‌ی دواوه به‌مهرجی له‌ دوا‌ی یه‌کین : یه‌که‌مجار نازاد کردنی به‌نده‌یه‌کی ساغی بپێ
عه‌یب و باوه‌ردار ، نه‌گه‌ر توانای به‌نده‌ی نه‌بوو پێویسته دوو مانگ (شهرین متابعین) به
رۆژوو بپێ ، نه‌گه‌ر نه‌وه‌یشی نه‌توانی پێویسته له‌سه‌ری خوارده‌مه‌نی یا به‌رگتی بیه‌خشی به
(۶۰) هه‌زار یه‌که‌یه‌که‌یان ، که‌ نزیکه‌ی (۵۸۳) گرام خوارده‌مه‌نیه‌ ، نه‌گه‌ر یه‌کی له‌و
سیانه‌ی بۆ نه‌کرا نه‌می‌پێت‌ه‌وه له‌ گه‌ردنیدا تا کاتی توانای کامیانی په‌یدا کرد نه‌وه‌یان بکات .
نه‌گه‌ر که‌سی کۆچی دوا‌ی کرد ، قه‌رزاز رۆژووی مانگی ر‌ه‌مه‌زان بوو ، پێویسته بۆ
هه‌ر رۆژی له‌ میراته‌که‌ی (۵۸۳) گرام ، خوارده‌مه‌نی بدا به‌ هه‌زاران ، نه‌گه‌ر به‌بپێ بیانوو
نه‌و رۆژوووه‌ی نه‌گرت ، وه‌ رۆژوووه‌که‌ی نه‌گرت‌ه‌وه ، هه‌تا ر‌ه‌مه‌زانی تری به‌سه‌ردا هات
پێویسته له‌سه‌ری بۆ هه‌موو رۆژی له‌گه‌ل گرت‌ه‌وه رۆژوووه‌که‌ی (۵۸۳) گرام
خوارده‌مه‌نی بدری به‌هه‌زاران ته‌ه‌و خوارده‌مه‌نیه‌ دووپات ته‌پێت‌ه‌وه به‌ئه‌ندازه‌ی سالانی
نه‌گرت‌ه‌وه‌ی رۆژوووه‌که‌ .

وَبَيَّنْتَ مِنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ
فَلْيَصُومْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ
أَيَّامٍ أُخَرٍ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ
الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا
هَدَيْنَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

﴿ يا ايها الذين امنوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ ﴾ نهی كه سانئكي نهوتو باوه رتان هتاوه
پيويست كراوه له سه رتبه رۆزو يانی نهويه رستهی پي نه بيژري رۆزو خواي گهوره
به تايه تي روو نه كاته باوه رداران بهو فرمانه چونكه هه رنه وان خوا نه ناسن وه فرماني
وه نه گرن هه رۆزوي نه وان دروسته ، هه ركاتي له قورناني پي رۆزدا بهر گويمان كهوت
رستهی نهی باوه رداران پيويسته بزاین نهوه فرمانه بو پيويست كردنی شتيكه يا بو
قه ده غه كردنی شتيكه .

﴿ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ ﴾ ههروهك پيويست كراوه رۆزو له سه كه سانئكي
نهوتو كه له پيش ئيوه بوون له گه لانی پيغه مبه ره ﴿ ﴾ پيشوه كان هه رله ناده مه وه ﷺ :
(ههتا عيسا ﷺ نهوشتهی لهو نايه ته وه بزاني رۆزو له سه رگه لانی پيشين پيويست بووه ،
نيتر رۆزوي مانگي ره مهزان بي يان جگه له ره مهزان ، له مه به سه ته كه ناگوري له پيويست
بوونی له سه ره مه مو ناده ميزاد ، بو شان نه سه پيشي رۆزو يه كيكه له هه ره گرن گه كانی په رستن .
گومان له پيوه يست بوونی دا ني يه به بي جياوازي له ناو گه لي ئيسلامدا ووهك پيويست

بوونی نوێزو زە کات وەح و ووتی رستە ی شایە توومان ، ھەر کەسێ بەروای بە پێوست
بوونی رۆژو نەبێ بەبێ باوەردانە نری ، وە لە ئاینی ئیسلام لای داو ، پێوستە بکوژری ، نە گەر
بەروای بە پێوست بوونی ھەبێ بە تەمەلێ نە یگرێ یابە سوکی تە ماشا بکات و لا قرتی بکات
پێوستە دادگا تەمە ی بکات بەو جۆرە ی خۆی بە چاکی ئەزانی . ھەتا (۳) جار بو جاری
چوارەم ئەبێ بکوژری .

﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ بۆ ئەوێ ئێوە خۆتان بپاریزن لە گوناھ بە لکو ئێوە رۆژ بگرن
لە کاتی تەنگانەدا خوگرین وە پاوە ستاوبن لە سەر فەرمانی خوا ، ئەو رستە یە پێمان پیشان
ئەدا پێوست بوونی رۆژو بو ئەوێ رۆژو گران پام بین و لە سەر خۆ پاراستن لە ئارەزوو
قەدەغە کراوێ کان ، رۆژو زە کاتی لەشی مەرۆفە مەرۆفی پێ تاقی ئە کرێ تەوێ چونکە ھەموو
فەرمان و پێوست کردن و قەدەغە کراو بو تاقی کردنەوێ ئادەمیزادە و بەلام رۆژو
لە ھەمویان گران ترە و ، سەر کەوتن و زال بوونە بە سەر کردەوێ ئازە لیدا ، کۆششە بو پاک
کردنەوێ ئادەمیزاد لە پاک کردنەوێ خوار دەمەنی رابووردوو .

﴿إِيْمَانًا مَّغْدُودَاتٍ﴾ رۆژوو گرتن چەند رۆژیکێ دیاری کراوێ ھەلێژێراون کە
رۆژووی مانگی رەمەزانە ، چونکە خوا ھیچ شتی لە سەرمان پێوست نە کردووێ جگە لە
مانگی رەمەزان .

﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا﴾ دوا ی ھەر کەسێ لە ئێوە نەخۆش بو ، زیانی پێ گە یاند
گرتی رۆژو یا نەخۆشی یە کە ی زۆر نە کرد .

﴿أَوْ عَلَى سَفَرٍ﴾ یا ئەو کەسە لە سەر کاروانیدا بو ، ئەو کەسە لە کاتی نەخۆشی و
کاروانیدا رۆژو نە گرت ، بە مەر جی رێبوار یە کە ی دەستی پێ کرد بەر لە رۆژ بوونەوێ ،
بەلام نە گەر دوا ی رۆژ بوونەوێ بوو کەوتە رێ پێوستە بەبێ ی توانا رۆژووێ کە نە شکێتی ،
وێ لە مەو پاش باس ئە کرێ .

﴿فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾ دوا ی ئەوانە ئەو کەسە رۆژو نە گرتبوو لە کات نەخۆشی و
رێبوریدا رێبوار یە کە ی بەر لە رۆژبوونەوێ بوو با رۆژووێ کە ی بگرێ تەوێ بە ژمارە ی ئەو
رۆژانە ی کە نە ی گرتووێ لە چەند رۆژیکێ تردا لە جگە ی مانگی رەمەزان ... خوا ی

تەفسیری زمانکۆبی

گهوره کاتی فرمانی دا به گرتنی رۆزوو بریاری دا نهو کهسانه ی توانای رۆزوو گرتیان ههیه نه توانن رۆزوو نه گرن . به لام پیوسته (فدیة) بدهن که خوارده مهنی ههزاریکه نهشتوانن رۆزوو بگرن ، نهو فرمانه له بهر نهوه بو باوه پداران له وه بهر رام نه بو بون بۆ گرتنی رۆزوو بۆیه خوا فهرموی .

﴿ وَ عَلَى الَّذِينَ يَطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينَ ﴾ وه پیوسته له سهه کهسانیکی نهوتو نه توانن رۆزوو بگرن و نایانهوی بیگرن بریتی بدهن که خوارده مهنی ههزاریکه بۆ ههمو رۆژی به نه ندازه ی (۵۸۳) گرام .

﴿ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ ﴾ دوا یی ههه کرسی وستی زۆرتو له نه ندازه ی دیاری کراو فیدییه ی دات نهوا نهو زۆرتو چاکره بۆ نهو کهسه له پاداشتا .
﴿ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾ وه رۆزوو گرتتان چاکره بۆ ئیوه له وه ی بریتی بدهن بۆ نهو کهسانه ی توانای رۆزوو کرتیان ههیه .

﴿ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ نه گهر ئیوه یزانن رۆزووتان چهنده گهوره یه و رزگارتان نه یی له ههمو شتی و بیانوتان لی ناگیرئ ، خوی گهوره بۆ جاری دووهم نهو فرمانه ی گۆری به مه ی له کاتی توانا دا پیوسته ههه رۆزوو بگرنئ ، نابنی بریتی بۆ بدات ، ههروه ها بۆمان رپوون نه کاته وه نهو رۆژه دیاری کراوانه و هه لێ پێراوانه پیوسته له سه ره مان رۆزووی تیدا بگرن مانگی ره مه زانه ، وه که نه فهرموی :

﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ ﴾ نهو رۆژه دیاری کراوانه بۆ رۆزوو گرتن مانگی ره مه زانیکی نهوتویه هه تراوته خواره وه له ودا قورتان ، به سه بۆ پیرۆزی نهو مانگه قورتانی تیدا هاتۆته خواره وه ، شهویکی به پێری تیدایه ، په رستی لهو شه وه دا چاکره له په رستی هه زار مانگ .

﴿ هُدًى لِّلنَّاسِ ﴾ نهو قورتانه رانوما یی که وه بۆ ئاده میزاد ، یاسا وه ختیاری هه ردو جیهانه .
﴿ وَأَبْنَاءٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ ﴾ وه نهو قه رتانه چه نندین به لگه ی رپوونه له رانوما یی کردن و جوئ که ره وه یه له نیوان چاک و خراب دا ههه وه که خوی له خویا رانوما یی که ره .

﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ دوايی هەر كه سێ له ئێوه ئامادهی ئهو مانگه بوو، نیشته جێ بوو له كارواندا نهبوو، نهخۆش نهبوو، دوايی پێویسته رۆژوی ئهو مانگه بگريئ سهرانسهر، نهگرتنی به بێ بیانوو قهدهغهیه و بریتی بۆ نادری، یانی فهرماندانی ئهم رستهیهیه به رۆژو گرتن فهرمانی رستهی ﴿ وَ عَلَى الَّذِينَ يَظِقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ﴾ گۆرییهوه بهوهی پێویسته رۆژو بگريئ و بریتی بۆ نهگرتنی نهدا به بێ بیانوو، ههر له بهر ئهو گۆرینهیشه ﴿ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ ﴾ دووپات کراوه تهوه، چونکه له بهر تهوهی له گهڵ گۆرارو باسی کراوه، پێویسته له گهڵ گۆره ریشدا باسی بکريئ ههتا به لگه بێ له سهر تهوهی فهرمانه که بۆ نهخۆش و رێواره.

وه ههندی له زانایان ئه لێن ووشهی ﴿ يُطِيقُ ﴾ له ﴿ أَطَاقَ ﴾ به مانانه مانی توانایه وه ﴿ يَظِقُونَهُ ﴾ به مانای ﴿ لَا يَقْدِرُونَ ﴾ ه كه واین فهرمانی ﴿ وَ عَلَى الَّذِينَ يَظِقُونَهُ ﴾ نه گۆراوه.

﴿ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ ﴾ وه هەر كه سێ نهخۆش بوو، توانای رۆژو گرتنی نهبوو، یا به گرتنی رۆژوو توشی زیان نهبوو با نیشته جێ بێ یا له سهر رێباری بێ و با ساغیش بێ، خحوا بۆی روا کردووه رۆژوو نهگرن.

﴿ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ﴾ دوايی بهو ئه ندازه یه له مانگی رهمه زاندا به رۆژوو نهبووه با بیان گریته وه له جگهی مانگی رهمه زاندا، ئهو زانایانه ئه لێن ئهو ئایه تانه گۆرانی تێدانییه، ئه یشلێن: بۆیه رسته کانی ﴿ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ﴾ دووپات کراوه تهوه نه وهك گومان بیری مانا کانیان به رستهی ﴿ فَمُضِنَ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ گۆرراون.

﴿ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ ﴾ خوا بۆ ئێوه ئاسانی ئه وێ، به شکاندنێ رۆژ و یا نه گرتنی و بریتی بۆ بدهن ئهو كه سانهی گرانه لایان رۆژو گرتن، خوا به رهوای داناوه نهخۆش و رێوار رۆژو نهگرن له رهمه زاندا و دوايی بێگرنه وه.

﴿ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ﴾ وه خوا ناخوشی و نازاری بو ئیوه ناوی ، تهنگتان پی ههلتاچنی بو گرتنی رۆژو کاتی ئیوه نهخوش بوون یا له سهفهدا بوون ، بو نهو مهبهسته خوا نهو بهری میهره بانه بۆتان .

﴿ وَ لِتَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ﴾ وه پێویسته له سهر ئیوه ژماره ی رۆژه نهگیراوه کان تهواو بکهن به گرتنهوه یان له جگه ی رهمهزان ، یانی خوا رۆژووی رپیوار و نهخوشی دواخستوو به چهند رۆژی تر له جگه ی مانگی رهمهزان ، ههتا بتوانن بیان گرنهوه ، ئیز مانگی رهمهزان (۳۰) رۆژ بێ یان (۲۹) .

﴿ وَ لِتَكْبِرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ ﴾ وه ههتا ئیوه خوا به گهوره دابین و سوپاسی بکهن له سهر شتی رانوماپی ئیوه کردوو له روون کردنهوه ی فرمانه کانی ئاینی خویا که ئیوه ساغ بوون رۆژو بگرن له مانگی رهمهزاند ، وه نهخوش هپیوار نهی گرن و له دوایدا بیگرنهوه ، ههندی له زانایان ئەلین : نهو رستهیه فرماندانه بهباسی گهوره یی خوا پاش نوێژی مهغریبی شهوی جهژن و دوا ی نوێژی عیشا و بهیانی بهم رستانه ﴿ الله اکبر الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر و لله الحمد ﴾ .

﴿ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ وه بو نهوه ئیوه سوپاسی خوا بکهن لهسهر ئهوه ی بو ئیوه ی روون کردهوه رۆژو نهگرتن له کاتی نهخوشی و کارواندا ، لێره دا پێویستمان به روون کردنهوه ی ئەمانه ی خوارهوه هیه .

۱- نهخوش نهگه ر توانای رۆژ و گرتنی نهبوو به هیچ خۆری پێویست نییه لهسهری رۆژوو بگری خۆ نهگه ر نهیتوانی رۆژو بگری به گرانی و به زیانهوه و چاکه رۆژ و نهگری و گرتنی نهفامییه ، نهگه ر چارهروانی نهخوشی نهکرد بهو بۆنهوه بۆی نییه رۆژوو نهگری بهلکو پێویسته لهو کاته دا ئهیهوی رۆژ و نهگری ئهبی نهخوش بێ .

۲- رپیوار پێویسته سهفهره که ی بو گونا هه بی ، وه ماوه کوشی له (۴۸) میلکه مژ نهبی که نه کاته (۷۳) کیلومه تر .

- ۳- نهو کهسهی بیهوئ سەفەر بکات نابئ هەر له شهودا واز لهوه بئنی بهیانی بهرۆژو نهیئ ، نهیئ نیاز بکا بۆ گرتنی رۆژوو ، کاتی بیشکینئ رپیواره کهی دهستی پئ کرد .
- ۴- رپیوار رۆژو نهگرتنی چاکه بهلام پیشه‌وایان مالیک هاشافیعی لایان وایه گرتن ونهگرتنی وه کویهک وایه بۆ رپیوار نهگەر توانایشی ههبی .
- ۵- گرتنهوهی رۆژو چۆن بۆی رێک بکهوئ دروسته پچرپچر پئ یا له‌سه‌ر یه‌ک بئ ههرچهنده وا چاکه له‌سه‌ر یه‌ک پئ .

کاتی خوای گه‌وره له‌ ئایه‌تی پیشوودا فه‌رمانی دا به‌ گه‌وره‌ دانانی خوا و رێز گرتنی و ناوبردنی خوا و سوپاس کردنی هۆشیارمان نه‌کاته‌وه که خوا ناگاداری له‌ باسکردنی خوئ هه‌یه ، پارانه‌وه و بانگ کردنی ئاده‌میزاد له‌ خوئ نه‌بیستی ، وه‌لامی پارانه‌وه‌یان نه‌داته‌وه ، نزیاشیان وه‌ر نه‌گرئ ، وه‌ک له‌ ئایه‌تی دوایدا بۆمان باس نه‌کات .

نه‌گیر نه‌وه پیاویکی عه‌ره‌ب ووتی به‌ پیغه‌مه‌ر ﴿ ﷺ ﴾ : ئایا خوا لی‌مانه‌وه نزیکه هه‌تا هاواری لی بکه‌ین ، خوای گه‌وره فه‌رموی :

وَإِذَا سَأَلَكَ
عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي ﴾ وه کاتی پرسیاریان له‌ تۆ کرد به‌نده‌کانی من له‌باره‌ی منه‌وه ، به‌وان بلئ خوا نه‌فه‌رموی :

﴿ فَإِنِّي قَرِيبٌ ﴾ به‌راستی من نزیکم لی‌مانه‌وه ، بگره له‌وانه‌وه نزیک‌ترم له‌ ده‌روونی خو‌یان ، ناگادارم له‌ کرده‌وه‌ی نه‌وان و کاروکرده‌وه و چۆنیتی نه‌وان ، نه‌گەر پرسیارێ میان لی کردی پێ‌یان بلئ :

﴿أَجِبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ﴾ من وهلامی داواکەر و پارانهوی ئەدەمەوه و لەوی وەر نەگرم ، هەموو شتی ئەبێستم بۆیه وهلامیان ئەدەمەوه و نەگەر پرساریان لی کردی بلی: ﴿إِذَا دَعَانِ﴾ کاتی هاوارم لی بکەن ، بانی وهلامی نزا کەران ئەدەمەوه کاتی هاوارم لی بکەن ، کار و کردەوی من وایە دەستورم داوه لیم بپارێنەوه بە مەرچی لە یاسای شەرم دەرئەچێ وەک ئەوی داوای خواردەمەنی و دارایم لی بکەن بە بێ کۆشش و ماندوو بوون ، زانین و زانیاری بە بێ خوێندن و فێر بوون ، ئەو داوایانە وەرناگیرێن و دژی یاسا و سروشت ، بێ کۆشش و هۆ بەلگە خوا هیچ شێ بە کەس نەداوه و نایشیدا.

لە ووشەی (عبادی) یانی بەندەکانم وامان بۆ دەر ئەکەوی خوا وهلامی ئەو کەسانە ناداتەوه کە بەندەوی راستیەقینەیی خوا نەبن و نە ی پەرستێ ، نە لکو بەندەوی راستەقینەیی خوا بن و بپەرستێ و پەڕەوی کاری رەوای خوا بن ، خۆیان بپارێژن لە گوناھو قەدەغە کراوەکان ، وهلامی ئەو کەسانە ناداتەوه خەریکی گوناھن و خراپە کارن ، بۆیه پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ فەرمووی : بیاوی وا هەیه قەدرێژ و سەر گزن و خۆلاوی دەست بەرز نەکاتەوه بۆلای ئاسمان و هاوار ئەکا بۆلای خوا ، بەلام خواردن و خواردنەوه لە قەدەغە کراوەکانە ، لە قەدەغە ئەولاو لەوەرانی نییە ، خوا چۆن وهلامی مەروفی وا ئەداتەوه ، کەواتە بۆمان دەرکەوت نزای باوەردار و بیاوی چاک وەرئەگیرێ ، نەک گوناھ کاران و تاوانباران ، کەوا بوو نابێ بێژرێ مەروف ئەوپەری نزا و پارانهوه بەکاردێتێ و گیرا نابێ و وهلامی نادریتەوه بەر لە هەموو شتی پێویستە ناگادار بن و خۆمان گێل نەکەین ، مانای ئەو ئایەتە ئەوەمان پیشان ئەدات کە وا وهلامی نزای داواکەرانی باوەرداران و چاکەکاران ئەداتەوه ، مانای وانیه هەر کەسێ داوای هیچ شتیکی لی ئەکا نەیداتێ ، چونکە بەچاوی خۆمان ئەیبینێ کە خوای گەورە سەرۆت و سامان ئەپێژێ بەسەر ئەو کەسانەدا کە لەو ناپارێنەوه بە وێنە

ئەو کەسانەى کە لەو ئەپارێتەوه و داواى لى ئەکەن ، ئەوەتە خوا ئەفەرموى : ﴿ إِنَّ اللَّهَ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴾ بە راستى خوا نزیکە لە چاکە کارانەوه ، وەك ئەفەرموى : ﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ وە میهرەبانى من هەموو شتێ ئەگریتەوه .
﴿ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي ﴾ دواى پێویستە بەندەکانى من وەلامى من بەدەنەوه بە پەرستەم و فەرمانەکانى من جى بەجى بینن .

﴿ وَلِيُؤْمِنُوا بِي ﴾ وە پێویستە ئەوان باوەر بەمن بینن هەتا من لە گەلیان یم و پزگاریان بکەم و سەریان بخەم ، یانی خوا ئەفەرموى بە بەندەکانى خۆى : من وەلامى تۆ ئەدەمەوه ، بەتەمای هیچ شتێکى تۆ نەم لە هەموو لایەکەوه ، پێویستە تۆش وەلامى من بەدیتەوه و بروام پێ بینى ، بزانی لە هەموو ڕوویەکەوه چاوەروانى منى ، وە بەرامبەر من هەژارى .
﴿ لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴾ بۆ ئەوەى ئەوان ئەمرۆ و دوا ڕۆژ ڕینگای راست بدۆزنەوه ڕانگرو بن بۆلای ڕینگەى راست ، چونکە پەرستنى من چاکەى هەردوو لای تێداى ، ئەو کەسانەى من ناپەرستى دڵ تەنگ و گۆزەران تەسکەن .

زۆرتر لە زانایان کە مانای قورئانیان کردووه ئەلێن : یەكەم جار کە ڕۆژوو پێویست کرا پێویست بوو کە نوێژى خەوتنیان کرد ، یا خەوتن خواردن و خواردنەوه و ژن و میردیان بەکارنەهێناوە هەتا شەوى دواى ، هەندى لە هاوەلانى پێغمبەر ﴿ ﷺ ﴾ خۆیان بۆ نەگیرا و هەلسان و ژن و میردیان کرد ، دواى پەشیمان بونەوه ، چوونە خزمەت پێغمبەر ﴿ ﷺ ﴾ داواى لى بوردنیان بۆ بکات لای خوا ، ئەو ڕوداوه هەر چۆنى بێ دەروونی ئادەمیزاد داواى لى ئەکات لە زۆر کات ، و لە زۆر شوێن خۆى پێ نەگیرى بە نەهێنى هەندى کارى ناپەوا بکات ، یا پەنا بباتە بەر بڕو بیانووى پڕوویوچ بە دۆزینەوهى فروفیل لە نایندا یا راستەو خۆ فەرمانى خوا بگۆڕى بۆ مەرامى خۆى ، بۆیە چاک وایە بەگۆڕەى توانا هەول بەدەین بۆ دۆزینەوهى فەرمانى پەرەى تانى هەتا درێژە نەدرى بە یاخى بوون و گۆئ نەدان بە یاسای ئیسلام و گوناھ ڕای بکێشێ بۆلای

گونه نهك يهك جار بهلكو بهدهيان جار ، له نهجمدا وای لیبی فهرمانی خوا به سړوك بگری ، بویه خوای گهوره نهفهرموی :

أَحْلَلْ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنْكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَشِّرُوهُمْ وَأَبْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَشِّرُوهُمْ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسْجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ ءَايَاتِهِ

لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

﴿ أَحْلَلْ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ ﴾ رډوا کړاوه بړ ټیوه له شهوانی مانگی رډههزان نړیک بوونهوه له ژنه کانتان و چونه لایان له ههمو شهوانی به رډوژو بن له رډوژه کانیدا .

﴿ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ ﴾ ژنه کانتان بهرگ و پړشاکن خرابه و نهنگی ټیوه نهشارنهوه ، ههر وهك پړشاك له شى ټیوه دانه پړشنى له سهرما و گهرما .

تهفسیری زمانکوی

﴿ و انتم لباس لهن ﴾ وە ئێوەی پیاوان بەرگ و پۆشاکن بۆ ژنە کانتان و هۆی پێزی نهوانن و نهنگی نهوان ددانه پۆشن و له خراپه دووریان نه خه نهوه .

﴿ عِلِمَ اللّٰهِ اَنكُم تَخْتَانُونَ اَنفُسَكُمْ ﴾ خوا نه زانی به راستی هه ندی له ئێوه نادروستیتان له گه‌ل خۆتان کردووه به رانواندن خۆتان بۆ سزا و کهم کردنه وهی پاداشتی خۆتان به چوونه لای ژنه کانتان و خواردن و خواردنه وه که قه دهغه کرابوون له ئێوه له شهوانی مانگی رهمه زاندا دواى نوێزی عیشاء، یا دواى خهوتن و بیدار بوونه وتان .

﴿ فَتَابَ عَلَیْكُمْ ﴾ دواى خواى گهوره له ئێوه خۆش بوو ، کاتی په شیمان بوونه وه به میهره بانى خۆی ، رهواى کرد بۆتان چونه لای ژنه کانتان و خواردن و خواردنه وه له هه موو شهوانی رهمه زاندا سه رانه سر .

﴿ و عفا عَنْكُمْ ﴾ وه خوا لیتان بووردوو شوینه واری گونا هتانی سپیه وه ، لیره دا بۆمان روون نه بیته وه لیبۆرده یی خوا و سپینه وهی گونا ه دواى تاوان و قه دهغه کراوه کان نه یی ، که واته نه یی هه ندی له موسولمانان کاری ناره وایان کرد یی .

﴿ فَالآن بَاشِرُوهُنَّ ﴾ دواى نه وه بۆتان روون کرایه وه ئیستا نزیکى ژنه کانتان بکه ون و بچه لایان له ئێوهی هه موو شهوانی مانگی رهمه زاندا هه تا رۆژ بوونه وه .

﴿ و ابتغوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ ﴾ وه داوا بکه ن له خوا شتی پێوستی کردووه بۆ ئێوه و بۆی داناون له رابواردن له گه‌ل ژنه کانتان له شهوانی مانگی رهمه زاندا که له مه وه بهر قه دهغه کرا بوو لیتان ، بۆ نه وهی زاو وزی بکه ن ، نه ک رابوردن له گه‌ل ژنه کانتان به مه به ستی شتی تر بی له چونه لای ژنه کانتان ، بۆ نه وهی توشی داوین پیسی نه بن ، وه له شوینی دیاری کراوه بچه لایان ، تۆوی خۆتان به فیڕۆ مه ده ن و بیرژنه سه ر زه وی به ده ست بازی و شتی تر .

﴿ و کُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰی يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ ﴾ وه ئێوه بخۆن و بخۆنه وه له هه موو شهوانی رهمه زاندا هه تا روون نه بیته وه بۆ ئێوه رشته ی سپی رۆژ له

كەنارى ئاسماندا سەر ھەلئەدا، بەبارىكى وورده وورده فراوان ئەبى ، جوى ئەبىتەوھ لەرشتەى رەش ، نەك ئەو رشتە بارىكەى پەيدائەبى لەناوەرپاستى ئاسماندا بۆ ماوھى نرىكەى نىو كات لەرژھەلاتەوھ بۆ رۆژ ئاوا دواى روناكى يەكەى وون ئەبى و سەر لەنوى تارىكى پەيدا ئەبىتەوھ بۆ نرىكەى نىو كاتژمىر ، دوواتر رشتەى سبى كەنارى ئاسمان سەر ھەلئەداو بەتەواوى رۆژ ئەبىتەوھ .

﴿مَنْ الْفَجْرُ﴾ يانى رەوا كراوھ بۆ ئىوھ خواردن و خواردنەوھ ، ھەرۈەك بۆتان رەوا كراوھ چوئە لاى ژنەكانتان لە ئىوارەوھ ھەتا ھەلئەتەى روناكى بەيانى .
بۆزانىن: سەر ھەلئەدانى رۆژبوونەوھ يانى (الفجر) دوو جۆرە :
يەكەمىيان : روناكى يەكەى و ھا پەيدا ئەبى ۋەك كلكى گورگ ، بەراستى رەوا ئاكا ھىچ شتى و قەدەغەى ئاكا .

دوھەمىيان : روناكى كەنارى ئاسمان و بلاو بوونەوھى ئەو كاتە نوژر رەوايە و چوئە لاى ژن و خواردن و خواردنەوھ قەدەغەيە لە مانگى رەمەزاندا .

﴿ثُمَّ آتَمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾ پاش رۆژ بوونەوھى راستى بە ھەلئەتەى روناكى راست پىويستە ئىوھ تەواوى بكن رۆژوۋەكانتان ھەتا شەوى ، يانى پىويستەلەسەرتان خۆتان بگرنەوھ لەو شتانەى رۆژو ئەشكىن بە درىژايى رۆژ ھەتا ئاوابوونى خۆر دواى رۆژوكانتان بشكىن .

﴿الْإِعْتِكَافُ﴾ يانى مانەوھ لە مزگەوتا بۆ پەرستى خوا ، موسولمانان ئەمىنەوھ بۆ نرىك بوونەوھ لە خوا و پەرستى خوا بۆ ماوھەك ، پىويستە لەو ماوھەدا نەلە مزگەوت بچونايتە دەرەوھ و نەچوئەلاى ژنەكانيان ئەگەر ئەو كارەيان بگردايە بە گۆرەى دەستورى ئاين بەم جۆرە پرستە ئەلەين (الْإِعْتِكَافُ) بەلام ھەندى لە موسولمانان كە ئەو پەرستەيان ئەكرد نەچوئە دەرەوھ بە بى بيانو ، وايش ئەبوو نەچوئە لاى ژنەكانيان ، دواى خۆشۆردن ئەوھاتنەوھ بۆ مزگەوت ، بە گۆرەى ئاين ئەو پەرستە پوچ ئەبۆرە ،

خوای گه وره نهو شتانه ی لی قه دهغه کردن ، ریگه و رچه ی چوئیتی چوئه وانی و مانه وه ی مزگه وتی بو پهرستن بو موسولمانان دیاری کرد و فهرمووی :

﴿ وَ لَا تُبَاشِرُوهُنَّ ﴾ وه ئیوه نزیکی ژنه کانتان مه کهون به چونه لایان ، چونکه پهرسته که تان بوچ نه کاته وه ، به لام جگه له چوونه لایان باش نی یه به مهرحی ئاره زوو نه جوئیتی ، نه گهر جو لانی نه ویش قه دهغه یه .

﴿ وَ اَلْتُمَّ عَاكِفُوْنَ فِی الْمَسَاجِدْ ﴾ وه ئیوه که مانه وه له مزگه وتا بو پهرستنی خوا له چوئه وانی دا ، نهو رسته یه نه وه مان نیشان نه دا که نه بی مانه وه ههر له مزگه وتا بی که بی نهوتری (الْاِعْتِكَاف) وه زور په سه نده به لام پیویست نه کراوه له سهر موسولمانان ، ههر چه نده خو ی نه توانی له سهر خو ی پیویست بکات بو ماوه ی یه که به نیازی تاییه تی ، لهو ماوه یی نهو دیاری کردوه پیویسته له مزگه وت نه چیته دهر وه ، نایشی بجیته لای ژنه که ی .

﴿ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ﴾ نهو شتانه ی باسکران بو وژوو گرتن و مانه وه له مزگه وتا بو پهرستن ، سنوره کانی خوان و نابی بیان شکیتی و باز بده ی به سهریاندا .

﴿ فَلَا تَقْرَبُوهَا ﴾ دوا بی ئیوه نزیکی نهو سنورانه مه کهون به دزایه تی و گورانی ، به تاییه تی نزیکی ژنه کانتان مه کهون هه تا کورتای پهرسته که له چوئه وانی مزگه وتا ، ههر که سی له دهووری پاکژ و پاوان ئازه ل بله وه ریتی نزیکه رانه که ی بکه ویته وه و ناوی لی بخوات .

﴿ كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ ﴾ ههر بهو جو ره روون کرایه وه نهو سنورانه خوا روونی نه کاته وه و دهستووری خو ی بو ئاده میزاد له فرمانه ره واکانی و قه دهغه کراوه کانی و پاداش بزبان .

﴿ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴾ بو نه وه ئیوه خو تان بیاریژن له تیکدانی بریار و قه دهغه کراوه کانی خوا بو نه ویش دهستورو سنوره کانی حوا نه برن و باز نه کانی نه شکیتن .

له کاتی‌کدا خوای گه‌وره باسی رۆژوو گرتن و بریتی و پاسپارده‌ی بۆ کردین که نه‌وانیش سهرکه‌وتنه به‌سهر ناره‌زووی نازه‌لیدا و ده‌ست کاریه له سامانی خۆماندا باسی چۆله‌وانی مزگه‌وتی بۆ کردین ، جیگه‌ی شایانیشه باسی خواردنی خواره‌مه‌نی سامانی غه‌یری خۆمانان بۆ بکات ، وه‌ک به‌رتیل دان و وه‌رگرتنی و به‌فیرۆدانی دارایی خۆمان ، موسولمانان به ناره‌وا بجه‌ینه به‌ر که‌لبه‌ی تیژی کاربه‌ده‌ستان و دادوه‌رانی سته‌مکار بۆ چه‌وسانه‌وه‌یان بۆیه خوای گه‌وره روومان تی‌نه‌کا و نه‌فه‌رموی :

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ

بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ

أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

﴿ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ ﴾ وه‌ ئیوه دارایی خۆتان به‌ جو‌ری یاسا به‌ ره‌وای دانه‌ناوه وه‌ک مامه‌له کردنتان به‌ سود ، به‌ حواره‌نه‌وه‌ی ناره‌ق و گۆشتی به‌راز و مرداره‌وه بوو و فیل له مامه‌له‌دا و به‌رتیل دان و به‌رتیل خواردن ، مه‌یان خۆن .
﴿ وَ تَدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ ﴾ وه‌ مه‌گه‌یه‌نن کار و فرمان و دارایی خۆتان بۆلای داد وه‌ران و کاربه‌ده‌ستان بۆ نه‌هیشتی نازاوه‌ی نیوان خۆتان ، رێک بکه‌ون له‌گه‌لێاندا و به‌رتیلیان بده‌نی .

﴿ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ ﴾ بۆ نه‌وه‌ی ئیوه‌بخۆن نه‌ندازه‌یه له‌ دارایی ناده‌میزاد .
﴿ بِالْإِثْمِ ﴾ به‌ شایه‌تی درۆ و به‌رتیل دان و سته‌مکردن .

﴿ وَ أَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ وه ٿيو ته زانن له سهر ڪاري خراب و پوچ ٿه ڀون ، فهرمانداني ڪاربه دهستان ڪاري قهدهغه ڪرا و ناگورڀ به رهوا ، ڪاري رهوايش ناگورڀ به قهدهغه ڪرا و مهرجه ڪاني قازي و دادوهران : پٽويسته دادوهر : نيسلام بي ، بالغ و ناقل بي ، سهر بهست و نير بي ، دادپهروهر بي و ناگاداري فهرمانه ڪاني خوا و پٽه مبر ﴿ ﷺ ﴾ بي ، ناگاداري ئي جماع بي و ناگاي له ڪه ساني بي ڪاروباري نايين ته بهستن و ٽيڪي نه دهن ، ناگاداري گورانڪاري نيوان زانايان بي ، هوڪاني ڪوشش (اجتهاد) بزاني ، زماني عهره بي بزاني ، ناگاي له خوي بي .

له‌لای حه‌نه‌فی‌یه‌کان دروسته دادوهر گونا‌ه‌بار بێ و فه‌رماندانی جی به‌جی نه‌کری و دروسته ژن بیه‌به‌ دادوهر له‌جگه‌ی ، (حدود) و (قود) یانی نه‌و شتانه‌ی سنوریان بو دانراوه‌ و، نه‌و شتانه‌ی تۆلنه‌ بو کوشتنی پیاو کوژی .

ناوەرۆکی ئەو ئایەتە هەموو خواردن و کاری ناپه‌واو فر و قیل ئەگرێتەوه وەك به‌رتیل و ستم كردن و قوماز كردن و وەرگرتنی پاره له‌سه‌ر ئەستێره‌ گێڕی و گۆرانسی ووتن و ده‌هۆل لێدان و جوزه‌له‌ لێدان و بۆلاوانه‌وه‌ی شیوه‌ن و سود خواردن و کڕین و فروشتنی ئاره‌ق و بێگار كردن به‌ دانیشتوان به‌ ناپه‌وا ، پاره وەرگرتن له‌سه‌ر دانه‌گرته‌وه ، دوکانداناان بۆ نویسنی نوشته‌و سوال كردن و زیوانی گۆرستان ، ... هه‌تا دێ .

پیش هاتنی ئیسلام هەر کهسێ برۆشتایه بۆ حج کردن له ده‌رگای راسته‌قینه‌ی
خانویه‌کانیان و چاتۆله‌کانیانده‌وه نه‌ئەچونه ده‌ر هه‌تا کۆتایی حه‌جەکانیان به‌لکو کون و
قوژنی تریان دانه‌نا بۆ چونه ژووره‌وه و هاتن ده‌روه ، نه‌و جووره کارانه‌یان به چاک دانه‌نا
بۆیه‌ خوای گه‌وره‌ رینگه‌و رچه‌ی چاکه‌ی بۆ روون کردنه‌وه و فهرموی :

يَسْأَلُونَكَ

عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ
بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى
وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ

تُقْلِحُونَ ﴿ ١٨٩ ﴾

﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ ﴾ پرسیار نه که نهله تو هاوریکانت له مانگه کان بۆ به کهم جار
باریکه و وورده وورده گه ووره نه بهی تا نه بهی به (١٤) چوارده شهو ، پاشان بجوک نه بیته ووه
ههتا وای لی دئی ، ماوه یهک وون نه بهی دووباره له مانگی تردها پهیدا نه بهی ، وهک مانگی
پیشوو ، نه وه بۆ وای لی دئی و بۆچی و سوودی چی به ؟

﴿ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ ﴾ موحه مه د﴿ ١٨٩ ﴾ تو بلتی به وان و وه لامیان بده ره وه نه وه
مانگانه چه نندین کاتیکن بۆ ناده میزاد و نیشانهن بۆیان ، گۆرینیان سودیان زۆره بۆ
ناده میزاد ، یۆ ژبانی رۆژانه بیان و بۆ چاندنی کشت و کال و بۆ بازرگانی و مامهله و ، بۆ
دیاری کردنی کاتی پهرستن و کاتی رۆژو و کاتی سهر فیهزه .

﴿ وَالْحَجِّ ﴾ وه نیشانهن بۆ کاتی جی به جی کردنی حه جی باوه داران ، ههر له کاتی
وهستانی عهره فه تا کاتی فڕیدانی بهرد بۆ (٣) میله که ی مینا ، نه وه گۆرینه سودی زۆره بۆ
ناده میزاد نه گهر مانگ له سه ره یهک شیوه بووایه کاتیان بۆ دیاری نه نه کرا ، زۆر روونه

ئەگەر ئەو گۆرپانە ئەبێ ئەکاتی مامەلەو چاندنی کشت و کال و ناشتی درەخت و کاتی روژو
چۆنیتی کات و هەلسان بۆ دروشمەکانی حەج و کۆتایی حەیز و پاش منداڵ بوون و ماوەی
شیردان بە منالان و بۆمان روون نایبتهوه .

پێویستە ئەمانەمان بۆ روون بێتەوه لە وەلامدانەوهی پرسیار کەراندە بە باسکردنی ئەو
سودانە دەستیان ئەکەوێ لە گۆرانی مانگدا لە هەموو مانگەکاندا بێ ئەوهی باسی هۆی
سروشتی یەکان و دروست بوونی مانگ بەو جوړە کە لەنیوهی مانگدا بچوک و باریکە
هەتا ئەگاتە (١٤) ی شەو ئەنجا بچوک و باریک ئەبێ لە نیوهی مانگدا باسیان بکا .

ئەو باس نەکردنە گەورەترین فێر کردن و وانەیی خواپە بۆ ئادەمیزاد کە کاتی پلەیی
زانین و روژنیری یان و هۆشیاریان کەمیی ، و پێویستە باسی ئەو شتەکانیان بۆ بکری
پەپوێندیان بە ژیان و گۆزەرانی روژانەیانەوه هەبێ کە هەستیان پێ کردوون و تاقیان
کردونەتەوه و زانیویانە ، یانی ئەو ئادەمیزاد ئێو چیتانە بەسەر گەورەیی و بچوکی
مانگەوه ، ئەگەر ئەتانەوێ بیزانن چۆن ئەو گۆرپانە دروست ئەبێ هەولتەن و فێری بن و
بجوێن هەتا بۆتان دەرکەوێ و زانیاری فێرتان بکات بۆچی مانگ ئەگۆرێ و باریک و
گەورەیی بەسەر دێت بە بۆنەیی گەڕانی بەدەوری خۆردا .

﴿وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا﴾ وە چاکە و پەرستن ئەو نییە و بەوه نابێ
کە ئێو بچنە ناو خانوو چاتۆلە کانتان لە پشتیانەوه ، بۆ ئەو مەبەستە لە پشتەوه کونیان تی
بکەن ، پەپوێندی ئەو رێستەیه بە رێستەیی پێشەوه ئەمەیه ، بەرێکەوت پرسیاری مانگەکان و
پرسیاری چۆنە ژورەوه لە یەک کاتدا بوو بۆیه خوای گەورە بۆ هەردوو رووداوه کە ئەو
ئایەتەیی ناردۆتە و خوارەوه .

﴿وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَى﴾ وەبەلام چاکە چاکە کەسێکە خۆی بپاێژی لە خەشی خوا و
لە قەدەغە کراوەکانی خوا ، لە پشتەوه نەچنە خانوو کانتان بێ ئەوهی فەرمانیکی رەواتان
بۆ هاتبێ لە لایە کەرە .

﴿وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا﴾ وە ئێوە بچنە ژۆرهووە بۆ ئێسو خانوووە کانتان لە دەرگا کانیانەووە لە کاتی حەج و عەمرەدا ئەک لە پشتیانەووە .

﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ بۆ ئەوە ئێوە سەرکەوتن و رانومایتان دەست کەوێ و رزگارتان بێ لە هەردوو جیهاندا ، ئەو کەسە یاسا و دەستووردانی پێویستە ، هەر ئەبێ خوای گەورە بێ بەتەنھا ، چاوی لێکردن و کەوتنە دووای جگە لە خوا گومراییی و سەر لێشیوانە ، ڕینگەیی راست بگرن بۆ ئەبێ لە پشتەووە بچنە خانووە کانتانەووە .

هەروەک هەموو شتێ دژی دەستور و پەرەوی خوا بێ پێویستە نە کری ، وە ئەو کەسانە زیاد لە پێویست ڕێژ لە دار و بەرد و پەرۆی سەر گۆڕ ئەگرن کە ڕێژ گرتن لە دار و پەرۆی گۆرستان قەدەغەییە .

بەر لەوێ پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ کۆچ بکات لە مەککەووە بۆ مەدینە موسولمانان بێ هێز بوون جەنگ کردیان قەدەغە بوو لە گەڵ بێ باوەراندا ، یاسای ئیسلام لەو کاتەدا بۆی دانا بوون بە هەر چۆنی بیانزانایە چاکەیان بکردایە لە گەڵ بێ باوەراندا ، ئەبوو زۆر بە ژیرانە هەڵسانایە و گەفت و گۆریان لە گەڵ بکردانایە ، سەریان نەخستایەتە سەریان نەووە کو تووشی شەر بێ ، وە نەیان توانی یایە خوێان رزگار بکەن .

کاتی پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ کۆچی کرد بۆ مەدینە موسولمانان هێزبان پەیدا کرد ، پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ لە گەڵ هاوڕێکانی چوون بۆ مەککە ، بۆ کردنی عەمرە و لە نزیک بیری حودەیبییە خەستیان بۆ پشوو دان ، بت پەرستان ڕینگەیان بێ گرتن و نەیان هێشت بچن بۆ لای خانەیی خوا و پەرستان بە جێ بهێشتن ، مانگێ لە حودەیبییە مانەووە ، ئەو ڕوداووە لە سالتی (٦) شەشەمی کۆچیدا بوو ، لە پاش ووت و وێژ لە ئێوان موسولمانان و بت پەرستان پێک هاتن کە موسولمانان ئەمسال بگەڕێنەووە بۆ مەدینە بە مەرجی سالتی دوایی بێنەووە بۆ مەکە و (٣) ڕۆژی وی بێنەووە ، هەتا (١٠) سالتیش جەنگ و ئازاوە لە گەڵ یە کتری دا نەکەن .

پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ گەڕایەووە بۆ مەدینە ، سالتی دوایی خوێانیان پێک خست بۆ بەسەر

کردنه وهی عهره ی له کیس چویان ، موسولمانان ترسیان له بی ویزدانی و بی په یامی بی باوهران پیدا کرد به تاییه تی جهنگ کردن له گهلان ، نهو جوړه کارانه یان له حهره می که عبه دا له مانگه به ریزه کاندازوړ بی ناخوش بوو ، له گهل نهو ویشدا خوا بو یه که مجار فدرمانی جهنگی بو دهه کردن و فورموی :

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ
وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾
وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْبَلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ
أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تَقْبَلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ
فِيهِ فَإِنْ قَتَلُوكُمْ فَأَقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنْ أَنَّهُوَا
فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ
الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ أَنَّهُوَا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾

﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾ وه پيوسته نيوه موسولمان جهنك بکهن له ريگه ی بهرز بوونه وهی ثانيی خوا دا ، وشه ی خوا و بهرز کردنه وهی ثانيی نيسلام و ياساکانی بهو مخرجيه نهو جهنگه بو نهو نايه بی خوا ناردويه تی و په پرهوی بکهن .
﴿ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ ﴾ له گهل نهو که سانه ی جهنگتان له گهل نه کهن و ، دهست و بردی لی نه کهن و په یمان نه شکتن و دزی خوان .

تهفسیری زمانکوی

﴿ وَ لَا تَعْتَدُوا ﴾ وه ټیوه دهست دریژی مه کهن و یه که مجار جهنگ هلمه گیر سین ، ژن و پیر و منال و که شیش و بی تاوان مه کوژن ، به بی ټاپروانه و خراپه دوژمنه کانتان مه کوژن ، خراپه به سهر له شه کانیاندا مه یه نن .

﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ﴾ به راستی خوا خوشی ناوی که سانی دهست دریژی بکه نه سهر بیتاوانان و به ناره وایی موسولمانان نه کوژن ، پټویسته جهنگ کردنتان بو سوودی تاییه تی خوټان نه بی ، به لکو ناین پالتان پټوه بی بو جهنگ ، له کاتی شهر کردنتان خانوو کوژشک و ته لاری دوژمنانتان مه روختن و دار و دره ختی به ردار و به سوودیان مه برن ، ریژی په که ه و ته و نهو که سانه ی بی چه کن بگرن ، بهم جوړه قورنن فهرمانی داوه داد به روه ری بلاو بکه نه ووه ، به چاوی بی نرخ ته ماشایان مه کهن ، وه که موسولمانان ره فشاریان له گهل بکه نه له هه موو روویه که وه ، نان و پوښاک و بهرگ و میوه یان بده نی ، چی که ی حه سانه و هیان بو دیاری بکه نه ، ناینی نیسلام جهنگ له دژی ستم و گیره شیوینی و دست دریژی به کار نه هیتی ، هه رچنده هندی که سانی تازه بی گیشتوو نه یانه وی به گویره ی بیر و رای خو یان پشتیوانی و لایه نگیری نیسلام بکه نه ، با وه کو له گهل پهیره وی قورنانشا په که نه گری و نه لټین : ناینی نیسلا ی جهنگی قه دهغه کردووه به هه موو حوژی مه گهر له گهل نهو که سانه نه بی جهنگیان بی فروشتون و جهنگیان هه لگیر ساند بی نه لټین : جهنگه کانی پیغه مبه ر ﴿ ۱ ﴾ هه مو یان بو بهرگری بوون له موسولمانان ، نه که بو په لامار دانی له پیشه وه به بی بیانوو به لکو نهو نایه ته ی پیشو و نایه تی ﴿ وَ قَاتِلُوا الْمُشْرِكِيْنَ کَمَا يُقَاتِلُوْكُمْ ﴾ یان جهنگ بکه نه له گهل بت په رستان ههروه که چو ن نهو ان جهنگتانی له گهل نه کهن ، نهو شتانه ی پالی پټوه ناو ن نهو تازه پیگه یشتوانه ، نهو بیر و باوه په یان دهر نه برن ، نهو پرو پاگه ندانه به دوژمنانی نیسلام بلاوی نه که نه وه به بیرو رای خو یان ناینی نیسلام ناینیکی جهنگاوی یه ، نه که ناشتی خوازانه ، نه لټین : به لگه مان جهنگه کانی پیغه مبه ر ﴿ ۲ ﴾ .

به لام نهو شته ی شایانی باس بی نیسلام جهنگ له چه ند شو ټیټی کدا به ره واه دانه نی بو بهرگری کردن له خو یان کاتی جهنگ کردن له گهل یان ، بو بنه بر کردنی بی باوه ری و

بلاو کړدنه وهی ناسایش و ، بۆ پاراستی راستی و دادپه روهی ، به لّام پتوښته جهنگ نه کړی بۆ کړدنې ناده میزاد به بهنده و تالان کړدن و چهوسانده وهیان و دهست گرتن به سهر سامان و بازار پاندا ، نیسلام له گهل نهو که سانه یش نه بی بهرگری بکه نه له رپزو سهر بهستی ناده میزاد .

با نه مه شمان له بیر نه چی داگیر کهران و خوین مژان جهنگ ههل نه گیر سین و خوینی نارهوا نه رپژن و زانیاری خویان به کار نه هین بۆ کار کړدن و له ناو بردنی مرو قایه تی ، ههر له بهر تالان و داگیر کړدن و چه سپاندنی ستم و دهست درپژي ، جهنگی نهوسای لوبنان له نیوان همموو ناین و هوزه کان که به ههزاران گیانی بی تاوان و خانوویه ری تیدا له ناو چوو ، باشرین به لگه یه بۆ موسولمانان که داگیر هران بهر پایان کړدوه به تایه تی نه مه ریکا و زایونی (یهود) .

جهنگی داگیر کړدن له لایه (روسیای شیوعی یهوه) (۱۱۵) ههزار سهر بازی هینابوو بۆ ناو (نه فغانستان) بۆ داگیر کړدن و کوشتنی دانیشتووانی بی تاوانی موسولمانانی نه فغان ، ههر چهنده نیستا نهو جهنگه له نیوان پارتو موسولمانه کاندایه .

جهنگی نیوان (عیراق و ئیران) ی دراوسی کی که (۸) سال که به ههزاران کوژراو و دیل و سهدان شارو دیهاتی ویران و کاول کړاوی تیدا پهیدا بوو ، به نارهوا نیو ملیون کوردی بی تاوانی تیدا کوژرا ، ههر به تنهها عیراق (۱۸۲) سهد و ههشتا و دوو ههزاری تیدا سهرنگون کړد ، به ناوی نه نفاله وه ، شاری ههله بجه چاکترین شایه ته به گازی کیمیاوی (۵) پینج ههزار کهسی تیدا شهید کړا ، نریکه ی پینج ههزار دیهات و شارو چکه ی تیدا روو خاند .

نمونه یه تر (تریتون) ناوی نه مه ریکی نامه یه کی داناوه به ناوی (مستقبل الذرة) نه لّی پیش کهوتنی زانیاری نرخی مرو قایه تی کهم کړدو ته وه ، بهر له دروست کړدنې بۆمبای (نه توم) کوشتنی مرو قی ههزاران جونه یی تی نه چوو ، به لّام پاش دروست کړدنې بۆمبای

زەرەرە نرخى ھەموو پیاویك بوو بە يەك جونەيھ ، دواى موشەكى ھایدروژين بوو بە يەك شەلیف بە تەنھا (واتە يەك پوولە سوورە) .

ئەوانەى بێژران گرنگترین وەلامە وەلامى دوزمنانى ئىسلامى بى بدریتەوئەو كەسانەى ئەیانەوى لە نرخى ئاینى ئىسلام كەم بکەنەوئەلئین : بە بیر و باوەرى پىسى خوڤان : ئاینى ئىسلام بە زەبرى شیر و تیر چەسپاوه ، بە راستى ئاینى ئىسلام جەنگە لەسەر ئەو كەسانەى دژى راستى و دادپەرورەین ، ئەیانەوئى گێرە شۆیتى بلاو بکەنەوئەو ، بە بى پىچ و پەنا بى باوەرى وستم و دەست درێژى بە بۆ سەر یاسای ئىسلام ، ئەو یاسایە ئەگەر مەرووف خۆى گێل نەکا یاسای مەروفايتى بە ، ئەو شتەى پێویستە بێژرى بەو بۆنەىوئەو : ھەموو موسولمانان بە بى جیاوازی تیکرا پیکھاتوون لەسەر ئەوئەو ھەر كەسێ و ھەر پارتنى ریز گیراوه کانی خوا بە سووك بگري و پشیلين بکا و خوئى موسولمانان برێژى و سامانیان تالان بکا و بە رەواى بزانی بە بى باوەر دائەنرى ، نوێژ و حەجى لى وەرناگیرى ، لەگەڵ بى باوەرى راستەقینەدا يەكسان ، بگرە بى باوەرە كۆنەكە وائەبى ئازارى بەندەکانى خوا نادات ، ئەم بى باوەرە تازەيە ستم و ئازارى ئادەمیزاد ئەدەن و بە رەوايشى ئەزانن ، بەراستى ھەر كەسێ بروای بە یاسایی نەبى كە قورئان یان فەرمودەى پەغەمبەر ﴿ﷺ﴾ ، یا تیکرای موسولمانان بریاریان لەسەر داين ، بى باوەرە ئەو كەسە ، پێویستە لەناو ببری ئیتر با ئەو كەسەش دايك و باوك و كەس و كاریشى باوەردار بن .

﴿وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ﴾ وە پێویستە ئیوئەو باوەرداران بى باوەرەان بكوژن دەست كەوتن و چۆنتان بۆ جوت بوو لەھەر كات و لەھەر جیگەيەك بوون ، بەلام ئیوئەو چاودێرى یاسا بکەن ، مەیان سوتین و بە شۆبەيەكى ناھەموار مەیان كوژن ، لە مزگەوتى حەرامدا مەیان كوژن مەگەر ئەوان پش دەستى بکەن بۆ جەنگ .

خواى گەورە لە ئایەتى پشوویدا فەرمانى داوه بە جەنگ بە مەرجى بى باوەرەان پش دەستى بکەن ، لەم ئایەتەدا فەرمانى داوه بە جەنگ پش دەستى بکەن یان نا ؟ نەك لە مزگەوتى حەرامدا .

﴿ وَ أَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجَكُمْ ﴾ وه پئویسته ئیوهی باوهرداران بی باوهردان دهر بکدن لهو جیگهیه نهوان ئیوهیان دهر کردوه وهك مه ککه بی .

﴿ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ﴾ وه بت پهستی و بی باوهری نهوان سهخت تره لای خوا له کوشتن ، رینگه گرتن و دهرکردنی باوهرداران گهلی ناهه مواری تره له کوشتن چونکه نازار و ئیشه کهی گرانتر و بهردهوام تره ، ههولدانیان بۆ گهرا نهوهی ئیوه بۆ بی باوهری سهخت تره له کوشتن .

﴿ وَ لَا تَقْتُلُوهُمْ عِنْدَ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ ﴾ وه ئیوه جهنگ مه کهن له لای مزگهوتی ریزدار ههتا نهوان جهنگتان له گهل نه کهن له ویدا لهو کاته دا جهنگ کردنتان له گهلیندا ره وایه .

﴿ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴾ دواپی نه گهر بی باوهردان جهنگیان له گهل ئیوه کرد ، دواپی ئیوه نهوان بکوژن ، ههر به جوړهیه توله سهندن له بی باوهردان که پیش دهستی بکهن له جهنگدا و ریزی مزگهوتی ریز گیراو نه گرن .

﴿ فَإِنْ اتَّهَمُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ دواپی نه گهر بی باوهردان کوتایان هینا به جهنگ کردن له گهل ئیوه له مزگهوتی ریزداردا ئیوهش واز بینن ، دواپی خوا لی خویش بوونی زوره بهراستی ، میهره بانه له گهلین نه گهر وازیان هینا له بی باوهری ، باوهریان به خوا و به فرستادهی خوا هینا ، چونکه خوا له بی باوهری خویش نابی به واز هینان له جهنگ به تهنها ، به لکو مهرجه واز له بی باوهری بهیتی .

﴿ وَ قَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ ﴾ وه پئویسته جهنگ بکهن له گهل بت پهستان ههتا بی باوهری نه میتی و موسولمان نه بن ، هیچ شتی له بت پهستان وهر ناگیری جگه له باوهر هینان ، به پیچه وانه وه پئویسته بکوژرین ، یانی جهنگ بۆ باوهر هینانه به خوا و بنه پرکردنی بی باوهری ، پئویسته ههتا بت پهستی له سهر زه ویدا نه میتی ، نه گهر بی باوهری نه ما و هه موو ئاده میزاد باوهری هینا به خوا جهنگ له ئیسلامدا ههل نه گیری .

با ئه مه یشمان له بیر نه چی کاتی پئویسته بۆ بلا و کردنه وه ی ئاینی ئیسلام که فرمان له پیشه وایانی داد پهروهی موسولمانه وه درچی ، به لام جهنگ و راپهرین بۆ پاراستی ئاین و بهرگری له موسولمانان پئویسته و مهرجی بۆ دانه نراوه .

تهفسیری زمانکویی

﴿ وَيَكُونُ الدِّينُ لِلَّهِ ﴾ وه هتا تاین به پوخته یی دابین نه کری بۆ خوا و پهرستی راستی
 هدر بۆ نهو بی ، نهك بۆ شهیتان و بت و کار به دهستان ، هتا ناده میزاد به سهر بهستی بژین .
 ﴿ فَإِنْ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾ دوا یی نه گهر بی باوهران وازیان له
 جهنگ هینا نیت دوز منایه تیتان جیگهی خوی نی یه مه گهر له ستهم کاران که واز ناهین له
 جهنگ کردن ، نهو کاته نهوان پیش دهستی نه کهن و ئیوهش بهرگری له خوتان بکهن .
 ههتا ئیره باسی ریز گرتن له مزگهوتی ریزدار کرا که جهنگ لهوی قه ده غیه ، نه گهر
 بی باوهران جهنگ لهویدا نه کهن ، نه گهر جهنگیان بهرپا کرد نهو کاته ئیره نه توانن وه لامیان
 بده نهوه ، له مه دوا ییش باسی ریز گرتن له مانگه ریزداره کان نه کری واته : (اشهر الحرام) .
 نهوه ی شایانی باس بی وهك له مهو پیش باسکرا پیغه مبهر ﴿ ﴾ کهوته ریگه له مانگی
 (ذی القعدة) دا بۆ به جی هینانی عهره له سالتی شه شهمی کۆچیدا ، بی باوهران
 بهر هنگاریان بوون له حوده یی یه و نهیان هیشت بروا بۆ لای خانهی خوا ، دوا یی پیک
 هاتن نهو ساله بگه ری نهوه ، و سالتی دوا یی بینهوه و (۳) سی رۆزیش له مه ککه بمینسهوه و
 نهو سا عهره که به جی بین ، سالتی دوا یی پیغه مبهر ﴿ ﴾ گه رایه وه بۆ مه ککه و
 عهره که ی به سهر گرتوه ، ، موسولمانان پیشه کی ترسیان هه بوو بت پهرستان لهو مانگه
 ریزداره دا جهنگیان له گهل بکهن ، خوی گه وره دهستوری دا به موسولماناو بهرگری له
 خویان بکهن ، بۆی رۆن کرد نهوه نهوه ی قه ده غیه دهست دریزی کرد نه به جهنگ نهك به
 بهرگری له خو کردن ، وهك خوا نه فهرموی :

الشَّهْرُ الْحَرَامُ

بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَتِ قِصَاصٌ فَمَنْ أَعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا
 عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ

تهفسیری زمانا کۆبی

الْمُتَّقِينَ ﴿ ١٩٤ ﴾ وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِكُمُ إِلَى الْتِهْلُكَةِ
وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿ ١٩٥ ﴾

﴿ الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ ﴾ نهم مانگه ریزداره که تو له ودا نه چی بو به سر
گرتنه و هی عه مره به و مانگه ریزداره ی بی با وهران له ودا ریگه یان به تو گرت نه یان هیشت
بچی بو عه مره کردن ، یانی ریژی نهم مانگه ی (ذی القعدة) ی نهم سال له جیاتی (ذی
القعدة) ی سالی پیشوو که نه و مانگه ریزداره به ره نگاری نیوه ی بی با وهری نه کرد له
بی با وهری و کرده و ی خراب ، چون به ره نگاری نیمه نه کات له جهنگ کردن له گه لتان
بو بنه بر کردن خراپه تان و چاک کرده و ی گیره شیویتیان ، نه و که سه ی خوین رشتن
به ره ودا دانی بو نیوه ، نیوه ی با وهر داریش خوین رشتی نه وان به ره ودا دانین هه ر له
مانگه دا .

نه و مانگانه ی ریژیان گیراوه جهنگیان تیدا نه کری چوار مانگن : سیانیان به یه که وهن
(ذی القعدة ، ذی الحجة ، محرم) هوی تریان به ته نه یه که مانگی (رجب) ه .

﴿ وَالْحُرْمَاتُ قِصَاصٌ ﴾ وه هه موو شتیکی ریزدار یه کسانن بو توله سه ندنه وه ، نیتر
مانگه کان بن یا مزگه وتی ریزدار ، هه ر کاتی ریژی نه گیرا به ریگه گرتی بی با وهران له
نیوه له و مانگه دا نیوه ی موسولمانیش وینه ی بکه ن و بده ن به سه ریاندا به زور ، جهنگیان
له گه ل بکه ن نه گه ر جهنگیان بی فروشتن ، هه ر که سه ی به ره وای دانی خوین رشتی
ناده میزاد و خواردنی دارییان و روشاندنی ناموسیان ره وایه بو که سانی تر نه وانه ی نه وان
به ره وای دانه نین نه مانیش بیکه ن له گه لیان ، به لام پیوسته له سنور دهر نه چن .

﴿ فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ ﴾ دواپی هەر که سی دهست درێژی کرده سەر ئیوه به نارهوا ، ئیوهی موسولمانیش دهست درێژی بکه نه سهریان به وینهی نهو شتهی دهست درێژی پی کردوو ته سەر ئیوه به بی کهم وزور ، بهو جوړه به تۆلای یه کسانى .

﴿ وَاتَّقُوا اللَّهَ ﴾ وه پتویسته ئیوه له خوا بترسن پیشه کی و له کاتی سهرکه وتنانانهو که سانهی سته میان له ئیوه کردوو سته میان لی مه کهن به زورتر له مافی خوتان ، نهو شتهی بۆتان رهوا نه کراوه ههنگاوی بۆ مه نین .

﴿ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴾ وه ئیوه بزانن خوا له گهڵ نهو که سانه به که خویان نه پارێژن له خراپه و له خوا نه ترسن ، خوا نه یان پارێژی و کاریان بۆ نه ره خستیی و سهریان نه خات .

﴿ وَالْفُقَرَاءُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾ وه ئیوه به خشن سامان و دارایی خوتان له ڕێگهی خوادا بۆ نه وهی خوا پاداشتان بداته وه و میهره بانیتان له گهڵ بکا ، ڕێگهی خوا هه موو کاریکی چاکه نه گرێته وه له حهج و غهزا و سهردان له خزمان و دهست گیرۆی کردنی هه ژاران و به خێو کردنی ژن و منال و دروست کردنی حوێندنگا و خهسته خانه و خانوو دابین کردن بۆ هه تیوان .

﴿ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ﴾ وه ئیوه خوتان فری مه دهن به دهستی خوتان بۆ له ناو چوون به دهست بلاوی له به خشیانی سامانی خوتان به بی سنوور ، خوتان له ناو مه بهن به واز هیتان له کۆشش کردن بۆ به رزی ئیسلام .

﴿ وَاحْسِنُوا إِلَى اللَّهِ يَحِبِّ الْمُحْسِنِينَ ﴾ وه ئیوه چاکه بکهن له گهڵ هه ژاران و پتویسته گشتیه کانی نیشتمان ، به راستی خوا خوشی نهوی چاکه کاران نه وهی شایانی باس بی له کاتی جهنگدا ژنان و منالان و که شیش و پهك کهوته و پیران و به کری گیراوان و جوتیاران و دیله کان پتویسته نه کوژرین ، مه گهر گیره شیوتیی و جهنگ به رپا بکهن

پاش نهووی پرسیار کرا له پیغمبهر ﴿٥﴾ دهرباره ی مانگه یهك شهوه كان ، پیغمبهر ﴿٦﴾ وهلامی دانهوه و كه مانگه كان بهلگهو نیشانن بۆ جی بهجی کردنی کاروباری جیهانیتان و پهرستی خوا به تایبتهتی حه ج و رۆژوو ، ههروهها خوا فیری کردین خوا پهرستی بریتی نی یه لهچونه ژوورهووی خانووه كان له پشتهوه ، بهلكو خوا پهرستی بریتی یه له چاكه كردن و ترسان له خوا ، نهك خۆماندوو كردن به پرسیاری پروپوچهوه ، ههروهها باسی جهنگ کردنی له گهڤ بێ باوه ران و ریز گتن له حانهی خوا ی بۆ کردین له گهڤ ریزگرتی مانگه ریزداره كان ، وه باسی ریگه گرتن به پیغمبهر ﴿٧﴾ له لایه ن بې باوه رانهوه نه یان هیشت بجی بۆ عه مره ، فیری کردین چۆن وله چ کاتیگدا جهنگ له گهڤ بێ باوه راندا بکهین ، نهوانهیش هه موویان په یوه ندیان به جهنگه وه هه یه ، بۆیه خوا ی گه وره باسی حه ج کردغان بۆ نه کات به (٨) نایهت له مهو دووا ، به لام بهر له چوونه سه ری و مانا کردنی نایه ته كان باسی سوودی حه ج و مهرجه کانی و پیوستی و سوودی حه ج نه کهین له سه ر موسولمانان و مهرجه کانی دروست بوونی و روکنه کانی و چۆنیتی به جی هیتانی نه کهین به کورتی :

حه ج بریتی یه له چوون بۆ خانهی خوا بۆ به جی هیتانی کاروباری حه ج له هه موو پرویه کهوه به گشتی ، لای زۆریه ی مرسلتمانان حه ج له سالتی شه شه می کوچیدا پیوست کراوه له سه ر موسولتمانان له ماوه ی ته مه نیدا یه کجار ، حه ج یه کیکه له پتج نه رکانه کانی هه ره به رزی ئیسلام ، هه ر که سی باوه ری به پیوست بوونی حه ج نه بێ له ریزی موسولتمانان ده رته جی .

سوودی حه ج زۆرن به کورتی : بریتی یه له لیخۆش بوونی تاوان ، نه هیشتی هه ژاری ، ناساندنی خویان به هه موو دانیشتوانی هه موو هه ری مه کانی موسولتمانان ، پهیدا کردنی مه یل و خۆشه ویستی بۆ دانیشتوانی مه که که و مه دینه ، وه لامدانهووی بانگه وازی پیغمبهر ئیبراهیم (علیه السلام) بۆ سه ردان له دانیشتوانی مه که که ، بهر کردنهوه له رۆزی زیندوو

بوونەوێ هەموو کەسێ بە رووتی ، بیر کردنەوێ لە وەستان لە رۆژی دوایدا لەبەر دەم توانای خوا دا ، بیر کردنەوێ لە ژبانی پیغمبەر ﴿ﷺ﴾ بە بینینی مەلەبەندی ژبانی و گۆری و خەبات و شەرگا کانی .

حەج دەركەوتنی رۆالەتی ئیسلامە كۆبوونەوێ گشتی یە بۆ هەموو موسولمانان بە هەموو جیاوازی نیشتمان و رەنگ و رەگەز و زمانیانەوێ ، چوونی هەموویان بۆ جینگەیهك تەنھا بۆ خوا پەرستی ، پەيوەندی بەندە کانی خوا بە پەرور دەکەری خۆیانەوێ ، بەلێن دانە بە بچوکی خۆیان بۆ خوا ، بەستی پەيوەندی توندە بە هیژی کۆمەلگای موسولمانان ، زۆربوونی ناسینی نیوان دانیشتوانی هەموو موسولمانانە ، دروست کردنی مەوقایەتی یە لەسەر بنچینە ی گۆرینەوێ سوودی نیوان خۆیان ، حەج ناسینی جینگە پیرۆزە کانه کە موسولمانانی پیشو و لەناو ئەواندا سەرکەوتوون ، حەج یە کسان یە بۆ هەموو ئادەمیزادی بەبێ جیاوازی لە نیوان گەرە و بچوک دا ، لە نیوان هەزار و سامانداردا .

مەرجە کانی پێویست بوونی حەج لەسەر موسولمانان : بالغ بوون ، ئیسلامەتی ، ژیری ، سەربەستی ، توانای چوون و هاتنەوێ رێگای حەج ، لەش ساغی ، رێگە ی چوون و هاتنەوێ مەترسی تێدا نەبێ ، ئەوێندە دارایی هەبێ بەشی چوون و هاتنەوێ بکات هەتا ئەگاتەوێ نیشتمانی خۆی بۆ خۆی و خێزانی ، ئەوێندە ی هەبێ قەرزە کانی بێژیری ، بەشی ئەو شتە ی هەبێ خۆی و کەل و پەلە کە ی هەلگرێ لە رێگە دا ، ئەگەر خۆی نەیتوانی بەتەنھا برۆا بۆ حەج ئەبێ بەشی کەری گرتە یەکی هەبێ ، کەسێ هەر نەیتوانی بچێ بۆ حەج کەسێ بەکەری بگرێ بۆی بکات بە مەرجێ ئەو کەسە خۆی حەجی کردبێ لەوێ بەر .

مەرجە کانی دروست بوونی حەج دوو شتن : کاتی دیاری کراو یی بۆ حەج کردن ، ئیسلامەتی ، ئەو کەسە ی بالغە خۆی نیاز بەستی بە ئیحرام بۆ حەج ، خواوەن منال لە جیاتی منالە کە ی نیازی حەج بێتی بۆ خۆی چ شتی ئەکا بۆی خۆی ئەوێش بۆ منالە کەیشی

بکا له تەواف و هاتوو چۆی نیوان سەفا و مەرۆه و له هەموو ئەو کار و بارانەى بۆ حەج ئەکړى هەتا کۆتایى حەج .

کاتى نیاز هێنان بۆ ئیحرام بە حەج پێویستە لە مانگی (شوال و ذى القعدة) و هەتا رۆژ بوونەوهى (۱۰) دەهەمی مانگی (ذى الحجة) بێ ، هەر کەسێ ئیحرام بپهستێ لە جگهى ئەو کاتانەدا بۆ حەج دروست نى بە حەج بۆى دانانرێ ، بەلام بە عەرە بۆى دا ئەنرێ ، چونکە هەموو کاتەکانى سالا کاتە بۆ عەرە کردن .

مەرجەکانى بەجى هێنانى کاروبارى حەج بۆ ئەوهى لەسەر مەرووف لاجى و خێگهى خەجى ئیسلام بگرتەوه پێنج شتن : (۱) ئیسلامەتى ، (۲) سەرپهستى و بەنده نەبێ ، (۳) بالغ بوون ، (۴) ژیریەتى ، (۵) کاتەکە کاتى حەج بێ .

ئەو روکنانەى حەج بەبێ کردنى ئەوان دروست نەبێ پێنج شتن : ۱- ئیحرام بەستن بە حەج ، ۲- گەران بەملاولای خانەى خوادا حەوت جار ، ۳- هاتوو چۆی نیوان سەفا و مەرۆه حەوت جار لە سەفاوه بۆ مەرۆه دەست بێ بکات کۆتایى پێ دى لە مەرۆه دا ، گەرانەوهى لە مەرۆه وه بۆ سەفا ئەبێ بە دوو جار ، وه هەرۆه ها ، ۴- وهستان لە دەشتى عەرەفەدا لە رۆژى نۆهەمی مانگی (ذى الحجة) هەتا رۆژ بوونەوهى شەوى دەهەمی دەست بێ دەکات لەو کاتەدا بۆ ماوهێک لە عەرەفەدا بمێنەوه بەسە ، ۵- تاشینی سەر یا کورت کردنەوهى موى سەر ، ئەو پێنج شتە بریتیان بۆ نادری .

ئەو جینگایانەى ئیحرامیان تێدا ئەبەستێ ئەمانەن : بۆ دانیشتوانى مەککە هەر لە مەککەوه ئیحرام بپهستن ، دانیشتوانى مەدینە لە (ذو الحلیفه) ، شامى یەکان و میسرى یەکان و رۆژئاوای یەکان لە (الجحفة) ، توهامدى یەمەن لە یەلەم لەم ، نەجدى یەمەن و نەجدى حیزاز لە قەرەن ، رۆژهلالتى لە عەرق ، وه مەرووف لەو جینگایانە نەبێ پێویستە ئیحرام نەبەستى و نابى تێپەر بکات لەوان ، ئەگەر تێپەری و نەگەرایەوه و پێویستە مەری یان بزنى یان نازەلتى دەست بدات بۆ قوربانى سەرى بپری بەناوى فیدیه وه .

حەج و عەرە بە سێ جۆر ئەکړین :

تەفسیری زمانکۆبى

یه کهم : { الافراد } نهو هیه نیاز به حج بیتنی یه کهم جار ، هه موو کار و فرمانه کالنی حج به جی بیتنی دواى تهواو بوونی حج له رۆژی (۱۴) ی مانگی (ذی الحجة) بجی بۆ دهره وهی شاری مهککه و شارهوانی یه کهی لهوئ نیازی عه مره بیتنی و عه مره کهی به جی بهیئتی نهو جزه ریان سهر برینی خوئنی پیوست نی یه.

دووهم : { القران } نههیه نیاز به حج و عه مره بیتنی ، له سهر پیوستی خوئ برپا هه تا هه موو مدرج و پیوستی یه کانی حج به جی دینتی ، بهو جزه حج و عه مره ی بۆ جی به جی نه بی ، به لام پیوسته له سهری مهری یا بزنی سهر بری ، مهر یه ک ساله بی بزن دوو ساله بی ، کردنی حج بهو جزه بۆ دانیش توانی مه که خوئیان له سهر پیوست نی یه .

سئ ههم : { التمتع } یانی یه کهم جار له جی کهی دیاری کراودا نیاز به عه مره بهستی و عه مره به جی بهیئتی و نیاز ه کهی خوئ بشکینی و پشوری خوئ بدات ، له پاشدا بهر له رۆژی نهوهمی (ذی الحجة) نیاز به حج بهستی و کار و پیوستی حج به جی بهیئتی ، به لام پیوسته سهر برینی بکات و گزشته کهی بدات به هه زاران ، وهک له (القراندا) باسی کراوه ، نه گهر توانای سهر برینی نهو گیان له بهر هی نه بوو نهوا (۳) رۆژ له مهککه و (۷) رۆژ له نیشیمانی خویدا که گه رایه وه بهر رۆزوو بی ، هه مووی نه کاته (۱۰) رۆژی تهواو.

جزئی هتی به جی هیتانی حج به کورتی : مروف گه یشته جی کهی دیاری کرا و بۆ بهستی ئی حرام به نیازی خو پاک کردنه وه بۆ ئی حرام خوئ بشوری و، دهست نوێژ بگری و دوو رکات نوێژ بکات دواى خو پرووت کردنه وه و بهرگی ئی حرام پۆشین ، دوا یی (۱) نیازی حج بیتنی و ئی حرام به حج بهستی ، (۲) با نیازی حج و عه مره به یه که وه بکات ، (۳) یا نیازی عه مره به ته نهها بیتنی ، به ههر جوړی وستی لهو سئ جوړانه ی با سمان کرد دروسته ، ئینجا به ره و مهککه بکه ویتنه رینگه بجی بۆ حهره می که عبه ، له بهرده ره شه وه دهست بکات به تهواف و لای چه بی بکاته حانه ی خوا و حهوت جار به دهو ریدا بگهری به مهر جی دهست نوێژی هه بی وله شی پیس نه بی (جنابه) ، بهرگ و لهش و جی که ی پاک بی نیوان ناووک و نه زنی داپۆشی به هه ردوو خا ولی یه که ی که واته تهواف وهک نوێژ وایه ، به لام گفت و گوی تیدا دروسته ، دواى تهواف لای جی که وهستانی ئیبراهیم (علیه السلام)

تهفسیری زمانا کۆبی

وا چاکه دوو رکات نوژ بکات ، دواپی بچی بۆ لای هاتووچۆی نیوان سهفا و مهروه
 جهوت جار له سهفاوه دهست پین بکات و له مهروه کوتایی پین بهتیت ، نیت دواپی
 وهستانی عهرهفه ، تهوافو {الافاضة} و هاتووچۆی نیوان سهفا و مهروه تهوافی تر نه کات
 که پین نهوتری (طواف القدوم) ی بۆ پینک دئی ، بهلام نه گهر (طواف القدوم) ی
 نه کردبوو پیوسته دواپی هاتووچۆ کردنی سهفا و مهروه بیکات ، پاش (طواف القدوم)
 ئیجرامه که نه شکینی نه گهر نیازی به حج هیئا پین ، یا به حج و عهره هینابووی ، ههتا
 رۆژی ههشتی مانگی (ذی الحجة) ، بهو ئیجرامهوه بکهوینه پین بۆ وهستانی عهرهفه ، وه
 وا چاکه خۆی بشۆری ، نوژی نۆههمی (ذی الحجة) نوژی عهسری بیاته لای نیوه رۆ
 بهیه کهوه ههردووکیان بکات ، پاش تهواو بوونی رۆژ هیدی هیدی بکهوینه پین ههتا نه گاته
 (مزدلیفه) ، وا چاکه لهوئ خۆی بشۆری ، نوژی مهغریب باته لای عیشاء بهیه کهوه
 ههردووکیان بکات ، له نیوهی شهوی (۱۰) دههمی (ذی الحجة) له (مزدلیفه) (۷۰)
 بهرد به گوێرهی پیوست ههنگری ، نهو کاته بروا بۆ لای (مشعر الحرام) ، نوژی بهیانی
 بکات ، پاش حۆر کهوتن بهرهو مینا بکهوینه پین ههتا نه گاته لای (۳) سنی میله کهی مینا
 که دانراون بۆ رهجی شهیتان ، له یه کهم و دووهم تیپه پین که گهیشه لای سنی ههم که
 پین نهوتری (جمره العقبة) و له لای مه کههوهیه ، پاش بهرز بوونهوهی خۆر به نه ندازهی
 رمی جهوت بهرد لهو بهردانه له موز دهلیفه ههلتی گرتووه بیدا له (جمره العقبة) و
 ههموو جارێ بلی : (الله اکبر) دواپی نه گهر قوربانی له گهلت خۆی هینابوو سهری
 بپین ، سهری خۆی بتاشی یا موه کهی کورت بکاتهوه ، دواپی نهوهی که مووی سهری
 کورت کردهوه یان تاشی ههموو شتیکی بۆ رهوا نه پین جگه له ژن و میردی و نیچیر
 کوشتن ، دواپی بهرهو مه کههوه بکهوینه پین ، جهوت جار به دهوری کهعهدا بسورپتهوه ،
 بهم تهوافه حهجه کهی کوتایی پین دئی ، ههموو شتیکی بۆ رهوا نه پین به ژن و میردی یهوه و
 نیچیر یهوه ، نه تهوافه { طواف الرکن ، طواف الزیارة ، طواف الاسلام ، طواف
 الأضافه } یشی پین نهوتری ، له نیوهی مانگی (ذی الحجة) کاتی نهو تهوافه دهست پین
 دهکات ، وا چاکه له رۆژی جهژندا پین بهلام ههر کاتی بیکات نه توانی و کاتی بۆ دیاری
 نه کراوه ، له کیس چوونی بۆ نییه ، بهلام ههتا تهواف نه کات ژن و میردی بۆ رهوا نابین ،

تهفسیری زمانکۆبی

پاش ئەو تەوافە ئەگەر (طواف القدوم) و ھاتووچۆی نیوان سەفا و مەرھەبە نەکرد بوو پێویستە بیکات ، ئەگەر کردبووی دووبارە نەکاتەو ، دوا ئەو تەوافە بەرھەو مینا بکەوێتە رێ ، شەوی یازدە و دوازدە مانگ لەوێ بێتێتەو لە رۆژەکانی ئێستا ھەموو رۆژی پاش دەست پێ کردنی نوێژی نیوەرۆ لە یەکەم میلەو دەست پێ بکا ھەتا ئەگاتە (جمعة العقبه) یەک لە دوا یەک ھەوت بەردیان لێ بدات ، لە رۆژی دوازدە مانگ ئەتوانی پێش خۆر ئاوابوون مینا بەجێ بێتێ ئەوکاتە بەرد لێدانی رۆژی سیازدە مانگی لەسەر نامینی ، ئەگەر مایەو شەوی سیانزە مانگ پێویستە لە رۆژەکانی ھەوت بەرد بدات لە ھەر سێ میلەکان ھەر یەکەیان ھەوت بەرد . ھەرکەسێ فرەدانی بەرد بۆ میلەکان بەجێگەی نەپەری بەدەستیان قەستی یا نە ، وەیا لەجێگەی دیاری کراو ئیحرام نەبەستی پێویستە لەسەری مەری یا شتی سەر بپێ .

بەو جوړە ی باسمان کرد ھەجەکی کۆتایی پێ دی ، ھەموو شتی بۆ رەوا ئەبێ بە ژن و میردی و نیچریشەو ، ئەو کەسێ ئیحرامی بە ھەج بەستووە لە رۆژی (١٤) مانگی (ذی الحجۃ) بچیتە دەرھەوێ شارەوان مەککە و ئیحرام بە ھەمرە بھەستی و بیتەو بۆ مەککە ھەوت جار بەملاولای خانەیی خوادا بسورپیتەو ، پاش ئەو تەوافە ھەوت جار ھاتوو چۆ بکات لە نیوان سەفا و مەرھەبە ، دوا سەری بتاشی یا موی سەری کورت بکاتەو ، ھەمرە بەوانە کۆتایی پێ دی و پێویستی بە وەستانی ھەرفە نیە .

کەواتە روکنی ھەج پێنج شتە : ١- ئیحرام ، ٢- طواف ، ٣- ھاتووچۆی نیوان سەفا و مەرھەبە ، ٤- وەستانی ھەرفە ، ٥- تاشینی سەریان کورت کردنەوێ موی سەری .

روکنی ھەمرە چوار شتە : ١- ئیحرام ، ٢- طواف ، ٣- ھاتووچۆی نیوان سەفا و مەرھەبە ، ٤- تاشینی سەریان کورت کردنەوێ موی سەری .

ئەو شتانەی قەدەغە کراون لە کاتی ھەج و ھەمرەدا شەش شت :

١/ پۆشینی بەرگی دوراو و داپۆشینی دەست و پێ ، جگە لە دوو خاوی بۆ سەر شان و خوارەوێ پیاو ، بەلام ژن ئەتوانی خۆی بە ھەموو بەرگی داپۆشی ، جگە لەرۆمەت و چاوی .

٢/ بە کار هێنانی بۆنی خوش بۆ هەموو جینگەیی لەشی ، ئەگەر بە کاری هێنا پێویستە مەڕی یا بزنی سەر بپرێ .

٣/ تاشینی مووی سەروو هەلکەندنی مووی لەشی و نینۆک کردن ئەگەر ئەوانەیی کرد پێویستە مەڕی یا بزنی سەر بپرێ ، رشتنی چاو و خوشۆردن و رێک خستنی مووی زیانی نییە .

٤- چوونە لای ژن ئەگەر ژن و میردی کرد بەر لە بە جێ هێنانی دوو روکن لەسەر تاشین و فرێدانی بەرد بۆلای (حجرة العقبة) و (طواف الافاضة) حەجەکەیی پوچ ئەبێتەو پێویستە ئەواویشی بکا ، پێویستە سالتی تر بیکاتەو ، عەمرەیش وەك حەج وایە لەو کارەدا ، پێویستە ووشترێ سەر بپرێ و ئەگەر نەیی بوو رەشەوولایخی سەر بپرێ و ، ئەواویشی بکات ، پێویستە سالتی تر بیکاتەو ، عەمرەیش وەكو حەج وایە لەو کارەدا پێویستە ووشترێ سەر بپرێ ئەگەر نەیی بوو رەشەوولایخی ئەگەر ئەوانەیی نەبوو حەوت مەر یا حەوت بزنی سەر بپرێ ، ئەگەر ئەوانە نەبوون بە ئەندازەیی نرخیی هوشترێ خواردەمەنی بکڕێ و بیدات بە هەزارانی مەککە ئەگەر ئەو هەشی نەبوو بۆ هەموو مودەیی رۆژی بە رۆزوو بێت ، ئەگەر دواي بە جێ هێنانی ئەو سێ روکنە چوونە لای ژن حەجەکەیی لەکیس ناچێ ، بەلام پێویستە ووشترێ یا رەشەوولایخی یا حەوت مەر یا حەوت بزنی سەر بپرێ .

٥ - ماچ کردنی ژن و گالتە کردن بە ئارەزووە دەست لێدانی ژن ، رژاندنی شەهوەت بە دەست ئەنقەست ، ئەگەر ئەوانەیی کرد پێویستە مەڕی یا بزنی سەر بپرێ .

٦ - نیچیر کردنی زیندەوهرانی گوشت خوراو ، ئەگەر کردی پێویستە زیندەوهری وەك ئەوان سەری بپری بۆ خێر ، ئەگەر نیچیری گرت پێویستە بەرەلای بکات ، بە درێژی لە نامەکانی یاسادا باسیان کراوە ئەوانی تەماشایان بکەین ، کاتی لە ئیحرامدا بوو پێویستە کەوی راوی و قاز و کەرۆشک بورام کراو بەرەلا بکا .

ئەوانەیی باسمان کرد لە بە جێ هێنانی حەج و عومرە کورتەیکە لە باسەکانیان .

تەفسیری زمانکۆیی

له بهر نهو هی حه ج و عهره وانه بی دوزمنانی نیسلام قهده غهی بکن ، ههروهک له سالی حوده بی بی دا ریگه یان به پیغمبر ﴿ ﷺ ﴾ و هاوړیکانی گرت له سالی شهشی کوجیدا بویه شایانی خو به تی دوی باسی جهنگ بو نیسلام باسی جهمان بو بکری .
خوای گه وره نه فهرموی :

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

فَإِنْ أَخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ

الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ

مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ

فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ

إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِي

الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَةٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ

وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ

يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَتَكْرَدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ النَّقْوَى وَاتَّقُونَ
يَتَأُولَى الْأَلْبَبِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ
تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ
عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ
وَأَذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْتُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ
لَمِنَ الضَّالِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ
النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾
فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ
آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ
يَقُولُ رَبَّنَا إِنَّا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ
خَلْقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا إِنَّا فِي الدُّنْيَا
حَسَنَةٌ وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةٌ وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾

أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾
وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي
يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ تُخْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

﴿ وَ أَتَمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ ﴾ وه نيوه تهواو بکهن حه ج و عهمره له بهر به جی هینانی
فهرمانی خوا کاتی دهستان کرد به به جی هینانیان ، هه رچه نده لای هه ندی له زانیان
پیوست نی به له سهر موسولمانان ، به لام که دهستی بی کرا پیوسته تهواو بکری .

﴿ فَإِنْ أَخْصِرْتُمْ ﴾ دواپی نه گهر نیوه قه دهغه کران له به جی هینانی حه ج و عهمره و
رینگه تان بی گهرا و بۆتان نه کرا حه ج و عهمره به کهن له بهر نه خوشی و دوژمن و به ک
کهوتنیان و پرووت کردنه وه تان و نه بوونی دارایی تان پاش به ستنی ئی حرام ، وه که له
سالی شه شه می کوچیدا دوژمنای نیسلام له حوده بی به رینگه یان گرت له پیغه مبهه ﴿ ٢٠٣ ﴾
و گهرانیانه وه ، وه که له مهو بهر باسکرا .

﴿ فَمَا اسْتَسْرَمَ مِنَ الْهَدْيِ ﴾ دواپی پیوسته له سهرتان شتی ئاسانه بۆتان سهری بیرن لهو
شانه ی نه کرین به قوربانی لای خوارووی مه ریکه و لای سهرووی ووشتریکه نه گهر
ویستان ئی حرام بشکینن .

﴿ وَ لَا تُخْلَقُوا رءَوْسَکُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ ﴾ وه نابن نیوه بتاشن سهری خوستان
دوا ی شکاندنی ئی حرام هه تا نه گا قوربانیه که تان بهو جینگه یه قوربانی حه ج تیا سهه رئه بری
که مینایه ، بۆ عهمره ، مه که یه ، لای شافیعی به کان پیوست نی به حه ج و عهمره بگپرتته وه
به قهزا به لام لای حه نه فی به کان پیوسته بکرتته وه .

﴿ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ ﴾ دواپی ههر که سی له نیوه نه خۆش بوو، یا نازاری به سهری نهو که سهوه بوو وهك برین و دومهال ، نه توانی سهری بتاشی ، نهو که سه بهر له گه یشتی قوربانی به که ی نه توانی سهری بتاشی .

﴿ ففدية من صيامٍ أو صدقةٍ أو نسكٍ ﴾ دواپی پیویسته له سهر نهو که سه تۆله یه بدات له گرتی سی رۆژ رۆژوو یا خواردنه مه نی بهه خشی به شهش کهس ههر یه که یان نیوه ساعی، یا زینده وه ری سهر به ری به لای که مه وه مه ری یی .

﴿ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمِنْ تَمَتُّعٍ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ ﴾ دواپی ههر که سی ترسی نه بوو ، هیچ شتی ریگه ی نه گرتبوو بۆ ته واکردنی حه ج دواپی ههر که سی عه مه ری کرد ، له پاشدا ههر له و ساله دا ده ستی کرد به حه ج کردن ، عه مه که ی ته واکرد و ئی حرامه که ی شکاند مایه وه به خۆشی رای بوارد ، له رۆژانی حه ج دا نیازی به سه وه به کردنی حه ج .

﴿ فَمَا اسْتَبَسَرَ مِنْ الْهَدْيِ ﴾ دواپی پیویسته له سهر نهو که سه ، شتی بۆ ئاسان کراوه له قوربانی به لای که مه وه سهر به ری مه ری .

﴿ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ ﴾ دواپی ههر که سی قوربانی ده ست نه که وتبوو ، نه توانی بیکری پیویسته له سهری رۆژووی سی رۆژو له و رۆژانه دا خه ریکی به جی هینی حه جه ، وا چاکه رۆژانی حه وته م و هه شته م و نۆه می (ذی الحجة) یی ، حه وت رۆژی تر به رۆژو بی کاتی له حه ج گه رایه وه بۆ نشیمانی خۆی با له ریگه یشدا بی ، نه گهر نهو سی رۆژه ی بۆ نه گیرا پیویسته له سهری بیگریته وه دوا ی رۆژانی حه ج و سهر به ری له سهر پیویست نی یه .

﴿ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ﴾ نه وانه ههر دوانیان ده رۆژی ته واکردن ، نهو رسته یه چاکتر و باشتر بۆ مان نه چه سپی رۆژووی نهو (۱۰) رۆژه ، بۆمانی رپوون نه کاته وه پیتی (و) له (و سبعة) به مانا (او) نه وهك (و) له ووشه ی (مثنی و ثلاث و رباع) . به مانای (او) ه.

﴿ ذَٰلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾ نمو فمرمانه له پیوستی قوربانی یدک و رۆژووی (۱۰) رۆژ بۆ کهسانیکه له دانیشتوانی شارهوانی مزگهوتی ریتزدار نهی ، نمو کهسه هیچ شتیکی لهسەر پتهیست نییه بۆ نمو کهسانی نیازیان به عمهره بهستی له دهرهوهی شارهوانی مهکه .

﴿ وَ اتَّقُوا اللَّهَ ﴾ وه ئیوه له خوا بزمن و خۆتان بهاریژن له قهدهغه کراوهکان له کاتی ههجا ، وله کاتی عمهردا ههر فمرمانیکان پێ نهدری حی بهحیی بکه .
﴿ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾ وه ئیوه بزمن که به راستی خوا سزای مهحه بۆ کهسانی فمرمانهداری خوا نهی .

پاش نموه خوای گموره باسی ههجا و عمهروی بۆ کردین بۆمانی روون نهکاتهوه کاتهکانی لهیهک جوین ، ههموو کاتی سالت کاته بۆ بهستی نیاز به عمهره ، بهلام نیاز بهستن به ههجا سالتی جاریک و پیوسته له مانگهکانی ههجا پێ ، وهک نهفورموی :

﴿ الْحَجَّ أَشْهَرُ مَقْلُومَاتٍ ﴾ کاتی بهجی هینانی ههجا چهند مانگیکی دیاری کراوون ناوبراون که بریتییه له انگي (شوال ، ذی القعدة ، (۱۰) رۆژی یهکمی مانگی ذی الحجة) ، کهواته نمو کهسهی نیاز به ههجا بهستی بهر لهئهو کاتانه ههجهکهی بۆ نانوسری ، نمو کهسهی نیاز به ههجا بهستی لهو کاتانهدا ههجهکهی دروسته و دواپی دهرست بکا به کردنی پاش ماوهی ههجهکهی .

﴿ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ ﴾ دواپی ههر کهسی پیوستی کرد لهسەر خۆی لهو کاتانهدا به نیاز بهستی به کردنی ههجا و نیازی هینا .

﴿ فَلَا رَفْعَ ﴾ دواپی پیوسته ژن ومیردی نهکات ، نهگهر له کاتی ههجه و عمهردا چووه لای ژنهکهی ههجا و عمهرهکهی له کیس نهجی ، پیوسته ههموو کار و کردهوهکانیان بهجی بهیتی ، سهرهراي نموهش پیوسته له سالتی دوایدا بهچتهوه بۆ ههجا و عمهرهکهی و بهسهریان بگریتهوه .

﴿و لا فُسوق﴾ وه دەرچوون له سنووری یاسای خوادا نییه به جنیۆ دان و کردنی قهدهغه کراوه کان وهك درؤ و فیل وشتی تر.

﴿و لا جدال﴾ چهنه بازی قاله قال و دهه دهه له گهل جگهی خوی، له خوهدل کیشان و دوژمنایهتی کردن و شتی تری نار هوا نابئ بکری.

﴿فی الحج﴾ نهوانهی رابواردن پئویسته نه کرین له کاتی چه جدا، خوا هانمان نه دا بۆ چاکه کردن پاش نهوهی نهوانهی قهدهغه کرد، نهفه رموی:

﴿وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ﴾ وههه شتی ئیوه بیکه له چاکه خوا نهزانی بهو شته، هیچ شتی له خوا وون نابئ، پاداشتی نه داتهوه.

دانیشتوانی یه مهن نههاتن بۆ کردنی چهج بهبئ تویشوو خوارده مهنی نهیان ووت: ئیمه پشتمان به خوا بهستروه، بۆ خانهی خوا نهچین، نهبوون به بار بهسهه موسولمانانهوه، بۆیه خوا نهفه رموی:

﴿و تَزودوا فَإِنْ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى﴾ وه ئیوه تویشوو هه لگرن بۆ رینگهی چهج وعه مهههاتن مهبن بهبار بهسهه خه لکهوه، دواپی به راستی چاکترین تویشوو پارێزگار یهانه بۆ فهه مانهکانی خوا و کردنی چاکه، تویشووش هه لگرن بۆ کاتی زیندو بونه وههاتن.

﴿و اتَّقونِ یا اُولی الْأَلْبَابِ﴾ وه ئیوهش بترسن له مهن نهی نهو که سانهی خاوهن نهقلن، وهه مووکاری نهزان له چاک و خراپ، ترس له خوای گهه وه گهه رهترین سهه رمایهه بۆتان.

ئادهه مزاد بهه له هاتنی ئایینی ئیسلام بازرگانی و مامه لهیان نه کرد له رۆژانی کردنی چهج و غه مههه دا، هه ندی له موسولمانان وایان نهزانی بازرگانی قهدهغهیه، خوای گهه وه گومانی برین و بۆی روون کردنه وه بازرگانی دژی یاسای خوا نییه، دلسۆزی به کار ههتانه بۆ جی به جی کردنی کارو کره وهی چهج وعه مهه، زیانی نییه بازرگانی بۆ چهج، بۆیه نهفه رموی:

﴿ لیسَ عَلَیْکُمْ جُنَاحٌ اِنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّکُمْ ﴾ هیچ گوناھمی له سهر ئیوه نی به که ئیوه داوای سوود و سامان و خوارده مهنی بکهن له پهر و رد گاری خوستان به هوی قازانجی باز رگانی یهوه مامله بکهن ، له کاتی چونتان بۆ چه ج و عهره ، به جوړی له سنوری یاسای ئیسلام دهر نه چی .

﴿ فاِذَا اَفْضَیْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ ﴾ دوا یی کاتی ئیوه دهر چوون له عهره فات و پاته په ستوتان کرد نه گهرته وه له عهره فات کو مهن کو مهن .

﴿ فاَذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ﴾ دوا یی ئیوه یاد ی خوا بکهن و ناوی بهرن له لای دروشمی ریزدار که جیگه یه کی ناسراوه له موزده لیفه ، نوژی مه غریب و عیشای تیدا بکهن و ناوی خوا بینن له ویدا و بلین : { لَبِیکَ } { لا اله الا الله } { الحمد لله } به پارانه وی تر .

﴿ وَاذْكُرُوْهُ کَمَا هَدَاکُمْ ﴾ وه ئیوه یاد ی خوا بکهن و ناوی بهرن بهو جوړه ی خوا ئیوه رانومای کردوه به شیرینتر رانومای بۆ به جی هتانی چه ج و عهره وشاره زای کردن له جوړه کانی پرستی خوا .

﴿ وَاِنْ کُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّیْنَ ﴾ وه به راستی ئیوه له پیش نهو رانومای یه لهو که سانه بوون ریگهی راستان وون کردبوو به هوی بی باوه ریتانه وه .

عهره به کان بهر له هاتی ئیسلام که له چه ج و عهره نه بوونده کو نه بوونده و ده ستیان نه کرد به خو هملکیشان ، باسی بهرزی پله و پایه ی خو یانان نه کرد به هونراوه و په خشان به تایه تی قور هیشی به کان ، تیکه لاوی که سی تریان نه نه کرد و خو یان به گه وره نه زانی ، جا بۆ نه وه ی بزائن چه ج کو بوونده ی گشتی موسولمانانه گه وره یی و بچوکی له ئیسلامدا نی به به جگه ی له خوا ترسان هه موو وه یک وان ، جیاوازی له چینایه تیا قه ده غه یه بۆیه هه موویان له چه جدا رووتن و له یه که بهر گدان ، نمونه ی نه وه هیش نه وه یه هه موویان نه وه ی ناده من و ناده میش له گله ، نهو شتانه ی ئیوه نه یکه ن قه ده غه ن ، خوا فرمانی پنداون واز لهو شتانه بینن و یاد ی خوا بکهن و ناوی بهرن وه ناوی باب

و بایرانتان نه‌بهن ، یا ناوی خوا بیتن به باشتر وچاکتر له‌وهی ناوی باب و بایرانتان دیتن ، واز له ناو بردنی باب و بایرانتان بیتن ، با ههموومان فەرمانه‌کانی خوا فیترین ، به‌و بۆنه‌وه نه‌بن به نه‌ته‌وه‌یه‌کی یه‌کگرتوو و دادپه‌روه‌ر ، یادی خوا یه‌کتان نه‌خا ، ناوی باب و بایرانتان په‌رژ و بلاو بی هیتران نه‌کات ، بۆیه خوا نه‌فه‌رموی :

﴿ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ﴾ پاشان ئیوه بوه‌ستن و ده‌رچن و بلاو بیه‌وه له‌و جینگه‌وه خه‌لکی تر نه‌وه‌ستن و ده‌رته‌چن ، نه‌ک له موزده‌لیفه‌وه خۆتان به بالا‌تر بزائن .
﴿وَسْتَغْفِرُوا اللَّهَ﴾ وه ئیوه داوای لی خوش بوون له خوا بکه‌ن له‌و جیاوازی‌یه‌ی ئیوه له‌وه‌ستان و ده‌رچوتان ، له‌و نه‌زانی‌یه‌تان بۆ به‌جی هیتانی حه‌ج و عه‌مه‌ره ، له‌و گۆرانی یاسا به‌گویری ئاره‌زووی خۆتان .

﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ به‌راستی خوا لی خوش بوونی زۆره ، زۆر میه‌ره‌بانه له‌گه‌ل نه‌و که‌سانه‌دا په‌شییمان نه‌بیه‌وه له‌و گونا‌ه کردنیان و داوای لی‌بووردن نه‌که‌ن له‌و خوا .
﴿فَإِذَا قُضِيَتْ مِنْ أَنْسَابِكُمْ﴾ دوا‌یی کاتی ئیوه لی‌بوونه‌وه و به‌جیتان هیتا ههموو پیوستی‌یه‌کانی حه‌ج و عه‌ومه‌ره و سه‌ره‌برینی قوربانی و به‌رده‌بارانی جو‌مه‌ره‌تولعه‌قه‌به ، مانه‌وه‌ی شه‌وه‌کان له‌مينا .

﴿فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ﴾ دوا‌یی ئیوه یادی خوا بکه‌ن و ناوی به‌رن به‌وینه‌ی ناو بردنی ئیوه بۆ باو‌که‌کانتان ، بلتین : سوپاس و گه‌وره‌یی و تا‌ک و ته‌نهایی و ههمو وچا‌که‌یه‌ک بۆ خوا یه .

﴿أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا﴾ یا یه زۆرتر و سه‌خت تر له‌و ناو بردنی باو‌که‌کانتان ، چون‌که ههر خوا‌یه چا‌که نه‌کات له‌گه‌ل خۆتان و باو‌که‌کانتان ، ههر خوا شایانی سوپاس و یاد کردن و ناو بردنه ، ههر گیزی ناوی باو‌بایرانتان مه‌بدن دوا‌ی حه‌ج واز له‌و نه‌زانین و په‌وشتی پیس بیتن ، دوا‌ی په‌وشتی به‌رزوی ئیسلام بکه‌ون .

﴿فَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا﴾ دوا‌یی هه‌ندی له‌و ئاده‌میزاد هه‌ن نه‌لتین : نه‌ی په‌روه‌ردگاری ئیمه‌ تو‌بیه‌خسه به‌ ئیمه‌ له‌و جیهاندا پله‌و پایه‌ی به‌رز و سامان و دارایی زۆر و سه‌ره‌کو‌تن به‌سه‌ر دو‌ژمنانمان ، نه‌وانیش بریتی بوون له‌و بت په‌رسته‌کان ، یی‌گومان له‌و کاتی حه‌ج و عه‌مه‌ره ههر دوا‌ی جیهانیان نه‌کرد ، کاریان به‌و پاشه‌روژ نه‌بوو .

﴿ وَ مَالُهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ ﴾ وه بۆ تهو جوړه كهسانه نی په و نابی هیچ جوړه بهش و بههره یه كه له پوړی دوا پیدا چونكه تهوان هه موو ناواتیان بۆ كالا و تالفی جیهانه .

﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ﴾ وه هه ندی له ناده میزاد هه ن تهوانه ی خه ریکی حه ج كړدن ته لئین : ته ی په روه رد گاری ئیمه ، تۆ به خشه به ئیمه و بهانده ری لهم جیهانه دا چاكه ی گه وړه و یارییدانمان و سه ركتمان به سه ر دژمنانی ئیسلامدا .

﴿ وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةٌ ﴾ وه له دوا روژیشدا چاكه ی گه وړه ، وهك لی بووردنمان و میهره بانیت له گه لتمان و پاداشت دانه و همان به چاكه پیمان به خشه .

﴿ وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾ وه تۆ ئیمه به ریژه له سزای ناگری دۆزه خ ، وه لیتمان به وړه و لیتمان خوښ به .

لیره دا ناموژ گارمان ته كات كه له پارانده وماندا تهنها باسی جیهان و ته مرو نه كین ، یادی دوا روژ به تهنها نه كین ، بهلكو ناوی هه ردو وکیان به بین له كاتی پارانده وماندا وه داوای چاكه ی هه ردو و لایان به كین ، چونكه پیوستان به هه ردو و لایان هیه ، له جیهاندا كار نه چیتین و له پاشه روژدا بهرهمه كه ی كۆنه كینه وه .

﴿ اُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا ﴾ تهو تا قمه ی داوای چاكه ی هه ردو و جیهان نه كین بۆیان هیه به شیکی گه وړه له چاكه و پاداشت له بهر تهو شته ی كړدو و یانه له جیهاندا .

﴿ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾ وه خوا له ماوه ی زوړ كورتا پرسیار له ناده میزاد ته كا و كۆتایی پی دین با وهك خو یان و كړداریان زوړ پی .

﴿ وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِيْ اَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ ﴾ وه ئیوه یادی خوا به كن و ناوی به نه به گه وړه یی ، له چه ندین روژی هه لبر پراو له روژانی یازده و دوازه و سیازده ی مانگی ذی الحجة له روژه كانی میندا و به رده باران كړدن میله كان .

﴿ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِيْ يَوْمَيْنِ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ ﴾ وه هه كه سی پله بكا بۆ ده رچوون له میناوه بۆ مه كه له دوا دوو روژوو نه می پشه وه بۆ روژی سیژده ، به رده بارانی هه ر سی

میله کانی کردی له دوو روزهی پیښوودا دواى هاتنى کاتى نیوهره بهر له ناوابوونى خوړى دوازدهى مانگ ، دواى هیچ گوناځى له سهر نیه گهړانه وې بومه که .
﴿ وَ مَنْ تَاَخَّرَ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى ﴾ وه هر که سى چوونى بومه که دوا بخاو له مینا پیښته وه هتا روزهی سیازده هم ، دواى هیچ گوناځى له سهر نیه به مخرجی شهو له مینا بى و پاش هاتنى کاتى نیوهره پیوسته بهرده بارانى هدرسى میله که بکاته وه نه وېش بومه که سیکه له خوا بترسى و خوی له گوناځى پارېږي ، هر کام له پله کردن و مانه وه له مینا مروف خوی سهر بهسته .

﴿ وَ اتَّقُوا اللَّهَ ﴾ وه نیوهره له خوا بترسن و خوتان پارېږن له گوناځى له بهر خوا ، هه موو فەرمانه کانی به جنى بېن له حج وله عمره دا ، له هه موو کاته کانیا و ، کاتى ئی حرام پیوسته قهده غه کراوه کان نه کهن .

﴿ وَ اعْلَمُوا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴾ وه نیوهره بزائن که به راستى نیوهره بولای خوا کونه کړېنده وه ، بومه هرگرتنى پاداشت و توله کانی ، زیندوو بوونه و هتان بومه پیوسته له خوا بترسن .

وَمِنْ

النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ

عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى

فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ

لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ

بِأَلَامٍ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنْ

ته فسرې زما کوی

النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ

رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ

﴿ وَمَنْ النَّاسِ مَنْ يَعْجُكُ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ وه هندی له ناده میزاد هه ن گف
وگزیان تو خوش حال نه کا، خوشه ویستی خوین بو تو دهر نه برن به زمانی لوس، به جو ری
جیگه ی خو ی نه گری له دلی تو دا ، له زیانی جیهاندا بو به ده ست هینی سوودی
نه مرو ی خوین و وهر گرتی تالان و نه کوشتی خو ی و پاراستی سووی تایه تی خو ی ،
خوشه ویستی دهر نه بری .

﴿ وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ ﴾ وه خوا ناگاداره و شایه تی نه دا له سر شتی له
دلی نه و که سه دایه خو ی یی دهر نه خات ، یانی نه وه ی به دهم نه یلی دلشی وایه به
گویره ی پروپاگهنده ی خو ی .

﴿ وَهُوَ اللَّهُ الْخَصَّامُ ﴾ وه نه و که سه گه وره ترین و سه رسخت ترین دوژمنانی تون ،
له پرووی زه ویدا دوژمنترین که سه بو چاکه و چاکه کاران .

﴿ وَإِذَا تَوَلَّى ﴾ وه کاتی گه رایه وه له لای تو له دوا ی گف و گری نه رمی ، یا نه و
که سه داوای چاکه کردن نه کا کاتی بوو به فرمان رهوا .

﴿ سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا ﴾ کوشش نه کا و نه گه ری به ناو زه ویدا بو خوین رشتن
له زه ویدا و بو ناژاوه نانه وه و له ناو بردنی موسولمانان .

﴿ وَيُهْلِكَ الْحَرْثُ وَالنَّسْلُ ﴾ وه بو له ناو بردنی کیلگه و کشت و کال ، بو له ناو
بردنی ی زینده وهران به تایه تی نه وه ی ناده میزاد .

﴿ وَاللَّهُ لَا يَحِبُّ الْفَسَادَ ﴾ وه خوا خوشی ناوی خراپه کردن و په سه ندی ناکا ، له
خوین رشتن و کاری خراپ کردن و زور به خه شمه له خراپه کاران .

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ ﴾ وه ههر کاتی بیژرا بهو کهسه : تو لهو خوا بترسه و خوت له سزای خوا بیاریزه ، خراپه و دوورپویی مه که .

﴿ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ ﴾ دهمار و فیز نهیگری بهوئی گوناھ کردنی نالسه بار و ستهم کردن و گوئی نه گرتن له ناموژگاری .

﴿ فَحَسْبُ جَهَنَّمَ ﴾ دواپی بهسه بو نهو کهسه سزای دوزه خ بو سزادانی ههتا ههتابه ، نهو رسته به گهوره ترین ههره شهیه بو نهو کهسه و ههموو کهسی وهک نهو وا بی .

﴿ وَلَيْسَ الْمِهَادُ ﴾ وه سویند به خوا خراپترین ژیره خهره دوزه خ ، خراپترین جیگه خهوتنه بوئی .

نهو سی نایه ته هاتوته خواره وه دهر باره ی (نهخنه سی کوری شوره یقی سه قه فی) که په نای به پیغه مبه ر ﴿﴾ هینا ، مرو فیککی گفت وگو شیرین و قوژ و چاک بوو ، پیغه مبه ر ﴿﴾ پروو خوشی و گفت وگزی شیرینی و رازاوه یی نهوی لاخوش بوو ، نه بیوت : من هاتووم بولای تو و به لینه درم بو نیسلام ، بهرگی حزمه تکاری نه پو شم و گوئی رایهل نهیم ، له سر نهوانه خوای نه کرد به شایهت کهچی نهو مرو فیه دروژنه له شاره وانی و سنووری مه دینه دهر چوو کشت وکالی هه ندی دانیش توانی سووتان ، به شم شیر دهست و پیی هه ندی له ناژهلای قرتاند ، بو به خوای گهوره نه فهرموی : ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ ﴾ ههتا کورتایی نایه ته کان .

هه ندی له زانایان بو مانا کردنی نهو نایه تانه نه لاین : ناده میزاد بوون به کار به دهست دهست نه کهن به چه وساندنه وهی ژیر دهسته کانیان ، هه ولای گیره شیوینی نه دن له زه ویدا بو نه وهی خوین ریژی و کوشتن و پروتانه وه و چه وسانه وه به کار بهین له زه ویدا .

﴿ وَيُهْلِكَ الْحَرْثُ وَالنَّسْلُ ﴾ وه کشت وکال و بهری ناژهل له ناو نه با ، وهک کار به دهستانی سته مکاری نهیم سه رده مه ، نابووری و کارگه کان و نه خوش خانه کان و زانکو کان و هوی ژیان و درهخت و جیگه ی په رستن له ناو نه بن ، ژه هری کوشنده به نیو

هوادا و بهناو ناوی خواردنوه دا بلاو نه کهنه وه ، بۆ بنه پرکردنی ناده میزاد و هه موو گیان له بهران و نهمانی گژوگیا ، بههر جوړی بۆیان بکړی جنگ گردار نه کهن ، که چی دهوولی سهر بهستی و ناشتی و بهیه که وه ژبان لی نه دهن ، چهک و ناگر بلاو نه کهنه وه بهرووی زه ویدا .

﴿ وَاللَّهُ لَا يُجِبُ الْفَسَادَ ﴾ وه خوا خوشی ناوی خراپه کردن ، چ شتی بی خرابتر له دروست کردنی جنگ و به کار هیتانی چه کی روخینهر له دزی هه موو گهلان ، بۆ داگیر کردنیان و تالان کردنی سامانیان ، بی بهش کردنی خاوه نه کانیان و چه وسه نه وه یان .

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ ﴾ وه هدر کاتی بیژرایی به نه وه که سه : نو له خوا بهر سه و کاری خراپه مه که ، گه وه یی و ده مار نه وه که سه ی نه گرت به هو ی خو به گه وه دانان و گونا نه کهنه بیکومان کار به دهستی خوین پۆ لای گرانه راغوی بکړی بۆلای چاکه کردن و سوودی دانیشتون ، نه گهر بهر ستر ی به سزای خوا خرابتر تووړه نه یی ، وا نه زانی نه وه پله یه نه وه هیه تی وای لی کردو وه له هه موو ناده میزاد گه وه تر یی له لایه ن بیر کردنه وه له رووداوا ، له هه موویان سه یر تر وا نه زانی له هه موویان ژبیر تره ، به لکو وا نه زانی له هه موو مافی بهر تره ، نییر چۆن دروسته یی بیژر ی له خوا بهر سه ، نه گهر بهر اوړدی یاسای نیسلام بکړی به وه هه موو داد بهرو هری به که هیه تی له گهل نه وه شتانه ی کار به ده ستانی پۆژ ناوا و پۆژ ه لآت نه یکه ن ، وهک به کار هیتانی بۆمبای هایدرو جین و نایرو جین ، هیچ شتی که مان بۆ نامینیت نه وه جگه له وه ی بلاو به که یی به یاسای نیسلام و واز له خو ماندوو کردنی خۆمان نه یرین بۆ نه وه مه بهسته .

﴿ فَحَسْبُ جَهَنَّمَ وَلَيْسَ الْمُهَادُ ﴾ دوا ی به سه سه بۆ نه وه که سه ناگری دۆزه خ ، وه دۆزه خ خرابترین ژیره خهره بوی .

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ ﴾ وه هه ندی له ناده میزاد نه فروشتی و نه به خشتی گیانی خو ی بۆ سه ر که وتی نیسلام ، فهران نه دا به چاکه و پیکه له خراپه نه گری له بهر خو شه ویستی و په زامه ندی خوا ، نه وه که سانه بریتین له باوهر داران گوزهرانی ژبانان لا مه بهست نی به وهک بی باوهران .

زانایان بۆ هۆی هاتنه خواره وهی نهو نایه ته زۆر هۆیان باس کردووه ، به لام هه مویان نه گهرینه وه بۆلای نهو که سانهی فهرمانیان به چاکه کردووه و ریگه له خراپه نه گرن ، گیانی خۆیان بۆ بهرزی ئیسلام بهخت نه کهن و بۆ نهو مه بهسته واز له خوشی جیهان نه هین ، خۆیان نه کهن به خۆره بۆ گیانی سهتمکاران ، هه له سهردهمی پتعه مبهروه ﴿ ههتا کۆتایی زیان .

﴿ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴾ وه خوا خاوهن بهرزیه و نهرم و نایانه بۆ بهنده کالنی خۆی . وه له میهره بانی خوایه که سی سه د سال ته مه نی له گهناه و بی باوه ری دا به سه ر برد بی له که مترین ماوهی ته مه نیدا په شیمان بپته وه و باوه ر بهی تی به راستی خوا هه موو سزای له سه ر هه لته گیر ی ، به مه رجی په شیمان بوونه وه که ی بهی یاسا جیگه ی خۆی گرت ی . پاش نه وه ی خوا ی گهوره ئاده میزادی کرد به دوو به شه وه : باوه رداران و بی باوه ران ، رانمویان نه کا بۆلای ناشتی و نه فهرموی :

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اَدْخُلُوْا
فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ
اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿٢٠٨﴾ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ
مَا جَآءَتْكُمْ الْبَيِّنٰتُ فَاَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ
﴿٢٠٩﴾ هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا اَنْ يَّاتِيَهُمُ اللّٰهُ فِي ظُلُلٍ مِّنَ الْغَمَامِ
وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَفِىْ الْاَمْرِ وَاِلٰى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿٢١٠﴾

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً ﴾ نهی کهسانی باوهرتان هیناوه ئیوه بچن بۆ ئیو پهرستی خوا و ملکه چیتان بۆی له ههموو فرمانه کانیدا ، بچنه ناو ئیسلام و ناشتی ههمووتان ، نهو پروون کردنه وهیهی خواهی گهوره بۆ دوو پرووه کان بی که به ره واتهت باوهریان هینا بو ، یا بۆ لای ههموو موسولمان بی مه بهست ناگۆرئ ، که باوهر هینان و پهرستن و ناشتی و یاریده دانی یه کتری به وازهینان له جهنگ و دوژمنایهتی ، ناره زواتی جیهانی بڤهنه ژیر بی به مهرجئ سوود بهخش نه بی بۆ کۆمهلتی ئیسلام ، خۆتان بڤهنه ناو توانای ئیسلام به کرده وهرتان و گوشتارتانهوه .

﴿ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ﴾ وه ئیوه دواى ههنگاو و گومانی شهیتان مه کهون ، وهك دوو بهر هکی دوژمنایهتی و خراپه کردن ، مروف که وهلامی بانگهوازی خواى دایهوه و بوو به موسولمان نه چینه ئیو ژیانئ که ههمووی ناشتی و بی وهیهی به نه چینه ناو برپوا به خو بوون و ناسودهیهی بهوه ، نه چینه ناو هیمنی و خوشه و یستی بهوه ، سه ره گردانی و دلّه راوکی نامیتئ، ناشتی خواز و دلسۆز نه بی بۆ خوئ و گهل ، خاوه ن ئاین و به ویزدان نه بی له گهل جانوههران ، ناشتی خوازی وا نه بی دروشمی شه کاوه نه بی به ناشکرا و نه بی له زهوی و ناسماندا به مهرجئ سوودی ئاینی له بیر نه چی ، بهرزی ئاین له لای نهو له ههموو شتی گرنگتر بی .

﴿ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴾ به راستی شهیتان بۆ ئیوه دوژمنیکی ی ناشکرا به بۆ بلاو کردنه وهی دوژمنایهتی و تیک شکانتان ، ههر له کۆنه وه دوژمنی ئادهم و ئاده میزاده له بیرتان نه چی .

﴿ فَإِنْ زَلَلْتُمْ ﴾ دواى ته گهر ئیوه ههتخلیسکان و له ریگهی راست و فهرمانی ئاین ده رجوون .

﴿ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ ﴾ له دواى نه وهی هاتروه بۆلای ئیوه چه ندین به لگهی پروون دواى نه وه ئیوه تیگه یشتن و زانیتان خوا فهرمانی پێداون بچنه ناو ناشتی

و پەرستنی خوا و قەدەغە ی کرد پەرەوی کردنی شەیتان ، چاک و خراب و پاک و پیستان بۆ روون بۆیەو ، خوا ھەرەشە ی کرد و ترساندی ئەو کەسە ی سەری شۆر نەبی بۆ فەرمانەکانی خوا ، وە واز لە قەدەغە کراوە کگان نەھیتی فەرمو ی :

﴿فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ دوا ی ئیسو ەزانن خوا ی گەورە زۆر گەورە و بەدەستەلاتە ، ھیچ شێ رینگە ی بی ناگری ، ھەموو شتی لە جینگە ی شیاوی خۆیدا دائەنی ، پاداشتی خوا پەرستان ئەداتەو و تۆلە لە گوناھباران ئەسیتی ، ئەو رستە یە ئەو پەری ھەرەشە یە چونکە ھەموو بەشەکانی ھەرەشە ی تیدا کۆبۆتەو ، ھۆی ھاتنە خوارەو ی ئەو ئایەتە بەبی جیاوازی وەك ئەو ئایەتە ی پیشوو وایە ، خوا ی گەورە دوا ی ئەو ھەرەشە یە ھەرەشە یە تریان لی ئەکا و ئەفەرمو ی :

﴿هَلْ يَنْظُرُونَ﴾ ئایا چاوەروان ناکەن و ناترسن ئەو کەسانە ئایەتەکانی خوا بە درۆ ئەخەنەو ، ناچنە ناو ئایینی ئیسلامەو کە تووشی نەگەتی و سزا بن .

﴿إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ﴾ مەگەر کە بیت بۆلایان سزای خوا بە کوتوپری ، لە شتیکەو کە ئەو کەسانە چاوەروانی ناکەن ئەو سزایە بیت .

﴿فِي ظُلُلٍ مِنَ الْغَمَامِ﴾ لە ناو چەندین پارچە و سیھری لە ھەوری سبی ، یانی خوا ئەنیری سزا بۆیان لە شیوە ی میھرەبانی دا ، چونکە شایانی ھەوری سبی ئەو یە کە تەنکە بارانی وای لی بیتە خوارەو کە سود بەخش بی بۆیان ، کەچی سزا و تۆلە لەو ھەورەو بیتە خوار ی ، ئەویشتن گەورەترین خەشمە لەلایەن خواوە کە سزای بی باوەران بە جوړی ئەدا چاوەروانی ناکەن ، ھەرەك بۆ خزمانی شوەیب ھات .

﴿وَالْمَلَائِكَةُ﴾ وە فریشتەکانیش بین بۆ لایان ئەوانە ی ئەوتۆ سزادانی ئەوانیان بی سپێرداوە ، چی بەجی ئەکەن بە جوړی خوا فەرمانیان بی بدات .

﴿وَقَضَى الْأَمْرُ﴾ وە کوتایی بی ھاتوو لەناو بردیان و کاریان تەواو بوو لەلایەن خواوە ، بی باوەری ئەوان دەر کەوتوو و سزایان بۆ دیاری کراوە ، ھیچ بۆ ستمکاران نەماوەتەو جگە لە پرسیار و تۆلە .

﴿و اى الله تُرْجِعُ الْأُمُورَ﴾ وه بۆلای خوا نه گهر پته وه هه موو کاره کان ، دواى توشیان نه بى تۆله لهو جیگه وه چاوه پروانى چاکه بوون لیوه بى بۆلایان ، ههروهك نهو سزایه توشى سته مکاران و سه رلى شیاوان و گیلله پیاوان نه بى چاوه پروانى ناکهن ، ههچ کهسى نازانى دوا رۆژ چۆن نه بى و چ شتیکی بۆ دانراوه له چاکه و خراپه با نهوپه رى زانیارى و باوه رى هه بى ، زۆر جار ان مروف توشى خراپه نه بى له لایه که وه چاوه پروانى چاکه ی لی نه کا ، چ شتى بى لهو به نازار تر لهو توش بوونه ، ههروه ها چ شتى بى له وه خوشر مروف توشى چاکه یه بى له لایه که وه چاوه پروانى نه کا .

مروف با نهوپه رى گه وه بى و پله ی بهرز و سامانى زۆرى هه بى پێوسته له خۆى بابى نه بى نه گهر خواهنى هۆش بى ، چونکه هاتوچۆى جیهان زۆر شتى تیا شاراوته وه و ئاده میزاد بى نازانى ، نابى دلنیا بى له خۆى چونکه خولهك له گۆرانییه نازانى چ کهسى سه رنه کهوى و چ کهسى ژیر نه کهوى ، مانه وه له سه ر پله و کارى نه گونجاوه بۆ مروف هه تا هه تابه ، زۆر کهس چال و به ندیخانه و کۆت و زنجیر و دار و فه لاقه ساز نه کا بۆ دانیشته وان و بى تاوانان و خۆى توشى نه بى بهر له وان .

له دواى ڤوون کردنه وه ی خواى گه وه یاسای ئیسلام بۆمانى ڤوون کرده وه ئاده میزاد (۳) تا قمن : باوه ڤداران ، بى باوه ڤان ، دوو ڤووه کان ، له پاش موژده دان و ڤوونیشى کرده وه واز هینانیا نه ئیسلام له بهر بى به لگه یه نیه ، به لکو له بهر ڤه وشتى چه پهل و کارى خراپانه ، خوا نه فه رموى نه ی پته مبه ر ﴿الله﴾ نهو کاره خراپانه که له گهل تۆ نه کرى بهر له تۆیش جوله که کان له گهل پته مبه رانى تر دا ﴿الله﴾ کردوویه ، بۆیه خوا وینه به کورانى به نو ئیسرا ئیل لی نه دا و نه فه رموى :

سَلِّ بَنِي إِسْرَءِيلَ كَمَا آتَيْنَهُمْ مِّنْ آيَةٍمَّ بَيْنَهُ وَ مَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةً
 اللَّهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢١٧﴾ زَيْنَ الَّذِينَ

ته فسیری زمانکۆبى

كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُوْنَ مِنَ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا وَالَّذِيْنَ
اَتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

﴿ سَلْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ ﴾ موحه مد ﴿ ﴾ تو پرسیار بکه له بهنو ئیسراییل ، لی ره
هر چنده روو کراوته پیغمبر ﴿ ﴾ بو نهو پرسیار کردنه ، بهلام هه موو کهسی
نه گریته وه که شیایو نهو کاره بی .

﴿ كَمْ آتَيْنَاهُمْ مِنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ ﴾ ئیمه به خشیومانه به وان بهلگهی زور گه وره و ناشکرا به
خویان به باو بایرانان له سهر پیغمبر ایه تی موسا ﴿ ﴾ که چی تهوراتیان دهست کاری
کرد و درو و دهله سهی خویانان له جیگهی دانا نه وان وهك ناموزگاری که رانی نه مرو
بوون بو پول و پاره و کۆشک و پله و پایه بوون به به لا به سهر موسو لمانانه وه و
دانیشتوانه وه ، به تاییه تی نهو که سانهی به پرو پاگه ندهی خویان سهر به گه یلانی و
نه قشبه ندی و دوستانی تری خوان ، فریان به وانده وه نی به ، هه نی تریش هه ن به ناوی
خوشه ویستی علی کوری نه بو تالیسه وه دهستیان داوته تواج گرتنه ها وه لانی
پیغمبر ﴿ ﴾ ، مه به ست له ناوه روکی نهو نایه ته پیروزه نه وه نی به پیغمبر ﴿ ﴾
پرسیار بکا و بهس ، مه به ستیش نه وه نی به نهو کارانه جوله که کان کردوویانه و له سهری
بوون بیان گیریتنه وه که له نایه ته کان ی پیشوودا و له مهو دوایش باسیان نه کری بزمان
چونکه پیغمبر ﴿ ﴾ چون بوون نه زانی ، بهلکو مه به یست لهم نایه ته نه مه به موسو لمان
ته می خوارد بن به به سهر هاتی کورانی بهنو ئیسراییلی که نهو هه موو بهلگه پرووانه یان بو
هاتبو له دهستی سهی پرووانکی موسا ﴿ ﴾ و له دار دهسته که ی که نه گرا به نه زدیهای

ته فسیری زمانا کۆبی

تیز رهو ، هاتن خواره وهی گه زو و شیلایه بویان ، بچرانی کیو و راوه ستانی به سه ریانه وه که چی له گهل نهوانه دا هموویان ده ستیان دایه گوناھ کردن لایاندا و سه ریچی یان نه کرد له فرمانی موسا (ﷺ) ، بویه خوی گه وه نابروی بردن بی نرخی کردن له هه ردوو جیهاندا ، سزای گرانیان نه دا له پاشه روژدا .

ههروه ها پیغه مبر ﴿ﷻ﴾ بهو کاره به کهس نه کراوانه و بهو به لنگه رووانه وه هات که به لنگه بوون له سه ر راستی پیغه مبر ﴿ﷻ﴾ راستی یاساکهی ، بهوانی راگه یاند بچنه ناو په رستی خوا و ناشتی به وه که سودی نهوانی تیدایه به هه موو ئاده میزاده وه بو هه ردوو جیهانیان ، خو نه گهر پشت بکه نه فرمانه کانی خوا و یاخی بین له خوا ههروه ک کورانی بهو ئیسرا ئیل توشی ی چهرمه سه ری ئه بین ، نهو شتی به سه ر نهوان هات به سه ر نه مانیش دی سووک و بی نخ نه بین ، به دهیان کاره ساتی سروشتی و جهنگ و چهوسانه وه و کوشتن و برین و ژیر دهسته بی ئه بین ، نه بنه خزمه تکاری دوژمنان و بی باوه ران ، وه که نه فهرموی :

﴿وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ ﴿وه هه کهسی چاکه و دیاری خوا و نهو به لنگه له سه ر راستین له هاتی ئانی و گورانی کاری تیدا بکا و باوه ری پی نه هیتی بهو هه مو به لنگه رووانه هاتون له سه ر راستی به کهی که هه موویان رانومایی و شاره زایی تیدایه و رزگاری نه کا له ناو چوون و گومرایی که چی ناچنه نیوی .

﴿مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ﴾ له دوی هاتی نهو چاکه و دیاریه ، له سه ر بی باوه ری بمینیته وه و خراپه و گوناھ بکا ، تهورات بگوری پاش زانیی به لنگه کان .

﴿فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ دویسی به راستی زور سخت و گرانه سزای خوا بو گوناھکاران ، سزای زور سه ختیان ئدا له سه ر نهو گوناھه که کردویانه ، هه به هو ی نهو شته وه خوی بی خوشه له گورانکاری ، خواله ناوی نه با ، به هو ی نهو نامانه که رانومایی که رن نه بنه هو ی بی باوه ری و گومرایی که کار به ناوه رو که کهی ناکن .

مالومه کانی جوله که تهوراتیان گۆری به گۆیره ی ناره زووی خوځیان ، بۆیه خوای گهوره نهوهی خراب بوو یی کردن ، ههروه ها به ناو زانایانی نیسلام که دهستیان دایه درۆ کردن به ناوی ناینهوه ، لایاندا له راستی مانای نایه ته کان و فهرموده کانی پیغمبهریان ﴿ﷺ﴾ خسته پشت گوی ، بۆیه خوای گهوره زالتی کرد به سهریانا دوژمنی خوځیان و ناییان و گالتیهیان یی نه کهن ، نهوهیه جوله که کان دهریان کردن له فلهستین و پیش تریش له نهنده لوس ، وه کار به دهسته تاوانباره کان زانای راسته قینهیان بهند کرد له مزگهوته کاندا به ههژاری .

﴿زَيْنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾ رازپنراوه تهوه بۆ که سانیکی نهوتۆ باوهریان نههینا و سوپاسی خوا ناکه و چاکه و دیاری خوا نهشارنهوه ، گوزه ران و ژبانی جیهانیان و رابواردن و مانهوهیان شیرین بووه له بهر چاویان ، خوشهویستی جیهان چۆته ناو قولایی دلییانهوه ، خوځیانی بۆ نهدهن به کوشت ، واز له ههموو شته بهسووده کان نههین و ناچنه ناو ناشتی .

با نهمهیشمان له بیر نهچی نهو کهسهی باوهری به خوا نهیی ، نهو کهسهی برپوای به خوا ههیی به پوالت ، وهك يهك وان ، وهك نهو کهسهی جیهانی ههتپژاردوه بۆ خوځیی و وازی له پاشهروژ هینا یی نهوانه ههردوو لایان سهریان لی تیک چووه ، به هوی جیهان و ئالفه کهی ، نرخی بۆ فرمانه بهرزه کان و رپژی مروّف دانهناوه ، ههه کهسهی له مانای قورئان وورد بیتهوه ، به باشی بۆی داچی ، به چاکی بۆی روون بیتهوه و بۆی دههته کهوی ، باوهر به خوا بهیی ترسان و خو پاراستن له گونا ههچ شتیکی بۆ دانانری ، بۆیه نهیتری زۆر جاران له قورئاندا که فرمان به باوهر فرمانه به خو پاراستن له گونا ، بۆیشی روون نهیتهوه نهو کهسهی ئاواتی جیهان یی ، بهتهنها نهو کهسه له یاسای نیسلام لایداوه ، بیهوی ئی یا نهیهوی ، کهواته یی باوهری و جیهان پهستی بهو جوّره باسکراوه وهك يهك وان له لایه نایینی نیسلامهوه ، بۆیه پیغمبهر ﴿ﷺ﴾ فورمووی :

جیهان و پاشەرۆژ ھەوێی یەکن بەدیه کەمە نایان کرێ ، دوژمنی یەکن و دوو رینگە ی جیان بە وێنە ی رۆژئاوا و رۆژھەلات لە ھەر کامیان نزیک بیتەوہ لەوی تریان دوور ئەکەوێتەوہ ، بۆیە پێویستە مەروڤی موسولمان جیهان بەکار بەیئێ بۆ بەرزێ ئیسلام و بەختیاری موسولمانان و دەست گیرێی ھەژاران .

﴿وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ وە بێ باوەڕان گالتە ئەکەن بە کەسانیکێ ئەوتۆ ، باوەڕیان ھێناوہ بە ئاینی ئیسلام لە ھەژارانی موسولمانان وەك بیلال و عەمار و سەھەب ، زۆر ئاسایی و سروشتی یە ئەو کەسانە گالتە بە فەرمانەکانی خوا بکەن پڑاندنی خوێنی قەدەغە کراو بە رەوا دائەنێن ، گالتەیش بەو کەسانە ئەکەن کە خوێان پیاڕێژن لە گوناھ بۆ خوا ، لەبەر خوا باری گران ھەلە گرن ، ئاسایی و سروشتیە کە جیهان پەرستان گالتە بکەن بە خوا پەرستان و ئەو کەسانە ی توێشوو ھەل ئەگرن بۆ پاش مردنییان و پاشەرۆژیان .

﴿وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ وە کەسانیکێ ئەوتۆ خوێان پاراستوہ لە بێ باوەڕی و چوونە نیو ناشتی و بە فەرمودە و فەرمانی خوا ھەل ئەستن لە ھەژاران لە سەرەوہ ی بێ باوەڕانەوہن لە رۆژی ھەڵسانەوہ و پرسیار ، یانی باوەڕداران لە دواڕۆژدا زۆر بلند تر و پایە بەرز ترن لە بەھەشتا ، لەو کەسانە ی ئەمەرو ساماندارن ، لە کاتیکی بێ باوەڕن لە دۆزەخ دا پال و پشت ئەکەن ، کەواتە بێ باوەڕان با ئیستا گالتە بکەن بە باوەڕداران ، لە پاشە رۆژدا بە بێ گومان بە پێچەوانەوہ ئەسورێ و ئەمانیش گالتە بەوان ئەکەن .

﴿وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ وە خوا رۆژی و خواردەمەنی ئەبەخشی بە کەسێ ئارەزووی ھەبێ لە ھەردوو جیھاندا بەبێ ئەندازە و بەبێ پراوەوہ لە ھەردوو جیھاندا ، نایەنە ژمارە ، پرسیاری کار و کردەوہ ی پێشوویان لی ناکرێ ، یانی رۆژی جیھان ئەزمیرێ ، بەلام ئەوہ ی دوا رۆژ نازمیرێ و کۆتایی نایەت ، خەفەت و ترسی

که م بوونه وه و نه مان پرووی تی نا کا ، نهو چاکه یه له پاشه رۆژدا بو نهو که سانه یه باوه ردار و چاکه کارن .

با نه مه یشمان له بیر نه چی له وانه یه خوا که سی به خیر بکا به بی ماندوو بوون ، وه ک له م پرسته یه وه دهر نه که وی ، به لام به رزی و سه رکه وتن و به خیری موسولمانان به بی کۆش وخو ماندوو کردن نه بووه و نابی پیوسته هه ولی بو بدری نهو کاته سه ربهستی و به خیری بو موسولمانان پهیدا نه بی ، هه ولی پیغمبه ر ﴿ ﷺ ﴾ هاوړیکانی باشرین به لگه یه بو نهو مه بهسته .

خوا ی گه وه له نایه تی پیشوودا داوی لی کردین بچینه ناو ناشتی و په رستی خوا ، هه موو که سی کمان خوش بو ی ، خزمه تی موسولمان بکین ، خو مان پارچه پارچه نه کهین ، پاش نهو فه رموده یه باسی نه ته وه پیشووه کاغان بو نه کات ، که له به هه شتی خوشی و به خته وه ریدا نه زیان به بی دووبه رکه ی و دوژمنایه تی ، بۆیه خوا ی گه وه نه فه رموی :

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ
وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ
فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ
مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا
لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى

صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

﴿كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ ئادەمیزاد نەتەوێهەکی تەنھا بوون پاك و خاوەن و بێ گەرد بوون ، کاتی یەكەمین جار بە منالی ھاتیوونە جیھانەو ، جگە لە ناشتی خوازی و دۆستایەتی شتی تریان لە پێشووەکانیانەو نەبێست بوو ھەتا بێتە ھۆی پارچە پارچە بوونیان یەك رەوشت و یەك بیر و یەك رینگە بوون ، لەیەك بئەمالە بوون ھەموویان لە ئادەم و ھەوا بوون ، یەك باوەر و یەك ئاین بوون ، دواى بەرە بەرە گەشەیان کردوو وۆر بوون ، و نەوێیان پەرەیان سەند و بلاو بوونەو بە شۆنەکانی زەویدا ، ژانیان گەشەى کرد ، زیرەك و مام ناوەندیان و کەودەنیان تێدا پەیدا بوو ، بیران لە شتی پڕو پوچ کردەو ، ئەوێش پالێ پۆتە نان ھەر کۆمەلێ بە پێی بیرى خۆى بیر و باوەرێ بۆ خۆیان دانین ، ئەویش بوو بە ھۆی جیاوازیان و پارچە پارچە بوونیان دواى ئەوى لەمەو بەر یەك بیر و یاوەریان بوو بۆیە خواى گەورە بۆ یەك خستەوێیان پێغەمبەرانى (ﷺ) بۆ ناردن ، و نامەیشی دانێ کە راغونیان بکەن ، رینگى بیر و باوەرێ راستىیان پێ نیشان بدەن فەرمانى پێدان دەرگایى دادپەرورەىیان بۆ بکاتەو ، ھەتا ئەوایش بپۆن بۆلای ئەو پێغەمبەرانە (ﷺ) بۆ نەھێشتنى گیرە شۆنێ و پشەیان ، بۆیە خواى گەورە ئەفەرمۆی:

﴿فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِينَ﴾ دواى خوا رەوانەى کرد چەندین پێغەمبەر (ﷺ) کاتى ، نەتەوێکان دەستیان داووە جیاوازی لە نێوان خۆیاندا ھەر لەشێس پێغەمەرەو ھەتا ئیدریس لەوێشەو ھەتا نوح پێغەمبەر (ﷺ) ، لەوێشەو ھەتا ئیبراھیم (ﷺ) ، لە ئیبراھیمیشەو (ﷺ) ھەتا پێغەمبەرانى ئیسرائیل (ﷺ) ، ھەتا کۆتایى ھات بە پێغەمبەرى ئیسلام (ﷺ) ، پێغەمبەرى ئیسلام (ﷺ) بە نامەییەکەو نێراو شایانى ئەوێە بکری بە یاسا و دەستوور بۆ کۆکردنەوێ ھەموو ئادەمیزاد لە ژێر بەیداخى ناشتی خوازیدا ، ئەو نامەییە رێك نەکەوێ لەگەڵ بەرژەوێندى ئادەمیزادا ، لە ھەموو کات و جێگەییەکدا ھەتا رۆژى دواى بۆ چارەسەرکردنى دوو بەرەکی و جیاوازی و ناکۆکی

ئادەمیزاد ، بۆیە ئیتر دواى هاتنى پىغەمبەر ﴿ﷺ﴾ ئادەمیزاد پىوستى بە ناردنى پىغەمبەرى تر نىیە بە درۆزى رۆژ هەتا ئەو نامەدە هەبى .

﴿مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ﴾ ئەو پىغەمبەرە (ﷺ) مژدەیان ئەدا بە خوا پەرستان بو وەرگرتنى پاداشت ، تاوانباران ئەترسان لە سسزای خوا و تۆلە سەندنەو لىيان .

﴿وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ﴾ وە نارد بۆیە خوارەو لە گەل ئەو پىغەمبەرە (ﷺ) نامەدە کە لە گەلیدا بو راستى و هەموو یاسای ژيانى رۆژانەى تیدا بوو بو ئادەمیزاد .

﴿لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ﴾ هەتا هەر یە کە لەو نامانە فرمان بەدەن لە نىو ئادەمیزاد ، یا هەتا خوا و پىغەمبەر ﴿ﷺ﴾ فرمان بەدەن لە نىو ئادەمیزادا .

﴿فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ﴾ لەو شتەدا ئادەمیزاد جیاوازن لەو هەدا ، گومانیان پەیدا کردووە لەو راستى بەدا بەو نامانە هیناویانە ، بەو پستانە خوا بۆمانى پروون ئەکاتەو کار بەدەستان پىوستە لە سسەریان کە هەموو یاسا و بریاریان بە قورئان و فرمودەى پىغەمبەر ﴿ﷺ﴾ بى بو چارەسەر کردنى هەموو گیر و گرفتیان چ لە نىوان خویانا بى و چ لە گەل بى باوەراندان بى ، ئەک بە یاسای دەست کردى خویان هەتا ناچار بن هەموو جارێ یاساکە بگۆرن بە دۆزى یاسای ترى پىشوو ، ئەو هیش بە زۆرى ئەبیتە هۆى ناکۆکى و دووبەرە کى و نازاوە لە نىوان دانىشتواندا کاتى بریار بە یاسای قورئان نەبى ، ناواتیان بە پىچەوانە ئەگەرى ، ئەو نامەدە ئەبیتە هۆى گومراى یان چونکە بریار بەو نادەن ، ئەو چاکەدە ئەوان بەتەمای بن ئەبى بە خراپە بۆیان .

﴿وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُتُوهُ﴾ وە ناکۆکیان نەبۆوە لەو راستى کە هاتۆتە خوارەو بو پىغەمبەرە (ﷺ) مەگەر کە سسائىکى ئەوتۆ ئەو نامانە دراوە بەوان ، هەندىکیان باوەر ئەهین و هەندىکیان باوەر نایەرن و بە درۆى ئەخەنەو .

﴿مَنْ بَعْدَ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ﴾ لە دواى ئەو هات بۆلایان چەندین بەلگەى پروون و ناشکرا دواى هاتنى ئەو کارە بە کەس نەکراوانە ، ئەوان بیانویان نەبوو لە واز هینان لەو هاتووە .

﴿ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ﴾ جگه له بهر دل پىسى و سته مكاريان و خۆشى جيهان لايان ، له بهر ترسى له ناو چوونى پله و پايه و سهرو كايه تيتان و پهره پيدانى دهست دريژيان .

﴿ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ دواى خوا راغوبى كه سانيكى نهوتر نهكات كه باوهريان هيتابوو ، ياريدهيان نهدا له سهر بير و باوهره راسته كانيان بهو راستيانه هاتوون بو پيغمبهبران (ﷺ) .

﴿ لَمَّا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ ﴾ راغويان نهكا بو شتى جياوازي و ناكوكيان ههبروه له وهدا كه راستى و جوړى به جى هيتانى پهرستن له نوټر و شتى تردا .
﴿ يَازْنِبُهُ ﴾ به هوى دهستور و بريارى خواوه به هوى فرمانداني خوا و ديارى كردنى راستى .

﴿ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ وه خوا راغوبى كهسى نهكا نارهزووى ههمنى بولاى ريگهه راست كه ريگهه پيغمبهبران (ﷺ) و دوستانى خوايه .

نهبن له بيرمان بن ناكوكي نيوان ناده ميزاد دهستى بن كردووه لهو كاته وه كه قايل هابيلى براى خوى كوشت ، نيز پهره سهند و نه براوه هاتا نيستا ، نهو ناكوكي به وه نهي پهبوهندى به خاوهن نايه كانه وه ههبن به تنها ، وهك ههبن له سهرسهرى و ههه خليسكاوان نهيلين ، بهلكو ناكوكي بن باوهريان نهوپهري گرتووه له نيوانيا ، له جنيودان تيهرپوه بو جهنگي ناهه موار ، ناكوكي ناو سهرمابه داران سهرى كيشا بولاى جهنگي نه توهم و فريدانى بوما به سهر ژنان و منالانى بئى تاوان له سهرمابه داريكه وه بو سهرمابه دارى تر چاكوږين بهلگه به بومان چوږكه هيج لايه كيان موسولتمان نين ، ناكوكي روسيا و نهريكا ، نهريكا و سهرمابه دارانى تر ، ناكوكي روسيا و چين و سسوشيا ليسته كانى تر ، چين و فيتنام ، ناكوكي نيوان دانىشتوانى نه فهريقا له نيوان خويانا ، به تاييه تى جنوبى نه فهريقا له نيوان رهش و سبيدا ، ناكوكي عه ره به كان له نيوان خويانا و له گهل دراوسى موسولتمان ه كانيانا ، هيجيان له سهر ناين نى به ، ههر چوږنى بئ

ناکۆکی هۆی زۆره ، وانه بهی جیاوازی و روشنبیری به ، وانه بهی جیاوازی کهمی و زۆری زیوه کی به ، وایش نه بهی به گویره ی سروشت مروفی واهیه لای چاکه ناکۆکی و بهی خوشه نه وانه ههمو یان چاره سه سر نه کرین به ناموزگاری و له یه که گیشتن ، به لام ناکۆکی ره کهز په رستی و زهوی داگیر کردن به ناره واه و بۆ سوودی تایه تی چاره سه سر ناکرین ، مه کهز به هیز وتوانای بازوو دهم کووت بکرین ، جهنگ و ناکۆکی نه مرومان له بهر ره کهز په رستی و داگیر کردن و سوودی تایه تی به له وه ههمو و روبه ره ی زه ویدا ، بنگومان ناشتی خوازی له ناده میزاده وه به یه که جاری دووره ، هه تا ناده میزاد له دوژمنایه تی به نه مرو بهی ئاودراون واز نه بهرن وه نه و سته م کاری به بلا و بۆته وه بنه بری نه کهن ، وه نه و تیره ژه هراوی به زۆرداران ئاراسته ی هه ژارانیا ن کردو وه نه شکیتری نه و کاته ناشتی پهیدا نه بهی له بهر نه و ناکۆکی به که به ناموزگاری چاره سه سر ناکری ، خوا نه فهرموی :

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا

يَأْتِكُمْ مِثْلَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ

وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ

أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

﴿ اَم حَسِبْتُمْ اَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ ﴾ ئایا ئیوه گومانتان بردو وه وازتان هینا وه له سامان و دارایتان ، وه توشی نازار بوون و ناخوشی دهر بهریتان چه شتو وه که ئیوه بهجه بهه شته وه و له بهر نه وه ی با وه رتان هینا وه و بهس .

﴿ وَ لَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ﴾ وه نهیبت بۆلای ی ئیوه وینهی شتی توشی کهسانیکی نهوتۆ بووه رۆیشتوون له پیش ئیوهوه بهی تاقی کردنهوه ، نهو کهسانهش پیغه مبهراڤ ﴿ ۱۰۰ ﴾ و دۆستانی خوان که توشی چهرمه سهری زۆر بوون .
 ﴿ مَسْتَهُمُ الْبَاسَاءُ وَالضَّرَاءُ ﴾ گهیشتووه بهو کهسانه رابووردوون له پیش ئیوه سهختی و ناخۆشی و ههزاری ، بیماری نهخۆشی و برسیتی و کوشتن .
 ﴿ وَزُلْزِلُوا ﴾ وه نهو کهسانه له ترسانا جولانیان تووش بووه و نهله رزان به بۆنه ی چه ندين نازار و دلیان له ته په ته پ نه نه کهوت له بهر گرانی ترس و نازاریان .
 ﴿ حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ ﴾ ههتا وایان لی هات نهو فروستاده ی نهو کهسانه ی باوه ریان هینابوو له گه لیان له تاو نازاری خۆیان به ناچاری و به نا ئومیدی یه وه ووتیان :

﴿ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ ﴾ چ کاتی دیت یاریده ی خوا بۆمان و زالمات نه کات به سهر دوژمناندا ، لهو کاته دا داوای یارمه تی یان نه کرد به په له له خوا نه ک له ریگهی گو مانه وه بۆ یاریده ی خوا .

﴿ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴾ بزانی و ناگادار بن به راستی یاریده ی خوا بۆ باوه رداران زۆر نزیکه ، بیگو مان نهو ئایه ته پیروژه هۆشیار نه کاته وه هه موو نهو کهسانه ی بر وایان به راستی ههیه و نهیکه ن به یاسا و بۆی نه پارێنه وه له خوا و به ناشکرا به وان نه لی : یاسای خوا کاتی به چه سپاو دانه نرئ له نیو نهو کهسانه دا که داوا له خوا نه که ن نرخ ی بۆ راستی دابینن ، یانی خۆیان و خیزان و سامانی خۆیان بۆ دابینن و لهو ریگه دا نازار و ناخۆشی بچیزن و له سهر ترس و تالی نارام بگرن .

به راستی نهو کهسانه ی له پیش موسو لمانانه وه بوون له ریگهی راستی دا تووشی نازار و نهشکه نهجی زۆر بوون ، نارامیان گرتووه له سهریان ، بۆ نه بی ی ئیوه ی موسو لمان وه ک نهوان نه بن ؟ ئایا ئیوه نه تانه وی بیچه به هه شته وه به بی نه وه یی نرخه که ی بده ن ، نه وه

نابی ههتا نرخه که ی نه دهن ، وهك نهو که سانه باوه نه هین و مل که چن و نارام گرن له سهر ترس و نه مانی سامان و دانانی گیایان .

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ

مَا أَنْفَقْتُ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالتَّامَةِ وَالْمَسْكِينِ

وَأَبْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

﴿ يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ﴾ پرسیار نه کهن له تو چ شتی به خشن و به چ که سیکی بدهن ، نهو که سانه که نهو پرسیارانیان کردووه مروفتیکی ناسراو بی یان هاوه لیکی بیغه مبر ﴿﴾ بی مه بهسته که ناگوری .

﴿ قُلْ مَا أَنْفَقْتُ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ ﴾ موحه ممد ﴿﴾ تو له وه لامدا بلی : شتی نیوه نهی به خشن له دارایی و دهست گیرویی ، دواپی نیوه بیدهن به باوك و دایك و باپیر و نه که کانتان .

﴿ وَالْأَقْرَبِينَ وَالتَّامَةِ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ﴾ وه بیدهن به خزمه کانتان له کور و کچ و برا و خوشك و مام و خوشکی باوك و دایك و ، به هه تیوه کان له مناله کانیان و هه ژاره کانیان و بیدهن به هه ژاران و به ریواران و میوانه کان که له دارایی و خیزانی خویان بچراون ، و هیچ شتی نی به بۆ پیوستی خوی ههتا نه گاته وه نیشیمانی خوی .

نهو پرسیاره لهو نایه ته دا هه چهنده به رواهت پرسیاره له جوری به خشراو به لام له ناوه روکدا پرسیاره بۆ نهو که سانه دارایی یان نه دریتی ، چونکه به خشراو روون و ناشکرایه به لام نازان به چ که سیکی بدهن .

نهو شتهی لهو نایه ته دا فرهانی پیدراوه بدری به باوك و دایك و کور و کچ و باپیر و دایکی که پیوسته به وانه بدری که هه ژاربن ، نابی زه کاتیان بدریتی به لکو به خیو

تهفسیری زمانکویی

کردنیان پیوسته و فرهزه له سسر کور و نهوه کانیان ، به لام هه تیوانی هه ژار و هه ژارانی ترله زه کات و جگهی زه کات نهیان دریتی .

﴿ وَ مَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴾ وه هدر شتی ئیوه نه بکهن له چاکه له گهل نهوانهی باسکران ، بهراستی خوا بهو شته نه زانی و پاداشتی نه داتهوه .

پاش نهوهی خوی گهوره باسی به خشینی دارایی خۆمانی بۆ کردین باسی گرنگتر له وه شمان بۆ نهکا ، وهك دانانی گیانی خۆمان بۆ بهرزی ناین ، پیغه مبهه ﴿﴾ فرهمانی جهنگ کردنی بۆ نه درا بوو له ماوهی بونیدا له مهککه ، دوی کۆچ کردنی بۆ مه دینه فرهمانی پیدرا ، نه گهر بت په رستان جهنگیان له گهل کرد وه لامیان بداته وه به جهنگ ، دواتر فرهمانی پیدرا بۆ جهنگ له گهل بت په رستان بۆ نه هیشتی بی باوه ری ، پاش نهوانه بۆ پهره پیدانی ناینی ئیسلام جهنگ پیوست کرا هه تا هه تابه ، وهك نه فره موی :

کُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكَفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يَقْتُلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنْ أَسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ

مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ
 أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ
 هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ
 هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ
 اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ ﴾ پیوست کراوه لهسەر ئیوهی موسولمانان جهنگ کردن
 له گهل دوزمان و بی باوه ران بو پهره پیدانی راستی و نههشتی ستم ، نهك له بهر نهوهی
 موسولمانان جهنگك فروش بن وهك دوزمان بلاوی نهكه نهوه ، نهك بو داگیر کردن
 زهوی گهلان به زوری و بیانهوی لهسەر مافی گهلانی تر رابویرن ، بهس بو دابین کردن
 راستی و بهرگری له خوین ، بیگومان راستی ههرچه نهده به گویرهی بیر و باوه ره ، بهلام
 راوهستانی و مانهوهیی و سهپاندنی بهسەر ناده میزاددا نهو په ری پیوستی ههیه به خو
 ماندو کردن فراوان و کوششی نهپراوه یه کهم جار به ناموزگاری و فرمان به چاکه و
 ژیری و نه رمی ، دوهم جار پیوسته بهه پی به هیز و بازو ، ههر بیر و باوه ری پشت به
 هیزی سهپنهر نه بهستی بوون و نه بوونی نهو بیر و باوه ره یه کسانه بویه خوی گه وره
 پیوستی کرد لهسەر موسولمانان بهو نایه ته و نایه تی تر وه لامدانه وهی دهست دریزی بی
 باوه ران به جهنگ ، له کاتی که ناموزگاری و فرمان به چاکه جیگه یی خوی نه گرت ،
 زور روونه نه گهر دهسه لاتیکی سهپنهر نه پی یاسا جگه له وهی باسی بکری و بنوسری
 لهسەر کاغز به هیچ شتی دانانری .

﴿ وَ هُوَ كُرَّةُ لَكُمْ ﴾ وه نهو جهنگه ناخوشه گرانه بۆ ئیوه به گریه‌ی سروشت ، نهو بی ناخوش بوونه بۆ فهرمانی خوانی به ، به لکو به گویره‌ی سروشتی ئاده‌میزاد و له ناو چوونی خویان و سامانیان لا گران و ناخوشه .

﴿ وَ عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾ وه وا نه‌بی ئیوه پیتان ناخوش بی شتی و نهو شته چاکتره بۆ ئیوه ، به بی‌ی سروشت ئیوه نه‌فره‌تی لی نه‌که‌ن و لاتان گرانه ، چاکتره چونکه ئیوه نه‌مرو سهر نه‌که‌ون به‌سهر دوژمنانی خوتانا ، ناینه‌که‌تان په‌ره نه‌سه‌یتی به‌و جهنگه ، له دوا روژدا پله‌ی شه‌هیدی وه‌نه‌گرن ، به‌به‌رده‌وامی به‌خوشی رائه‌بوین له به‌هه‌شتا .

﴿ وَ عَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ﴾ وه وا نه‌بی ئیوه پیتان خوشه شتی له به‌ر ته‌مه‌لیتان به‌گویره‌ی سروشت که جهنگ بۆ به‌رزی به‌که‌چی لاتان گرانه و ، نهو شته خراپه نه‌مرو بۆتان ، چونکه لاوازی ئیوه‌ی تیدایه ، دوژمنانتان سه‌رکه‌وتوو سه‌ره‌رز نه‌بن ، له پاشه‌روژدا پاداشتان که‌م نه‌بی و دوور نه‌بن له پله‌ی شه‌هیدی .

﴿ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ وه به‌راستی خوا نه‌زانێ به‌سوودی ئیوه ، ئیوه ناییزان ، نه‌گه‌ر ئاده‌میزاد ده‌ست له‌خویان به‌ر نه‌ده‌ن و جله‌وی رابواردنی جیهان به‌ره‌لاکه‌ن توشی خراپه نه‌بن .

نهو زانایانه مانای قورئانیان کردووه نه‌لین : هاورپیکانی پیغمبه‌ر ﴿ ﷺ ﴾ نه‌فره‌تیان له جهنگ نه‌کرد ، چونکه ئاده‌میزاد به‌گویره‌ی سروشت لایان ناخوشه گیانی خویان دانین ، به‌لام وه‌لامی فهرمانی خویان دایه‌وه ، هه‌روه‌ک نه‌خوش ده‌رمان بخوا بۆ چاک بوونه‌وه له‌و نه‌خوشی به ، بۆیه حوای گه‌وره به‌و نایه‌ته ناگاداریان نه‌کا به‌ره‌می پیروزی جهنگ و کۆشش هه‌ر بۆ خویان نه‌گه‌ریته‌وه ، له لایه‌که تروه‌وه نه‌گه‌ر ته‌ماشای میژووی پالنه‌وانانی هاورپیکانی پیغمبه‌ر ﴿ ﷺ ﴾ بکری ، که بۆ جهنگ و خو دانان له‌ریگه‌ی ئایندا چوون گالته‌یان به‌ژیان نه‌هات و گیانی خویان به‌خت نه‌کرد ، بۆ نه‌وه‌ی له‌و ریگه‌دا له‌ناو

بچن، بگرہ ئه گەر یه کیکیان به ساغی دهرچووبا خوئی له پیش چاو ئه کهوت ، کهواته بۆمان دهرئه کهوئی پۆژی له پۆژان له جهنگ نه ترساون ، به پیچهوانه ی فهرموده ی ئه و زانا یانه که ئهلین : هاوړیکانی پیغمبهړ ﴿﴾ نه فره تیان له جهنگ کردووه .

پوخته ی مانای ئه و ئایه ته به کورتی ئه مه یه : هاوړیکانی پیغمبهړ ﴿﴾ ته ماشایان نه کرد ریژه ی خویمان و چه کی جهنگیان زۆر که مژده له بت په رستان بۆیه ئه ترسان نه گەر هیز بجه نه کار له وانه یه بنه بر بن ، یاریده ری ئیسلام نه میتی ، جاری باوهر به خوا خاموش بی ، کهواته ئه و ترسه یان بۆ ئیسلام بوو نه ک بۆ خویمان دوا یی خوا بۆی پروون کردنه وه ئه و جهنگی داوا ئه کری له وان و لایان گرانه چاکه ی خویمان و ئیسلامی تیدایه ، بیگومان دانیشتن و ته مه لیان سهر ئه کیشتی بۆ نه مانی خویمان و ئیسلام ، ئیوه ئه و راستیانه نازانن و خوا ئه یزانی ، خوا هیچ شتیکی لی وون نابیی .

ئه گیر نه وه پیغمبهړ ﴿﴾ عهبدو لای کوری جه حشی پورزای خوئی نارد له گهل چه ند کهسی تر دا له هاوړیکانی پیغمبهړ ﴿﴾ بۆ ریگه گرتن له بت په رستان له سالی دووهمی کوچیدا ، بهر له جهنگی به در به دوو مانگ ، له کۆتایی مانگی جیمادی دووهمدا ، توشی عه مری کوری عهبدو لای حه زره می بوون له گهل (۳) کهسی تر دا له بت په رستان کهوتنه جهنگ و عه مریان کوشت و دوو کهسیان لی گرتن ، کاروانه که یان گهرا و بردیان ، وایان زانی کۆتایی مانگی جیمادی دوهمه ، نه ک مانگی ره جه ب که ئه و پرووداوه بلاو بویه وه ، و لای هه موان گرنگ بووو چون ئه بی له مانگی ره جه بدا بکری ، بۆیه پرسیاری ئه و جهنگه کرا ، له پیغمبهړ ﴿﴾ پرسیار کهران بی باوهران بن یا موسولمانان مه به سه ته که ههر یه که ، خوا ئه فره رموی :

﴿ یَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ ﴾ پرسیار ئه کهن له تۆ له مانگی ریزداردا ، ئه و مانگی جهنگ تیددا قه ده غه یه ، ئه و مانگانه بریتین له مانگی موچه رهم وره جه ب و ذی القعدة و ذی الحجة .

﴿ قِتَالٍ فِيهِ ﴾ جهنگ کردن لهو مانگه رپر داره دا ، نایا جهنگ لهو دا قهده غهیه یان نا زانایان هه ندیکیان نه لّین : نهو نایه ته کار پی کردنه که ی گورپاوه ، به نایه تی ﴿ وَقَاتِلُ الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً ﴾ یانی ئیوه ی باوه ردار جهنگ بکه ن له گه ل بت په رستان ئیتر له مانگه رپر داره کاندایی یا له جگه ی نه واندا ، هه ندی تریان نه لّین : فه رماندانی نهو نایه ته پایه داره و قهده غهیه جهنگ له واندا .

﴿ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ﴾ موحه مه د ﴿ ۞ ﴾ تو بلتی : جهنگ کردن له مانگه رپر داره کاندای قهده غهیه گونا هیکی گه وره یه لهو کاته وه جهنگ قهده غه بووه هه تا نهو کاته قهده غه هه لگرا به نایه تی ﴿ وَقَاتِلُ الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً ﴾ .

﴿ وَصَدَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكَفَرَ بِهِ ﴾ وه گه رانه وه ی ناده میزاد له ریگه و نایی خوا و نه یلن دانیش توان موسولمان بین ، بی باوه ری به خوا .

﴿ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾ وه ریگه گرتن له ناده میزاد و چوونیان بولای نهو مزگه وته رپر داره ی خانه ی خوا و قهده غه کردنیان له نویتر کردن له ویدا و له حج و عمره کردن .

﴿ وَ اخْرَاجْ أَهْلَهُ مِنْهُ ﴾ وه ده رکردنی ی خاوه نی نهو مزگه وته له پیغمبر ﴿ ۞ ﴾ و باوه رداران ، بگره ده رکردنیان له شاری مه که .

﴿ أَكْبَرَ عِنْدَ اللَّهِ ﴾ گونا هیکی زور گه وره تره لای خوا له جهنگ کردن له مانگی ره جه بدا که یه کیکه لهو مانگه رپر دارانه ، و قهده غهیه جهنگ له واندا ، سزا که یشی تونده تره .

﴿ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ﴾ وه نهو بت په رستی ی به ی ئیوه ی له سه رن و سزادانی موسولمانان و ده رکردنیان گونا که ی گه وره تره له جهنگ کردن له ره جه بدا و له کوشتی عمری حه زره می له بت په رستان و بی باوه ران پیشه کی ده ستیان کرد به جهنگ و به ده یان کاری ناله باریان نه کرد ، به رامبر به موسولمانان نهوانه لای نهوان خراب

ئەگەر موسولمانان بۆ بەرگری کردن لە خوێان و تۆلە سەندنەوه جەنگیان بکردایە بەتایەتی ئەگەر لە مانگە رێژدارەکاندا بوايە جیهانیان بە رووخاو دائەناو بێ باوەران بۆ ماوێە دەستیان ئەکرد بیه پر و پاگەندە لە دژی موسولمانان .

شاگردەکانی ئەو بێ باوەرانەیی پیشوو هیشتا ماون ، ئەمانیش بە هەزاران گیرە شیۆتی و توانج بۆ موسولمانان بە کاردێن و بەلایانەووە باشە ، بەلام ئەگەر موسولمانان بچوکتزین وەلامیان بدەنەوه بە هەزاران پرتە و بۆلە ئەکەن ، بۆیە خوای گەورە روونی کردەوه و فرموی : ئەو تاوانانە بێ باوەران دەربازەیی موسولمانان ئەیکەن زۆر گەورەیه و تاوانی زۆرترە ، ئەو وەلامەیی موسولمانان ئەیدەنەوه هەر گوناھ نییە ، هەر لەبەر ئەویشە خوا جەنگی بە رەوا دانائە لە گەڵ بێ باوەراندا لەهەر جێگەیه کذا و لە چ کاتیکا بۆ تۆلە سەندنەوهی یە کسانێ و بلاو کردنەوهی ئایینی ئیسلام .

﴿وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ﴾ وە بێ باوەران وازنایەرن و هەمیشە بە دەست و بە چەك جەنگیان لە گەڵ ئەکەن و دوبەرەکی و پر و پاگەندەتان بۆ بلاو ئەکەنەوه ، شەو و رۆژ بۆ لەناو بردنەن ناوەستن ، چونکە دوژمنایەتی ئەوان بنجی داکوتائە لە دلێاندا و ریشە کیش نابی هەتا هەتایە .

﴿حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا﴾ هەتا وەرتان گیرن لە ئایینی خۆتان ئەگەر ئەوان بتوانن و هیزیان بێ .

ئاواتی بت پەرستان و بێ باوەران ئەوێە کە ئایینی ئیسلام تۆی بپڕێ و ناوی ئەمیتێ لە هەموو ئاوەدانی زەویدا ، هەر لەبەر ئەویشە تەنها جەنگ لە گەڵ موسولمانان ئەکەن ، بەردەوامن لە جەنگیاندا هەر لە سەردەمی پیغمبەر ﴿ﷺ﴾ هەتا ئێستائو کۆل نادەن لە هەموو لایەکەوه ئاگری جەنگ هەلتە گیرسیستن بۆ کز کردن و بێ هیژی موسولمانان ، ئەگەر بۆیان بکری موسولمانان قەلاچۆ ئەکەن ، جەنگی گاوریەکانی بێزەنتی و جەنگی خاچ پەرستەکان و جەنگی تەتارەکان و جەنگی گشتی یە کەمی سالی (١٩١٧ ز) و

جەنگی دووھمی گشتی سالی (١٩٣٩ ز) و پارچەپارچە کردنی موسولمانان و دانانی زایونی یەکان لەسەر خاکی فەلەستین ، ئەوانە و زۆر ڕووداوی گەورەتر بەلگەن لەسەر دوژمنایەتی بی باوەڕان بە گشتی لە گەڵ موسولماناندا .

ئەگەر موسولمانان لایان گران بێ و تەمەلی بکەن لە بەجی هینانی فەرمانی خوادا ، بێ باوەڕان بە ئاواتی پیسی خۆیان ئەگەن ، ئاواتی هەموو دوژمنانی ئیسلام دیتە جی ئەو گیانە پیسە یەیا پە ی پەرە ئەستێ لە بی باوەڕانەو بە هەموو کەسێ کە بۆنی ئیسلامی لیو بێ ، نیمڕۆش هەر زیندوو لەلای زۆرتەین ڕۆژئاوایی و ڕۆژھەڵاتی و خاچ پەرستەکان و زایونی یەکان و نایە کەرەسە پەرستەکان ، چونکە ئیسلام بە گوێرە ی مافی مەروفاوەتی و دادپەرودری بەرەنگاریان ئەکا و بوو بە کۆسبی گەورە لە ڕینگەیاندا بۆ ستم کردن و گیرە شینۆنی و داوێن پیسی و چەوسانەوێ دانیشتران ، موسولمانان دوژمنی سەرەکی ئەوان بۆ ئەو مەستەبە هەر ئەوانیشن بتوانن ڕینگەیان لی بگرن ، بۆیە بێ باوەڕان بۆ دژی موسولمانان هەمووشتیکی خراب کۆی گرتوو لەسەر دلیان ، لە هەر ڕووبەکەو بۆیان بلوێ جەنگیان لە گەڵ ئەکەن ، هونەر مەندی بۆگەنی خۆیان بە فیل زانانە بە کار دین بۆ قەلاچۆی موسولمانان بە هەر جۆری بۆیان هەلسۆڕی بەتایبەتی لە هەولەدان بۆ ڕواندنی تۆوی دووبەرەکی ، لە نیوانیان هەتا بیستە هۆی هەلگیرساندنی جەنگ ، هەتا بەو بۆنەو دوژمنانی خۆیان لەبەر بجی ، بۆیە پێویستە ئیمە ی موسولمان ناگامان لە دوژمنانی خۆمان بێ و بیان ناسین ، ڕەگەز پەرسستی و چینیایەتی پالمان پێو نەنی هێزدارە کاغان بێ هێزە کاغان بکوژن ، فەرمودە ی خوامان لە بیر بی کە برواداران برای یە کترن ، با ئیمەیش جەنگیان لە گەڵ بکەین هەر بەو چەکە ی ئەوان جەنگی پی ئەکەن لە گەڵ ئیمە ، ئەگەر بمانەوێ دوژمنایەتی بی باوەڕان بژمێرین بۆ ئیمە تەوا و نابێ .

﴿وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ﴾ وە هەر کەسی لە موسولمانان وەرگەڕێ لە ئاینی خۆی ، وە بێ باوەڕ ببەو .

﴿ قِيمْتُ وَهُوَ كَافِرٌ ﴾ وه دوایی نهو کهسه بمرئ و ههر لهسه ربی باوه ربی بی ، نه گه رابته وه بۆلای نایینی ئیسلام ههتا مردن ، سامانه کهی نه درئ به گه نجینهی ئیسلام .
﴿ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ﴾ دوایی نهو تاقمه وه رگه پراوانه پوچ نه بته وه هه موو نهو کردارانه به له ناو چوونی نهو سودانهی موسولمانان به ته ماین له دوار وژدا ، بهله کیس چوونی پاداشتی کرده وه کانیان ، میراتی وه رناگرن و ژنه کهی لی جیا نه گریته وه له جیهاندا و پیویسته بکوژری نه گه ر په شیمان نه بته وه .

﴿ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾ وه نهو تاقمه دانیشتر و هاوړنگه ی ناگری دۆزه خن به وینه ی بی باوه ربانی تر ، نهوان له نیو ئاگران به به رده وامی بۆیه پیویسته باوه رداران کاری چاکه بکن ، خوځیان لهو کار و گفت و گۆیانه پاریژن نه بته وهی پوچ بوونه وهی چاکه کانیان به وهی وه رگه ربانان له نایینی ئیسلام .

کاتی عه بدولای کوری جهش و تاقمه ههشت نه فهری به کهی توشی جهنگ بوون له مانگی ره جه بدا وایان زانی کۆتایی مانگی جیمادی دوهمه ، واقیدی کوری عه بدولای سه می عه مری کوری هه زره می کرشت و کۆمه لئ گومانیان و ابو نه گه ر گونا ه بار نه بن بهو جهنگه به ئومیدی پاداشت و چاکه نه بن ، بۆ نه هیشتنی نهو گومانه و ئاگادار کردنه وهی ئاده میزاد که نهو کۆمه له چونکه کۆچیان کردوه و به ته مای میهره بانی خیران پاداشتیان نه در بته وه ، خوا نه فهر موی :

﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ به راستی کهسانیکی نهو تو باوه ربان هیتاوه ، راستن له گه ل خوا و پیغه مبه ره کهی ﴿﴾ که بریتن له عه بدولا و تاقمه کهی .

﴿ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾ وه کهسانیکی نهو تو کۆچیان کردوه له نیشتمانی خوځیان و نهو کهسانه ی کۆششیان کردوه و خوځیانان ماندوو کردوه ، جهنگیان کردوه له گه ل بی باوه ربان له رینگه ی نایینی خوا دا بۆ به رزی ئیسلام .

﴿ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللَّهِ ﴾ نهو تاقمه ئومیدیان به میهره بانی و به زه یی خوا هدی له هه ردوو جیهاندا ، کهواته هه ر کارنیکیان کردوه پوچه ل نابن ، وه ک پوچه ل بوونه وهی

کاری نهو کهسانه‌ی له ناینی ئیسلام وهر گهرپاون ، ههموو بیر و باوه‌ری پهبه‌سته به کۆتایی ته‌مه‌نه‌وه ، نه‌ویش هه‌والده‌ی زانیاری خواجه .

﴿ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ وه خوا لی بوردنی زۆره بو کاری به هه‌له بکری ، زۆر میهره‌بانه بو نهو کهسانه‌ی باوه‌ریان هه‌ناوه و کۆچیان کردوو و خۆیانماندوو کردوو و جه‌نگیان کردوو بو به‌رزی ئاین ، وه‌ک عه‌بدولا و تاقمه‌که‌ی و ههر که‌سی وه‌ک نه‌وان بی.

ته‌مه‌یشمان له بیر بی نهو که‌سه‌ی له ناینی ئیسلام وهر گهرپری ، له پاشا بگه‌رپه‌وه بو ناینی ئیسلام پیش مردنی ، خوا په‌شیمان بوونه‌وه‌ی لی وهر نه‌گری ، له‌وه و پاش ههموو په‌رستنی له نوێر و زه‌کات و ههموو چاکه‌کانی تری دروسته به بی گومان.

نهو په‌رستانه‌ی به‌ر له وهر گهرپانی کردوو به‌تی وه پاش گهرانه‌وه‌ی بو‌لای ئیسلام پیویست نی‌یه بیان گه‌رپه‌وه لای شافعی‌یه‌کان ، به‌لام لای حه‌نه‌فی‌یه‌کان و مالی‌یکی‌یه‌کان پیویسته بیان گه‌رپه‌وه ، زۆربه‌ی موسولمانان لایان وایه نه‌گه‌ر مروّفی گونا‌هی کرد زۆر بی یا که‌م نهو چاکانه‌ی کردو به‌تی پوچی ناکاته‌وه چاکه و گونا‌ه ههریه‌که‌یان بو‌خۆیان سه‌ربه‌خۆن ، ناده‌میزاد به‌جو‌کترین چاکه و خراپه‌ی خۆی نه‌بینی سه‌ربه‌خۆ ، چاکه و خراپه‌ی ههموو که‌سی به‌راوورد نه‌کری نه‌گه‌ر چاکه‌ی زۆر تر بو وای بو دا نه‌نری که گونا‌هی نه‌کردوو ، نه‌گه‌ر خراپه‌ی زۆر تر بو وای بو دا نه‌نری چاکه‌ی نه‌کردوه نه‌گه‌ر چاکه و خراپه‌ی یه‌کسان بو نه‌وا وه‌ک نه‌وه وایه گونا‌هی نه‌کردی ، به‌لام میهره‌بانی و گه‌وره‌یی خوا له ههموو شتی زۆر تره به گوێری خۆی پاداشت و سزای مروّف نه‌داته‌وه ، نایه‌تی (۲۱۸) ی پیشوو گه‌وره‌ترین به‌لگه‌یه له‌سه‌ر لی‌بووردنی خوا بو باوه‌رداران و نهو که‌سانه‌ی ئومیدیان به میهره‌بانی خوا هه‌یه ، پاش نه‌وه‌ی خوا باسی جه‌نگی له‌گه‌ل دوژمنانی بو کردین باسی په‌یره و پرۆگرامی ناو‌خۆی باوه‌رداران نه‌کا له‌گه‌ل پاراستنی هیز و قه‌واره‌ی بوونی نه‌ته‌وه‌ی باوه‌رداران .

با له‌بیرمان بی شمش پرسیار له پیغه‌مبه‌ر ﴿ ﷺ ﴾ کراوه لهم جی‌گه‌یه‌دا :

ته‌فسیری زمانکۆبی

یه کهم : پرسیری لی ئی کراوه لهو کهسانه ی چاکه و زه کاتیان بی ئه درئ .
دوو هدهم : پرسیری لی ئی کراوه لهو مانگانه ی ریزداره و وهلامی نهو دوو پرسیره
لهمهو بهر روون کرایهوه .

سئ هدهم : پرسیری لی ئی کراوه له باره ی ئارهق و قومارهوه .
چوارهم : پرسیری لی ئی کراوه له جور و چۆنتی بهحشین و نهاندازه ی .
پینجهدهم : پرسیری لی ئی کراوه له باره ی مهتیران و چۆنتی مامهله له گهلیان .
شه شهدهم : پرسیری لی ئی کراوه له باره ی حیزی ژنانهوه .
لهمهو پاش وهلامی نهو چوار پرسیره ی دوا یی روون نه کینهوه ، وهک نهفهرموی :

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ

وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا

أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الِتِّمَاقِ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ

خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ

الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَغْنَتْكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ﴾ وہ پرسسار له تۆ نه کهن دهر باره ی خوار دنه وه ی مه ی و یاری کردن به قومارؤ .

هندئ له گه وره پیاوانی هاوړپکائی پیغمبر ﴿ﷺ﴾ وهک عومهری کوری خه طاب و مه عادی کوری جه بهل پرسساریان له پیغمبر ﴿ﷺ﴾ کرد له خوار دنه وه ی مه ی که لابه ری نه قلته ، له یاری کردن به قومار که هوی له ناو چوونی دارایی و سامانه ، له و کاته د مه ی خوار دنه وه قده غه نه کرابو که فرمانی خوار دنه وه ی مه ی و یاری کردن به قوماریان بۆ پروون بکاتمه ، خوی گه وره نم نایه تی نارد خواره وه و فهرمو ی :

﴿قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ﴾ تۆ بلئی : له مه ی و قوماردا ، گونا هیکي گه وره هیه له م کاتمه به دواوه ، چهن دین سوودیان تیدابوه بهر له قده غه کردیان بۆ ناده میزاد سوودی مه ی وهک پهره سندن گهرمای لیش و تواندنه وه ی خوار دمه منی ریزگر تنی خاوهن فیزه کان له مه زاران و دهست گوشانی چروک و رزده ره کان و نازای کردنی تر سنۆ که کان و قازانج و هر گرتن له کرین و فروشتندا ، به لام به سه که خوا به فهرمو ی له و اندا هیه گونا هیکي زۆر گه وره ، نیز چۆن نه بی وازیان لی نه هین ، سوودی ناده میزاد له نه کردیاندا به چاو نه پیری وهک خوا نه فهرمو ی :

﴿وَالْأَمْهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا﴾ وه گونا هیکي نارهق و قومار زۆر تره له سو ده کانیان و چاوه روانی خراپه ی زۆریان لی نه کړئ ، نه به هوی دوز مایه تی له نیوان ناده میزاددا ، وهک واز هینان له ناوی خوا و نو یژ کردن و نهمان و نه هیشتی نه قل به جوړئ نه و که سابه ی به کاریان دین یاری به میز و پیسای خویان نه کهن ، نه به هوی نه مانی سامان به بی پاش ماوه و جیگه نشینی سامان بویان ، به شیوه به توشی خفه تیان نه کهن به بی به مانه نه چن به گز هاوړپکائیانا ، له دهروونیانا کینه و دل پیسی دروست نه بی بویان ، نه مانه ی تۆ له یان لی بکه نموه .

کاتی ئەو نایەتە هاتە خوارەوه کۆمەڵی لە موسولمانان وازیان لە خواردنەوهی ئارەق هێنا و کۆمەڵی ئەیان خواردەوه ، هەتا رۆژی عەبدولرەحمانی کۆریی عەوف کۆمەڵیکی بانگ کرد بۆ نان خواردن ، دەستیان کرد بە خواردنەوهی مەیی و سەرخۆش بوون ، یەکیکیان بوو بە پیشەوای نوێژ ، ووتی ﴿اعْبُدْ مَا تَعْبُدُونَ﴾ بەی ووشەیی ﴿لَا﴾ یانی من نەپەرستم ئەو شتەیی ئێوە ئەی پەرستن ، بۆیە نایەتی ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَآتَمُّ سُبُحًا﴾ لە سوره‌تی (نيساء نایەتی ۴۳) هاتە خوارەوه .

یانی ئێوەی موسلمان نزیك مەبنەوه لە نوێژەکانتان و لە کاتی‌کا ئێوە سەر خۆشبەن ، لە پاش هاتنە خوارەوه‌ی ئەو نایەتە مەروفی وایان هەبوو دواي نوێژەکانیان مەیان ئەخواردەوه و بە بێ سەر خۆشی . دوايی جاری عەتەبانی کۆری مالیک میوان داری کۆمەڵکی کرد سەعدی کۆری وەقاس لە نێواندا بوو سەری ووشەیکی بۆ برژاندن خواردیانەوه سەر خۆش بوون ، دەستیان کرد بە خۆهەلکێشان و هۆنراوە خۆبندنەوه لە دژی یە کۆری سەعد دەستی کرد بە توانج کردن لە یاریدەدانی پیغمبەر ﴿ﷺ﴾ لە هونراوەیەك دا بۆیە کەسێ لە یار دەدەوانی پیغمبەر دانیشتی مەدینە دووشەویله‌ی هوشترەکەیی کێشا بە سەری سەعدا و شکاندی پیغمبەر ﴿ﷺ﴾ بەو روداوەی زانی ، بۆیە عومەری کۆری خەتاب ووتی : خۆیە بە یە کجاری کارو باری فەرمانی مەیی خواردنەوه‌مان بۆ رون بکەرەوه خۆی گەرە نایەتی (۹)ی سوره‌تی مائیدە ناردە خوارەوه کە فەرمووی : ﴿انَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْانْصَابُ وَالْازْلَامُ رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ﴾ بە راستی مەیی و قومارو بته‌هەل‌واسراوە‌کان و دارە فرێدراوە‌کان بۆ بە دەست هێنانی ئاواتی خۆتان هەموویان پێسن و کاری شەیتان دوايی خۆتان دوور بخنەوه لەو کارە ، بۆ ئەوه‌ی رزگارتان بێی لە خراپەیان و زیانیان ، نەتەوه‌ی موسلمانان بە گشتی لە سەر ئەوه‌ن هەر لە کاتی پیغمبەر ﴿ﷺ﴾ هەتا ئەم رۆکە مەیی خواردنەوه‌ لە گوناھە گەرەکانە ، هەر کەسێ بە رەوای دانی بە موسلمان دانانری و پێویستە بکۆژری هەر کەسێ بیخواتەوه و بە قەدەغە کراوی دانی بە گوناھار دانەنری و پێویستە هەشتا داری لی بدری . پیغمبەر ﴿ﷺ﴾

نه فرموی (بی) به شه له میهره بانی خوا نهو که سهی درختی میوه بیژی بۆ نهوهی مهی لی دروست بکا ، بی به شه له میهره بانی خوا نهو که سهی مهی دروست بکا و بیگیری به پرداخ و نهو که سهی نهی خواتهوه) .

مهی بر یته له گوشراوی تری و میوژ و خورماو نهوهی دهر نه هیری و دروست نه کریت له ههنگرین و گهغه شامی به جوړی وایان لی بکری بینه هو ی سهرخوش کردنی بخوره که ی ، کم و زور له قهدهغه بونیان په کسانن ، بهو جوړه ی پیغمبر ﴿ﷺ﴾ رونی کردۆتهوه هدر شتی مروّف سهرخوش بکا قهدهغه ئیر بهههراوای نا بیری تهیری وهک مهی و ناوی جو ویسکی . شهپانیا . کۆنیا . فۆدکاو یا وشکی وهک بهنگ نه فیژن وقات و کۆکاین . بهلام نهو ووشکانه داریان لی نادری بههشتا دار . بهلک و تهمی نه کری به شتی دادوهر به شیای بزانی .

دکتۆر سهبری قه بانی له نامه ی (طیبیک) دا نه لی : بیر له هه مو سهرخوش که ره کان زیانی زۆرتره . زیانی مهی نایه نه ژماره . بهلام باباسی هه ندی له زیانه کانی بکهین خواردنهوهی مهی زۆرتره ئاده میزاد له ناو نه با به نه خوشی سیله وه ، بۆ په هه وال ده ری هه وال له پاریس له مانکی مایۆ سالی (۱۹۵۶) زاینی بلاوی کرده وه : په ی مانگای نه ته وهی فهره نسا بلاوی کردۆته وه : نه مروّ (۲۵) بیست و پیجی مایو به هزی مهیه وه کوزراو زۆرتره له کوزراوه کانی نه خوشی سیل له سالی پیشودا (۱۷،۴۰۰) حه قده ههزارو چوار سه د کس به هزی مهیه وه مردون . بهلام به نه خوشی سیل (۱۲۰۰۰) دووا زده ههزار کس مردون ، له پیج سالی پیش و دا (۲۶۰۰۰) بیست و شش ههزار کس به هزی مهیه وه مردون .

(الکحول) یانی نه سپرتۆ زه هریکی سه ره کیه له نیو هه مو (مشروبات الروحیه) دا وهک مهی نه عنا و مهیه کانی تر . به گۆیره ی تاقیکردنه وه گه ده ی مروّف ۲۰٪ هه تا له ۸۰٪ نه سپرتۆ نه مزی ، نه وه ی ماوه ته وه ریخۆله باریکه کان نه ی مژن پیسی ته نک ی دهم و قورگ و سورێزه هه ندی له و نه سپرتۆیه نه مژن ، زۆر ناشکرایه خواردنه وه ی نه سپرتۆ هه رکیز خوشی به له ش نادا بهلکۆ زیان به خش و روخینه ری له شن . پیویسته بزانیین ریژه ی

تهفسیری زماکۆیی

نېسپرتو لهو شتانو نندامانه دا نېنه هوی سدرخوښی په کجار زور . بؤ غونه ویسکی وکونیاو براندی مدی وړوم یانی مهی قامیشی شه کرو نه سپنت له ۳۰٪ هتا له ۷۵٪ نېسپرتوی تیدایه . زیانی نېسپرتو زور زوره بؤ هممو نندامه کانی لمش .

ا- زیانی نېسپرتو له سدر جیهازی عه صېبی وانا کو نندامی دهماری .

ب- زیانی نېسپرتو له سدر خانه دهماری به جوړی نهو کسانه دی دهقیان گرتوه به خواردنموه دی نهو شتانموه نهونده نېسپرتویان تیدایه گړو دهی کم خویان نه کا یابنه پری نه کا .

ج- مدی خوړان توووشی گیلې نه بن دهنګه دهنګ و قاله قالی نه بیسن هدرله خوړانه وه بهی هؤ توووشی شیتی وانه بن ناگیان له خوړان نامتی ، خوړان له بیر نه چی و له ژیر سیهری نازاییدا وایان لی دی توووشی مروف کوژی بن ، خففت و بی نارامی دایان نه گرت به جوړی سدر نه کیښی بؤ کوشتی خوړان ، وه توووشی فی و شیتی و نازاری دهمار و شله په تیهی و چاو دهر پهرین و گرتنی زمان و بی هؤشی و بی بری ده بن ، به تایه تی نهو که سانه دی ناو جو و شبناس و مدی خوړما نه خو نه وه ، نهو نه خو شیانه ده ست پی نه کات به ترسان و سدر سوران و سدریه شهو رشانوه ، له پاشا بی هؤش نه بن زور جاران وایان لی دیت به خه یال قالونچه و مشک و جرج و شتی تر دینه پیش چاویان پاش خواردنموه دی ناوی جوړ مدی خوړما وایان لی دیت په لاماری دانیش توانی بی تاوان بدهن ، نهو نه خو شیانه به بر نابن هتا واز له خواردنموه دی هممو مهی نه بهرن .

د- زیانی مدی له سدر پهردهی دهماغ که ده ست پی ده کات به سدر نیشهو لی دانی کو مله دهماره کان به توندی و بی هؤشبوونی و مردنی ، نه وانه ش رونکراونه توه به پارچه کردنی له شیان به هوی پزشکی نه شتر بازوه و دوا ی مردنی .

ه- زیانی مدی بؤ دهماره کانی لمش ، کاتی نېسپرتو له شاده ماری مله وه دهر چو گر نه ستی و فیتامین (B) کم نه بیته وه که زور پیوسته بؤ دهماره کان وه مروف ده ست ده کات به نازار که له دهماره کانی که فله توه ده ست پی نه کات هتا نه گاته دهماره

کانی دەست و وردهورده بى ھىژ ئەبى و دەمارەکانى لە کار ئەکەون و توشى ھەساسىەت ئەبن يانى ھەستايەتى و خوران .

و- زيانى مەى بۆ ھەست کردن مەى خۆر وای لى دى ھەست بە گەرمى و ساردى و زېرى و نەرمى و ھەتا دى ناکا ، چاوى توشى ئاوساوى و سوربۆنەو و فرمىسک رشتن ئەبى وە چاوى کەم ھىژ ئەبى بۆ بېن بە جوړى رەنگەکان جوئ ناکاتەو لە یە کترى وە گوچکەو چەشەکردنى و بېن کردنى بى ھىژ ئەبى .

ز- زيانى مەى بۆ سورى خوین يانى بەو جوړەوى پيوستە نايەللى خوین بە شيوەيەكى شياو بۆ ھەموو لەش سورى خۆى برىوا ، چەوررى زۆرتر ئەبى و ئەبىتە ھوى تەنگ بوونەوى بۆشايى دەمارو وەستانی دل و مردنى .

ح- زيانى مەى بۆ سەر دل ، ھەموو دلتوى لە مەى بە دلتا تى ئەپەرى و ئەکەوتە پەلە ھەتا دلتوپەکان زۆرتر بى دل بارى گرانتر ئەبى وە ئەوکەسەى دەقى بە خواردنەوى بىرەو و گرتى دلى رانەکیشى و گەدەى فراوان و گەورە ئەبى تووشى ھەناسە کورتى ئەبى دەم و چاوى تىک ئەچى ھەروەھا دەست و قاچ و پىستى شىن ھەل ئەگەرى پىسى توشى ئاوسان ئەبى بەشەوا مېزى زۆر ئەکا گىرۆدەى پال پتوھەنانى خوین ئەبى وە جگەرى وەك دلى گەورە ئەبى و ئەکشی ، لە کۆتايى دا لە بۆشايى سنگ و وورگيا ئاوى زۆر پەيدا ئەبى و ئەمرى .

ط- زيانى خواردنەوى مەى بۆ کۆئەندامى ھەناسە دان بەو جوړەوى توشى ئەبى و باویشکى زۆر ئەدا يەك لەدوواى يەك .

ى- زيانى خواردنەوى مەى لەسەر لوت ، لوتى ناشرین ئەبى وە ئاوى لوتى مەى خۆر ھەستى بۆنکردنى بى ھىژ ئەبى يەکەمین جار مەى خۆر بۆنى مەى ئەکاو لای خۆشە ، لە کۆتايى دا بۆنەکەى ناکاو وە بەس ئەيەوى بە مەى سەرخۆش بى .

ك- زیانی مە ی بۆ قورقوراکە بەو بۆنەوێ توشی دەنگ کەوتن ئەبێ بە تاییەتی پاش سەرخۆش بوون وە بە تەوژمی ئەیهوێ بکۆکی بۆ بەهەربوونی دەنگی وای لی دی توشی سیل ئەبێ .

م- زیانی مە ی بۆ کۆئەندامی هەرس و توانەوێ کە ئەیتە هۆی فراوانی گەدەو رێخۆڵەکان وورده وورده هێزی هەرس و توانەوێ کەم ئەیتەوێ ئیمە ئەکەر بمانەوێ زیانی مە ی بنووسین بۆ سەردەم و گەدەو رێخۆڵە ی دووانزە گری و کۆئەندامی ماسولکەکان و کۆئەندامی میزکردن و کۆئەندامی زازوژی و کۆئەندامی دەماری و کۆئەندامی چەقی (جهاز عصبی مرکزی) ، وە کۆئەندامی جولانەوێ رویشتن و کۆئەندامی چێوێ (جهاز عصبی محیط) وە کۆئەندامی گورچیلە و بۆری ئاوی ناتوانین بیان نووسین بەلام خۆتێهاری بەرێژ خۆیان ئەتوانن روونیان بکەنەوێ بەتاییەتی لە نامە ی (التغذية و المشروبات الروحية) دانراوی (دکتور ئەمین رووھیمە) .

بۆ زیانی مە ی خواردنەوێ مە ی بەتەنها ئیسلام هەولێ نەداوێ وە جگە ی ئیسلامیس زۆرۆ لایەنی تر هەولێ داوێ :

بۆنەوێ ئەندامێکی سویدی کۆمەڵێکی دروست کرد بۆ قەدەغەکردنی مە ی ئەندامەکانی گەشتە (٦٠٠٠٠٠) شەست هەزار کەس ، وە گەران بەنیۆ فەرەنسەو بەریتانیۆ روسیاو چین و یابان لە نزیکە ی سالی (١٩١٥) زایینی بەرانبەر (١٣٢٣) کۆچی ، وە کار بەدەستانی ئەو هەرێمانە یاریدە ی زۆریان دان وە بەرلەوانیش (٤٥) چل و پینج ملیۆن ئەمەریکایی مەیان لەسەر خۆیان قەدەغە کرد . بەلام بەداخەوێ بێ سوود بوو چونکە کار بەدەستان و پیاوێکانیان بەو جۆرە ی پێوست بوو یارمەتیان نەدان .

بەکورتی مە ی زیان بەخشە بۆ سەر ساغی لەش و بۆ سەر دارایی و سامانی ئادەمیزاد ، وە شارستانیەت توشی روداوی ئالەباری ئابوریان ئەکات ... داوین پیسی و رەوشتی خراب بلۆ ئەیتەوێ ئادەمیزاد ئەکا بۆدروندە بۆ کوشتی بەکتری ، یاریدە ی تاوان باران و تالان

که ران نه دا ، به زه بی و میهره بانی له ناویانا نامیتی، مروڤ والی ته کات دزین و دهست برین به کار بهیښی، شهرمی نامیتی دهست له خه لکی پان ته کاته وه بو پاره و کړیتی مهی به زوری هیرش نه به نه سهر ناموسی کورو کچانی بی تاوان وه ناموسیان نه روشین زور جاران ناموسی خویان نه فروشن بو په بدا کردنی مهی وه مروڤی بی تاوان نه کوژن و خویتی زوریان نه پړن وه یاسای دهست کردی مروڤ جگه له وهی قه دهغه ی بکا یار مه تی مهی خوران نه دا ، چونکه سهر خوښه کان هزاران مروڤیان کوشتووه که چی یان ههر سزایان نادهن یان که مژ سزایان نه دهن که واته چاره مان نامیتی جگه له وهی په لاماری یاسای خوی گه ووه بدهین وه پیوسته بزاین مهی یان بیر به کار نه یهرین بو دهرمان پیغمه بهر ﴿﴾ نه فرموی (انه لیس بدواء و لکنه داء) به راستی مهی نابی به دهرمان وه به لکو دهرده . پیغمه بهر ﴿﴾ بهرله هه موو که سی نهو فرموده یه ی ووتووه وه له دووای نه ویش هندی زانیانی تر باسی هه مان مه به ستیان کردووه بوغونه دکتور (مار) نه سکوتلاندی نه لی مهی پیوسته بو هیچ شتی دانه نری و نابی به دهرمان وه دکتور (هیچنوپوم) له بهردهم کو مه لی پزیشکی بهریتانیدا ووتی : من هیچ نه خوشیکم نه زانیوه رزگاری بووبی به هو ی مه یوه دکتور (جونسون) ی ینگلیزی نه لی بی گومان پیوست نی یه مهی به کار بهیتریت بو هیچ دهردی وه پوچ کردنه وهی واته ی نهو که سانه ی نه لین : مهی هو ی زیانه و تن نه پاریزی و دهماره کانی به هیژ نه کا نه لی : نه وانه چهن دین هیژن ناویان نه بری به ناوی چهن دین زه هر یکی تر بو له ناو بردنی ناده میوزاد به تاییه تی مهی کار نه کاته سهر زاوژی ی و بنه بر کردنی تووی زاوژی له ژن و له پیاودا وه زور جارن مناله کانیان ناشرین و ناتهو او و گیل و گهوج و له پرو لاواز و په نگ زهر د و بی خوین نه بن .

پاش پروونکردنوهی زبانی مهی و باسی هندی له زیانه کانی باسی زبانی قومار نه که بن .

نه ته وهی موسلمان به گشتی له سهر نه وون قومار کردن قه دهغه یه وه خواردنی پاره که ی له گونا هه گه ووه کانه ، وه به په و دانانی وهر گیرانه له نایی نیسلام وه کار به دهستان نهو که سه بکوژن بهر وهی دابنیت .. قومار کردن جوړی زوره هه موویان قه دهغه نه وه له جوړه کانی دو مینه ، تاو له ، نهر د ، قابین ، مو شین و گره و گردن و گوژین شپرو

تهفسیری زمانکوی

خەت و يانسىب . ھەرۈھ ھا بەلام شەترىج لای شافىيەكان قەدەغەيە نىيە بە مەرجى لە سەر پارە نەبى جىئو ناخوشى لى پەيدا ئەبى و ئەبىتە ھۆى نەکردنى نوپۇز و دوۋاخستى نوپۇز و ازەيتان لە كەسابەت ووتەى خراب و توانىج و نەگرتە يەكترى ، بەلام لای ھەنەفيەكان بە ھەر جۆرى بى قەدەغەيە ، زىانى قوماز زۆر زۆر باسى ھەندىكىان ئەكەين :

(۱) زىانى بۆ سەر دارايى : ۋە ئەبىتە ھۆى بىر كەردنى سامان بە كىتپىرى ، بىگومان ئەبىنرى چەندىن ساماندار خۆبى و كۆشك و تەلارى لە دەست دەرچوۋە بە ھۆى قومارەۋە ، ۋە ئىۋارە ساماندارو بەيانى ھەزار و بى پۇل و بى خانو كزۇل و بى نرح و سامانەكەى ئەچىتە ژىر دەستى مەۋفى تر بە بى ماندوۋوبون .

(۲) زىانى قومار بۆ سەر كۆمەلەيتى : قومارچى بە تەمەل و تەۋەزەلى چاۋەروانى سامانە لە رېگەيەكى بىرۋا بى نەكراۋە ئەبىتە ھۆى كەم بوۋنەۋەى ئەقلىان و ازەيتان لە كشت و كال و بازرگانى و پىشەسازى كە ئەبەنە ھۆى پىشكەۋتى گەل و مەۋفایەتى ۋە كاتى خۆيان بە فېرۋ ئەدەن بى سودى لايان مەۋگەر ئەبى بىزارو قىزەۋن ئەبەن بە جۆرى مېزو پىسى ئەكەنە ژىر خۆيان نەۋەك بىرە خراپەكەى خۆى لەبىر بىچى شەۋ ھەتا رۆژ بەيانى ھەتا ئىۋارە دا ئەنەش بۆ ئەۋ كارە پىسە ، خۆبى و مەنەلەكانى توشى ھەناسە ساردى و بى نرخی و بى شەرمى ئەبەن با تىك چوۋنى لە گەل ۋەكەى سەربارى ھەموۋيان بى كەۋاتە گەتوگۆى نالەبارى بى ئەللى ، چۈنكە بە باخەللى خالى دىتەۋە بۆ لای خىزانەكەى ، مەنەلەكانى لە بىرسانا پىرمەى گريان لى ئەدەن .

(۳) زىانى قومار بۆ سەر ئايىن : ئەبىتە ھۆى ازەيتان لە نوپۇز يا دوۋاخستى ، ازەيتان لە يادى خوا و بىر كەردنەۋە لە فەرمانەكان ئايىن بە دەيان جىئو بەيەكترى ئەدەن قومار كەردن ۋەك خواردەۋەى مەى كەباسمان كەرد بە رەۋا دائەنى ئەبىتە ھۆى ۋەرگەپرانى لە ئايىنى ئىسلام كار بەدەستان پىۋىستە لەسەربىيان بىيان كۆژن ئەگەر كەسى بە قەدەغەى دائى و بەكارى بىنى پىۋىستە تەمى بىرى بە بەند كەردنى يا بەلەيدانى ئەگەر كار بەدەستان بەۋ پىۋىستە ھەل نەسەن گوناھ بار ئەبەن .

پیشووه کاغان سنووری ناینیان نه پاراست وه (٤٠) چل دار یان زوړتريان نه دا له مهی
خوړ به و بونه وه زیانی مهی و قوماړ پهره ی نه سهند زانا ناینیه کان ریزگیر او گو ی لی
گیر او بوون کاریده ستان به هیژترین لایه ن گری نه و کاره به نرخه بوون له بهر فهرمانی
خوا که فهرمو ی: ﴿٤٠﴾ فهل انتم منتهون ﴿٤٠﴾ نایا نیوه واز نه هیتن . به لام شارستانیته تی تازه
هات بو لامان به سواری و به پیاده بوون به هاویه شمان له خیزان و دارایمان . په لاماری
نارپه وایان داین وه پیزی ناین نه ما و دوژمنانی ناینمان له هه موولایه که وه چه قیان داکرتاو
ناینیان پرش و خاموش و ووړدو خاش کرد به لام بابزانری شارستانیته بی زانین و
زانستی گومراییه زانین و زانستی ناته و اوو نه گه تیه زانین و زانستی نه زوکی بی سوود بو
کو مه ل خرابو نه گه تی تره له گیل و گه و جی نه خوینه واری که واته نیمه به ناو
موسلمانین پیس و کاوه لی ناینمان گرتووه مه زگو و کا کله ی ناینمان وه نه گرتووه
ره وشتی خرابی خاچ په رستان و زاوینمان به هردوو ده ست گرتووه وازمان له زانین و و
زانباری هیناوه نه وه ی به نرخ و و به سووده به خشیومانه به وان وه خرابه کانی نه و انمان
کردووه به سهرمایه بو خو مان هاوار بو نه و که سانه وازیان له ناین و زانست هیناوه
بو نیمه هه نه بی فیتری مهی خواردن و قوماړ بین به لام له هه موو روویه کی تری به سوود
نه زان و گیل و ته وه زهل بین .

پاش نه وی خوا ی گه وړه باسی قوماری کرد که جوړیک بوو له ده ست گیروی
هه ژاران بهرله هاتنی ناینی نیسلام بی باوه ران خو یانیا ن پتو هه لته کی شا نه و که سه ی نه ی
کردیایه به رژدیان دانه نا هه وړه که مهی خوړ و قومارچی به کانی نیستا که قونابی نازیزی بت
په رستان و بی باوه رانی سهرده می پیغمبر ﴿٤٠﴾ ، دووایی خوا ی گه وړه باسی جوړه
به خشین و ده ست گرزی ترمان بوده کات بو هه ژران که چاک و ره وای نه فهرمو ی
﴿٤٠﴾ و یسألونک ماذا یُنْفِقون ﴿٤٠﴾ وه پرسیار له تو ده که ن چ شتی به خشن و چونی بده ن به
هه ژاران.

﴿ قُلْ الْعَفْوَ ﴾ تۆ له وه لآمدا بلی: بیهخشن نهوهی بۆتان نهلوئ ولاتان ناسانهو ماندوتان ناکات نهونده بیهخشن بۆ بهخپو کردنی خوئان و خیزانه کانیاں پیویست بی وه خوئان بی دارایی و ههزار مهکن. نهگیر نهوه جاری مروفتی هیلکه به کی زیری هینا به خزمه تی پیغمه مبر ﴿ ﴾ ووتی: نههم لی وه ربگره و بیده به ههزاران پیغمه مبر ﴿ ﴾ پرووی لی وه رگیرا وه چهند جاری دووباره ی کرده وه. پیغمه مبر ﴿ ﴾ به ناخوشیه وه فهرمووی: ئیوه ههموو دارایی خوئان نه بهخشن له پاشادا نهینشن و دهست له ئاده میزاد پان نه که نه وه وه به راستی چاکه کردن نابی مه گهر دووایی نهوهی پیویست نه بی و ههزارتان نه کا. خوای گه وه قه دهغه ی کردوه بهخشین و دهست گیرایی به جوریککی نادباری و شپزه بی وه قوماری بی باوه ران به شی ههزارانیاں لی ئه دا سامانداریاں خوئانیاں پیوه هه لته کیشا خوا فرمانی پیدان پیویسته له سهر ئاده میزاد نهوهی له خوئان ماوه ته وه بیده ن به ههزاران به جوریککی زانراو و پروون و پیک و پیک بویه نه فهرمووی:

﴿ کَذٰلِكَ یَبِیْنُ اللّٰهُ لَکُمُ الْآیٰتِ ﴾ بهوینسه ی نهوهی بۆی پروون کردنه وه ئه ندازه ی بهخشین بۆی پروون کردنه وه فرمانه کانی ده رباره ی مه ی و قوما ر خوا بۆتانی پروون نه کاته وه نهو کارانه ی ئیوه پرسیار نه که ن له واندا و به چ جورئ دارایی خوئان بیهخشن و سوودی ئیوه ی تیدا بی.

﴿ لَعَلَّکُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَةِ ﴾ بۆ نهوهی ئیوه بیر بکه نه وه له کاره کانی جیهان نهوهی چاکه بیکه ن وه نهوهی خراپه نه بیکه ن وه بیر بکه نه وه له کاروباری پاشه پروژو چ شتی سوودی بۆ پاشه پروژ هیه بیکه ن.

یانئ به ته نها دلتان به جیهان خوش نه بی و دوو پروژتان له بیر نه چی وه به ته نها بیر له پاشه پروژ مه که نه وه و واز له جیهان بهین بیر له ههردوو جیهان بکه نه وه ی پیویسته بزائن ئیوه که وتو نه ته رینگه له جیهانه وه بۆ دوو پروژ نهو شته ی نه مرو ئه ی چین پاشه پروژ نه ی دوور نه وه نیش بۆ ههردوو لایان بکه ن.

﴿ و یسألونک عن الیتامی ﴾ وه پرسیار له تو نه کهن له هه تیوان و چۆنیه تی زیان له گه لیان . هژی هاتنه خواره وهی نهو ئایه تانه نه مه یه :

کاتی خوا فهرمووی به راستی که سانیکی نهو تو دارایی هه تیوان بخۆن به ستهم به راستی ناگر نه خۆن و نه یکه نه ورگیان دووای نهوه سهر بهرشتی کهری دارایی هه تیوان وازیان هینا له تیکه لاوی هه تیوان که ئیشیان بۆ نه کهن نهوه ک تووشی سامان خواردنی هه تیوان بین و بهری نهو هه ره شهیه بکهون بهو بۆ نهوه هه ندی له موسلمان پرسیاریان کرد بۆ روونکردنه وهی نهو مه به ستهی هه تیوان بهو بۆ نهوه تووشی زیان بوون و سووده کانیان له کیس چوو زیانیان تووشی ناخۆشی بوو له وه لایمی نهو پرسیاره دا خوا فهرمووی :

﴿ قُلْ اِصْلَاحْ لِّهَمْ خَیْرٌ ﴾ تو بهوان بلی : چاکه کردن بۆ هه تیوان و بوژانه وهی دارایی نهوان و چاودیری کردنی هه تیوان و پاراستنی دارایی نهوان به بی کری چاکتر و گه وره تره له دوور کهوتنه وهی نهوان و تیکه لاوی نهوان قه دهغه نه ، واز له سهر بهرشتی سامانیان مه یه رن نه گهر بتانه وی بیان بوژیتنه وه وه پهروه ده یان بکهن و کارو سامانیان هه لئسوریتن ئیوه به تیکه لاوی نهوان به و جوړه تووشی چاکه و پاداشت نه بن لای خوا خواردنی سامانی هه تیوان و چهوسانه وه یان به ستهم و خراب قه دهغه یه .

نه گیر نهوه کۆمه لی موسلمان خواره ده مه نی و دارایی هه تیوانیان به جوړی دا نه نا وه له سهر ژیره خهرو بی خهفی نهوان دا نه نیشتن وه به هیچ جوړی تیکه لاویان نه نه کردن بۆیه خوای گه وره فهرمووی :

﴿ وَاِنْ تَخَالَطُوْهُمْ فَاٰخَازْهُمْ ﴾ وه نه گهر تیکه لاوی هه تیوان بکهن له خواره ده مه نی و خزمهت کردنیان و دانیشن له گه لیان دووایی نهوان برای ئیوه و مه فی برابه تی نه وه یه تیکه لاویان بکهن نهو شتانه ی بۆ نهوانی نه کړن و نهوان نهی خۆن و نهی پۆشن له دارایی هه تیوان وه ری گر نه وه .

﴿ والله يعلم المفسد من المصلح ﴾ وه خوا نهزانی به کهسیکی نهو تو خراپه بکا له گمل ههتیوان و بو سودی خوئی دارایی نهوان به کاربهیتی له و کهسهی نهو تو چاکه بکا له گملیان وه نهزانی به نیازی ئیوه له تیکه لاو کردنیان و به خواردنی دارایی نهوان به نارهوایی ، وه خوا پاداشتی ئیوه نه داته وه به گویرهی نیازی خو تان .

﴿ ولو شاء الله لاغنتکم ﴾ وه نه گهر خوا بیویستایه تنگ به ئیوه همل چنی و نازارتان بدا به راستی خوا له ئیوهی داوا نه کرد شتی نازاری ئیوه بدایه قهدهغهی نه کرد له سهرتان تیکه لاوی ههتیوان ئیر بو ئیوه تیکه لاوی نهوان ناکهن .

﴿ ان الله عزیز حکیم ﴾ به راستی خوا زور به دهسه لاته ههموو شتی له جینگهی شیای خویا دا دا نهئی .

نهوهی شایانی باسی مه رج نییه زور به وردی بوی دا چین له یه کسانیی خوارده مه نی ههتیوان و زیان بردنه سهر له گملیان و له گمل خیزانه کان دا به گویرهی دام و نه ریتی نهوان و ئیوه به یه کهوه بخون و بخونهوه زیانی نییه هه ریه کهیان به گویرهی داب و نه ریتی نهوان و ئیوه به یه کهوه بخون و بپوشن ، وه خوای گهوره به گویرهی باوونه ریت چاوپوشی له ناده میزاد نه کا له خواردن و خواردنهوهیه نه توانی به یه کسانیی ههلسوری سهر پهرشتی کهری ههتیوان نه توان له دارایی ههتیوان بخون و بخونهوه بهو مدرجهی ههزارین به گویرهی باوونه ریت نهک خاوهن سامان خوا نه فهرموی له سوره تی (النساء) دا ﴿ و من کان غنیاً فلیستعفف و من کان فقیراً فلیأکل بالمعروف ﴾ یانی هه رکهسی سامانداره و ههیه تی ، دووایی با خوئی پیاریزی له خواردنی دارایی ههتیوان و هه رکهسی ههزاره دووایی بخوا له دارایی نهوان به گویرهی باوونه ریت کات و شوین .

پیغمبر ﴿ ﷺ ﴾ سهری نه لغه نهوهی نارد بو مه که بو نهوه چهند کهسی له موسلمانان بهیته دهروه دووایی عوناق هات بولای کهزنی بوو بهرله ئیسلام بونی خوشی نهویست به مهرد سدی ووت : به تهنها به یه کهوه دا نیشین ، ووتی : ئیسلام نهو کارهی له من قهدهغه

نهوکارهی لهمن قهدهغه کرد ، وهعناق ووتی : نایا بو مارهم ناکهیت ؟ ووتی نهیی پرسنی
پیغمبر ﴿ ﷺ ﴾ بکهم . دووایی بهو بونهوه خوا فهرمووی :

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا ۚ وَلَا أُمَمٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ
مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ ۚ وَلَا تُنكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ
يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ۚ أُولَٰئِكَ
يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ ۚ
وَيُبَيِّنُ ءَايَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿ ٢٢١ ﴾

﴿ و لا تنکحوا المشرکات حتی یؤمن ﴾ وهئیوه مه خوازن ژنانی بت پهرست ههتا
نهوه ژنانه باوهر نههینن بهناینی نیسلام .

﴿ ولأمة مؤمنة خير من مشركة ﴾ وهبهراستی کاره کهریکی باوهر دار باشره لهژنیکی
نازاد.

ههندی لهژانایان نهلین : نهو نایهته هاترهته خوارهوه دهربارهی عهبدولای کوری
رهواحه که کاره کهریکی رهشی ههبوو له گهلیا تیک چوونهویش شهقازلیکی لیذا ، دوایی
بهشیمان بوویهوه ، هاته خزمهت پیغمبر ﴿ ﷺ ﴾ روداوه کهی یو گیرایهوه ، ووتی : نازادی
نه کهم ونهیکهم بهژنی خوم ، وه کردیشی ههندی کس تا نهیان لیذا ووتیان : کاره کهریکی
خوی خواستوه .

﴿ ولو اعجبکم ﴾ وهبائو ژنه بت پهرسته دلی پیوهی بردبی وئیوش خوشتان بویت ،
ئیوهی فریودایی بههوی جوانی خویهوه و دارایی زوری وپلهو پایهی بهرزی ویاوک
وهوزه کهی .

﴿ ولاتنکحوا المشرکین حتی یؤمنوا ﴾ وهئیوه ماره مهبرن لهپیاوانی بت پهرست
ژنه باوه پرداره کان هتا نهو بت پهرستانه باوه پر به خوا و به پیغه مبر نههین .
﴿ ولعبد مؤمن خیر من مشرک ولو اعجبکم ﴾ وه به پرستی بهندهیه کی باوه پردار چاکزه
لهپیاویکی بت پهرست باهوه پیاوه دلی ئیوهی بردبی وه فریوی ئیوهی دایی سامان و
جوانی و پلهو پایهی .

﴿ اولئک یدعون الی النار ﴾ نهو ژنه بت پهرستان و نهو پیاوه بت پهرستانه بانگی ئیوه
ده کهن بۆلای بی باوه ری که کردهوی دایشتوانی ناگرن بههوی ژنو ژن خوازی
خزمایه تیهوه .

﴿ واللّٰه یدعوا الی الجنة والمغفرة ﴾ وه خوا داوا له ناده میزاد نه کا بۆلای بههشت بۆلای
لیخوش بوون .

﴿ بأذنہ ﴾ وه نهو داوا کردنه بههوی دهستورو فرمانی خوایه وه نامۆژگاری کردنیان
لیره دا دوو داواکاریان ههیه : (۱) داواکاری بت پهرستان بۆ کاری که نه بیته هوی
چوون بۆ نیو ناگرو بی بهزهیی خوا . (۲) داواکاری خوای گهوره بۆ به جی هینانی
کاری نه بیته هوی چوون بۆ بههشت و لهو بابتهی دوو ههمه ماره کردنی ژنانی موسلمان
له پیاوانی موسلمان ماره برینی ژنانی موسلمان له و باوه ردهان بیگومان هه رباوه پرداران
وهلامی داوای خوای گهوره بده نهوه بگهن بهو شانازی که چوونه ناو بههشتهوه به
رانومایی و یاریده رانی خوا .

﴿ و بین آیاته للناس ﴾ وه خوا پروونی نه کاتهوه و به بهلگه وه فرمانه کانی خوی بۆ
ناماده میزاد کامهیان چاکه و کامهیان خراپه بۆی دیاری کردوون .

﴿لعلهم يتذكرون﴾ بۆ نهوئی ئادهمیزاد نامۆزگاری وهر گرن ، ههموو فهرمانه کانی خوا به جی بهیئن وه سه ربکه ون به سه ر نهو شتانه دا خوا داوایان لی نه کا که چوونیانه بۆ ناوبه ههشت و بۆلای لی خو شبوونی خوا له وان .

نهو کارانهی ئیمه نهیان بینین له م رۆژهدا له کوران و کچانی نه م سه رده مه چاکترین له بی باوه ران و بت په رستان به بۆ نهی گالته کردنیان به ئاین و نهیانه وی خو یان له سنووی ئاین ده رکهن وه به هۆی په روه رده کردنی مناله کانیان و نهو کانیان له سه ر به بی بازو وه وی و بی رهوشتی ئیتر نازانین چۆن ژنیان لی ماره بکری ، به لام نه گهر به رهوالت باوه ریان نه هینا به ئاینی ئیسلام وه ک بی باوه ران مامه له یانه له گه له نه کری نه گهر په سهی شایه قمانیان هینا به دم دا نهو باوه ره نه یانپاریزیت له کوشن و داراییان نه یاریزیت به رهوا دا نه نری ژن و ژنخواریان و میرات بی دانیان ئیتر با نهو باوه ره هینانه به لاسایی کردنه وی باوک و دایکیان بیت وه له ناوه رۆکیشدا لاواز بیت چونکه نهو کارانه په یوه ندیان به ده ربینی باوه ره به زبان . لیره دا که باسی ژن خواستن و ژن به شوودان کرا وا چاکه به گشتی باسی چۆنه تی ژن خواستن و ژن ماره برین بکهین له سه ر ریگهی پیشه و امان شافعی روکته کانی ژن ماره برین (۵) پینج شتن ، نه گهر نهو شتانه نه یه نه جینگه

ماره برین پوچه و دروست نییه :

(۱) (الصیغه) که بریتی یه له (الایجاب) یانی پتویست کردن و بهروهوا دانان ژن ماره برین له لایه ن ژن ماره که رهوه به یه کتی له م دوو رسته یه : (انکحتک) وه یا (زوجتک فلانه) یانی له تۆم ماره کرد وه یا کردم به هاو جووتی تۆ فلان کس وه (القبول) له لایه ن ژن خوازه وه که بلتی (قبلت نکاحها او تزویجها) یانی وهرم گرت له تۆ بۆ خۆم ماره برین و هاوسه ری نهو ژنه ، وه مه رجه ئیجاب و قبول به یه که وه بنووسین و به کتوپری به بی دووا که وتن ئیتر به هه رزمانی بی کوردی یا عه ره بی زیانی نییه و دروسته .

(۲) (الولی) خاوه ن و به ریه به ری ژن ، باوکی ئایا، باپیر، برای بی یا برازا مام یا نامۆزا نه وانه ژن ماره برینیان دروسته . بهو مه رجه ی ژن ماره برین منال و شیت و گونا هبار

نه بن نهو که سانه ناتوانن ژن ماره بیرن به کردنی گه ناهیکی گه وړه یا به سی گوناوی بچوک به گوناهار دا نه نری وه هروها ژن ناتوانی خوی ماره بیرن وه نهو که سدی ژن ماره نه بری نه گهر نیازی دا به سبو یو کردنی جه ج یا عمره ناتوانی ژن ماره بیرن .

باوک و باپیر نه توانن کچی خویان گه وړه بن یا منال ماره یان بیرن به بی به لنین وهر گرتیان به و مدرجه ی گوناهار نه بن یا دوژمنایه تی له نیوان نهوان و کچه کانیا ن نه بی وه له هاوسری ماره بیرن ، به لام نه گهر کچه کانیا بیوه ژن بن به بی به لنین بویان نیه ماره یان بیرن و پیوسته بالغ بن وه جگه له باوک و باپیر به بی به لنین ناتوانن ژن ماره بیرن کچ بن یا بیوه ژن .

نه گهر ژن که سیکی نه بوو ماره ی بیرن یا ماره بره که ی له دهره وه ی نیشتمان بون به ماوه ی (۱۶) سشانزه کاتزمیر کار به دهستان نه توانن نهو ژنه ماره بیرن ، به لام له پیاوینکی هاوسری خویان .

(۳) (الزوج) پیاو مدرجه له پیاودا بو نه ی وه ی ماره برینی ژنی بو دروست بی به ویستی خوی ژنی بو ماره بیرن نه که به تهوژمی و ناسراو بی لای ژن بویشی روون بی نهو ژنه ی بو دروسته وه نیازی نه به سی به جه ج و عمره .

(۴) (الزوجه) ژن مدرجه پیاوه که ی بو رهوا بی و ناسراو بی لای به جه ج و عمره نیازی نه به سبی وه شایه ته کان بیناسن ژنی که سی تر و له عیده ی که سی تر دا نه بی .

(۵) (الشاهدان) یان نهو دوو که سدی ناگاداری ماره برینی ژن به و مدرجه ی بهندهو گوناهارو گیل و ژن و بی باوهر و کوپرو که نه بن . ژن ماره بر ناکری به شایهت همرچنده که سی تر جیگه ی بگریته وه بو ماره برینی ژنه که .

(۶) کاتی ژنه که منال بوو یا گه وړه کچ بوو به لنینی نه دا بو ماره کردنی یا ژنه که بیوه ژن بوو یا ژن ماره بر جگه ی باوک و باپیر بو پیوسته ژن و ژن خواز و ژن به شوودهر هاوسری یه کبن وه هاوسری به مانه ی خواره وه دینه جی :

ژن و پیاو هیچ کامیان شیت و گول و بهله کاوی نه بن پیشه ی خوړیان و باوکیان وهک
یهک و ابن وه له یهک نه ته وه یهک په گز بن وه هیچ کام له ژن و و ژن خوازو باوکیان
گوناهار نه بن ، بهلام نه گهر بالغ بن بویان هدی واز له و هاوسه ری نه وان بهیتن و ماره
برینه وه پوچ بکه نه وه .

۷) به و جوړه ی باسما ن کرد که پیوسته ژن و ژن خواز هاوسه ری یه کب و نه ژن به
شو و دهرو شایه تنه کان گونا هار نه بن نه وانه یش به گوړه ی فهرمووده ی پیشه و شافیعی وه
نه ویش له م سهرده م ی نیمه دا زور گرانه بیته دی و به نه و ی ماره برینه که دروستی و
به گوړه ی ریگه ی شافیعی ی پیوسته تهقلید و لاسای و زانایانی دووای پیشه و شافیعی
بکری به م جوړه ی خواره وه :

۱ / هه موو یه کی له ژن و ژن خواز و ژن به شو و دهرو شایه تنه کان بلین : پرواما ن
هده به فهرمووده ی زانایانی دووای پیشه و شافیعی وهک به پرتان عیزه دین و سبوکی و
نهره ی و نه ووی و ئینوسه لاج که فهرموویانه نه و که سانه با گونا هار بن ماره برینه که
درسته .

ب / پرواما ن به فهرمووده ی زانایانی دووای پیشه و شافیعی هده وه فهرمووده یه کی
پیشه و شافیعی یه فهرموویانه شایه تنه کان ژن ماره برین با گونا هار بن ماره برینه که درسته .
ج / پرواما ن به فهرمووده ی زانایانی دووای پیشه و شافیعی هده ، وهک به پرتان تیمام
الحرمین و ئینوسه لاج فهرموویانه ژن و ژن خواز با گونا هار بن هاوسه ری یه کن .

۸) نه و که سانه ی ژن ماره نه برن به گوړه ی نه م ریزه ی خواره وهن یهک له دووای
یهک : یه که مجار باوک ، نه گهر باوک نه بوو باپیر دووای نه وان برای باوک و دایکی ، برای
باوکی ، برازای باوک و مامی باوک و دایک و مامی باوکی ناموزای باوک و دایکی
ناموزای باوکی نه گهر نه و که سانه نه بوون وه با له دهره ی نیشتمان بوون بو ماوه ی
دوری (۱۶) شازده کات ژیر کار به دهستان و داد وهران بویان هده ژن ماره برین .

٩) ئەو ژنانە ماره کړدیان قەدەغەییە ئەمانەن : دایک و باوک و دایکی هەتا بەرەو ژوور
 بړوا پورو پوری باوک و پوری دایک ، کچ و کچی کورو کچی براو کچی خوشک
 خوشکی باوک و دایک و دایکی شیر ، نەنکی شیر خوشک و کچی برای خوشکی
 شیر ، خوشکی باوک و خوشکی دایکی شیر : ژنی کورو ژنی کوری کور هەتا بەرەو
 خوارب ، ژنی باوک و ژنی باوکی باوک و هەتا بەرەو ژوور پروات ، دایکی ژن ، کچی
 ژنی کچە کە ی بەدەست گیرایی ئەگەرۆ پیاوی بە نەزائین چوو لای ژنیکی قەدەغە کراو
 دایک و کچی ئەو ژنە قەدەغە ئەب لە سەر ئەو پیاو هەروەها ئەو ژنەیش قەدەغە یە لە
 سەر باوک و کوری ئەو پیاو .

١٠) دووژن ئەگەر یەکیان بە پیاو دانری قەدەغە بن لەسەر یە کتری ئەو دووژنە
 قەدەغەییە کۆبکرتەو لە ژێر ماره پرنیان بۆ پیاوی بە یە کەو وەك خوشکی باوک و
 خوشکی دایک لە گەل کچی براو کچی خوشک وە کۆبوونەوێ دوو خوشک لە یەك
 کات دا ئیتر ئەو ژنانە شیر بن یان پشتی بن .

١١) وە زۆرتر لە چوار ژن قەدەغەییە وە ئەگەر پیاویی ژنە کە ی خوی تەلاق دا سی بە
 سی ئەو ژنە ی لەسەری قەدەغە ئەبی هەتا پاش عیدە شو ئەکا بە پیاوی تر و بچیتە لای و
 ئەویش تەلاقی بدا و عیدە ی بړوا ئەو کاتە ئەگەر میردە پێشووە کە ی ویستی ماره ی بکا
 پێویستە سەر لە نۆی بە تازەیی ماره بکرتەو بۆی .

١٢) هەموو بی باوەران قەدەغەن لە سەر باوەرداران چگە لە جوولە کە و گاورە
 خاوەن نامەکان بەو مەرجە ی لە نەوێ ئیسرائیل بوون پێویستە نەبووبن بە گاور یان
 جوولە کە دووای پوچ بوونەوێ ئاینە کە یان وە ئەگەر لە نەوێ ئیسرائیل نەبوون پێویستە
 بووبن بە گاورو یا بە جولە کە بەر لە پوچبوونەوێ ئاینی جولە ی کەو گاور وە ژنی
 موسلمان بە هیچ جوړی نای شوبکا بە بی باوەران وە ژنانی بی باوەران چگە لە
 جوولە کە و گاور بەو جوړە ی باسکران قەدەغەن لە سەر باوەرداران .

١٣) ژن و پیاو هەردوولایان یا یەکیان لە ئاینی ئیسلام وەر گەران وە ماوێ
 عیدەیان موسلمان نەبوونەو ماره پرنە کە پوچ ئەیتەو وە کار بەدەستان پێویستە لە سەریان
 لە یەك جیا یان بکەنەو .

(۱۴) مارهیی پتویسته بۆ ژنان هه رچه ننده له کاتی ماره برینیان ناوی مارهیی نه بری له پاشان خویان دیاری نه کهن و بۆی دا ده نین وهک مارهیی خوشک و خزمانی ژنه که .
جوله که کان و ناگر په رستان به هیچ جورئ نزیکی ژنانی چه یزدار نه نه که وتن وه گاوه ره کان نه چوونه لایان وه عه ره به کان نان و ناویان له گهل ژنانی چه یزدار نه نه خوارد له سهر یهک ژیره خهرو له یهک خانوودا له گهلان کۆ نه نه بوونه وه به وینهی جوله که کان و ناگر په رستان بۆ روونر کدنه وهی نهو مه به سته هاوړیکانی پیغه مبهه ﴿﴾ پرسیارسان له پیغه مبهه ﴿﴾ کرد له بهر نه وهی باسی ژنان کرا وه چه یزیش په یوهندی به ژانه وه هه به خوای گه وره فهرمووی :

وَيَسْأَلُونَكَ

عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ

وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ

أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنْى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَقَّوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

﴿و يسألونك عن الخيض﴾ وه پرسيار له تۆ ئەكەن له حەيزى ژنان و له جىگەى حەيز كەواتە ووشەى (الخيض) يا مصدرى ميميه يا ئىسمى مەكانه .

﴿قُلْ هُوَ اذِى﴾ تۆ بلى : حەيز پيسو قىزەونە سىروشتى ئادەميوزاد بىزى لى دەكاتەوه وه ئەيتە ھۆى نازارو نەخۆشى ئەو پياوانە له حەيزدا ئەچنە لای ژنەكانيان .

﴿فاعتزلوا النساء فى الخيض﴾ دوواى ئيوە كەنارگيرىن بۆ ژنەكان له كاتى حەيزدا و ژن و مێرديان له گەل مەكەن بەلام جگە له چوئەلايان وەك ماچ و دەست لى دانيان گوناھ نىيە .

﴿ولا تقربوهن حتى يطهرن﴾ وه ئيوە نزيكى ژنانى حەيزدار مەكەونەوه و مەچنە لايان ھەتا پاك ئەبنەوه له حەيز و پاش نەمانى خوێن و خۆشۆردنيان و لەش پيسى خۆيان دەرئەكەن بەلای پيشەوايان شافيعى و مالىكەوه بەلام لای پيشەوا حەنەفى دوواى رۆيشتى زۆرترينى رۆژانى حەيز كە برىتى يە له (۱۰) دە رۆژ و دوواى نەمانى خوێن دروست چوونە لايان بەر له خۆشۆردن و پاك كەردنەوهى لەشى له حەيز .

لێرەدا وا چاكە لەسەرلا رېگەى پيشەوا شافيعى باسى ئەو خۆننە بکەين پەيدا ئەبن له ژناندا بە شيوەيەكى كورت ئەو خۆننەى ژنان (۳) سى حۆرە خوێن .

(۱) خوێنى حەيز : ئەو خوێنەيە له ژن ديتە خوار بەو مەرجەى تەمەنى (۹) نۆ سال يا زۆتر بى وه له تەندروستى دا بى بە گوێرەى باوى ژنان و بى ھۆى نەخۆشى و بى منالبون كەمترين ماوەى حەيز شەو رۆژێكە وه زۆرترين ماوەى حەيز (۱۵ رۆژ و) (۱۵) پازدە شەو ، ماوزەيەكى ديارى كراو بۆ نيوان دوو حەيز نىيە بە زۆرى ماوەى حەيز شەش يا ھەوت رۆژە وه خوێنى حەيز زۆر رەش و گەرم و نازار دارە بە زۆرى .

بە ھۆى حەيزەوه (۹) نۆ شت قەدەغەن نوێژكردن ، پۆژووگرتن ، خوێندنى قورئان ، ھەلگرتنى قورئان ، چوئە ئيو مەزگەوت و ترسى پيس بوونى ، گەپان بە دەورى خانەى

خوادا چۈنەلەي ژنان ، خوشى وەرگرتن بە نيوان ناولك و ئەژنۆي ژنى حەيزدار وەك ژن و مېردى ، تەلاقدانى ژنى حەيزدارو بە و مەرجانەي لە باسى تەلاقدا دېن .

پېويستە ژنى حەيزدار روژانى حەيزى مانگى رەمەزان بەسەر بگريئەو بەلام گەرانهوئى نوپژ پېويست نى بە ، پېويستە دوواي نەمانى خوئين و لەش پيسى دەرکردن يېت .

(۲) خوئينى پاش منالبوون ئەو خوئينەي لە دوواي منالبوون پەيدا ئەبى كەمترين ماوئى خوئينى پاش منالبوون لە ژنان دا كەمترين ماوئى ديارى نەكراو ، زۆرترين ماوئى خوئينى پاش منالبوون (۶۰) شەست روژە بە زۆرى ماوئەكەي (۴۰) چل روژە ئەو نو (۹) شتانه لە كاتى حەيزدا قەدەغە كراون لەكاتى خوئينى پاش منالبوون قەدەغەن ، خوشيى حەيزو خوئينى پاش منال كۆتايى يى هات ژنان ئەتوانن روژو بگرن و تەلاق بدرين بەلام ئەو حەوتەكانى تر هەر قەدەغەن هەتا لەش پيسى خويان دەرئەكەن .

(۳) (الاستحاضة) ئەو خوئينەيە لە ژناندا پەيدا ئەبى لە جگەي روژانى حەيزو خوئينى پاش منالبوون بە ھۆي نەخوشبونەو پەيدا ئەبى وە ئەو (۹) نو شتانه بە ھۆي حەيزو خوئينى پاش منالبوون قەدەغەبوون لەم خوئينەدا قەدەغەنين و لەش پيس ناكەن بەلام ژنان پېويستە لە سەريان بۆ ھەموو نوپژى خويان بە پاكي بشۆرن وە لۆكە بە خويانا ھەلواسن لە كاتى نوپژ و پېويستە دەست نوپژ بشۆن وە بە گورجى نوپژەكەيان بکەن ھەروەك پياوئى ميزى بۆ رانەگريئ .

﴿ فاذا تطهرن ﴾ دووايى كاتى ژنان پاكبونەو وە خويان شۆرد و لەش پيسى خويانيان دەرکرد .

﴿ فاتوهن من حيث أمرکم الله ﴾ دووايى ئيسو بچنە لای ژنان لەجینگەيەكەو خوا فەرمانى پيداو لەپېشەو نەك لەشوينى ترەو ، ئەو كەسەي بچيشە لای ژنى خوى لەحەيزدا گوناھبار ئەبى ، پېويستە لەسەري بە گورجى پەشيمان بيشەو ، ھەروەھا قەدەغەيە ژنەكەي خوى بۆ شل بکا ، وچاكە دينارى يا نيو دينار بدا بەھەزاران وەك بريتي . ئەوئى

شایانی باسی هه‌موو پزیشکانی سەر زه‌وی پێک هاتوون له‌سەر نه‌وه‌ی چوونه‌ی لای ژنان له‌کاتی هه‌یزدازانیکی زۆر گه‌وره‌ی هه‌یه‌ بۆ نه‌ندامی زاوژی و برینداری نه‌کا به‌هۆی میکرۆبی هه‌یزه‌وه‌ ، سه‌رته‌کێشی بۆ به‌به‌رکردنی منال بوون .

﴿ إن الله يحب التوابين ويحب المتطهرين ﴾ به‌راستی خوا خوشی نه‌وێ نه‌و که‌سانه‌ی به‌زۆری په‌شیمان نه‌به‌وه‌ له‌گرنای چونه‌ی لای ژنان له‌هه‌یزدا ، به‌راستی خوا خوشی نه‌وێ نه‌و که‌سانه‌ی پاکن له‌کردنی کاری قێزه‌ون ، ناچه‌ی لای ژنه‌کانی خۆیان له‌کاتی هه‌یزدا و له‌شوێنیکه‌وه‌ خوا فرمانی یێ نه‌داوه‌ و پاکه‌ گوناھ نیه‌ .

جوله‌که‌کان نه‌یان ووت : نه‌گه‌ر که‌سێ به‌جێه‌ لای ژنه‌که‌ی له‌پێشه‌وه‌ و له‌لای پشته‌وه‌ نه‌و ژنه‌ ئاوس بێ و منالی بێ نه‌و مناله‌ خێل نه‌بێ ، نه‌وه‌یان گیرایه‌وه‌ بۆ پێغه‌مه‌ر له‌ وه‌لامدا خوای گه‌وره‌ فهرموی :

﴿ نساؤکم حرث لکم ﴾ ژنه‌کانی ئێوه‌ جیگه‌ی کشتوکال و چێسانی تۆوی ئێوه‌ن .. خوای گه‌وره‌ پاش نه‌وه‌ی باسی چونه‌ی لای ژنانی کرد له‌هه‌یزدا ، پونی کرده‌وه‌ بۆمان چونه‌ی لای ژنان ته‌نها بۆ نه‌وه‌ نیه‌ ئاره‌زوی پیاوه‌تی خۆتانی پێ به‌نه‌ سه‌ر ، به‌لکه‌ر بۆ مه‌به‌ستێکی تری زۆر گه‌وره‌تره‌ که‌ نه‌ویش بریتیه‌ له‌زاوژی کردن و منال بوون .

خوا ژنی وه‌ک زه‌وی دروست کردوه‌ ، هه‌ر وه‌ک زه‌وی تۆوی تی نه‌کری و نه‌پروی ، دانه‌وێله‌ی لی هه‌له‌ته‌گیر ، ژنیش بۆ نه‌وه‌یه‌ تۆوی پیاوی تی بکری و ئاوس بێ و منالی بێ ، بۆیه‌ خوای گه‌وره‌ نه‌فهرموی :

﴿ فاتوا حرثکم انی شئتم ﴾ دوا‌ی ئێوه‌ به‌چه‌ی لای جیگه‌ی کشتوکالتان که‌ نه‌و جیگه‌یه‌ تۆوی تێدا نه‌پروی و نه‌بێته‌ هۆی گه‌شه‌کردنی ، به‌هه‌ر چۆنی ئاره‌زوتان بێ ، به‌شه‌و یا به‌پروژ ، له‌پشته‌وه‌ بێ بۆ پێشه‌وه‌ یا له‌پێشه‌وه‌ بێ ، به‌پێوه‌ بێ یا به‌دانێشته‌وه‌ ، له‌سه‌ر پشت راکشی یا له‌سه‌ر ده‌م ، به‌و مه‌رجه‌ی له‌جیگه‌ی کشتوکاله‌وه‌ بێ که‌ نه‌و شوێنه‌یه‌ خوا فرمانی پێداوه‌ به‌چه‌ی لایان و جیگه‌ی سه‌وز بوونی کشتوکاله‌که‌ له‌ژناندا

جیگهی تۆوی پیاوانە ، بینگومان ئەویش بریتی لە پیشەوێ . خوا فەرمویتە : ﴿فأتوهن من حیث أمرکم الله﴾ کە مانای لێداوە بە ﴿نساؤکم حرث لکم﴾ .

پیشەوێ ژنان وەك زەویە ، تۆوی پیاو وەك دانەوێڵە چێنراوە ، منالێش وەك گیایە . کەواتە گۆی مەگرن بۆ واتەوێتە تاقمێ لەشیعەکان و کەمیان کە بەناڕەوایی و بەبوختان ئەیدەنە پال هەندێ لەزانایانی جگهی خۆیان کە ئەلێن : ڕەوایە چوونە لای ژن لەپشتەو ، ئەو ووتەیه جگە لەوێ ئەو تۆو بەی بەر و بەرەم و ئەنجام بپروا ئەبێتە هۆی کەم نرخێ ژنان و نازاردانیان ، دژی فەرمودەیی خواوە ئەفەرمۆی : ئێمە لەنیوان پیاوان و ژناندا خۆشەویستیمان دروست کردوو ، ئەفەرمۆی : ژنە کانتان جیگهی کشتوکالێن . بەلام تاقمێکی تر لەشیعەکان ئەلێن : بەستەوێ چوونە لای ژنان بەجیگهی کشتوکالەوێ دژی چوونە لای ژن لەپشتەو کەشایستەیی ڕوانی منال نیە ، هۆی نازار و قێزە و نەخۆشی و گوناھە بۆ پیاوان و ژنان ، زۆرتەرە لە چوونە لای ژنان لەکاتی حەیزدا . پیغمەبەر ﴿ﷺ﴾ ئەفەرمۆی : بی بەشە لەمێهرەبانی و بەزەیی خوا ئەو کەسە بچیتە لای ژن لەپشتەو .

﴿وقدموا لأنفسکم﴾ وە ئێوە پێش بخەن بۆ خۆتان چاکە و هیوای منال و توێشوی پاشەپۆژ و مەبەستی پاداشت ، خۆتان بپاریژن لەداوێن پیسی و کارە قەدەغە کراوەکان ، مەبەستان لاگردنی ئارەزووی پیاوێتی نەبێ لەچوونە لای ژنانتان بەلکۆ زاوژی کردن و زۆرکردنی نەژادی ئادەمیزاد بێ .

﴿واتقوا الله﴾ وە ئێوە لەخوا بترسن لەنەکردنی فەرمانەکانی و کارە قەدەغە کراوەکان ، وەك چوونە لای ژنە کانتان لەپشتەو کەجیگهی کشتوکال نیە .

﴿واعلموا أنکم ملاقوہ﴾ وەئێوە بەراستی بزانی ئێوە بەخزمەت خوا ئەگەن پاداشتی چاکە وەرئەگرن و تۆڵەیی خراپە وەرئەگرن ، بەچاوی خۆتان ئەبینن لەپۆژی دوایدا کردەوێ کانی خۆتان ، بۆلای خواش ئەچن .

﴿ ربشر المؤمنین ﴾ و هتو مژده بده به باورداران به به هشت و به ریز گرتیان له رژی دوایدا .

خوای گه وره باسی ژن هینان و ژن به شودانی بو کردین له گهل باسی حیزدا ، له مودرا باسی سویتد خواردن له هندی کارا نه کار باسی ته لاق دان و جزیدتی ته لاقمان بو نه کار که همویان کاریکی کومه لایه تین و په یوهندی دارن به ژن و میژدوره ، نه گیر نه وه نه به به کر سویتدی خوارد دوست گیرویی مه سته ح نه کار چونکه بوختانی کردوه به عایشه دا ، هه وره ها نه گیر نه وه عه بدر لای کوری په واحد سویتدی خوارد ناچمه لای به شیر میژدی خوشکم ، گفتوگری له گهل ناکم ، نه و خوشکم ناشت ناکه موده له گه لی ، نه بوت سویتدم خواردوه ، بو نه و کاره خوا نه فهرموی :

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا
وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾
لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ
قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾
أَرْبَعَةٌ أَشْهُرٌ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا
الطَّلَقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

﴿ ولا تجعلوا الله عرضة لأيمانكم ﴾ وه ئوه مه گیرن خوا به ناماده و نیشانه وه بو سویتد کانتان .

﴿ أن تبروا وتتقوا وتصلحوا بين الناس ﴾ که ئیوه چاکه بکهن له گهل خزم و دوسته کانتان که ئیوه خوتان بیاریزن له سەردان و هاهمه شوی خزمه کانتان ، چاکه کردن و ناشته وایه تیتان له نیوان ناده میزادا ، یانی سوینده کانتان بینه کۆسپ له بهرده متان بۆ چاکه و نزیك بوونه وەتان و ناشته وایتان له گهل ناده میزادا به تاییه تی خزمه کانتان .

﴿ والله سمیع علیم ﴾ وه خوا هه موو گفتوگۆیه ک و سوینده کانتان نه بیستی ، نه زانی به وهی له دلتانایه و به نیازه کانتان نه زانی .

﴿ لا یؤاخذکم الله باللغو فی أیمانکم ﴾ خوا سزای ئیوه نادا به وهی شتی به بی مه به ست و به بی هوده له سوینده کانتان ، هه رچه نده و اچاکه سویندی بی هوده و بی سوود به کار نه یه رن ، سویندی بی هوده لای پیشه واهه نه فی نه وهیه مروف سویند بخوا و به گومانی خوی وایزانی راست نه کا که چی له ناوه ر کدا درۆبی .. به لای پیشه واهه شافیعی سویندی بی سوود و بی هوده نه وهیه به بی هوشی و بی مه به ست به سه ر زار و زمانی که سیکا بیت و بلی : نه به خوا ، هیچ نیازیکی نه بی ، نه و پرووداوه به زۆری له کاتی کار و ئیشی ناده میزادا نه بیهری ، به هه ر جوړی مانای نه و رسته به بکری سویندی بی هوده لای هه ر دوو پیشه واهه پتویتی به بریتی نه (الکفارة) .

﴿ ولكن یؤاخذکم بما کسبت قلوبکم ﴾ وه به لام خوا نه تان گری و سزاتان نه دا به شتی دلی ئیوه کردبیتی و مه به ستی بو بی بیکا ، وه که نه وهی سویند بخۆن چاکه نه کهن یا خراپه نه کهن له و کاته دا کاره که تان کرد و یان نه تان کرد ، سوینده کانتان که وت پتوسته بریتی بۆ بدهن ، یا ئیوه سویند بخۆن نه و کاره تان کردوه بیش زانن نه تان کردوه ، یا نه و کاره مان نه کردوه که چی بزانشن کردوتانه نه و سوینده تان که وتوه ، پتوسته بریتی بۆ بدهن .

له سوره تی (المائدة) دا و له نایه تی (۸۹) دا به دریزی باسی چوئیتی بریتمان بۆ نه کا خوی گه و ره یارمه تیمان بدا .

﴿والله غفور حلیم﴾ وه خوا به‌زۆری له‌بەنده‌کانی خوش ئەبێ بە‌تایبەتی له‌سوێندی بێ هۆده و بێ مەبەست ، خوا زۆر له‌سەر خۆیه و پەله‌ نا‌کا سزای ئەو که‌سانه‌ پدا سوێند به‌گشت د‌لیان بخۆن ، سوێنده‌که‌یان ئەخەن .

بۆزانین : دروست نیه سوێند به‌جگه‌ی خوا ، وه‌ك ببیژێ بە‌خانه‌ی خوا ، به‌پێغمه‌ر به‌سهری باوكم و به‌گۆری دایكم و به‌سهری فلان پیاو خوا ، ئەو سوێندانه‌ دانه‌ به‌س‌ترین و بریتی له‌سهریان نیه و خراپه‌ سوێندیان بێ بخوێ .

بت په‌رستان به‌ر له‌هاتنی ئایینی ئیسلام هه‌رکاتی داوای شتیکیان بک‌ردایه‌ له‌ ژنه‌کانیان و نه‌یاندايه‌ به‌وان سوێندی ئەخوارد نزیکت نا‌که‌مه‌وه‌ بۆ ماوه‌ی سالتی یازۆر تر ، ئەو ژنه‌ی وازی ئەه‌یتنا به‌جۆری نه‌بیوه‌ژن بونه‌ خاوه‌ن مێرد ئەو ژنه‌ هه‌ژاره‌ توشی زیان و ته‌نگه‌چه‌لمه‌ و شتی تر نه‌بو . مو‌سلما‌نانیش له‌سەر ئەو کاره‌ ما‌بونه‌وه‌ ، بۆیه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ بۆ لا‌بردنی ئەو شته‌ و گه‌شه‌ کردنی داد په‌روه‌ری ئەم ئایه‌ته‌ی ئارده‌ خواره‌وه‌ :

﴿ل‌لذین یؤلون من نسائهم تربص أربعة أشهر﴾ بۆ ئەو که‌سانه‌ هه‌یه‌ سوێند نه‌خۆن له‌ژنه‌کانیان که‌نه‌چه‌ لایان چاوه‌پ‌روان کردنیان چوار مانگ بۆ چونه‌ لای ژنه‌کانیان .

﴿فان فاءوا فان الله غفور رحیم﴾ دوا‌ی ئە‌گه‌ پیاوه‌کان گه‌رانه‌وه‌ له‌سوێنده‌کانیان و سوێنده‌کانیان شکاند به‌چونه‌ لای ژنه‌کانیان له‌ماوه‌ی چوار مانگدا ، دوا‌ی به‌راستی خوا لی‌خۆشبو‌نی زۆره‌ بۆ گونا‌ه‌باران به‌تایبەتی ئەو که‌سانه‌ سوێنده‌کانیان بشکێنن ئە‌چه‌ لای ژنه‌کانیان ، زۆر میه‌ره‌بان و خاوه‌ن به‌زه‌یه‌که‌ به‌ره‌وا‌ی دانا وه‌ سوێنده‌کانیان بشکێنن و ب‌چه‌ لای ژنه‌کانیان و بریتی سوێنده‌کانیان به‌دەن به‌ر له‌رو‌یشتی چوار مانگ بریتی دانه‌که‌ی . نه‌گه‌ر پیاو‌ی نه‌ی توانی ب‌چێته‌ لای ژنه‌که‌ی به‌ده‌م به‌لتینی گه‌رانه‌وه‌یدا .

تێبینی : نه‌گه‌ر پیاوه‌که‌ خۆی ژنه‌که‌ی ته‌لاق نه‌دا ته‌لاقێکی ژنه‌که‌ی نه‌که‌و‌ی پیاوه‌که‌ ناتوانی ژنه‌که‌ ب‌گێرێته‌وه‌ بۆ‌لای خۆی لای پێشه‌وا هه‌نفی ، چونکه‌ ئەو ته‌لاقه‌ (بائینه‌یه‌) . به‌لام لای پێشه‌وا شافعی ژنه‌که‌ بۆی هه‌یه‌ داوا‌بکا له‌مێرده‌که‌ی یا ب‌گێرێته‌وه‌ و ب‌چێته‌

لای یا بەرەلای بکا ، ئەگەر تەلاقى نەدا ژنەكە برۆاتە لای قازى ، فەرمانبەرەن تەنگ بەمێردەكەى ھەلچەن و بۆ ئەو ھەڵبەشەكەى بەرەلای بکا یا بێگێڕینە ، ئەگەر سەر پێچی كرد قازى تەلاقى ژنەكەى بدا ، پیاو ھەكە بۆى ھەبە ژنەكەى بگێڕیتەو ھەلای خۆى بەمەرچى دواى تەلاقى قازى تەلاقى یا دوو تەلاقى مابى ، واتە تەلاقى قازى (رجعیە) . خواى گەورە ئەفەرمۆى :

﴿وإن عزموا الطلاق فإن الله سميع عليم﴾ دواى ئەگەر بریاری تەواى تەلاقىانیان كرد و تەلاقى ژنەكەى دا ، دواى بەراستی خوا ئەبیسى ھەموو شتێ بەتایبەتى بەرەلای كردنى ژن ، ئەزانى بەھواردن و بردنى ووتو وێژ لەنیوانیان .

ئەزانى چ شتێ لەدەیاندا بە ھاك و لەخراب بەتایبەتى سوێند خۆر چ شتێ لەدەیاندا . ئەو دوو وشە ھەر ھەشەبە لە سەر بەردەوام بوون لەسەر نەگەرانی ھەوێ سوێند خۆران ، لەبەرمان نەچى سوێندى پێویستە بریتى بۆ بدرى بەخوا و بەسێفاتی خوا بێ .

بەگۆڕەى رێگەى پێشەوا شافعی باسى سوێند خواردنى مێرد ئەكەین بۆ نەچونى لای ژنەكەى بەكورتى : رۆكنەكانى سوێند خواردن (الأیلاء) شەش شت :

۱- سوێند بێ خوراو : مەرچە سوێند بێ خوراو پێویستە بەناوى خوا یا سێفەتەكانى خوا بێ . یانێ بەژنەكەى بلى : بەخوا یا بەنامەى خوا دروست نايم لەگەڵتا .

۲- سوێند لەسەر خوراو : كەبریتی بە لە چوئە لای ژن . ئەگەر مێرد بەژنەكەى ووت : جگەى چوئەلات رابواردن و ماچ و دەستبازیت لەگەڵ ناكەم ، سوێند خواردن لەسەر ئەوانە بێ ناوترى (الأیلاء) یانى سوێند خواردن .

۳- ماوێ چوئە لای ژن : پێویستە ئەو ماوێ تێپەركا لەچوا مانگ . واتە بلى بەخوا ھەرگیز یا زۆر تر لەچوار مانگ نایەمەلات .

۴- (الصیغە) یانێ رستەبەكی وا چوئە لای ژن بگەینى ، وەك بلى : بەخوا نایەمەلات لەگەڵت دروست نايم .

۵- سوێندخۆر: پێویستە مێردی ژنی، لەوانە یی چوونە ی ژنی لێ بوەشیتەوە منال و شیت و زۆر لی کراوانە یی و شەرم گە ی نەپراپی و شلە ی پەتەنە یی.

۶- ژن: مەرجە ئەو ژنە لەوانە یی شایانی چوونە لای منال نە یی، چوونە لای لە توانادا بی بو شای ژنە کە بە گۆشت بابە ئێسک نە گیرایی.

ئەو پیاوێ سوێند خۆرە وازی لێ ئەهێرێ بۆ ماوێ چوارمانگ، پاش چوار مانگ ئەگەر پیاوێ کە نەچوێ لای ژنە کە ی بە یی بیانو، ژنە کە داوای لێ بکا بگەرێتەوێ بۆ چوونە لای، ئەگەر نەچوێ لای داوا لە قازی بکا بۆ چوونە لای با بەرە لا کردنی و تەنگە تاوی بکا، ئەگەر ئەو شتانە ی نە کرد قازی مۆلەتی شەو و رۆژیکی ئەدا، دووایی تە لا قیقی ژنە کە ی ئەدا تە لا قە کە یشی (رجیە) یانی مێرد ئەتوانێ ژنە کە ی بگەرێتەوێ بە مەرجی تە لا قی یا دوو تە لا قی مابێ. ئەگەر پیاوێ کە سوێندی بە خوا یا بە سیفە تە کانی خوای خوارد بۆ چوونە لای ژنە کە ی پێویستە بریتی بۆ سوێندە کە ی بدا. بە ئارەزووی خۆ ی بە کێ لەم سێ شتانە هەلبژیری: ئازاد کردنی بەندە یکی موسلمانێ خاوەن توانا بۆ کار کردن. با بە خشیینی (۶۷۹) شەش سەد و حەفتا و نۆ گرام گەم یا برنج یا خورما یا خواردە مەنی تر بۆ ژەمی خواردنی هەزاران بەردی بە (۱۰) کس، یا رۆژ و گرتنی سێ رۆژ، ئەو باسی سوێند خواردنە لە نامە دەستور یە کاندای بە درێژی باسی کراوە، ئەتوانرێ تە ماشایان بکری یا پرسیار لە زانا کان بکری.

لەبەر ئەوێ سوێند خواردن بۆ چوونە لای ژن سوێندەو تە لا قیشی تێدایە خوای گەورە پاش باسە کە ی بە روون کراوێی باسی تە لا قی ژنانمان بۆ ئەکا بە هەموو جۆرە کانیەوێ ئەسمای کچی زیدی کوری ئەلسە کەن لە یاریدە رانی پێغەمەر ﴿ﷺ﴾ تە لا قیدرا لە و کاتەدا تە لا قیدرا عیدە ی نە ئەژمارد، بۆ یە خوای گەورە فەر مووی:

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ

بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي

أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ

فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ

وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

﴿ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ ﴾ وه ژنه ته لاقدراوه كان چاوه پروان بکهن به هوئی خوئیانه وه (۳) سی قورء، دووایی نهو ژنه نه توانی شوپکا، بهمه رجی نهو ژنانه میژده کانیان چوبنه لایان، وه تهمه نیان له (۹) نۆسال کهمتر نه بی، ناوسیش نه بی له شورونی حمیز نه کهوتبن، وه نهو ژنانه کۆبله نه بی.

(قرء) لای پیشهوا حه نه فی بهمانا حمیزه که واته لای نهو پیوسته نهو ژنه ته لاق دراوه کان پاش ته لاقدانیان سی حمیز بشۆرن نه نجا نه توانن شوئی تر بکهن. به لام لای پیشهوا شافیعی (قرء) به مانا پاکیتییه که واته ژنی به ره لا کراو پیوسته (۳) سی پاکی بیینی، به پروونی لای پیشهوا شافیعی له باره ی نهو سی پاکیه باس نه کهین: نهو ژنانه نه گهر له کاتی پاکیدا به ره لا کراو پیوسته بو کۆتایی پی هاتی عبده کهیان له (۳۲) سی و دوو رۆژ دوو چرکه کهمتر نه بی، بو نهو ژنانه له حمیزدا به ره لا کراو پیوسته بو کۆتایی پی هاتی عبده کهیان له (۴۷) چل و حهوت رۆژو دوو چرکه کهمتر نه بی.

﴿وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ﴾ وه رهوا نیه بۆ ژنان که بشارنەوه شتی خوا دروستی کردوو له منال دانیان، وه منال یا حەیز بۆ ئەوهی پەلە بکەن بۆکۆتایی عیدەکانیان و پوچ کردنەوهی گەرانەوهیان بۆلای مێردەکانیان. هۆی هاتنە خوارەوهی ئەو رێستەیه ئەوه بوو ئیسماعیل کۆری عەبدولای غەفاری ژنەکە ی خۆی بەرەلەکرد لەسەردەمی پێغەمبەردا ﴿﴾ نەیزانی ژنەکە ی ئاوسە لە دووایدا بۆی دەرکەوت و گیرایەوه بۆلای خۆی، دووایی ژنەکە ی خۆی و منالەکە ی مردن. ئەو ژنە روداوی ئاوسی خۆی پەنھان داو.

﴿إِنْ كُنْ يَوْمَئِذٍ بِاللَّهِ وَأَيُّومَ الْآخِرِ﴾ ئەگەر ئەو ژنانە برۆیان بەخواو بە پۆزی دووایی هەیه، ئەو رێستەیه هەرپەشەیه کی یە کجار توندە بۆ قەدەغەکردنی شاردنەوهی فەرمانەکانی خوا، بە تاییەتی شاردنەوهی ژنان ئەو شتە ی لە منالەکانیا یایە، پێویستە لەسەری بە دانیشتوانی رابگەیهنێ.

لێرەدا کە باسی بەرەلەکردنی ژنان بۆکرا پێویستە باسی تەلاق دەر و تەلاقدراوو هەموو بەشەکانی تەلاق بکەن. تەلاق یانی بچراندنی پەیوەندی نێوان ژن و مێرد، بۆ ئەوهی تەلاقدان جینگە ی خۆی بگرتی پێویستە ئەمانە ی خوارەوهی تێدابی و تەلاقدەر ئەم مەرجانە ی تێدابی:

- ۱- بالغی تەمەنی لە پازدە سالی کەمتر نەبێ، یا ئاوی مەزۆقیەتی لی پەیدا بێ.
- ۲- زۆر لی کراو نەبێ، ئەو کەسە ی هەرپەشە ی کوشتن یان هەرپەشە ی لێدانی سەخت و برینی ئەندامێکی و تالان کردنی دارایی بکری، بۆتەلاقدانی ژنەکە ی تەلاقی ناکەوی.
- ۳- پێویستە تەلاقدەر ژیری، شیت و بی هۆشو و خەوتوو بی ناگا لە خۆنەبی ئەگەر ئەوانە ی تێدابوو تەلاقی ناکەوی. بەلام سەرخۆشی دەستان قەست تەلاقی ژنەکە ی بدا لای شافعیەکان تەلاقی ئەکەوی.

ژنی تەلاقدراو پێویستە بەم جوۆرە ی خوارەوهی:

ژن و میردى له نيوانيانا ماييتموه ئىز مېردەكەى چوييىتەلای يانە. ژنى مېردەكەى بە دەستى نەگرتىي نەگەر ئەو ژنە تەلاق بدري تەلاقەكەى نەكەوى بەبائينە واتە تەلاقى تری پتوہ نالكى، نەگەر تەلاقى يا دوو تەلاقى ماييتموه مېردەكەى ئەتوانى سەرلەنوى مارەى بکاتەوه، ھەرەك ئەو ژنە ئەتوانى شوبکا بەيەكى تر بەيى چاوەروون کردنى عیدە.

وہ نەگەر ژنەكە بە دەست گىرابو بەيى پارە مېردەكەى تەلاقى داو تەلاقى بە توارى نەكەوتبوو مېردەكەى ئەتوانى ئەو ژنە بگيريتەوه بۆلای خوۋى. بەو جۆرەى بلتى: ژنەكە من تۆم گيرايەوه بۆلای خۆم. وہ نەگەر ژنى ھەر سى تەلاقى كەوتبو پتويستە ئەو ژنە پاش عیدە شوبکا بە پياوئى ترو ئەو پياوہ بچيتەلای و دووايى تەلاقى بدا، ئەو كاتە مېردە پيشوہكەى ئەتوانى پاش عیدە سەرلەنوى مارەى بکاتەوه. وہ نەگەر پياوئى ژنەكەى خوۋى لەسەرپارە تەلاقداو ژنەكە كۆپر قىولتى کردوہ يا يەك تەلاقى داو نەى گيرايەوه بۆلای خوۋى ھەتا عیدەى بەسەرچوو لەم دوو جۆرەدا سەرلەنوى مارەى بکاتەوه بەو مەرجەى ژمارەى تەلاقى ماييتموه يەك يا دوو تەلاق. بەشەكانى تەلاق:

۱- ﴿ الطلاق الرجعي ﴾ ئەو تەلاقىيە بەيى پارە تەلاقى يا دوو تەلاقى ژن بدري، عیدەى بەسەر نەچويى، مېردەكەى ئەتوانى لەو جۆرانەدا ژنەكەى بگيريتەوه بۆلای خوۋى بەيى مارە برىنى تازە.

۲- ﴿ الطلاق البائن ﴾ ئەو تەلاقىيە ژن و مير لەيەك بچرايىن، ئەو تەلاقە دوو جۆرە:
 أ- بائينەى بچوك : ئەو تەلاقىيە كەوتىي لەسەر پارە ، يا بەيى پارە كەوتىي و عیدەى كۆتايى ھاتىي ، ژمارەى تەلاق ماييتموہ، ئەو ژنە قەدەغەيە لەسەر مېردەكەى ھەتا سەر لەنوى مارەى نەبريتەوه.

ب- بائينەى گەورە : ئەوہى ژن بەيەكجار يا سى جار تەلاق بدري لەو كاتەدا وەك باسكرا پتويستە مېردى تر بکا ، پاش تەلاق و عیدە مېردە پيشوہكەى رەوايە مارەى بکاتەوه .

۳- ﴿الطلاق المنجز﴾ ئەو تەلاقىيە بۆ كەوتنەكەى بەھىچ شىتەك و بەھىچ كاتىكەو نەبەسترايى ، بەو جوړە مێرد بەژن بلى : تەلاقى يا تەلاقى كەوتى ، يا تۆم يا ئەوم تەلاقدا .

۴- ﴿الطلاق المعلق﴾ ئەو تەلاقىيە بەشىكەو يا بەكاتىكەو بەسترايى ، وەك مێرد بلى : ئەگەر چویتە دەرەو يا چو بۆ بازار ، يا بەيانى سەرى مانگ تەلاقى يا تەلاقى كەوتى هەتا ئەو شتە يا ئەو كاتە نەیتە دى تەلاقەكە ناكەوئ .

۵- ﴿الطلاق السنّي﴾ ئەو تەلاقىيە لەسەر رېنگەى پتەمەر بى ﴿بى﴾ وەك ئەو تەلاقى لەكاتى پاكى ژندا يا لەپاكىيە كەمێردەكەى نەچویتە لای تەلاقى دراى لەو كاتانەدا ژن توشى درێژى عىدە ناي .

۶- ﴿الطلاق البدعي﴾ ئەو تەلاقىيە بەگۆرەى رېنگەى پتەمەر ﴿بى﴾ نەبى ، وەك ژن تەلاقى بدرى لەكاتى حەيزدا يا لەو پاكىيەدا تەلاقى بدرى مێردەكەى چویتە لای ، يا تەلاقى دراى سى بەسى ، ئەو تەلاقانە چاك نين يا قەدەغەن ، چونكە ئەبنە هۆى درێژ بونەوئ عىدە يا پەشيمان بونەوئ بى نەجام و بى سود .

﴿وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ﴾ وەمێردەكانىيان شايان ترن بۆ گەرانەوئ ژنەكانىيان لەكاتى چاوەرەوان كردندا لە شو كردنىيان بەيەكى تر لەكاتى عىدەداى گەرانەوئيان .
﴿إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا﴾ ئەگەر مێردەكانىيان بىانەوئ بىانگێرەوئ بۆ چاك كردنى ژنەكانىيان و دوستانەتى نىوانيان بەخوشى بژين بەيەكەو . ئەك بەمەبەستى نازاردانى ژنان و زيان پى گەياندىيان . وەك لەسەرەتاي ئىسلامدا ژنيان بەرەجى تەلاق ئەدا ، كەمى بەر لەكۆتاي پتەهاتى عىدە ئەيان گەراندىنەوئ بۆ لای خوڤان دووبارە تەلەقيان ئەدايەوئ و ئەيان گێرايەوئ هەرەوئەمەبەستيان نازاردانى ژنان بوو ئەك چاك كردنىيان .

﴿وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ﴾ وەبۆ ژنان هەيە بەسەر پياوانەوئ لەمافا ویتەى ئەو مافەى ئەوتۆ پياوان هەيانە بەسەر ژنانەوئ .

﴿ بالمعروف ﴾ بە گوێرە یاسا لای خراپ نەبێ ، بە گوێرە ی باوی ناسراوی
جینگە بێ ھەتا بەزانیکی خوش و ھاوڕیتی شیرین بژین بەیە کەوہ . مافی مێرد بەسەر ژنەوہ
ئەوہیہ گوێراپەلتی پیاو بێ و ناگای لەناموسی خۆی و پیاو بێ بازنە ی داوین پاکی
بپارێژی ، ڕەوشتی خۆی نەروشنی و نەبخاتە ژێر بێ ، مافی ژن بەسەر مێردەوہ ، ئەوہیہ
بەرێژ و نرخیوہ تەماشای بکا ئەو شتە ی ناین دیاری کردوہ پێی بەخشی .

﴿ وللرجال علیھن درجۃ ﴾ وە بۆ پیاوان ھەیە بەسەر ژنانەوہ پلە و پایە ی بەرز و
زۆرتر بەسەر ژنانەوہ ، وەك پێوستە پیاو مارەیی بدا بەژن و بەخۆی بکا ، پیاو دوو
ئەندازە ی ژن ئەبا لەمیراتا ، تەلاق دان و گەراپەوہ ی ژنان بە دەست پیاوانە ، بوون
بەپێغەمەر و کاربەدەستی تەواو بۆئادەمیزاد بۆ پیاوانە .

﴿ واللہ عزیز حکیم ﴾ وەخوا زۆربەتوانایە بەسەر بونەوہراندا ، ھیچ کەسێ بۆی نیە
خراپە ی لی بگری ، تۆلە لەو کەسانە ئەکاتەوہ بێ فەرمانی ئەکەن ، بەتایبەتی ئەو پیاوانە ی
نازاری ژنان ئەدەن ، زۆر زانایە بەگوێرە ی زانین کاری خۆی ئەکا بۆ ھەموو بونەوہران ،
ھەموو شتی لەجینگە ی شیاوی خۆیا دائەنێ و ئەو شتە ی ئەیکا چاکە ی ئادەمیزادی تێدایە .

ئیسلام بۆ سەر بەدەستی ژنان پیش ھەموو ناین و دەستور و یاسایە کەوتوہ بە (١٤٢٠)
ھەزار و چوار سەد و بیست ساڵ لەمەوہەر . ژنان بەر لەئیسلام وەك کالا و ئازەل تەماشای
ئەکران ، ئەکرپرانو ئەفرۆشران ، زیندە بەچال ئەکران ، بەم نزیکانە لەئەوروپا و
ئەمەریکاھەر بەو شیوہیہ بوون . ھەرچەندە ئیسلام لەھەندێ شت پیاو و ژن وەك یەك
دانەنراون ئەوہیش جیاوازی یەکی کەمە و سرروشتیہ بۆ سودی ئادەمیزاد کەواتە لەئەقل و
دادپەرورەریہوہ دوورە ژن و پیاو یە کسان بن لەھەموو روێکەوہ چۆن ئەبێ ئەو کەسانە
خۆیان ماندوو ئەکەن بەمۆدیلی کراس و تەنورە و پیتاوی تازە بابەتەوہ ، خۆیان
ھەلتەکیشن بەچاککردنی قژ و سوور کردنی لیو و نینۆك و ھەلگرتنی برۆ و خۆڕوت
کردنەوہ و خۆپیشاندا نیان بەپیاوانی بیگانە وەك ئەو کەسانە بن ھەست بەلی پراسراوی بکەن

بۆ ژبانی ژنان و منالان و باری گرانی بەردەوام هەلگرن لەبەر خۆیان و ئەوان و ھەموو ئادەمیزاد ، ھەرچۆنێ بێ ئاینی ئیسلام بیرو باوەری خۆی رۆن ئەکاتەوێ ژن و پیاو لەم شتانە ی خوارەویدا جیاوازن :

١. خۆینی ژن نیوێ خۆینی پیاو .
٢. قەدەغەییە بۆ ژن لەگەڵ میڤدی خۆی نەخەوێ ، چۆنە دەرەوێ نیشتمان بەی پرسی میڤدەکە ی ، دەرچون لەخانوی پیاو بەی ئاگاداری میڤد قەدەغەن .
٣. تەلاق دان و گەڕاندنەوێ ژنان بۆ لای پیاوان دوا تەلاق کەوتنی بەدەستی پیاوانە ئەک ژنان .
٤. نوێژی ھەینی پێویست نیە لەسەر ژنان .
٥. کاربەدەستی گشتی و دادوەری بۆ ژنان نابێ . بەلام لای پێشەوا ھەنەفی بۆ کاروباری دارایی و مافی ئادەمیزاددروستە ژنان کاریان بەدریتە دەست ، ئەک بۆ کاروباری خوایی وەک دادوەری سنوور (الحدود) وەسەرۆکایەتی گشتی .
٦. بۆ ژنان قەدەغەییە پێشەوایی ژنان بۆ نوێژی پیاوان .
٧. لەجگە ی دارایی دا شایەتی دانی ژنان قەدەغەییە . بەلام شایەتی ژنان بۆ منالان و ھەیزی ژنان و ھەموو کاری پەپوەندی بەژنانەوێ ھەبێ دروستە بەژمارە ی چوار ژن یا دوو ژن و پیاوێ ، وەک شایەتی دووژن و پیاوێ دروستە بۆ دارایی .
٨. لەمیراتا پیاوان دوو بەش و ژنان یەک بەشیان ھەبێ .
٩. پێویستە ژنان ھەموو ئەندامی خۆیان دەر نەخەن بۆ پیاوانی بیگەنە جگە ی دەست و رۆومەت لەکاتی پێویستدا .
١٠. جەنگ کردن بۆ بەرژەوێ ئاینی ئیسلام پێویست نەکرێ لەسەر ژنان ، ھەروەھا پێتاک لەسەر ژنانی بێ باوەر پێویست نەکرێ بیدەن بەموسولمانان ، لەکاتی جەنگدا ناکۆژرێن مەگەر جەنگ بکەن .
- ھەروەھا لەھەندێ شتی تردا ژن و پیاو یەکسان نین لەو ئایەتە ی پێشوردا خوای گەورە باسی (الرجعة) یانی گەڕاندنەوێ میڤدژنەکە ی بۆ لای خۆی پاش تەلاق دانی بۆ

کردین که واته به کورتی باسی گه پانه وای ژنان بکهین ، بابزانین روکسه کانی گه پانه وای ژنان (۳) سی شتن :

۱- { الصبقه } نهو پرستیه گه پانه و بهو پتک دی ، وهك نهو وای پیاو بلتی به ژن توم هیتاوه بو لای خوم ، توم گپرایه و بهو ماوهی سالتی . ههروه ها و اچا که دوو پیاو ناگای لهو گه پانه و هبئی ، چونه لای ژنانی ته لاق دراو به رجعی و رابواردن له گه لیا قه ده غه ن ههتا به هژی نهو پرستانه و نهی گپرنه و ، نهو که سهی بجیته لای نهو ژنه به ره وای دانئی پیوسته به ند بکری یا ته می بکری به لیدانیکی کهم .

۲- { المرنج } یانی نهو که سهی ژن نه گپرنه و بهو لای خوی : مهرجه نهو پیاوه شایانی نهو بهی قبولی ماره برینی ژن بکا بو خوی ، به ناره زوی خوی بی نهك زوری لی بکری بو گه پانه وای ژن ، سدرخوشی ده ستیان قهست نهی ، بهنده و گیل نهی ، نیازی به حه ج و عه مره نه بهستی ، نهو که سهی سدر پهرشتی شیتی به دهسته وهك باوك و باپیر نه توانی ژنه که ی بگپرنه و بهو لای میرده که ی ، ههروه ها که قبولی ماره برینی بو کردوه .

۳- ژنی گه راوه : پیوسته ژنی نهو پیاوه بی ، میرده که ی چوبیته لای ، ناسراو بی ، شایانی ماره برینی ، وهر نه گه رای لی نهانی نیسلام ، به خورایی ته لاق درابی ، ژماره ی ته لاقی سی به سی ته و او نه بوو بی .

بو کوتایی عیده به حه یز ژن سویند نه درئی به مهرجی ته و او بونه که ی به سه لیتری ، هه ر کاتی ژن ووتی : عیده م ته و او بووه به منال بوون بو وهر گرتی نهو داوایه پیوسته مناله که پهیدا بو بی له پاش شمش مانگ و دوو چرکه به مهرجی منالی ته و او ی گیان به به را کراو بی ، بو منالی وینه ی کیشراو بی پیوسته پاش (۱۲۰) سه دو بیست روژ و دوو چرکه بی ، بو گوشت پاره (۸۰) هه شتا روژ و دوو چرکه ، بو ژنی له پاکیدا ته لاق درابی داوا که ی نه سه لیتری بلتی : عیده م به حه یز ته و او بووه (۳۲) سی و دوو روژ و دوو چرکه ته و او

کردبی . له هیزدا ته لاق درایی پئوسته (۴۷) چل و حوت رۆژ و دوو چرکه ی ته و او کردبی . بۆ باسی گه رانه وه ی ژن به شی کراره یی ته ماشای نامه یاساییه کان بکه ن .

میرد بهر له نایینی ئیسلام نه یوانی ژنی خۆی ته ق بدا به گوێره ی ویستی خۆی با سه د جاریش بوايه ، ههر به ژنی ئه مایه وه ، چونکه بهر له ته و او بوونی عیده ی ژن ژنه که ی نه گێرايه وه بۆ لای خۆی ، دوا یی ته لاقی نه داو نه ی گێرايه وه ، ههروه ها هه تا پیاو ی به ژنه که ی خۆی ووت : نه نه هیلم ته لاق ت بکه و ی ، نه نه ت که مه وه به ژنی خۆم به یه کجاری ، بۆ نه و رۆداوه ژنه که چووه خزمت پتغمهر ﴿ ۴۸ ﴾ رۆداوه که ی گێرايه وه بۆی ، پتغمهر ﴿ ۴۹ ﴾ دهنگی نه کرد هه تا خوا گه و ره ئه م نایه تانه ی نارده خواره وه و فهرموی :

الطَّلُقُ مَرَّتَانِ
فَإِمْسَاكُ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحُ بِإِحْسَنٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ
تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ
اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ
بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ
هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿ ٢٢٩ ﴾ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا يَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ
زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ
يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿ ٢٣٠ ﴾

﴿ الطلاق مرتان ﴾ ته لاق به گویره ده ستور گه رانه وهی ژن له ودایی : دوو جار ، ته لاق بهر له نایی نیسلام ژماره کانی دیاری نه کرابوو ، ژن نه گهر ته لاقی بکه وتایه میړد مافی نه وهی هه بوو ژنی ته لاق دراو بگپړته وه بولای خوی بهر له ته و او بونی عیده ، به نار ه زوی خوی ته لاقی ژنی نه دا چه ندین جار و نهی گپړایه وه بولای خوی بیگومان نهو کاره نه و په پری زیانی ژنانی تیدا بوو .

﴿ فإمساك بمعروف ﴾ دواپی میړد ژنه ته لاق دراوه که به پلټنه وه به گه رانه وهی بوی خوی دوو جار پیش ته لاق دانی سیهم جار ، به خوشی بژین بهیه که وه .

﴿ أو تسريح بأحسان ﴾ یابره لای بکا به شیوه یه کی شیرین ومافی خوی بداتی به ته و او وی وازی لی به پنی هه تا عیده نه وړوا ، دواپی نه گهر ژنی ته لاق دراو که ویستی نه توانی میړدی تر بکا ، بو میړده پیشه که ی نه و قه ده غه یه هه تا میړدی تر نه کاو عیده وړوا که واته نه و رسته یه به ته لاقی سیهم دانه نری .

به جوړی تر مانای نه و رستانه کراوه ﴿ فإمساك بمعروف ﴾ دواپی ژنه که بگپړته وه بولای خوی و به خوشی بژین بهیه که وه ﴿ أو تسريح بأحسان ﴾ ، یاواز لی به پنی دواپی نه و دوو ته لاقه هه تا عیده نه وړوا ، پیوسته له سهر میړد ههر مافی کی ژنه که له لایه تی بیداته وه ، پاش پچرانیان له یه کتری توانجی خراب نه گرته نه و ژنه ، رپگه ی پی نه گری نه گهر ویستی میړدی تر بکا .

﴿ ولا يحل لکم أن تأخذوا مما أتیموهنّ شیئاً ﴾ وه وړوا یه بوئی وهی پاوان که نیوه وهر بگر نه وه شتی نیوه به خشیوتانه به ژنان هیچ شتی له ماره یی و جگه ی ماره یی .

هو ی په یوه ندی هم رسته یه به رسته یی پیشه وه نه مه یه : که خوا فهرمانی داوه به بهر له لا کردنی ژنان به چاکی بو مانای رون نه کاته وه له چا که کردنه له گهل ژنان نه و ماره یی و پی خه ف و پو شاکه دراوه به ژنان له وانی وهر نه گر نه وه دواپی ته لاق دانیان . نه و هیش له وه وه هاتو وه سابیتی کوری قه یس ژنه که ی داوای ته لاق دانی لی کرد ، سابیت ووتی : نه و

باخچهیه کردو مه به ماره ی بۆت بۆم بگیره وه هه تا ته لاقه بدهم ، بۆیه نهو ئایاته هاته
خواره وه ، فهرموی : ههر چیتان داوه به ژنان رهوا نیه داوای بکه نه وه له کاتی ته لاقداندا .

﴿ إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ﴾ مه گهر که ژن و میرد بترسن که پانه سنوره کانی
خوا به گویره ی فهرموده ی خوا و به چاکی بهیه که وه نه ژین .

﴿ فَاِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ﴾ دواپی نه گهر ئیره ی کار به دهست و دادوهران
نه ترسان که ژن و میرد راناگرن سنوره کانی خوا هه تا بژین بهیه که وه به خوشی و پرژ گرتن
لهیه کتری .

﴿ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ ﴾ دواپی هیچ گوناھی له سهر ژن و میرد نیه له شتی
ژن خوی رزگار بکا بهو شته له ماره یی و جگه ی ماره یی ، بۆ میرد رهوایه نهو شته
وه ربرگری وهك نهو رهوایه ی نیوان ساییت و ژنه که ی .

﴿ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ﴾ نهو فهرمانانه ی باسکران له نیکاح کردنی ژنان و سوتند خواردن
بۆ نه چونه لای ژنان و ته لاقدان و رزگار کردنی ژن خوی به ههر شتی بی سنور و
یاسای خوان .

﴿ فَلَا تَعْتَدُوْهَا ﴾ دواپی ئیره لامه دهن لهو سنورانه و دژیان مه وه ستق نه به کرده وه و ،
نه به گفتوگۆ .

﴿ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾ وه ههر که سی ئیره بکا له سنوره کانی
خوا و به جیگه ی خویانیان نه گه یه نی به گویره ی یاسا ، دواپی نهو که سانه ههر نهوانه
سته میان له خویان کردو وه ، خویانیان خستۆته بهر سزای خوا .

لهو ئایه ته دا خوا باسی ته لاقی سی به سی و ته لاقانی ژنی کرد به پاره و رزگار کردنی
خوی ، ته لاقانی ژن به پاره پی ئهوتری : { الخلع } یانی دارینی ژن و میرد لهیه کتری . وه یا
(الافتداء) یانی رزگار کردنی ژن خوی به پاره ، بۆیه پیویسته به کورتی باسی چۆنیه تی
ههر دوو لایان بکه ین :

۱- باسى تەلاقدانى ژن سى بە سى: ئەگەر مېرد بە ژنى خۆى ووت: سى بەسى تەلاق
كەوتىن. يا لەيدەك جىگەدا بە ژنەكەى ووت: تەلاقكەوتىن. تەلاق كەوتىن. تەلاق
كەوتىن. ئايا بەو رستانە سى تەلاق ئەكەوى يا يەك تەلاق. زانايان لىرەدا ئەكرىن بە چوار
بەشەو:

يەكەميان: ھەندى لە زانايان ئەلەين: بەو رستانە تەلاق ناكەوى. نەسى تەلاق، نەيدەك
تەلاق، چونكە ئەلەين: تەلاق بەو شىوہە پاش پىغمبەر پەيدا بوو، يانى (بدعە) ھەموو
بىدعەيە فرى ئەورى و كارى پى ناكرى. ئەو رىگەيە بۆچوونى رافزەكانە پىويستە ئىشى
پى نەكرى و پوچەلەي، چونكە سى بە سى تازە پەيدا نەبوو ھەتا گورى لىي نەگىرى.
بەلكو ھەر لە سەردەمى پىغمبەرەو كارى پى كراو، وەك پىشەوا شافعى و ئەبو سەورو
ئەھمەدو كۆمەللى لە زاھىرەكان ئەلەين: يىگومان تەلاقى سى بەسى پىغمبەر ﴿﴾ كارى
پى كەردو، فەرمانى داوہ بە كەوتى. يانى (سنە) نەك (بدعە) بەلگەيان ئەم فەرمودانەى
خوارەوہە، وەك ئەفەرموى ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾
فەرموى ﴿وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ﴾ فەرموى ﴿وَلَا صَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمْ
النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ﴾ فەرموى ﴿وَلِلْمُطَلَّقاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ﴾ وە فەرموى ﴿يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ﴾ لەو ھەموو
ئايەتانەدا خۆى گەورە باسى تەلاقدانى ژنانى كەردو بە بلاوى، وە باسى جياوازى نىوان
تەلاقى سى بەسى بەيدەك رستە يا يەك يەك بەسى جارى نەكەردو بۆئىمە دروست نىە ئەو
شەى خوا فەرمانى پى ئەدائى يىكەين لە كۆكردنەوہى تەلاق بەيدەك رستە يا بچرانىان
لەيدەكرى بەيدەك تەلاق يا زۆرتەر. بەلام فەرمودەو كەردەوہى پىغمبەر ماناو مەبەستى ئەو
ئايەتانەى بۆ روون كەردىنەوہو وەك پىشەوا موسلىم و بوخارى ئەلەين: بەيى گومان
عوەمىرى ئەلەجلانى ژنەكەى خۆى تەلاقدا سى بەسى لە سەردەمى پىغمبەردا ﴿﴾
ئەگەر قەدەغە بوايە پىغمبەر ﴿﴾ بى دەنگ نەنبوو. كەواتە تەلاقى سى بەسى پاش

يېغەمبەر پەيدا نەبوو، دووبارە پېشەوا بوخارى لە قاسمى كۆرى موحەمەدەو، ئەویش لە عايشەو: پياوئ ژنەكەى خۆى تەلاقدا سى بەسى، شوى كرد بە پياوئ تر، پرسىاريان كرد لە يېغەمبەر ﴿﴾ نايَا رەوايە بۆمىردە پېشەكەى؟ فەرمووى ھەتا نەچىتە لاى و خوشى لە يەكترى نەچىژن نەگەر تەلاقى ئەو پياوئ سى بەسى نەكەوتبايە، يېغەمبەر ﴿﴾ ئەو فەرموودانەى نەئەفەرموو، ھەر بە وىتەى ئەو بەلگانەى پېشوو چەند فەرمودەى تەرى يېغەمبەر ھەن كە بەلگەى يىگومان لەسەر پەيدا بوونى تەلاقى سى بەسى و كەوتيان. تەماشائى ﴿زاد الميعاد﴾ بكن بۆ ئەو مەدەستە.

دووهەم: دووھەم ھەندى تر لە زانايان ئەلەين: تەلاقى سى بەسى يەك تەلاقى رەجعى پى ئەكەوئ. كەواتە مىرد بۆى ھەيە ژنەكەى بگىر پتەو بۆلاى خۆى بە مەرجى ژمارەى تەلاق تەواو نەبوئ. ئەم رېنگەيە لە ئىبنو عەباس و ئىبن ئىسحاقەو لە تاووس و عەكرەمەو ئەى گىر نەو، ئىبنو تەيمىيە پەپرەوى ئەوانى كردو، دوانزە ئىمامەكان كارى پى ئەكەن. ھەر وھا ياساى دادگاكانى زوربەى زۆرى رۆژمەكانى موسلمانەكان سەپاندو يانە بەسەر دانىشتوانى خويانا، سزائ ئەو كەسانە ئەدەن لە دژى ئەو ياسايە برۆن بە پىچەوانەى ئاينى ئىسلام كە ھەموو كەس ئەتوانئ رېنگەيە بۆخۆى دانئ لە رېنگەى موسولمانان بە مەرجى دژى بنچىنە و بەلگەى يىگومانى دەستورى ئاين ئەين.

سى ھەم: ھەندى لە زانايانى تر ئەلەين: تەلاقى سى بەسى بۆژنئ مىردەكەى نەچوئىتە لاى سى بەسى تەلاقى ئەكەوئ. ئەگەر ژنەكە بە دەست گىرايئ يەك تەلاقى ئەكەوئ بە بىرى من ئەگەر مىرد سى جار تەلاق دووپات بکاتەو كەوتنى يەك تەلاق جىگەى برۆايە ئەگەر مەدەستى بەھىز كردنى رەستەى پېشوبئ. ئەگىنا سى تەلاقى ئەكەوئ، ئەگەر بەيەك جار سى تەلاق كۆبكاتەو كەوتنى سى تەلاق جىگەى باوهرى منە.

چوارەم: بەلاى زوربەى ھاوئلانى يېغەمبەرەو ﴿﴾ وە بەلاى زانايانى دووابى ئەوان ھەر وھا بەلاى ھەر چوار پېشەوايان مالىك و شافىعى و حەنەفى و ئەھمەد ژن ھەرسى

ته لاقی نه کموی له کاتیکا میرد به ژنی خوی بلتی: همرسی ته لاقیت کهوتی، یا سی جار ته لاق دوویات بکاتمه بهمرجی نمو سی جار به پیوه ندیان به به کهوه نه بی، نه گهر دوو جاری دواپی دوویات کردنوهی جاری به کمبی یدک ته لاق نه کهوی. بهلگی نمو زانایانه بو کهوتی همرسی ته لاقه که نمانهی خواره ون جگه له نایه ته کانی قورنان بهو جوړهی باسمان کرد.

۱- داره قوتی له عبدالولای کوری عومره وه نه گپرتنه وه که ته لاقیکی ژنه کهی خوی دابوو، ژنه که له حمیزدا بوو له دووا پتداویستی دوو ته لاقه کهی تری بدالو حمیزده دا، نمو رووداوه گهشته پتغمبر ﴿﴾ همرمووی: نهی کوری عومر خوا بهو جوړه فرمانی پی ندادوی، نموهی راستی پی ریگی منت وون کردوه، پیوسته له مهر پاکیه کدا ته لاقیکی بدهی، فرمانی پی دام گپرانموه بولای خوم، له کوتاییدا به پتغمبرم ووت: نه گهر من سی بهسی ته لاقی بدهم و بلیم: سی بهسی ته لاقیت کهوتی نه توانم ییگپرموه، پتغمبر ﴿﴾ همرمووی: نه نمو ژنه به به کجاری له تو جوئی نه پتغموه، گونا هباریش نهی.

۲- نمانی نه گپرتنه وه له مهجودی کوری لید: پتغمبر ﴿﴾ ناگادار کرا له پیاو ژنه کهی خوی ته لاق دابوو بهسی ته لاقه، پتغمبر ﴿﴾ بهتور هیمه هتسا و همرمو: نیوه گاته به نامه ی خوا نه کن و من هیشتا ماوم له ناوتانا، لهو رووداوه دا پتغمبر ﴿﴾ فرمانی به گپرانموهی ژنه کهی نه دا، همر وهک فرمانی دا عبدالولای کوری عومر بو گپرانموهی ژنه کهی کهوا بو سی بهسی ته لاق نه کموی. نمو دوو همرودانهی پتغمبر ﴿﴾ باسکران بهلگی ییگومانن له سر کهوتی ته لاقی سی بهسی بهیه کجار، به لام میرده کانیان گونا هبار نهی.

۳- نمو داود له سونمتی خویا، شافعی له نومدا نه گپرتنه وه کپه کانهی کوری عبدالویزید ژنه کهی خوی سوهیمه ی نملزه نهی ته لاق دا بهیه کجاری {البه}

هاته خزمەت یتەمەر ﴿﴾ و وتی : بەراستی سۆھبەتە ی ژنی خۆم تەلاق دا بەیدە کجاری ، سویندم بەخوا یەك تەلاقم مەبەست بوو ن یتەمەر ﴿﴾ فەرەموی : تو خوا یەك تەلاق ت مەبەستیووه ، رەكانە ووتی یەك تەلاقم مەبەستیووه ، یتەمەر ﴿﴾ ژنە کە ی دایمەوه ، لەپاشا لەسەر دەمی عومەر دا تەلاقی تری دا ، لەکاتی عوسمان دا تەلاقە کە ی تری دا ، ئەو فەرمودە ی یتەمەر بەلگە ی بێگومانیە لەسەر کەوتنی تەلاقی سی بەسی بەیدەك چلار ، ئەگینا پروودای رەكانە بەبی سوود دەر نەچی کە سویندی خوارە یەك تەلاقم مەبەست بووه ، داوا کردنی یتەمەر ﴿﴾ لەرەكانە سویند خوا یەك تەلاقم مەبەست بووه بەلگە یە لەسەر ئەو تەلاقی سی بەسی بەیدەك جار نەکەوی . هۆی هاتە خوارەو ی ئەو تەلاقە گەورە ترین بەلگە یە لەسەر کەوتنی تەلاقی سی بەسی بەیدەك رەستە .

٤- بەزۆری هاو ئەلانی یتەمەر ﴿﴾ وەك ئینو عەباس ، ئینو مەسکوت ، عوسمان ، عەلی ، عایشە ، عەبدولای کوری عومەر ، ئەبو موزەبیر ، ئەنەسی کوری ئەلەك ، ئەلوعبیرە ی کوری شو عەبیە لەسەر ئەو تەلاق بەووشی سی بەسی تەلاق تە کەوتنی هەموو سی تەلاقە کە نەکەوی بەم بەلگانە ی خوارەو :

۱- مو جاهد نه گير تيموه نه لي : لای نيسو هيداس بوم يساوي هيات بولای ووتی :
 بدراسته ژنه کدی خومم تداقدا وه سی به سی ، نيزو عه داس ، تيموه نيمه ، يور دوزگيوو هيدلا وام
 گومان برد ژنه کدی نه داتيموه ، له ياشا ووتی : به کي لي تيموه سواړي گيلجي خيژي نه يي
 له دوايدا ديت و نه لي کوري عه داس ، فهر موي خواي گوره نه فهر موي : ﴿ من يتق الله ﴾
 ﴿ يجعل له مخرجا ﴾ تيموه کده سي له خوا بترسي ريگدي دهر چووني يو دروست نه کا . تو
 له خوا تفرساوي ، ميس ريگم بونادوز تيموه ، گونا هي پروه ده کدري خوشت
 کردوه ، ژنه کدت له تو جيا بو تيموه ن ياني قري پروه تيموه .

ب- همدروها نه گير پته وه پياوئ لای عوسمانی کوری عهقان ووتی: زنه گه منم ته لاق داوه به شه د جار عوسمان فدرموی: به سنی ته لاق زنه گه منم لی فده ده نه بی (۹۷)

ج- نه گپړنه وه پیاوې چووه لای ئینو مه سعود ووتی : به راستی ژنه که ی خوږم ته لاق دا به هشت ته لاق ، فرموی : چیان بې وتوی؟ ووتی : یم بیژراوه نه و ژنه له تو جوئ بوته وه ، فرموی : وهك نه وه وایه پت بیژراوه .

د- نه گپړنه وه پیاوې چووه لای علی کوری نه بوتالیب ووتی : ژنه که مم ته لاق داوه به هزار ته لاق ، علی فرموی : نه وژنه ت لی جوئ بوته وه به سی ته لاق .

نه وانه ی باسکران و زورتریش له وانه پر به پر هاوار نه کهن که هاوه لانی پیغمه مر پتک هاتون له سمر نه وه ی ته لاق به ووشه ی هر سی ته لاق سی ته لاق نه که وی . نه وه ی راستی بې ناکوکی له وړوه له هاوه لانی پیغمه مر وه نه زانراوه ، هروها له هیچ کامیانه وه دزی نه وانه ی پت شو پیدا نه بووه .

نه و که سانه ی نه لټن : ته لاق سی به سی به کجار ، یا به سی جار له لیه که جیگه دا ته لاق یکی ره جعی نه که وی به لگه یان نه مانه ی خواره وه یه و وه لامیشیان نه درتسه وه یه که یه که :

۱- فرموده ی خوی گه وړه ﴿ الطلاق مرتان فامساک بمعروف أو تسریح بأحسان ﴾ هو ی به لگه یشیان نه مه یه که خوی گه وړه ته لاقی له م نایه ته دا ده ست بې کردوه به هاوملی جار ټک له پاش جار ټک به یه که جار که واته بومانی روون نه کاته وه ته لاقی میرد بتوانی ژنی خوی بگپړتسه وه دوو ته لاقه به و مدرجه ی له دوا ی یه کبن ، نه ویش مانای وایه به یه که ووشه و به یه که جار یه که ته لاقی ره جعی نه که وی و وه لامی نه و به لگه یانه دراوه ته وه به وه ی نه و نایه ته به لگه یه له سمر نه وه که کز کردنه وه ی دوو ته لاق دروسته به ووشه یه کی تنها ، ووشه ی ﴿ مرتان ﴾ به مانای { اثنتان } یه ، یانی ته لاقی گه رانه وه ی تیدا سی دوو ته لاق . به وینه ی فرموده ی خوا ﴿ نوتها أجرها مرتین ﴾ یانی نیمه نه به خشین به و ژنه پاداشته که ی به دوو پاداشت ، قورنای بیروز هندیکی مانای نه وی تری نه کا ، نه گهر مانای نه وانه نه وه ی نه وانش بگریته وه هیچ ریگه یه نیه بو دیاری کردنی هیچ لایه کیان نه که نه وه ی

تريان . كەۋاتە ئەۋ شتەى بىكرى بەلگە فەرمودەى پىغەمەرە ، فەمودەى ئەۋ ئەۋە
ئەگەيەنى بەيەك جار سى تەلاق ئەكەۋى ۋەك باسكرا .

۲- بەلگەيە تريان ئەمەيە ئىبنو عەباس فەرمويەتى : تەلاق لەسەردەمى پىغەمەردا ۋ
لەكاتى ئەبۇبەكردا ۋ ، دوۋسال لەسەردەمى عومەردا تەلاقى سى بەسى يەك تەلاق بوو
لەدۋايى دا عومەر ۋوتى : ئادەمىزاد پەلەئەكەن لەۋ شتاندە پۈستە لەسەر خۆ ۋ ھىدى
بن لەۋانەدا ، ئەگەر ئىمە ئەۋەى ئەۋان بېرەۋىتىن بۆ ئەۋەى سى تەلاقيان بىكەۋى چاكەرە
لەۋەى يەك تەلاقيان بىكەۋى ، عومەر فەرمانەكەى رەۋاند ۋ سەپاندى بەسەريانا بۆ كەۋتى
تەلاقى سى بەسى ، يانى بەلاى ئەۋانەۋە ئادەمىزاد لەۋەۋ بەر تەلاقى ژنەكانيان ئەدا سى بەسى
بەيەك تەلاق دائىرا ، لەسەردەمى پىغەمەر ۋ سەردەمى ئەبۇبەكر ۋ بەشى لەسەردەمى
عومەردا ، لەدۋايدا عومەر ئەۋ تەلاقى بەكۆششى خۆى كەردى بەسى تەلاق . ئەلەين :
چونكە عومەر بۆى دەر كەۋت گالتە ۋ يارى بەتەلاق ئەكەن ، تەلاقى ژن بەسى تەلاقە
بەيەك جار پەرەى سەند ، بۆيە عومەر بۆ سوۋدى گشتى ۋ تەمى كەردىيان فەرمانى دا
بەكەۋتى ھەرسى تەلاقەكە بەدژى ئەۋانەى پىشەۋەى خۆى . ئەلەين ھاۋەلانى پىغەمەرىش
ئەۋكارەيان بەسەند زانى ، بەلام بۆ ئەۋەى ئەۋ كارە بىگەرپتەۋە بۆ دۆخى جارانى خۆى
ۋ سەردەمى پىغەمەر ﴿ ﷺ ﴾ سەر لەنۆى دۋاى عومەر بىر ياردە ئەۋ فىلە بىبەر بىكرى ،
تەلاقى سى بەسى ھەر يەك تەلاق بىكەۋى ئەك سى تەلاق .

ۋەلامى ئەۋ بىر يارەيشيان دراۋەتەۋە بەۋەى چۆن ئەچىشە ئەقلەۋە تەلاقى سى بەسى
بەگۈيرەى فەرمانى پىغەمەر ﴿ ﷺ ﴾ ۋەرواژنى ئەبۇبەكر ۋ ماۋىەكەش لە سەردەمى
عومەردا يەك تەلاقى كەچى عومەر ۋ ھاۋەلانى پىغەمەر ﴿ ﷺ ﴾ بەپىچەۋانەى فەرمانى
ئەۋ كەسانەى پىشۋ بلىن : سى تەلاقى بى ئەكەۋى ؟ ئەۋ كەسانەى ئەۋ جۈرە پىرۋاگەندە
بۆ سوۋدى خۆيان بىلاۋ ئەكەنەۋە ، زۆررىش لەراستىيەۋە دوۋرە چونكە لەۋەۋ بەر
بەفەرمودە كانى پىغەمەر ۋ ھاۋەلەكانىمان بۆمان روۋن كەردنەۋە تەلاقى سى بەسى ھەر سى

ته لاقی بی نه کهوی ، کهواته چون نه بی کوششی عومر دژی فدهرموده ییغه مهر بی ﴿ ۱ ﴾ کهوا بوو پیوسته مانای نهو رووداوه به جوژی بکری له گهل فدهرموده ییغه مهر ﴿ ۲ ﴾ و واتای نیبو عهباس ریک بکهوی ، فدهرموده ی عومریش دژی فدهرموده ییغه مهر ﴿ ۳ ﴾ نه بی ، مانای روداوی عومر بهم شیویه بکری :

یانی نهو ته لاقه ی له سرده می ییغه مهر ﴿ ۴ ﴾ و نهوبه کردا باو بوه که بهک ته لاقی بی بکهوی به بهک ته لاق ، پیوان ژنی خویانیان ته لاق بدایه ئه یان ووت : ته لاقته کهوتی : سی جار ئه یان ووتوه ، موسولمانان لهو سرده مه دا مدهستیان دوویات کردنه وهی ته لاقی پیشوو بوو ، نهک ته لاقی تری سهر به خو ، پروایشیان پی ئه کرا له مدهسته که یاندا ، چونکه دلیکی پاک و سروشتیکی بی گهر دیان بووه . به لام عومر و هاوه لانی تری ییغه مهر بینان سروشتی ئاده میزاد گؤراوه ، زؤرریشیان مدهستیان ته لاقی سهر به خویه له ووتنی رسته کاندا ، نهک دوویات کردنه وهی ووشه ی یه کهم ، بزیه داوی مرؤفه کانی ودرنه گرت که مدهستیان دووباره کردنهویه ، مه گهر له به کیکه وه که نه قلی به جیاوازی نه نجامی مدهستی ته لاقی سهر به خو و ته لاقی دووباره و دوویات کردنه وه بشکی ، نهو کاره یش بیر و بؤچون ورده کاری عومره که به چاکی له دانیشتون تیگه یشتوه ، بزیه به تیکرایی هاوه لانی ییغه مهر ﴿ ۵ ﴾ برپاریاندا پشتی نهو برپاره ی عومریان گرت . بهوانه ی پیشوو بزمان دهر کهوت نهوه ی جیگه ی پروایی و راستی کؤ کردنه وهی ته لاقی سی به سی له بهک رسته دا هه رسی ته لاقه که ی بی نه کهوی .

کهواته نهو یاسایانه ی ئیستا کاریان بی نه کری ، برپار نه دهن له سر کهوتنی بهک ته لاق دهر چوونه له بیرورای زؤبه ی یاساناسانی ئیسلام له هاوه لانی ییغه مهر و پاش نهوان رینگه ی هدر چوار پیشه واکان . کار به دهستان له لاسایی کردنه وهی دوازه ئیمامیه کان بؤ کهوتنی ته لاق نهو کاته دوو به ره کی بو ئیستا کردیان به سی به ره کی بگره زؤرتیش ، به یاسای کهوتنی بهک ته لاق هه زاران دوکانی جادر گهری پهیدا بروه بهو بهلگه یه پول و

پاره‌ی زور له دانیشتوان نه‌کیشنه‌وه بۆ نه‌وه‌ی روکشی یاسا به‌سهر خویانا دابیرن ، ژن وخواه‌ن ژن فریو بدن بۆ گه‌رانه‌وه‌ی ژنه‌کانیان ، وه په‌لاماری دادگای کاربه‌ده‌ستان ناده‌ن بۆ نه‌وه‌ی تروشی بی نابرووی نه‌بن، نهمه له‌لایکه‌وه، له‌لایه‌تره‌وه دانیشتوان به‌جۆری تره‌ه‌ندی جادوگه‌ران نه‌یانه‌خه‌له‌تین به‌بوچ کردنه‌وه‌ی ماره‌ برینه‌ پيشوه‌که به‌رتیلیان لی وه‌رنه‌گرن، ژنه‌که‌یان سه‌ر له‌نوئ بۆ ماره‌ نه‌برنه‌وه هه‌ندی‌کیش ژنه‌کانیان بۆ جاش نه‌که‌ن.

وه ژماره‌یه‌کی کم له‌ موسلمانانی راستی، واز له‌و ژنه‌ ته‌لاق‌دراوانه‌ دیتن، بی نه‌وه‌ی بروییانوو دروست بکه‌ن و نازاری ژنان بدن. که‌واته نه‌وه‌ی شایانی سودی گشتی بی نه‌وه‌یه‌ په‌یره‌ویی فه‌رمانی پیغه‌مبه‌رو هاوه‌لانی بکه‌ین که‌ که‌وتنی هه‌رسێ ته‌لاقه‌ به‌ وتنی رسته‌ی: سی به‌سی ته‌لاق که‌وتنی نه‌که‌وی.

خوای گه‌وه‌ فه‌رمانی داوه‌ ژماره‌ی ته‌لاقی یار به‌سهر ژنه‌وه‌ سی ته‌لاقی، هه‌رچه‌نده‌ دوورسته‌ به‌یه‌ک جاری سی ته‌لاقی ژن بدری. به‌لام وا چاکه‌ هه‌ریه‌ک ته‌لاق بدری، وه به‌لای زۆرتربنی زانایانه‌وه‌ به‌یه‌ک جار ته‌لاقی سی به‌سی قه‌ده‌غیه‌ هه‌رچه‌نده‌ ته‌لاقه‌کان نه‌که‌ون، وه‌ پترسته‌ دادگا‌کان و زانایان رینگه‌ بگرن له‌ ته‌لاقی سی به‌سی. وه‌ خوای گه‌وره‌ ته‌لاقی به‌یه‌ک ته‌لاق دانه‌ناوه‌ له‌به‌ر سودی تاده‌میزاد چونکه‌ وانه‌بی مرۆف ناچار نه‌بی ته‌لاقی ژنه‌که‌ی بدا، له‌ پاشا هۆش نه‌کاته‌وه‌ که‌ ناله‌باری کردوه، وه‌ توشی گه‌روگرتی زۆربوه‌، په‌شیمان نه‌بیته‌وه، نه‌گه‌ر یه‌ک ته‌لاق بوایه‌ کار له‌ کار نه‌ترازا، بۆیه‌ خوای به‌ میه‌ره‌بان ته‌لاقی کردوه به‌ سی ته‌لاق، هه‌تا پاش یه‌ک ته‌لاق بیا دووجار نه‌گه‌ر به‌ خو‌را‌یی بوو به‌ر له‌ کۆتایی هاتی عیده ژنه‌که‌ی جارێ یا دووجار بگه‌ی‌رته‌وه‌ بۆلای خو‌ی، وه‌پاش عیده‌ جارێ یا دووجار به‌ر له‌ که‌وتنی سی ته‌لاق ژنه‌که‌ی سه‌ر له‌نوئ ماره‌ به‌ی‌رته‌وه‌ به‌ ماره‌یه‌کی تازه‌وه‌ دوای به‌لین وه‌رگرتن له‌ ژنه‌که‌. پاش نه‌و گه‌رانه‌وه‌یه‌ بۆ لای می‌رد ژن ومی‌رد خویان ماندو بکه‌ن و نارام بگرن بۆ نه‌وه‌ به‌ چاکی به‌یه‌که‌وه‌ بژین. به‌ پی‌چه‌وانه‌وه‌

بۆیان دهر کموت جوئی بوونموهیان چاکرهو رهواتره بۆ رزگار بوونیان لهو تهنگ و چلممهیه، خوای گهوره رهوای کردووه تهلاقی سینههم بدری، ههتا ژن ومیرد ههریه کهیان هاوهلتی تری شیاو بۆخویان بدۆزنهوهو به خوشی بژین بهیه کهوه بۆ جاری ترخیزانی تری تازهی بهختیار پێک بهێتن. کهواته بۆمان دهر کموت دانانی ژمارهی تهلاق بهسی تهلاق، وه تهلاق دانایان بهسی جار نهوپهیری میهرهانی خوایه له گهت ئادهمیزاد وه دووباره باسی تهلاق دانی ژن به پارهو بهشتی تر نه کهین بهم جوړهی دووایی: تهلاق دانی ژن به پارهو شتی تر پیتی نهوتری (الخلع) واته دارینی پهیوهندی نیوان ژن ومیرد به پارهو به رستهیه مانای بهجوانی نهو پهیوهندیه بگهیینه.

و روکهنهکانی خولع پێنج شتن:

۱- (الصیفه) یانی نهو رستهیه خولعی پێ پیدایهتی، نهوهیه میرد به ژنه کهی خوی

بلی:

﴿خالعتك أوقاديتك أو طلقتك أو بارتك بمأة دينار﴾ یانی من تۆم دارینی یا پهیوهندی تۆم بهخشی یا تۆم رزگار کرد یا تۆم بهره لا کرد بهسد دینار. ژنه کهیش کوتوپر بلی: قبولم کرد، بهم رستانه تهلاق نه کهوی بهسه دینار. وه نه گهر نهو رستانه ناوی پارهی تیدا نهبرا. بهلام له دلی میردا ههبوو به پاره پێ تهلاقه که نه کهوی به ئهندازهی مارهیی هاوسهری نهو ژنه. ههندی له زانایان ئهلتین: نه گهر خولع به ووشهی تهلاق نهبوو ژماره تهلاق کهم ناکا.

۲- (الزوج) میرد مەرجه نهو میردهی ژن تهلاق نهدا به پاره تهلاق دانی دروستی منال و شیت و زۆر لیتی کراونهی، گیل و بهنده خولع کردیان دروسته. بهلام نهی کار به دهسته کانیان پاره که وه نه گرن.

۳- (العرض) پارهو شتی تر، ههر شتی بکری به مارهیی دروسته خولع له سهر بکری، ئیتر زۆری یا کهم، قهرزی یا حازر، له بهر چاوی یانه وهک فیڕ کردنی قورئان، تهلاق دان به ئارهق نه کهوی به ئهندازهی مارهیی هاووێتهی ژن.

۴- نهو ژنه‌ی ته‌لاق نه‌دری به پاره پیوسته په‌یوه‌ندی بهو پیاوه‌وه مایته‌وه که‌واته ژنی ته‌لاق‌دراو به ره‌جعی و عبده‌ی ته‌واونه‌بویی خولع دروسته.

۵- (الملتزم) نهو که‌سه‌ی خولع نه‌گریته گهردنی خوی وه‌ک ژن یا مروّقی تر، مهرجه کوتوپر ژن یا نهو مروّقه بلتی: قبولم کرد، شیت و منال و گیل نه‌بن، به کورتی می‌رد بلتی به ژن توم خولع کرد یان توم ته‌لاق دا، وه‌یا بهو مروّقه بلتی: ژنه‌که‌ی خومم خولع کرد یا ته‌لاقم دا به‌سه‌د دینار نه‌وانیش به‌بی دواکه‌وتن بلتین: قبولم کرد، لهو کاته‌دا ژنه‌که‌ی ته‌لاقی نه‌که‌وئ می‌رده‌که‌ی پاره وهر گری یانه وه له پاش عبده نه‌توانی می‌ردی تری تازه بکات قهرزای پاره‌ی می‌رده‌که‌یه، نه‌گهر ته‌لاقی سی‌به‌سی نه‌که‌وتبوو نه‌توانی جاریک یان دوو‌جار له می‌رده پی‌شوه‌که‌ی ماره بگریته‌وه به ماره‌یی تازه‌ی تره‌وه.

قییینی: نه‌گهر که‌سیک ته‌لاقی خوارد، ووتی، سی‌به‌سی ته‌لاقی ژنه‌که‌م که‌وتی ناچم بۆ مالی خه‌زورم. یا نهو خانووه ناکرم، وه، سویند‌خۆر ویستی نهو کارانه بکا. بۆ رزگار کردن له نه‌که‌وتنی سی‌به‌سی به ژنه‌که‌ی خوی بلتی: ته‌لاقیکت که‌وتی به چواردینار ژنه‌که‌یش کوتوپر بلتی: قبولم کرد، له پاشا بجی بۆ مالی خه‌زوری یا خانوه که بکری له دوو‌ایدا سهر له‌نوئ ژنه‌که‌ی ماره بریته‌وه به ماره‌یی تری تازه، دوو ته‌لاقی نه‌می‌تسه‌وه وه نه‌یشتوانی نه‌چیته مالی خه‌زوری و یا خانوه که نه‌کری. ژنه‌که ماره بکاته‌وه و اچا که ناوړی بوی‌تسه‌وه بده‌ینه‌وه که باسی ته‌لاقی سی‌به‌سیمان کرد به یه‌ک رسته:

۱- نه‌وه‌ی راستی بی پیغه‌مهر ﴿﴾ فرمانی دا به که‌وتنی ته‌لاقی عومهری نه‌لعه‌جلانی سی‌به‌سی به‌یه‌ک رسته.

۲- فاتیمة‌ی کچی قه‌یس می‌رده‌که‌ی ته‌لاقی دا سی‌به‌سی به‌یه‌ک رسته، پیغه‌مهر جیگه‌ی حه‌سانه‌وه‌یی و خواردمه‌نی بوفاتیمه له‌سهر می‌رده‌که‌ی بۆ‌دیاری کرد. ته‌فسیری (أضواء البیان) به‌رگی یه‌که‌م. له‌وانه‌وه بۆ‌مان دهر نه‌که‌وئ نه‌گهر ته‌لاقه‌که‌ی ره‌جعی بوايه جیگه‌و خواردنی بۆ پی‌یوست نه‌ئه‌کرد. که‌واته نه‌وه‌ی له عومهری کوری خه‌تابه‌وه وهر گیراوه بهو چۆره نه‌بوه مانای کراوه.

به لکو بهر له عومدر وه کو باسمان کرد له مهو پیش نه گهر ژنیان ته لاق بدایه نه یان ووت: ته لاق ت کهوتی. ته لاق ت کهوتی. به سی جار، زور جار ان مه به ستیان دوو باره کردنه وهی رستهی ته لاق بووه. نهک ته لاقی سه ره خو، بویه برپاردره به کهوتی سی ته لاق، بو نه وهی چاکتر له مه به ست تی بگهین ته ماشای ته فسیری (أضواء البیان) بکری له بهرگی به که مدا.

ته میمه ی کچی عهبدو ره هانی کوری عهوف میرده کهی ته لاقی دا سی به سی میردی تری کرد، له دووا پیداوستی له گهل میرده پیشوه کهی ناشی بکاته وه پیش نه وهی میردی دووههمی چوبته لای پتقه مبر ﴿ ۱۰ ﴾ فهرمووی: نایی ههتا نه چیتسه لای خوشی له بهک نه چیرن، بو نهو مه به سته خوا فهرمووی:

﴿ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ ﴾ دووایی نه گهر میرد پاش ته لاقی دووههم ته لاقی سیهمی ژنه کهی خوی دا، دووایی نهو ژنه رهوا نایی بومیردی پیشووی له پاش ته لاق دانی سیهم.

﴿ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ﴾ ههتا شووبکا به میردی جگهی میرده پیشوه کهی، میردی دووههم بچیتسه لایی و خوشی له بهک به چیرن.

﴿ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا ﴾ دووایی نه گهر میردی دووههم چوه لای نهو ژنهو ته لاقی دا به ناره زوی خوی به بی مهرجیکی پیشه کی بو ته لاق دانی، دووایی گونا له سهر میردی پیشوو ژنه ته لاق دراوه کهی نه که بگهر پته وه بولای یه کتری به ماره برینیکی تازه، پاش به سهر چوونی عیده ی میردی دووههم.

نهو جزره کاره به کورتی بی نهوتری (جاش) ئایا دروسته یا نا؟ لای پیشهوا شافعی نه گهر نهو ژنه نه ماره بکری له میردی بهو مهرجه ی ته لاقی بداته وه بومیردی پیشووی، نهو ماره برینه پوچه و قده غه به بو ههردوولایان، نه گهر ماره بکری له پیاوی تر به بی مهرج و ته لاقی داو عیده ی به سهر چوو بو میردی پیشووی دروسته جاری تر ماره ی بکاته وه ههردنده چاک وایه نه کری. به لای پیشه وایان مالیک و نه ههده نه گهر نهو ماره برینه بهو

مەبەستەبوو لە ناوەڕۆکدا قەدەغەییە و پوچەللە وەهەر نابێ بکری، وەئەگەر کرا پێویستە جووبی بکریتهوه. وەبەلای پێشەو حەنەفی ئەو ماره برینه دروستە بەومەرجهو بەو مەبەستەوه، مێردە پێشەو کە ی ئەتوانی سەرلەنوێ ماره بکاتەوه. ئەو مەرجهو ئەو مەبەستە پوچە.

﴿إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ﴾ ئەگەر ئەو ژن و مێردە ئەیان زانی، وەیا گومانی بەهێزیان هەبوو کە راتەگرن سنورەکانی خوا دوای گەڕانەویان بۆلای یە کتری، مافی یە کتری جی بەجی ئەکەن بە گوێرە ی فەرمانی خوا.

﴿وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يَبْنِيهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ وە ئەو قەدەغە کراوانە ئەو فەرمانە روایانە سنورەکانی خۆان روونی کردونەتەوه بۆ کۆمەڵەی بزنان و بێرکەنەوه لە پاشەرۆژی خۆیان و بزنان سودی ئەو سنورانە چ شتیکن هەتا بە گوێرە ی زانیاری خۆیان هەلسن و دانیشن. بە تاییەتی تەلاقانی ژن و خولع کردنی، شوکردنی بە مێردی ترو چۆنەوه ی بۆلای مێردە پێشەو کە ی بەو جوۆرە ی روون کراوەتەوه.

پێش ئایینی ئیسلام پیاوان ژنەکانی خۆیان تەلاق ئەدا، بۆ ئەوه ی نازاریان بدەن کەمی بەر لە کۆتایی هاتی عیدە ی ژنەکانیان ئەگێرانەوه بۆلای خۆیان، وە دووبارە تەلاقیان ئەدانهوه، هەر وەك جاری پێشوو ئەیان گێرانەوه بۆلای خۆیان ئێر بەو جوۆرە بۆ چەند جاری ئەو کارەیان ئەکرد. بۆ لا بردنی ئەو نازارە ئایەتەکانی (٢٣١) و (٣٢٣) هاتە خوارەوه. لێرەدا لەوانە یە پرسیار بکری جیاوازی لە نێوان فەرمانی ئەو دو ئایەتە و ئایەتەکان (٢٢٩ - ٢٣٠) ئەبێ چ شتی بێ؟ لە وەلامدا ئەبێژری: دوو ئایەتەکانی (٢٢٩ - ٢٣٠) بۆمان روون ئەکەنەوه پێویستە لەسەر مێردەکان لە ماوه ی عیدەدا دوو شت بکەن: یا ژنە کە بگێرنەوه بۆلای خۆیان و مەبەستیان وایی بە خوشی بزین بەیەکەوه، یا تەلاقی سێهەمی بدەن و هەموو مافی خۆی بدەن وازیان لی بینن بۆخۆیان چ شتی ئەکەن با بیکەن. بەلام ئایەتەکانی (٢٣١ - ٢٣٢) بۆمان روون ئەکەنەوه فەرمان مان پێ ئەدەن

بهر له تهواو بوونی عیده با ژنه کان بگړنه وه بولای خو مان له عیده داو بس، یا ته لاقی بدهین و بس، نهک همتا همتایه بوجهند جاری ته لاقی بدهین و بگړنه وه به مدهستی نازاردانیان، بویه خوی گهوره فهرموی:

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمَّا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ
سَرَحوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّنَعْنَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ
ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْتِ اللَّهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا
نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ
يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾
وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمَّا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ
أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ
مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَمْ أَزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

﴿ وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمَّا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ ﴾ وههر کاتی نیوه ژنه کانتان ته لاقدا به ته لاقی ره جعی، دووایی نهو ژنانه نریک بوونه وه له کړتایی عیده کانیان.

﴿ فَأَمْسِكُوهُمْ بِمَعْرُوفٍ ﴾ دواپی ئیوه ژنه کانتان بگپړنه وه بۆلای خوتان به جوړی یاسا په سەندی نه کات که به خوښی و خوښه ویستی بژین به یه که وه ، بهر له کړتایی عیده بیان گپړنه وه .

﴿ أَوْ تَسْرَحُوهُمْ بِمَعْرُوفٍ ﴾ وهیا بهرهلایان بکه ن و وازیان لی بهیتن هه تا عیده یان ته و او نه بی بهو جوړهی یاسا په سەندی بکات که نه بی بهو دی درېزه پیدانی عیده کانیا ن وه هه موو مافی خویانیا ن بده نی .

﴿ وَلَا تَمْسِكُوهُمْ ضَرَارًا لِّتَعْدُوا ﴾ وه مهیا ن گپړنه وه بۆلای خوتان به مه به سستی نازاردانیا ن له بهر توله لی سەندنیا ن ، به لکومه به ستان جی به جی کردنی مافی ژنان و یارمه تی دانی یه کتری بی ، مهیا ن گپړنه وه له بهر نه وه ی ده ست درېزی بکه نه سدریا ن و سته میا ن لی بکه ن، زوریان لی بکه ن له سهر نه وه ی به دارایی خویان رزگار بکه ن ، یا له پروو دا میتن بۆ نه و مه به سته .

﴿ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ﴾ وه هه رکه سی نه و شته بکا و ژنه که ی بگپړنه وه به مه به سستی سته م لی کردن و درېزه دان به عیده که ی ، دواپی به راستی نه و که سه سته می له خزی کرده نه که له و ژنه به تنه ها و بی دادی کرده و خوی خستوته بهر سزای خوا . که واته پیوسته گوی بگرن له فرمانی خوا و به چاکی وه ری بگرن .

﴿ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا ﴾ وه ئیوه وه رمه گرن فرمانه کانی خوا به گالته بی کردن ، سستی له واند ا بکه ن ، به تاییه تی گالته کردنتان به مافی ره وای ژنان له گه رانه وه یان به مه به سستی خراب و نازار دانیان .

﴿ وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ ﴾ وه ئیوه بی ری چا که ی خوا بکه نه وه به سهر تانه وه ، وه که ناردنی ئیسلام و پیغمه مر ﴿ ﷺ ﴾ به تاییه تی پروو کردنه وه ی یاسای ژن و ژن خوازی ، چونکه له کاتی پی شودا ژنه کانیا ن ته لاق بدایه بویان نه بو بیان گپړنه وه به لام بۆ موسولمانان دروسته ، بۆ نه وان ره وانه بوو نه گهر ژنیا ن ته لاق بدایه ژنی تر بخوازن هه تا نه و ژنه زیندوو بوا یه . به لام بۆ ئیوه دروسته .

﴿وما أنزل عليكم من الكتاب والحكمة﴾ وهیادی شتی بکهنه وه خوا ناردویه تی بۆ
سهر ئیوه لهو نامهیه که قورنانه که لهودا بۆتان پروون کراوه ته وه بهختیاری ههردوو
جیهان ههنگای کویترانه نانین ، لهزانستیه بهسوده کان و لهفهرموده کانی پیغمهر ﴿﴾
کهمانای نامه ی خوا پروون نه کهنه وه ، بهرونی فهرمانی خوا لهجیگه ی خویا دائه نی
بهجزری شیاوی نهو جیگه یه بی .

﴿يعظكم به﴾ خوا نامۆزگاری ئیوه نه کا بههۆی قورنانه وه و نه تان ترسیتی که
قهده غه یه نازاردانانی ژنان و گالته کردن بهفهرمانه کانی خوا ، سوپاسی چاکه ی خوا بکه ن
که بهخشیویه تی به ئیوه .

﴿واتقوا الله وأعلموا أن الله بكل شيء عليم﴾ وه ئیوه خۆتان پاریژن لهخوا که
بهههموو فهرمانه پیوسته کانی ههلسن و رایان بگرن ، بهراستی خوا بهههموو شتی نه زانی
کامه یان سوود بهخشه و کامه یان خاوه نی زیانه بۆتان .

﴿وإذا طلقت النساء فبلغن أجلهن﴾ وه ههر کاتی ئیوه ژنه کانتان ته لاقدا ، دواپی
گه یشتن به کوتایی ماوه ی عیده کانیا . مهبهست لهم ئایه ته کوتایی عیده به تهواوی ،
مهبهست له ئایه تی پیشوو نزیک بوونه وه یه له کوتایی بی هاتی عیده . کهواته ههریه که یان بۆ
مهبهستی هاتۆته خواره وه ، ههریه که یان هۆیه کی تایه تی بهخۆیان ههیه .

﴿فلا تعضلوهن أن ينكحن أزواجهن﴾ دواپی ئیوه باوه ردار قهده غه مه که ن له ژنان ئیوه
نهی لێن که نهوان شو بکه نه وه بهمیرده پیشوه کانیا دواپی کوتایی ی بی هاتی عیده که یان ،
یا شوبکه ن بهیه کی تر به گویره ی ئاواتی خۆیان .

هۆی هاتنه خواره وه ی نهو ئایه ته نه مهیه : عهبدولای کوری عاسیم ژنه که ی خۆی
ته لاقدا ، وازی لی هینا ههتا عیده تهواو بوو ، له دوایدا په شیمان بویه وه ، سهر له نوێ
خوازی پی کردوه ، ههردوولایان یه کۆریان خوش نهویست ، مه عقلی برای ژنه که سویندی

خوارد که نایه لم مارهت بکاته وه ، چونکه ته لاق ته دا و دووباره نه تخوازیته وه . پیغه مهر ﴿ بانگی کردو نهو نایه ته ی به سهردا خوینده وه ، نهویش وازی هیئا و بریتی بو سوینده که ی خوی دا . که واته نهو نایه ته له گهل نهو که سانه یه تی ژن ماره نه برن .

هه ندی له زانایان نه لئین : نهو نایه ته له گهل نهو که سانه یه تی ژنه کانیان ته لاق نه دهن و نایه لئ پاش عیده شوبکه ن به یه کی تر ، بویه نهو نایه ته که هاته خواره وه فه رمانی پیدان نابن ژنه کانتان قه دهغه بکه ن که شوو بکه ن به یه کی تر پاش عیده به لام نه وه ی راستی بی نهو نایه ته له گهل هه موو باوه ردارانیی ، نهک به ته نها میړده کانیان ، یا ژن ماره بران . که واته نهو نایه ته مانای به م جوړه یه : هه رکاتی ئیوه ژنه کانتان ته لاق دا ، ویستی پاش عیده مار بیرته وه قه دهغه یان مه که ن شوو بکه نه وه به میړده پیښوه کانیان ، یا به ییوئی تر .

﴿ اذا تراضوا بينهم بالمعروف ﴾ هه رکاتی ژن و ییو له نیوان خویانا پیک هاتن و په سندیان کرد به شیوه یه کی وا یاسا په سندی بکا و به چاکی بزانی ، به ماره برینی تازه و به ماره یه کی تازه و به خوشی گوزهرانی به یه که وه .

﴿ ذلك یوعظ به من کان منکم یؤمن بالله والیوم الآخر ﴾ نهو قه دهغه کردنه که ریڼه له ژنان نه گرن به ناره زوی خویان میړد بکه ن ناموژگاری بی نه کری که سی باوه ر به خواو به رژی دواپی نه هیئی له نیوه ، هه نهوان ناموژگاری و نه گرن ، نهک نهو که سی باوه ر که ی پروبوچ و ده ست کرده .

﴿ ذلکم اذکی لکم و اطهر ﴾ نهو ناموژگاری و نه گرته که نازاری ژنان نه درئی چاک تره بو نیوه به تاییه تی چونه وه ی ژنان بو لای میړده پیښوه کانیان چاک تره و نه یان ناسن له وه ی میړدی تر بکه ن که نایان ناسن ، پاک تره له گونا هه دوور تره بو ژنان له قه دهغه کردنیان له شو کردن ، چونکه دلنیا نه بن له گومان بردن بویان و ناکه ونه بهر خه شی خوا .

﴿ والله یعلم و انتم لا تعلمون ﴾ وه خوا نه زانی بهو شته ی له دلی ژن و میړدایه که ناره زویان وایه بو لای یه کتری بچنه وه ، به سودی هه موان نه زانی ، نیوه نایزان که واته نیوه په یه وه ی فه رمانه کانی خوا بکه ن ، وه خوتان له قه دهغه کراوه کان پیاریژن .

پیشهوا شافییی تملی: نهو نایهته بومان پروون نه کاتهوه کهژن ناتوانی ماره‌ی خوی
بری سهر به خو، چونکه نه گهر بتوانی چون خوا قهدهغه نه کا له پیاوان که ریگه له زنان
نه گرن بو شو کردن؟ قهدهغه کردنه که‌ی به‌ی هوده دهر نه چی.
پاش نه‌وه‌ی خوی گه‌وره باسی ته‌لاق‌دانی کرد باسی به‌خیو کردنی منالان و شیر
بی‌دانیان و بدرگ و خوارده‌م‌نی نه‌وانان بو نه‌کاونه‌فهرموی:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَدَهُنَّ
حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ
وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ
وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ
فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ
أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْرِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا
ءَاتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ وَانْقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

﴿ والوالدات یرضعن اولادهن ﴾ وه‌دایکان ته‌لاق درابن یا ته‌لاق نه‌درابن پیوسته
له‌سهریان شیر بدهن به‌مناله‌کانی خویان، نیز نهو مناله بدر له‌ته‌لاق‌دانی دایکیان له‌دایک
بووبن یا له‌دواییدا، چونکه په‌روه‌رده کردنی دایکیان به‌سوود تره بویان، خاوه‌ن به‌زه‌یی
ترن له‌یه‌کئی تر.

﴿ حولین کاملین ﴾ دوو سالی ته و او که نه کاته (۲۴) بیست و چوار مانگ ، نه گهر مناله کان باو که کانیان خاوه نی دارایی بوون ، یا مناله کان خوین دارایی دار بوون ، جگه له دایکه کانیان ژنی تر هه بوو شیریان بده نی ، مناله کان مه مکه یان نه مزین هه چهنده لهو کاته دا پیو بیست نه له سهر دایکیان شیریان بده نی ، به لام و اچا که هه شیریان بده نی ، نه گینا پیو بیست له سهر دایکیان هه خوین شیریان بده نی لهو کاته دا که خاوه نی دارایی نین.

﴿ لمن اراد ان يتم الرضاعة ﴾ نهو برپار هیش بو نهو که سهیه بیهوئ ماوه ی شیر دانه که ته و او بکا ، نهو رسته یه به لگه یه له سهر نهو ی ماوه ی شیر یدان دوو ساله ، له پاش دوو سال نرخئ بو شیردان به منال دانانری له هیچ روئکه وه ، درو سته له دوو سال که مز بی . لیره دا خوای گهروه راسته و خو له گهل دایکانیتی ، چونکه شیر ی دایک بو منال خوشتره ، مه مکه کانیشی شیوا تره بو منال له شیر ی تر و له ژنی بیگانه ، لامان پروونه منال پارچه یه که له دایکی خوئ ، ههروهک پزیشکان له کوئ و تازه دا روینان کردو ته وه که به راستی خوای خاوه ن میهره بان نهو شیر ی بو نه سازینئ له یه کم کاتی جولانی منال له مندال دانا به شیوه یه کی شیوا بوئ . که واته پیو بیست له سهر دایکان شیر بده ن به مناله کانیان له بهر گه شه کردنیان و خوشیان .

﴿ وعلى المولود له ﴾ وه پیو بیست له سهر نهو که سه ی مناله که بو نهو له دایک بووه که بهو رسته یه بو مان ده ر نه که وئ منال راسته و خو هی باو که ، بو یه پیو بیست له سهر ی پهروه ده ی منال بکا به دارایی خوئ .

﴿ رزقهن و کسوتهن ﴾ خواره مه نی ژنانی شیر ده ر و بهرگ و پو شاکیان له جیاتی کرئ که یان ، که واته نهو رسته یه به لگه یه بو شافیه کان که دروسته دایکی منال به کرئ بگریئ بو شیردان به منال ، نهو ژنه ته لاق درا بی یان نه ؟ نه گهر شیر ده ر به ژنیه تی باوکی منال مایته وه به خوو کردنی له بهر نهو یه ژنیه تی ، نه گهر ته لاق درا بی له بهر نهو یه کرئ نه درئ به شیر ده ر ی مناله که ی .

ته فسیری زمانا کو بی

﴿ بالمعروف ﴾ به جوړی یاسای نیسلام په سندی بکا ، مام ناوهندی و داد په وروانه بی له باوی کات و شوین دهر نه چی .

﴿ لا تکلف نفس الا وسعها ﴾ نازارو کاری گران ، ناخریته سهر هیچ که سی مه گهر به گویره ی توانای خو ی و گونجاو بی بو نهو که سه ، خواهن دارایی به گویره ی درارایی خو ی ، همزار به گویره ی همزاری خو ی ، مام ناوهندی به گویره ی دارایی خو یان همویان کر تی خواردن و خواردنه و و بی خوړ و بهر گیان له سهر دانه نری بو ژنانی شیر دهر .

﴿ لاتضر والدۀ بولدها ﴾ پیوسته دایک نازار نه گه یه نی به مناله شیر خوړه که ی خو ی ، له خو ی جوی نه کاته و ، بیداته و به سهر باوکیا و شیری نه داتی که واته به و جوړه مانای نه و رسته به کرا و وشه ی ﴿ لاتضر ﴾ بینا فاعيله .

به جوړی تر مانای نه و رسته به نه کرئ : دایک پیوسته نازاری بی نه گه یه نری ، به هو ی مناله که یه و ، یانی زوری لی نه کرئ بو شیر پیدانی مناله که ی ، پیوسته مناله که ی لی نه سهر نیته و ، نه گهر دایکی وستی شیری بداتی ، نه گهر مناله که لای باوکی بی نیشانی نه درئ ، یا نه و نه ده ی نازو خه نه در تی که به شی بکا ، که واته و وشه ی ﴿ لاتضر ﴾ بو بینا مفعوله .

﴿ ولا مولود له بولده ﴾ و هیچ باوکی نابی نازاری مناله که ی خو ی بدا له ماوه ی شیر خواردندا که له دایکه که ی به نیته و ، بهم جوړه یش مانا نه کرئ : نابی باوکی منال تووشی نازار بی به هو ی مناله که و ، یانی داوای نازو خه ی زوری لی بکری و شتی تری و له توانایا نه بی .

﴿ وعلى الوارث مثل ذلك ﴾ و پیوسته له سهر میرات بهری باوک و یته ی نه و ی له سهر باوک بووه له نازو خه و پو شاک بو دایکه شیر دهر که و بو به خپو کردنی مناله که شی ، نازاری شیر دهر و منال نه درئ ، که واته میرات بهر جیگه ی باوک نه گریته و بو مافی منال له هم مو رو یکه و ، نه گهر نه و میرا تبه ره که لمه پور بهر بی و خواهن دارایی بی پیوسته له سهری کرئ ی شیر دانه که بدا ، له سهر مناله که یه نه گهر دارایی هه بی ، نه گهر هیچ لایه کیان داراییان نه بوو پیوسته زور بکری له دایک بدا به مناله که شیری خو ی .

تهفسیری زمان کو بی

بەلای پیشەوایان شافیی و مالیك نازوخەى منال و بەخێوکردنى لەسەر باوك و باپیر و منالەكەى ، كەواتە منالەكەى بەكێكە لەمیراتەر ، بۆیە لەكاتى ھەزاری ئەواندا پێویستە دایك بەخۆراى شیر بدا بەو منالە ھەزارە .

بەلای ئەو دوو پیشەوایەو ميرات لى گیراو بریتىە لەباوك و بەس . بەلام ئەوێ لەمانای ئەو رستەووە دەرنەكەوئ ھەموو ميراتەرەكان نەگرتەووە جگە لەدایك ئیتر ميراتەرى باوكى ، یامیراتەرى منالەكە بن لەكاتى مردنى منالەكەدا . واتە چۆن ميراتیان لى نەگرن پێویستە منالەكەى بەخێو بکەن .

﴿فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا﴾ دوایى ئەگەر باوك و ژن و یستیان منالەكە جوی بکەنەو، لەشیری بپرنەو بەر لە كۆتایى دوو سالەكە، بۆیان دەرکەوت پێویستى بەشیر خواردن نیە وە زیانى پێ ناگا. ھەروەھا ئەو رستەى باوك ميراتەر نەگرتەووە لەگەڵ دایكى منالا.

﴿عَنْ تَرَضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوَرِ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا﴾ لەرووی خوشبوونى ھەردوو لایانەو. ئەك بەكێكان بە تەنھا لە باوك و لە دایك، لەرووی راویژکردنیاں لەگەڵ بەكۆى لە بارەى بپرنەوێ منالەكە لەشیر، پێك ھاتن كەبپرنەوێ لە شیر خواوێ سووودە، دووایى ھیچ گوناھى لەسەریان نیە لەو رینگەىو، چونكە كەم جار وانبێ باوك و دایك پێك بێن لەسەر زیانى منالیاں. بەلام ئەگەر نازاوەیان لى پەیدا بوو، پێك نەھاتن پێویستە دوو سالەكە تەواو بێ.

﴿وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ نُسْتَرِضِعُوا أَوْلَادَكُمْ﴾ وەنەگەر ئێوێ باوكان و ئەو كەسانەى سەرپەرشتى منالان ئەكان و یستیان كە دایەن بگرن بۆ منالەكانیاں. یانێ داوا بكەن شیریاں بەدەنێ جگە لە دایكەكانیاں، ئیتر دایكەكەى شیرى بداتى یانە؟

﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ دووایى ھیچ گوناھى لەسەر ئێوێ باوك و دایك نیە بۆ ئەوێ دایەنیاں بۆ بگرن ھەر كاتى ئێو بەدەن بە دایەنەكان ئەو شتەى و یستوتانە بیدەن بەوان لە كۆنى دیارى كراو بۆیان بە چاكى و پێ خوشبوون بەبێ كەم و زۆر بەو جۆرەى یاسا پەسەندى بكا و یاوى كات و جیگەى خۆتانى.

تەفسیری زمانكۆبى

﴿وَأَتَقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْلَمُونَ بَصِيرٌ﴾ وە ئێوە لە خوا بترسن لە دەست بەسەر گرتنی کرێ دایەنەکان و بتانەوی ئەیاندهنی ئێوە بزانی بەراستی خوا بە شتی ئێوە ئەیکەن لە شیردان بە منالان و پرینەوی و دایەن گرتن بۆیان ئەبینی هەمویان و هیچ شتیکی لی وون نایی، پاداشتی هەمویان ئەداتەو.

ئەو ئایەتە بەلگەیە لەسەر ئەوی پێویستە لەسەر میردەکان ژنەکانیان بەخێو بکەن، بە نازوقەو بەرگ و جینگەیی حەسانەو، هەروەك بەلگەیە لەسەر ئەوی پێویستە خاوەن منال منالەکانیان بەخێو بکەن. بەلام لەو ئایەتەدا خوا ناوی دایکە شیردەرکانی بردوو بە تەنها، چونکە خواردەمەنی لە دایکەو ئەگا بە منال بەهۆی شیرەو. جابۆیە پێویستە باسی چۆنیەتی بەخێوکردنی ژنان و منالان بکەین وە بزانی چ کەسی منال بەخێو بکا. بەم جوۆری خوارەوە باسیان ئەکەین.

۱- پێویستە لەسەر میرد ژنی خۆی بەخێو بکات بە جوۆری بگولجی لە گەل داراییی میرد. کەواتە ئەگەر میرد خاوەن سامان بوو پێویستە بۆ هەموو شەوو رۆژی (۱۳۵۰) هەزارو سێ سەدو پەنج گرام لە زۆربەیی خواردەمەنی شار بدابە ژنەکەیی لە گەل پێ خۆرو چاو برنج و رۆن و شتی تر بە گوێرەیی کات و شوین.

۲- پێویستە لەسەر میردی هەزار نیووی نازوقەیی ساماندار بدا بە ژنەکەیی میردی مام ناوەندی لە داراییدا پێویستە لەسەری بۆ هەموو شەوو رۆژی نزیکەیی (۱۰۱۴) هەزارو چوارده گرام لە زۆربەیی خواردەمەنی دانیشوان بدا بە ژنەکەیی لە گەل پێ خۆرو شەکرو برنج و میووە و رۆن و شتی تری پێویستی ژنان بۆ ژیاپان.

هەروەها پێویستە لەسەر میرد جینگەیی خەوتن و حەسانەو بۆ ژن سازبکا بە جوۆری شایستەیی شانی ئەو ژنە پێ لە گەل کەرەسەیی خۆ جوان کردن و پاک کردنەووی لەشی و شانەو رۆنی سەری و شتی تر بە گوێرەیی شانی میرد و باوی کات و شوین، ئەگەر لەو کەسانە بوو خزمەت بکری پێویستە خزمەتی بکری لەلایەن میردەو بەهەر جوۆری بی

بەخێوکردنی ژن لەسەر مێرد هەڵەگیرئ و ، لەسەری بە پێویست نامێنێ بە ھۆی نەمانەو،
قەدەغەیی رابواردنی مێرد بکا لە خۆی بەبێ بەلگەو بیانو وەك حەیز . بە بێ پرسی مێرد
لەجینگەیی حەسانەوھێ دیاری کراوی خۆی بچیتە دەرەوھ .

تییینی : بۆ ژنانی ژیر و بالغ ھەبە داواي پوچ کردنەوھێ مارە برینەکەیی خۆی بکا
لەلای دادوھەر لەمێردئ ، توانای بەخێوکردنی ژنەکەیی نەبیت بەکەمترین ئازوخە و
جینگە و بان ، ژن ناتوانی مارە برینەکەیی پوچ بکاتەوھ ھەتاوھ کو ھەژاری مێردەکەیی ڕوون
نەکاتەوھ ، ئیتر بەلێنی خۆی بێ مێردەکەیی یابەھۆی شایەتەوھ لای دادوھەر . پاش ڕوون
بونەوھێ ھەژاری مێرد دادوھەر سێ ڕۆژ مۆلتەتی مێرد ئەدا ، پاشان یا دادوھەر مارەبرینەکە
پوچ نەکاتەوھ ، یا ژنەکە خۆی .

۳- پەرەردەکەری منالان ، یان ئەو کەسانەیی شیت بن کەسەر بەخۆ خۆیان نەتوانن
بژین پێویستە لەھەموو ڕۆیکەوھ بەتایەتی منالان لەخواردن و خواردنەوھ ، بەرگ و
جینگەیی خەوتن ، شۆردنی لەشو پاک کردنەوھێ پۆشاککی ، ژێرەخەر و سەرەخەر ،
ڕۆنی سەری و ڕشتنی چاوی ، پێچەوانەیی لەبیشکەدا ڕازەندنێ ھەتا نەخەوئ ھەتادئ
سەرپێچی نەکەن .

بەخێوکردنی منالان پشت نەبەسی بەخزمایەتی و میھرەبانی بۆ چاودیری کردنی منالان،
پەرەسەندنێان بەچاککی و بۆ سودیان ، بۆ خۆراگرتن و خۆماندووکردن لەسەر پاراستن و
بەرپۆھەردنی کاروباریان ، لەبەرئەوھێ ژنان نەرمی و بەزەبیان زۆرتەرە لەپیاوان خواي
گەورە و بەمیھرەبان بەخێوکردنی منالانی بەژنان سپاردووھ یەکەم جار ، بەگوێرەیی ئەم
پلانەیی خوارەوھ باسی بەخێوکردنی منالان ئەکەین :

۱- دایک لەپیشترە بۆ بەخێوکردنی منالان لەھەموو کەس ، ئیتر ژنی باوکی منال بێ
یا تەلاقێ دایێ لەعیدەدا بێ یا عیدەیی بەسەر چووێ ، بەلام ئەو دایکە پێویستە شیاوی
بەخێوکردنی منال بێ شیت نەبێ ، بۆیە لەپیشترە چونکە لەسەر خۆ و بەپشوتەرە و
میھرەبان ترە بۆ منالان لەھەموو کەسی تر .

تەفسیری زەمناکۆیی

- ۲- نه گهر دایک نه بوو یا شیوا به خپو کردن نه بوو ، منال نه درېته دهست دایکه دایک دوايي نه درېته دهست دایکی باوک .
- ۳- نه گهر نه نکه کان نه بوون ، منالان خوشکی دایک و باوکی پویسته به خپویان بکه نه پاشا خوشکی دایکی ، دوايي خوشکی باوکی .
- ۴- نه گهر خوشکان هیچیان نه بوون ، منالان نه خرینه لای کچی خوشکی دایک و باوکی دواي نهو کچی خوشکی دایکی ، له پاشا کچی خوشکی باوکی .
- ۵- نه گهر کچانی خوشک نه بوون ، منالان خوشکی دایکیان به خپوی نه کهن . به مهر جی له پېشه وه باوک و دایکی ، دوايي خوشکی دایکی دایکی ، له پاشان باوکی .
- ۶- نه گهر خوشکانی دایکی منالان نه بوون ، منالان نه درېته دهستی خوشکی باوک . یه کهم جار دایکو باوکی ، دوايي دایکی له پاشا باوکی .
- ۷- نه گهر باوکی منال خوشکی نه بوو منالان نه درېته دهستی کچی برای دایک و باوکی دواي نهو نه درې به کچی برای دایکی ، دوايي به کچی برای باوکی .
- ۸- نه گهر کچانی باوک نه بوون . منالان نه درېن به خوشکی باوکی دایک و باوکی ، دوايي به خوشکی باوکی دایکی ، له پاشا خوشکی باوکی باوکی .
- ۹- نه گهر خوشکی باوک نه بوون منالان نه درېن به خوشکی دایکی دایک ، دوايي به خوشکی دایکی باوکی دایک و باوکی ، له پاشان به خوشکی دایک باوکی و دایکی ، دوايي به خوشکی دایکی باوکی .
- ۱۰- نه گهر نه وانه ی رابوردن نه بوون نه درې به خوشکی باوکی دایک ، دوايي به خوشکی باوکی باوک .

- ۱۱- نه گهر منال نه وانه ی پېشووی نه بوو له ژنان منالان نه درېن به باوک بو به خپو کردنی ، دوايي به باوکی باوک ، هتا به ره وژور پروا ، دوايي برای دایک و باوکی . برای باوکی . کوری برای باوک و دایکی . کوری برای باوکی ، دوايي مامی باوک و دایکی .

مامی باوکی . کورپی مامی دایک و باوکی . کورپی مامی باوکی ، بهمه رجی مناله که نه درئی به ناموزا که مناله که کورپی ، بهلام نه گهر مناله که کچ بی نادرئی به کورپی مام ، چونکه دهستویزیان له یهک تری نه شکنی ، بهلکو دانه نرئی لای مروفتیکی بروایی کراوو ناین پهروه .

۱۲- نه گهر منال میراتبه ری نه برو به ختوی بکا ، لای پیشه واهنه فی نه درئی به مانه ی خواره وه یهک له دوا ی یهک :

باوکی باوکی دایک ، کورپی خوشکی دایک و باوکی ، کورپی خوشکی باوکی ، کورپی برای دایکی ، کورپی خوشکی دایکی ، مامی دایک ، برای دایکی باوک و دایکی ، برای دایکی و باوکی ، برای دایکی دایکی .

نه گهر منالان هیچ که سنی له وانه ی پیشوی نه برو ، دادوهر به گویره ی بیری خوی دای نه نی لای که سنی بروا بی کراوی ناین پهروه ، نیر چ پیاو بی یازن .

نهو که سانه ی منال به ختو کردنیان بی نه سپیژی مه رج نه م که سانه ی خواره وه بن :

۱- پیوسته بالغ و ناقل و سدر به ست بن ، منال و شیت و بهنده مافی به ختو کردنی منالان نه .

۲- پیوسته بتوانی مناله که به ختو بکاو بیاریزی له کاری خراپه . نه گهر نه ی توانی منالی نادرته دهست ، نیر نهو ژنه ی مافی به ختو کردنی منالی بو هدی نه گهر ماموستا ، یا پزیشک یا موجه خور بی ، نهو کارانه نابنه هوی له کیس چونی نهو مافه . بهمه رجی کاره کانیا نه بنه هوی له ناوچونی منال .

۳- پیوسته نهو ژنه که منال به ختو نه کا گومانی بی نابروی لی نه کری . که واته ژنی بی نابرو مافه که ی له کیس نه چی ، نه گهر بیته هوی نه مانی منال یافیر بوونی رهوشتی خراپ . ههروه ها مروفتی منالی لا دانه نرئی پیوسته رهوشتی بهرز و خاوتینی ، نهک بی نابرو داوین پس و رهوشتی خراپ بی .

۴- پیوسته نهو ژندی منال به خپو نهکا شوی نه کردی به جگهی باوکی منال ، نه گهر میردی کرد میرده کهی بیگانه بوو مناله کهی لا دانانری ، به لام نهو ژنه نه گهر میردی کرد به وینهی مامی منال مافه کهی له کیس ناچی .

تییینی :

بو نهو هی زورتر شاره زای نهو کاره گرنگانه بین پیوسته ته ماشا نامه ده ستوریه بکهین .

له کاتیکا خوی گه وړه باسی عیده ی ژنی ته لاق دراوی بو کردوین . باسی عیده ی ژنی میرد مردوومان بو نهکا و نه فهرموی :

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَيَّنَ بِنَفْسِهِنَّ
أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ
﴿ ٢٣٤ ﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ
أَوْ أَكْنَنتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ
وَلَكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ
وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَأَعْلَمُوا

ته فسرې زما کوی

أَنَّ اللَّهَ عَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٣٥﴾

﴿ والذین یتوفون منکم ویدزون أزواجاً ﴾ وه نهو که سانه ی نهوتز نه مرن و گیانیان لی نه سیریت هوه ، به جی دیتن ژنان پاش مردنی خویان پیویسته نهو ژنانه .

﴿ یتربصن بأنفسهن ﴾ چاوه پروان بکهن بو خویان دوا ی مردنی میرده کانیان ، خویان راگرن بو ههلبزاردنی عیده و میردی تر نه کهن .

﴿ أربعة أشهر و عشراً ﴾ چوار مانگ و (۱۰) رۆژ ، به مخرجی نهو ژنه سکیان پر نه بی نه گهر سک پر بسون عیده که یان کوتایی پی دئی به دانانی سکه کانیان ، وه که له مه و پاش له سوره تی (الطلاق) دا ، له نایه تی شه شه همد ا خوی گه وره باسی نه کا .

هه ر چوار خاوه ن رینگه کان پیک هاتون له سه ر نه وه ی میرد مردوو نه گهر ئاوس نه بی عیده که ی چوار مانگ و (۱۰) رۆژه ، ئیز نهو ژنه میرده که ی چوبیته لای یان نا ؟ میرده که ی گه وره بی یا منال ؟ به لگه یان نهو نایه ته یه .

ههروه ها پیک هاتون له سه ر نه وه ی پیویسته له سه ر ژنی میرد مردوو له ماوه ی نهو چوار مانگ و ده رۆژه ی خوی به تازه دار بزانی ، واز له خو رازاندنه وه و خو بین خو ش کردن و خو جوان کردن بیتی ، نه چیته ده ره وه به شه ودا لهو جیگه یه بزی دیار کراوه . به لآم به رۆژدا دروسته پرواته ده ری بوجی به جی کردنی پیویسته کانی خوی ، کار به ده ستان و خزمانی ژنی میرد مردوو پیویسته له سه ر یان نهو کارانه به سه ر ژنانی میرد مردوو دا به سیتن ، ههروه ها پیک هاتون له سه ر نه وه ی پیویسته جیگه ی خهوتن و هه سانه وه بو ژنی میرد مردوو دابتری ، به لآم نازو خه ی تری له سه ر خو یه تی .

بۆیه خوی گه وره فه رمانی داوه به چاوه پروانی چوار مانگ وه ده رۆژ له بهر نه وه یه منال له عه ندالدا ندا ناجولتی هه تا نه گاته سی مانگه ، به زۆری ده رنا که وی هه تا نه گاته چوار

مانگ ، (۱۰) رۆژ خراوته سهریان ههتا به باشی بزانی ئه و ژنه ئاوسه یان نه ؟ بویه چاوه پروان کردنی ئه و ماوهیه ههموو ژنان نه گریتتهوه ، نیتیر میترده که ی چوبیتته لای یا نه ؟ منالبی یا گهوره ؟ میترده که ی گهوره بی یا منال ؟ له بهر به جی هینانی دام و ده زگای دانیشتوان و چاکه کردن له گه ل کس و کاری میترد و هاوبه شیان له خه فته تی مردوو و که یانا ، پاراستنی خوی له واته و ویت و زمان برینی دوژمنان نه وانه له لایه که وه ، له لایه کی تره وه له خوره وشتی که سانی چاکه وه دووره و شایسته ی نه وان نیه په له بکه ن له پاش مردنی میترده کانیا ن شوو بکه ن به میتردی تازه . له بهر نه وانه له بهر به جی هینانی مافی میترده کانیا ن بریاری چاوه پروانی چوار مانگ و ده رۆژ دراوه .

به لای هه ندئ له زانایان چاوه پروان کردن بۆ زۆرتتر له و ماوهیه به لگه یه له سه ر ریز و شیرینی به رزی ئه و ژنه .

﴿ فاذا بلغن أجلهن فلا جناح عليكم ﴾ دوا یی هه رکاتی ئه و ژنانه میترده کانیا ن مردوون گه یشتنه ماوه ی چاوه پروان کردیا ن و عیده یان ته و او بوو ، دوا یی هیچ گرناهی له سه ر ئیوه ی موسو لمانان ، یا ئیوه ی میرا بهر نه و که سانه تان ژنان ماره نه برن .

﴿ فیما فعلن فی أنفسهن بالمعروف ﴾ له و شته ی ژنانی میترد مردوو نه یکه ن بۆ خویان له میترد کردیا ن و خورازاند نه و یان و خوازینی کردیا ن به شیوه یه کی چاک و رێک بکه وی له گه ل یاسا و باوی ژنان ، ماره کردیا ن به جوړی بی یاسا رونی کردوه ته وه .

﴿ والله بما تعملون خبیر ﴾ وه خوا به شتی ئیوه نه یکه ن ئه ی ژنان و یساوان ناگاداره و نه یزانی . که واته ئه ی خوا به رستان ئیوه بزانی کاره کانتان نه زانی ، خه فته مه خو ن خوا پاداشتان نه داته وه ، نه ی گرنا هباران خراپه کانتان نه زانی و تۆ له تان لی نه سه نری .

ئه و ئایه ته جیگه و په ی ژنانی میترد مردوو به رز کردوه ته وه ، چونکه بهر له هاتی ئیسلام ئازاری زۆری ژنانی میترد مردویان نه دا ، یانی خزمان و کهس و کاری مردوو که ژنه که یان نه کرده خانویه کی چۆل و پیس و بۆگه ن ، خراپترین به رگی نه پۆشی ، سالتیکی ره به ق خوی پاک نه نه کرده وه ، پاش سالت که نه هاته ده ری ، پشقلیکی هه لته گرت و فره ی نه دا و ، سواری که ریکیان نه کرد ، نه وانه هه مویان و چه ند شتیکی تری خراپ و ناله بار .

بہاتنی ناینی نیسلام تہوانہ ہمویان ہلگیران ، فہرمانیان پی درا چوار مانگ و (۱۰) رۆژ چاوہ پروان بکھن ، بہ چاویکی رپڑوہ لہ جینگہیہ کی پاکدا دابری .

خوای گہورہ کہ باسی عیدہی ژنانی کرد ، فہرموی : ہندی لہ ژنان بۆ میردہ کانیان ہدیہ بیانگیرنہوہ بۆلای خویمان ، باسی جگہی ژنانی خویمان مان بۆ تہکا و فہرموی :

﴿ولا جناح علیکم فیما عرضتم بہ من خطبۃ النساء﴾ وہیچ گوناہی لہ سہر نیوہی ژن خواز نیہ لہو شتہی نیوہ رای گہینن بہ شیوہیہ کی نہی ، نہک بہوینہی زہقی و بہدہرپینی ناشکرا لہ خوازیٹی کردنی ژنانی میرد مردو ، بہو جوہری بہو ژنانہ بلین : من تہمہوی ژنیکی چاکی وک تۆ بخوازم ، ژنیکی وک تۆ رہوشی چاکی ، ژنی وک تۆ دەستی چ کہ سیک تہکەوی ، ہتا دی .

﴿أو اکنتم فی أنفسکم﴾ یا تہو شتہی نیوہ شاردوتانہ تہوہ لہدہورنی خوٹانا ، دہری ناخن کہ تہاتانہوہی تہو ژنہ میرد مردوانہ بخوازن ، یانی نیوہ گوناہار نابن بہ ناماژہ بگہینن بہو ژنانہ خوازیٹی کردیان ، یا بہو شتہی لہدہورناتانہ لہداوا کردیان .

﴿علم اللہ أنکم ستذکرونہن﴾ خوا زانیویتی بہزانتی پایہداری خوئی بہراستی نیوہ باسی تہو ژنانہ تہکەن و خوازیٹیان تہکەن و مارہیان تہکەن بہ گویہی یاسای ناین ، کہواتہ باس کردیان بہ ناماژہ و ہیما و ، بہو شتہ لہدہورناتانہ نایتہ ہوی گوناہاریتان .

﴿ولکن لا تواعدونہن سراً﴾ وہبہلام نیوہ بہلین بہو ژنانہ مہدن لہ نہییدا ، بلین نیمہ جگہ لہتۆ کہسی تر ناخوازیٹن ، چونکہ تہوہ لہ ناماژہ دہر تہچی ، خوٹان ہل تہ کیٹشن بلین : نیمہ لہ پایوہ تیدا بہ کارین ، تہوہک سہر بہ کیٹشی بۆلای کاری نالہ بار و داوین پیسی . ﴿إلا أن تقولوا قولاً معروفاً﴾ مہگەر کہ نیوہ بلین لہ پەنہانیدا : گفتوگزیہ کی چاک کہلہ نہزاکت دہر تہچی و یاسای نیسلام پەسەندی بکا .

لیرہدا وا چاکہ باسی بہ شہکانی خوازیٹی بکەین بہ کورتی :

ژنی مارہبری ہیچ کہسی تہی لہ عیدہی ہیچ کہسیکیان نہی خوازیٹی کردنی دروستہ . بۆ ژنی لہ عیدہ دابی و ، لہوژنانہ بی میردہ کی بتوانی بگپڑتہوہ خوازیٹی

تہفسیری زمانکزی

بەپلار ئەك بەزەقی دروستە ھەروەك وەلامدانەوھیشی دروستە . خوازبێنی لەسەر خوازبێنی قەدەغەبە کە بەلێنی پێ درایی ئەوژنە ی بدرێتی . مەگەر خۆی وازی لی بەیئتی ، پێویستە لەسەر کەسێ پرسی پێ بکری بۆ خوازبێنی ژنی ھەموو چاکە و خراپە ی ئەو ژنە بلێ ، ئەگەر بەبێ ناوبردنیان وازی ئەھینا قەدەغەبە ناوبردنی خراپەکانیان .

﴿ولا تعزموا عقدة النكاح حتى يبلغ الكتاب أجله﴾ وەئێوە بەجیز مەبێ لەسەر مەرە برینی ژنان لەعیدەدا ھەتا نامە کە ئەگاتە جیگە ی خۆی ، یانی ئەو ماوە بە خوا دیای کردووە و نوسیویتی کۆتایی پێ دی کە چوار مانگ و (۱۰) دە رۆژە ، یا جۆرەکانی تری عیدەبە ، ئەگەر لەعیدەدا ژنان مەرە بران مەرە برینە کەیان پوچە .

﴿واعلموا أن الله يعلم ما في أنفسكم فاحذروه﴾ وەئێوە بزانی بەپراستی خوا ئەزانێ بە شتی لەدەرونی ئێوەدا بە کە بریاردانان لەسەر شتی لای خوا دروست نیە ، دوا ی ئێوە بترس لەخوا و خۆتانی لی پاریژن ، لەسزا و تۆلە خۆتان دوور بخەنەو ، بریاری مەرە برینی ژنی خاوەن عیدە مەدەن ، ئەگەر مەرەتان کردن جوئ بێنەو ، چونکە ئەو مەرە کردنە پوچە .

﴿واعلموا أن الله غفور حلیم﴾ وەئێوە بزانی بەپراستی خوا لی خوشبونی زۆرە بۆ ئەو کەسانە ئەیانەوئ مەرەیان بێن و نایکەن ، خوا لەسەر خۆبە بۆ سزادانی تاوانباران و پەلە ناکا ، بەتایبەتی ئەو کەسانە ی مەرەیان ئەبێن .
لێرەدا ئەمانە ی خوارەو ەروون ئەبێتەو ە :

۱. مەرە برینی ژنان لەعیدەدا پوچە ، هیچ ئەنجامێکی جگە پوچی نیە ، قەدەغەبە .
۲. موسولمانان پێک ھاتوون لەسەر ئەو ی خوازبێنی ژن لەعیدەدا بەزەقی و بە ناشکرا ، وەك باسماں کرد .
۳. ئەگەر مەرۆقی لەعیدەدا ژنیکی مەرەبری و چو ەلای پێویستە جوئ بکری ئەو ، پاش کۆتایی عیدە سەر لەنوئ مەرە ی بێن بۆ ئەو مەرۆقە . بەلای پێشەوایان شافیعی و

حەنەفی و ئەحمەد مەزھەبەکان ئەتوانن ماری بکا ، نێژ چۆنێشە لای یان نە ؟ ئەتوانن ؟
 لەیەکن تریش ماری بکری دواى عیدە ، بەلام ئەگەر سکی پرپوو لە مەزھەبە پێشوە نابن
 بچیتە لای هەتا سکی کەى دانەن . بەلای پێشوە مالیکەو ماری پرپسی ژن لەعیدەدا
 پوچە ، ئەگەر ئەو پیاو نەچوبو لای پێوستە جوئ بکریئەو ، پاش عیدە ئەتوانن
 ماری بکا ، ئەگەر چوبو لای پێوستە جوئ بکریئەو ، ئەو ژن و پیاو لەیەک
 قەدەغە ئەبن هەتا هەتایە ، لەبەر ئەمەى کردیان لەبریتی ئەوێ لەفەرمانی خوادا پەلەى
 کردوو کەماری پرپو و چوئەتەلای .

لەئایەتە پێشوەکاندا خواى گەورە پرونی کردوئەو مەزھەبەکانى ژنی خۆى
 تەلەقدا پاش چوئە لای ئەو پیاوئەو نە داواى هیچ شتێ لەماری ژنە بکا مەگەر ئەو
 ژنە بەئارەزوێ خۆى بەو ماریە خۆى رزگار بکا ، ئەگەر ئەو ژنە ماریە بۆ ناوئەو
 پێوستە پاش تەلەقدانی و چوئە لای هەموى بداتن ، ئەگەر ماریە بۆ ناو ئەوئەو کە
 تەلەقى دا پێوستە بەئەندازەى ماریە وێنەى ئەو ژنە ماریە بداتن .

لەم دوو ئایەتەى دوایدا خواى گەورە ئەمانەیشمان بۆ پروون ئەکاتەو :

١. ژنی تەلەقدراو بەر لەچوئەلای ماریە بۆ دیاری نەکرابو کە تەلەقى دا ماریە بۆ
 ئەو ژنە پێوست نەکراو ، بەلام پێوستە دلی ئەو ژنە خۆش بکری بەوێ مێردەکەى
 ئەندازەیه پاره یا شتێ تری بداتن .

٢. ئەگەر ژنی تەلەقدراو بەر لەچوئەلای ماریە بۆ دانراو پێوستە نیوێ ماریە
 دیاری کراوێ بدیتێ مەگەر ئەو ژن و مێردە دەست لەمافی خۆیان هەلگرن بۆ
 یەکتری کە نیوێ ماریە نیو براو ، وە ک خوا ئەفەرموئ :

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ

مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ

قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرُهُ مَتَعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ
 ﴿٢٣٦﴾ وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ
 لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُوا أَوْ يَعْفُوا
 الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى
 وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ
 ﴿٢٣٧﴾

﴿ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ ﴾ هیچ گوناھێ لەسەر ئێوە نییە و هیچ شتێ لەسەر ئێوە پێویست نەبێت کە ژنەکانتان تەلاق بدەن لە کاتیکی ئێوە نەچوونە لایان، پێشەوا حەنەفی ئەڵێ کۆبوونەوی مێرد لەگەڵ ژنا لە شوێنیکی چۆلدا بە چوونە لایان دائەنری بە مەرگی شتێ نەبێت بگرێت لە چوونە لایان، وەك نەخۆشی و روژوو و ئیحرام بەستن بە حەج .

﴿ أَوْ تَفَرَّضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ﴾ یامەگەر کە ئێوە دیاری بکەن بۆ ژنان مارهیی یەکی ناو براو، یانئێ ئەگەر ئێوە ژنیکتان ماره بری وە لە کاتی ماره بریندا ناوی مارهیی بۆ نەبرابوو لە پاشا تەلاقاندا بەر لەوێ بچیتە لای ئەوا ئەو ژنە مارهیی نییە، بەلام ئەو ژنە شایستەیه بیهخششیکێ بدريتێ، وەك خوا ئەفەرموی :

﴿ وَتَمَتَّعْنَّ ﴾ وە ئێوە دوای تەلاق دانای ئەو ژنانە بیهخششن بەوان ﴿مَتعة﴾ واتە بەخششی بۆئەوێ ئەو دوور بوونە لەوان تۆلە ی بکریتهو بەو بەخششە و دل خوش ببن بئێ .

﴿ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدْرُهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدْرُهُ ﴾ پیوسته له سهر ساماندار به نه ندازه ی توانا و شایانی خوی و له سهر هزار به نه ندازه ی توانا و شایانی خوی ، دیاری کردنی پیوسته به بیر و رای دادوهر بی .

هنندی له زانایان نملین : نهو نایه ته هه تۆته خواره وه دهر باره ی مرو فیککی دانیشتوی مه دینه له کاتی ماره برینی ناوی ماره ی بۆ نه برابوو ، بهر له چوونه لای ته لاقی دا ، خوا نه فهرموئ : ئیوه به خشن به ژنه کانتان شتی که بهو شته به هره مه ند و دل خوش بین .
﴿ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴾ ئیوه به خشن بهو ژنانه به گویره ی خۆزان و یاسا په سه ندی بکا دوور بی له ستم و له زیان ، نهو به خشنه پیوسته له سهر نهو که سانه چاکه بۆ خۆیان نه که نه به تایه تی نهوان سسود وهر نه گرن ، نهو کارانه له پییاو چاکان نهو هشیته وه .

به کورتی نهو که سه ی ژن ماره نه بری ، ناوی ماره یی نابری له کاتی ماره برینه که دا له پاشا ته لاقی نه دا نهو ژنه ماره یی بۆ پیوست نه کراوه ، به لام پیوسته میرده که ی به خشیکی بداتی به گویره ی توانای خوی ، خاوه ن سسامان و مام ناوه ندی و هزار به گویره ی باوی کات و جیگه ی و توانا .

لای پیشه وا شافعی پیوسته نهو به خشنه له بیست درهم که متر نه بی ، لای پیشه وا جه نه فی له نیوه ی ماره یی تیبه نه بی .

﴿ وَإِنْ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً ﴾ وه نه گهر ئیوه ژنه کانتان بهر لا کرد بهر له وه ی بچه لایان ، ئیوه ناوتان برد بۆیان ماره یی له کاتی ماره بریندا له دوایدا بهر لا تان کردن .

﴿ فَيَصْفُ مَا فَرَضْتُمْ ﴾ دوا یی نیوه ی نهو ماره برینه بۆ نه وانه و ، پیوسته بیده ن به ژنه کانتان ، بهر له هاتنه خواره وه ی نهو نایه ته ههر که سی ژنی خۆی ته لاق بدایه بهر له چوونه لای بانای ماره ی بۆ برایه ههر به خشیان نه دانی نه که نیوه ی ماره یی ، وه که له مه و دوا له سسوره تی (الأحزاب) دا له نایه تی (۴۹) دا باسی نه کری .

﴿ إِلَّا أَنْ يَغْفُونَ آؤْ يَغْفُوا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ﴾ مه گهر ئهو ژنانه واز لهو مافه بهینن که هه یانه به سمر میړده کانیانوه ، له نیوه که ی خوځان بیورن بو میړده کانیان ، بهو مهرجه ژنه کان ژیر و بالغ بن ، یا که سیکي نهوتو که به ستن و تیکدانی نیکاحی به ده سته که میړده واز بهینن لهو مافه ی خوځی ، که له سمر ژنه که به ، هه موو ماره یه که بدات بهو ژنه ، ییانی ژنان له نیوه ی ماره یی زیاتر نابهن مه کمر میړده کانیان بهو هه موو ماره یی به ریز له ژنه کانیان بگرن وو بیان ده نی .

﴿ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى ﴾ وه واز هینان نه ی ژنان و پساوان له مافی خوځان به جوړی پساوان هه موو ماره یی به که به دن به ژنان ، ژنانیش له لایهن خوځانوه واز له نیوه ی خوځان بهینن ، ئه مه نریکه له خوا ترسان ، له لایهن میړده وه تیماری دلی بریداری ژنه ته لاق دراوه کان بکا ، وه له لایهن ژنه وه نه بیته هو ی بو خوځی و نه پچرانی خزمایه تی کون وه لك خوا نه فدرموی :

﴿ وَلَا تَتَسَوَا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ﴾ وه نیوه له بری خوځانی مه به نه وه چاکه و ریز لی گرتی نیوان خوځان ، یانی میړد بری نه وه بکاته وه که نهو ژنه له لای نهو بووه و نیستا وازی لی هیناوه با به هه موو ماره یی به که دل خوځی بکا ، ژنیش بیر بکاته وه که نهو پساوه بهو نه که به شووه و چاکه یی لی نه دیوه چاکتر وایه هیچ شتیکی لی وه نه گری ، که واته پیوسته خوځان ماندوو نه کهن و به رده می دادگا له به کزی نه گرن و پاره ی زور نه ده ن به پاریزهر .

﴿ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾ به راستی خوا بهو شته ی نیوه نه یکه ن له به خوشش و له ریز گرتن له به کزی زور بینایه و ریز و چاکه تان وون نابن .

به راستی خوای گه وره فدرمانی داوه به پاراستنی نو یز و راگرتی ، به جی هینانی له کاتی خویدا که هه موو مهرجه کانی تیدا بی ، دوی نه وه خوای گه وره باسی نو یزی خستوته نیوان ژنانی ته لاق دراو و ژنانی میړد مردو ، باسی نهو ژنانه بهو نایه تانه نهو کارانه نه گریته وه په یوه ندی به خوینی ناده میزاده وه هه یه ، وایش نه بی له کاری ژناندا به

چەوت و چەوێتی دواى ئاره‌زووى خراپى خۆيان بکهون ، بۆیه خواى میهره‌بان باسى نوێزى خسته‌نیوان نه‌و ئایه‌تانه‌وه هه‌تا به‌و نوێزه بیری ئاده‌میزادى بخته‌وه ژن ، واز هیئان له ژن له رینگه‌ی په‌رستن لایان نه‌دا .

به‌لکو پیوسته‌ ملکه‌چ بن بۆ به‌جی هیئانی فه‌رمانه‌کانی خوا که له هه‌موویان گه‌وره‌تر نوێزه ، چونکه نوێز په‌رستیکه قه‌ده‌غه‌ی داوین پیسی و خراپه‌ نه‌کا ، بیر کردنه‌وه و پارانه‌وه له خوا یتیمان رانه‌گه‌یه‌نی که کار و نیشی ژنان و ژیاى نه‌مڕۆ با زۆریش بن ئابى بینه هۆی له‌بیر چوونه‌وه‌ی په‌رستنی خوا که سوودی پاشه‌روژی تیدا‌یه بۆیه خواى گه‌وره نه‌فه‌رموی:

حَفِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ
قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرَجَلًا أَوْ زُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ
فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

﴿ حافظوا غلى الصلات ﴾ ئیوه به‌رده‌وام بن له‌سه‌ر راوه‌ستانی نوێزه‌کان و پاراستیان له گاتی خۆيانا به هه‌موو مه‌رج و یتیه‌ست و سونه‌ته‌کانیا نه‌وه ، به‌و شیوه‌یه پیوسته بکرتن ، له ئایه‌تی (١١٠) سه‌ره‌وه‌دا باسی کاته‌کانی نوێز به هه‌موو جوژه‌کانی و مه‌رجه‌کانی به درێژی باسیان کراوه .

﴿ وَ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى ﴾ وه به‌رده‌وامیشتن له‌سه‌ر راگرتنی نوێزه ناوه‌نی‌یه‌که ، یا نوێزه گه‌وره‌که ، نه‌و نوێزه‌ی که‌وتۆته نیوان نوێزه‌کانی ته‌روه ، زانیان هه‌ریه‌که‌یان بیرێکی

تایه تیان ههیه بۆ دیاری کردنی نهو نویژه ، نهو ی زۆربه ی زانیان له سه ریته ی و به ناوبانگه ئه لێن : نهو نویژه نویژی عه سه ره ، گرنگی پێدراوه له بهر نهو ه ی کاته که ی به زۆری ئاده میزاد خه ریکی کار کردن ، وه که وتۆته نیوان نویژه کانی رۆژ که نویژی به یانی و نیوهرۆ و ، نیوان نویژه کانی شهو که نویژی مه غریب و عیشایه .

نهو ئایه ته به لگه یه له سه ره نهو ی نویژه پێویسته کان پێنج نویژن ، چونکه ووشه ی ﴿ الصَّلَاةِ ﴾ به لای که میه وه به لگه یه له سه ره سێ نویژ ، ﴿ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى ﴾ به لگه یه له سه ره زۆتر له سێ نویژ ، زۆره که یشی نابێ چوار بێ به ته نه ها ، چونکه نویژه ناوه و راسته که مان بۆ ده رناکه و ی ، که واته پێویسته جگه له ﴿ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى ﴾ نویژی تر هه بێ له گه ل نهو سێ نویژه دابین به چوار نویژه ، نهو نویژه له ناوه راستی چواره کاندای بێ ، که واته دوو نویژ له لایه که وه بێ ، دوو نویژی تر له ولایه که وه بێ که خه موویان نه که ن به پێنج نویژ .

زانای به رێژ خاوه نی ته فسیری (المنار) گێراوه ته یه وه له مامۆستای خۆیه وه ، (موحمه د عه بده) که به راستی وتویه تی : (نه گه ر له بهر پێک هاتی زانیانی پێشو و نه بوا یه که فه رمویانه ، مه به ست له ﴿ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى ﴾ یه که نویژه نه که پێنج نویژ به ته وای بێ ده رکردن ، به راستی مانای ﴿ الصَّلَاةِ ﴾ پێنج نویژه ، مه به ست له ﴿ الْوُسْطَى ﴾ یانی نویژی گه وهره تر نه که نویژی ناوه یی ، خوای گه وهره گرنگی به نویژی گه وهره تر نه دا که نهو نویژه دلی نویژ که ر ناگای له کردنی بێ ، درونی ئاده میزاد به بوخته یی به ره و لای خوا بێ به یاده وه بۆ خوا و بیر بکاته وه له فه رموده ی خوا ، نه که وه که نویژی دوو پروان و بێ ناگیان له نویژه کانیان) کۆتایی قسه ی (موحمه د عه بده) نهو یه یانی ئیوه چاودیری نویژه کان بکه ن به و جوهری که دلتان و ده منان یه که بگری به ترس و له رزه وه بۆ خوا .

هۆی هاته خواره وه ی ئه م ئایه ته ئه مه یه جارێک پێغه مبه ر ﴿ ﷺ ﴾ نویژی نیوهرۆی نه کرد ریزی یا دوو ریزو نویژیان نه کرد ، زۆربه ی دا یشتوانی مه دینه خه ریکی بازرگانی و حه سانه وه بوون ، بۆیه خوای گه وهره زۆر به گرنگه وه فه رمانی پێدان چاودیری نویژه کان

بکهن به پړو شوه پړويان بگرن ، نه وه هندی شت بڼ به کوسپ بړ چاودتړی کردنی
نویژه کان ، وه ته مملتی کردنی بړ نویژی بهیانی له بهر سهرمای زستان وپایز ، له ژیر لیکه
و له سهر دوشه کی گره و نه رم نه به ده ری ، له هاوین و بهاردا له بهر کورتی شو له بهر
خه وړانه پېرن بړ نویژه کان زور روون و ناشکرایه له کاتی هممو نویژه کانداهندی هوی
ته مملتی هه بړ غونه له نویژی نیو پړدا له بهر پشو دان له بهر بازارگانی و نان خواردن
نویژه کیهان له یاد نه مپتی له نویژی عسردا کوکړدنه وهی شت و مهک له دوکاندا و له
بازاردا ، هاوردنه وهی نازل بړ جیگه ی شهویان ، له نویژی خوړناو ادا خو گوران و نان
خواردن ، له نویژی خهوتاندا دانیشتن و گالتنه و گپ و دانیشتن لای ته له فزیون و
رابطاردن.

﴿و قوموا لله قانتین﴾ وه نیوه هه لسن له بهر فدرموده ی خوا به پارانه وه و پروو کردن
بړلای خوا له نویژه کانتانا به ترس و له رزه وه و هه ست به گه وره یی خوا و سامی بکهن ،
واز له و شتانه به پتن و هرتان نه گیرن له پروو کردنانا بړلای خوا به راستی به بی دهنگی و
به بی و ورته له خزمهت خوا دا راوه ستن .

هوی هاتنه خواره وهی نه و رسته به نه مده یه : له سهرده می نیسلامدا نویژ کهران له کاتی
نویژدا گفت و گویان له گهل یه کتری نه کرد نویژیش پوچ نه کاته وه .

خوا ی گه وره پاش فدرماندان به پاراستنی نویژ به راوه ستانه وه و به بی دهنگ و بی
و ورته و ورت فدرموی :

﴿فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا﴾ دوا یی نه گهر ترسان له دوژمن و لافاو و درنده و شتی تر
دوا یی نیوه نویژه کانتان بکهن به پیاده یی و به پړو شته وه ، چورتان بړ لوا ، پرووتان له
پړوانگه بی یان نا ، بتوانن بوه ستن یان نا ، به لای پشه و ا حنه فی یوه نویژ کردن به پیاده یی
کاتی دروسته که نه توانری بووه ستن .

﴿أَوْ رُكْبَانًا﴾ یا به سواری نویژه کانتان بکهن له کاتی ترسدا چۆنتان بۆ پێك هات ههروهك باسکرا .

﴿فَإِذَا امْتَنَمَ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾ دوایی کاتی ئیوه کهوتنه ئاسایش و ترستان نهما ، ئیوه یادی خوا بکهن به نویژ کردن بهو جۆرهی خوا فیری ئیوهی کردبوو ، شتی ئیوه نهتان نهزانی له چۆنیهتی کردنیان به ههموو مهرج و پیوستی به کانیانهوه ، وهك نویژی له کاتی بی ترسی دا نه کری ، بهبی دهنگه دهنگ و بهبی جوله جوله ، به راههستانهوه به ترس و لهزهوه یادی خوا بکهن و مهروڤ به ریگه دا یا سوار بن .

ههندی له سوده کانی نویژ بۆ نادهمیزاد بۆ نهندامه کانی کو مهل و بۆ کو مه لایه تی باس نه کهین :

۱. نویژ کردن خهفەت له دهروونی نادهمیزادا ههشه گری ، ئاسایش و خوشی نهیوینی له دهرووندا و نازار و گیر و گرفت له بیر نهباتهوه ، گیانی نادهمیزاد بهرز نه کاتهوه له نیو ئهم جینگه ههتخلیسکانهی ژياندا ، له نیو ئهم بوونهوه رانه دا که پرڤ له دهرد و نازار و گیر و گرفت و ناخوشی به هۆی رووکردنیان بۆلای خوای گهوره ، ئهو باره گرانهی خهفەت و ستم قورسای کردوو له سهریان و پشتی شکاندوون له سهر خویانی لانه بهن ، ئهو تاریکی و لیله بهرچاوی گرتوون به کهمترین ماوه له نویژدا کهروو نه کهنه باره گای خوا روونی نه کهنهوه ، کهواته بۆ ئهم مه بهسته گه ورانه ههتسن و به راههستانهوه بهبی دهنگ و بهبی ترس نویژه کانتان بکهن و ناگاتان له خوا بی .

۲. ووشه ﴿حَافِظُوا﴾ هاوبه شه له نیوان دوو کهسا ، یانی ئه گهر نادهمیزاد چاودیری نویژه کانیان بکهن خوای گهوره چاودیری ئه وان به هۆی نویژه وه . له گونا و سه رشوړی دوژمنانی ئیسلام ، له داوین پیسی و خراپه کردنیان له زینده به چالتی و خانووبه سه رداروو خان نه یانپاریژی ، هه می شه خوا به به زه یی له گه لیان نه بی ، وهك خوا

نەفەرموى لەسورەتى ﴿ ئەملائىدە ﴾ لەئايەتى (١٢) دوازدەدا ﴿ ینی معکم لئن أقمتם الصلاة وآتوا الزکاة ﴾ بەراستی من لەگەڵ ئێوەم بۆسەرکەوتنتان بۆ پاداشت دانتەوهەتان نەگەر ئێوە نوێژە کانتان راوەستێن و زە کاتە کانتان بەدەن بەهەزاران . بەلام نوێژی بکەن لەناوەڕۆکدا نوێژی .

٣. ئەو کەسانەى نوێژ نەکەن دوو تاقەن : —

یەكەمیان: ئەو کەسانەى نوێژ نەکەن و دلایان بەراستی لای خوا ولای خوێانە ، ئەزانن ڕویان بۆ لای خوا کردووە ، داواى ڕانومایی هەر لەو نەکەن ، لەخەمەت ئەوداوەستاون ، خوا بەمیهربەیان ئەزانن ، هەر سوپاسى ئەو نەکەن . بەخواوەنى ڕۆژی دوایی ئەزانن ، هەر ئەو نەپەرستى و داواى یارمەتى هەر لەو نەکەن ، نەگەر ئەو کەسە بەو جۆرە بوون خوا خۆى ئەیانزانى کەرپاستە لەو کاتەدا بێگومان خوا سەریان ئەخا ، لەهەموو کەند و کۆسێن ئەیانپاریزی ، نەکەوتە فریایان .

دووھەمیان: ئەو کەسەى بەروالت و لەبەرچاوان نوێژ نەکەن ، ئەندامەکانیان بۆسەرەووە بۆ خوارەووە بەرز و نزم نەکەنەو بەزمانیش ووشە و ڕستە کاتی قورئان ئەخوێنن ، بەلام خوا و خوێان ئەزانن بەهیچ جۆرى دلایان لای نوێژەکانیان نیە بەلکو لای دوکان و پارە و کێلگەو بازارو بازرگانى و قەرز و ئازەل و سامان پەیدا کردن و خێزان و ژنەکانیان و شتى تەرەون ، ئەو کەسانە درۆزن و دوورپوون ، پەيوەندیان نەبەخواوە هەبە ، نەبەنوێژە و لەناوەڕۆکا ئەو کەسانە جێگەى خەشمى خوان و نایانپاریزی ، وەتووشى چەندین گێرگرفت و سەر شۆرى و چەوسانەووە کوشتن و بڕین و قاتلان و دەر بەدەرى و برسێتى نەبن ، هەموو کاتی دل تەنگ و بێ ئارامى ، وە پارەو پۆل و پلە پەرستن ، هەموو کاتی کار بەدەستان نەکەن بە بتى خوێان ، وە خواو خوێان ناگادارن کە بەو جۆرەن ، نێز گەلەى لە خوێان بکەن ، خوێان و کارو کردەوێان هەموویان بەد ناویان بۆ دێن .

٤- سوودی نوێژ: بە تاقى کردنەو بەزمان سەلاوێ واز هێتان لە نوێژ زۆر جارێ سەر نەگێشتى بۆ لای بێ باوەرى ، هەروەها بێ باوەران هیچ باکیان نیە بە لە هەموو خراپەىک کە

نهیکن، ههروه ها نهو که سانهیش نویژ ناکهن هیچ نرخه بو خراپه و گوناوه کردن داناین. وه له ههموو جینگه به بی باوه ری و نویژ نه کردن ره گی داکوتا بیگومان داوین پیسی و گوشت و برین و شتی تری خراپ بنج دا نه کوتی، وه ههموو کاریکی خراپ له نویژ نه که رهان نهو هشیته وه.

به لگه له مه رونه زمان دهست ناکه وی که چون له م سهرده مهی نیمه دا پهره ی سه ندووه جینگه ی مهی خواردن به زوری له م لاو لای خیابانه گشته کان، وه جینگه ی داوین پیسی و سوردان، قومارخانه ی بی شومار، دزی و دهست برین و تالان، ترازوو گه زبازی، پرووسی ژنان و بی شهرمی، بلاو بو ونه وهی نهوانه و شتی تر له نیو موسولماناندا ههموویان له واز هیتان له نویژ نه ناسرین. به لگه یشمان نه مهیه ژن و پساوه لاوه کانمان نویژ که ربوون نهو جوړه کاره خرابانه یان نه نه کردو نه نه بپراو نه نه بیستراوه مه گهر که م جاران، بویه ﴿پیغه مه پر﴾ ﴿﴾ نه فهرموی ﴿الفهد بیننا و بینکم الصلاة﴾ یانی په یمان له نیوان نیمه و نیوه دا نویژه ﴿فمن ترکها فقد کفر﴾ دووایی به راستی هه ره که سی واز له نویژ بهیتی به راستی بی باوه ره.

نهو که سه ی بلتی: من بروام به خواو به پیغه مه پر ههیه من موسلمانم، نهو گفت و گو به ناگاته فریای به مهر جی کرده وهی وه که کرده وهی بی باوه پراو و خوانه ناسی، خو روون و ناشکرایه خوا نه ناسان شهرمزار نابن و ههست به دله خوړین ناکهن له نه کردنی نویژدا، وه بگره باوه ریشی بی ناکهن، وه به ناگاداری ههموو کس نویژه کانیا ناکهن، هه ره له بهر نهو به بروایان به نویژو بهو که سه نه نویژی پیوست کردووه، ههروه ها زورترین لاوانی به ناو موسلمانان نه مرؤ به ناشکرا نویژه کانیا ناکهن، بگره گالتسه به نویژو نویژ که رهان نه کهن. کهواته نه بی جیاوازی نیوان نمان و نهوان و بی باوه پراو چ شتی بی؟.

۵- نویژ کردن وه میوان بانگ کردن وایه، ههروه که ناده میزاد خوان و میوه و خواردنه وهی جوړاو جوړ نه راز نیتته وه بو میوانه که ی، ههروایش خوی گه ووره له شهوو

رۆژیکا پێنج جار بانگی بەنده کانی خۆی ئەکا بۆ میوانداری بەکردنی نوێژەکانیان و بەی
جیاوازی پایە و مەرجەکانیان، بۆ ئەوەی لە بریتی کردنی نوێژەکانیان لە گوناھە
جیاوازه کان و جۆر بە جۆرەکانیان خوش بێ.

حە کیمی کۆری حەرەس دانیشتی شاری تایف کۆچی کرد بۆ مەدینە، لە گەڵ باوک و
دایک و ژن و منالەکانی. لە پاشا کۆچی دووایی کرد، وە ئەو نایەتە دووایی هاتە
خوارەو و میراتبەرانی هاتنە خزمەت پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ ئەویش ژنە کە ی بێ بەش کرد لە
میرات. بەلام فەرمانی دایە کە سالتی رەبەق لە کەله پوری مێردە کە بەخیو بکری. ئەم
نایەتە دووایی دوو شتمان بۆ روون ئەکاتەو: یە کەم ژنە کە پێوستە نازوقە سالتیک و
شوینی خەوتنی بۆ دابین بکری.

دووهم: سالتیکی ئەواو عیدە ی ژنی مێرد مردوو، وە ئەتوانی لە جیگای مێردە کە یابێ،
وەک ئەتوانی بەجێتە دەرەو.

وە نازوقەدان بە ژنی مێرد مردوو دیاری کردنی جیگە ی خەوتن بۆی کە بەم نایەتە
پێوست کراون، بە میرات پێدانی ژن بەهۆی نایەتی میراتەو، عیدە ی سالتی بە چاوەروان
کردنی چوار مانگ و (١٠) ه رۆژ فەرمانەکانیان گۆراو، وەک لەمەو پاش باس ئەکری
خوا بۆ روون کردنەوێ کارەساتی حە کیمی کۆری حەرەس ئەفەرموی:

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً
لِّأَزْوَاجِهِمْ مَّتَعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ

تەفسیری زمانکۆیی

مَعْرُوفٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَعٌ
بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ
اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

﴿وَالَّذِينَ يَتوفون مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجاً وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ﴾ وه كه سانېكي نه وتو
نمرن له نيو، وه به چې دېلن ژنان نه وان سپارده بكن به سپاردن يو ژنه كانيان و پيوسته
له سمریان بهر له مردنيان و بهلن وهرگرن له ميراث بهره كان.

﴿مَتَاعاً إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ﴾ نيوه دل خوشيان بكن به دل خوشكردن به هزی
نازوقه و بهرگ و جيگه دانيشتن هتا سالتی دهریان مه كنه لهو جيگه به بويان برپاردراره
بهر له كوتايی ساله كه. يانې پيوسته له سهر نهو كه سانهی نمرن بهر لهو هی بمرن په ایمان
وهرگرن له ميراث بهريان كه ژنه كانيان به خپو بكن له كه له پوري خويان يو ماوهی
سالتی، وه دهریشيان نه كنه لهو جيگه به برپاردرابوو بويان.

ده ستوروو ياسا له سرده می هاتنی نیسلام بهو جوړه بوو ژنی میږد مردوو میراثی
نه نه درایه، وه عیده هشی يه ك سال بوو، له پاشا عیده ی ساله كه گورپرا به چوار مانگ
(۱۰) ه روژ به گوږه ی فرمانی نایه تی (۲۳۴) له سوره تی ی نه لېقه ره، وه به خپو كړدنی
ژن يو ماوه ی سالتی گورپرا به ميراث پيدانی به نه ندازه ی چوار يه ك يا هشت يه كی ته وای
ميراث به گوږه ی برپاری نایه تی (۱۲) دووانزه له سوره تی (نساء) دا.

﴿فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ﴾ دوايی نه گهر
نهو ژنانه چوونه دهره وه پاش كوتايی ساله كه هيچ گوناھی له سهر نيوه نيه لهو شته ی نهو
ژنانه نه يكه نه بوخويان له شو كړدن و خورازانده نه ويان له شتی ياسای نیسلام په سنده ی
بكا. نهك به جوړی نیسلام قه ده غدی كړدې.

﴿وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ وە خوا بە دەستە بو سزادانی ئەو کەسانە فەرمانی خوا بە جی نایەن هەرشتی خوا بیکا راستەو لە جیگەیی شیاوی خۆیا دای ئەنی بە گوێرەیی کات و پێویست ، کاتی نایەتی (٢٣٦) ی ئەم سورەتی ئەلبەقەرە هاتە خوارەو و مەزفە ووتی: ئەگەر بیستم چاکە بکەم لە گەڵ ژنان ئەیکەم، وە ئەگەر ناره‌زووم نەبوو نای کەم، بو روون کردنەوێ ئەو روداوە خوا فەرمووی:

﴿وَالْمُطْلَقَاتُ مَنَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾ وە بو ژنە تەلاقداوەکان هەبە بەخششی بو دل خوشکردنای بە ڕێگەییەکی چاک یاسا پەسەندی بکا لە گەڵ چاودێری کردنی توانای مێرد لە هەژاری و ساماندا، وەک لە نایەتی (٢٣٦) دا لە سورەتی ئەلبەقەرە باسی کرا. ئەو بەخششە پێویستە لەسەر ئەو باوەڕدارانە خۆیان ئەپاریژن لە پت پەرستی. ئەو نایەتە هەموو ژنانی تەلاقداو ئەگریته‌و وە بو بەخشش پێدانای. بەلام بو هەندیکیان پێویستە، وە بو هەندیکیان چاک وایە بیاندریتێ. وەک لە خوارەو و روون ئەبێتەو:

وە ژنانی تەلاقداو چوار تاقمن:

١- ژنی تەلاقداویی و مێردەکەیی چوینتە لای، وە لە کاتی ماره برینا ناوی مارهیی بو برایی ئەو تاقمە پێویستە تەواوی مارهیی بدریتێ لە گەڵ بەخششی (المتعە) بە گوێرەیی توانا وەک لە نایەتی (٢٢٩) لە سورەتی ئەلبەقەرە دا باسی کرا، ئەم نایەتەش بەلگەییە لەسەر پێدانی بەخشش.

٢- ژنی تەلاقداویی و مێردەکەیی نەچوینتە لای، وە ناوی مارهیی بو نەبرایی لە کاتی ماره برینیدا بەر لە تەلاق دانی، ئەو تاقمە پێویستە نیوێ مارهییان بدریتێ، وە چاکیش وایە بەخششی بدریتێ، وەک لە نایەتی (٢٣٧) لە سورەتی ئەلبەقەرە باسی کرا.

٣- ژنی مێردەکەیی چوینتە لای و تەلاقی دا ناوی مارهیی بو نەبرایتەو ئەو تاقمە مارهییە بە وێنە ئەو ژنە تەلاقداو پێویستە مارهیی بدریتێ لە گەڵ بەخششی.

٤- ژنی تەلاقدر او مێردە کە ی نەجربیتە لای لە کاتی مارە بپینیدا ناوی مارەیی بۆنەپراپی ئەو تاقمە مارەییان بۆ پێویست نەکراوە بەلام پێویستە بەخششی بدریتێ بە گوێرە ی ئەندازە ی توانای سامانی مێردە کە ی وە ک لە نایەتی (٢٣٦) لە سوره‌تی ئەلبەقەرە دا باسکرا.

بە کورتی جگە لە تاقمی سییەم پێویستە بەخششیان بدریتێ بە پێی ئەندازە ی توانای سامانی مێرد. بەلام تاقمی سییەم ھەرچەندە پێویست نیە وا چاکە بەخششی بدریتێ.

﴿كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ ھەر بەو جوۆرە کە باسکرا خوا روونی دەکاتەوہ بۆ ئێو ھەرمانی نایەتەکانی خوێ ئەوانەیان پێویستە بۆ ئێو روون بکریتەوہ جا بۆ ئەوہ ی بیان زانی کاریان پێ بکەن، وە ژیری خۆتان بچەنە کارەوہ بۆ پێویست کراوەکان، بۆ ئەوہ ی ش چاکە ی ھەردوو جیھانی تێدایێ بۆتان.

خوای گەورە لەو کاتەدا کە لە نایەتە پێشوەکانی سوره‌تی ئەلبەقەرەدا گرنگی زۆری داووە بە وازھێنان لەو شتانە بە گورجی و گۆلی لەناو ئەچن، وە ک سامان و پلە ی ئەمڕۆ ، ھانیشی داین روو بکەینە ئەو شتانە ھەتاهەتایە بەردەوام بین، وە ک چوونە نیو ناشتی خوازان و ناشتی یوہ وە ک نایینی پیروزی ئیسلام وە بە گیان و دارایی خۆمان بپاریژین ئارام بگرین لەسەرئەو شتانە خوا لەسەرمانی پێویست کردووە، بەی ماندوو بوون ھەموو ئادەمیزاد بانگ بکەین بۆلای نایینی ئیسلام چاوەروانی یاریدە ی خواین پاش ئەوانە ھەموو خوای گەورە ھەرمانی خۆمانی بۆ باس کردین، لە گەلیانا چەندین پەندو ئامۆژگاری تری ئاراستە کردین... ھەموو ھەرمانی پێویستەکانی بە کورتی ئەمانە ی خوارەوہن:

١- ھەرمانی پێداین بە نایەتی (٢١٥) لە دارایی خۆمان بەشی باوک و دایک و خزمان و ھەتیوان بەدین.

٢- بە نایەتی (٢١٨) ھەرمانی پێ داین کە پەوا یە چەنگ کردن لە گەل پت پەرستان لەھەر چینگەیکە بن لەھەر کاتیکدا دەستمان کەوتن. با لە مانگەکانی رێزدارا بن. بۆ ئەوہ ی تۆلە ی دەست درێژی کردنی ئەوان بۆ سەرمان لەوانی بکەینەوہ.

۳- وە بە ئایەتی (۲۱۹) فەرمانی پێداین کەبە کارهێنانی مەیی و قومار گوناھە کەیان زۆر گەورەترە لەسودەکانیان .

۴- وە ھەر لە ئایەتی (۲۱۹) فەرمانی پێداین ئەوەندە بێخەشین لە دارایی خۆمان بە ھەزاران لە توانامانا دەر نەچێ، خۆمانی بێ کۆلەوار نەکەین .

۵- وە لە ئایەتی (۲۲۰) فەرمانی پێداین واز لە ھەتیوان و سامانەکانیان نەھێتین . بەلکێ داراییەکانیان تێکەڵاوی دارایی خۆمانیان بکەین، ھەتیوان بە برای خۆمانیان دا بنێن، چاکەیان لە گەڵ بکەین .

۶- بە ئایەتی (۲۲۱) فەرمانی پێداین ژنانی بت پەرست مارە نەکەین ھەتا باوەڕ ئەھێنن سامان و جوانی ئەوان کارمان تێ نەکات .

۷- ئایەتی (۲۲۳) فەرمانی پێداین نزیکێ ژنانی ھەیزدار نەکەوین ھەتا پاک نەبنەو، لەش پیسی خۆیان دەر نەکەن، چونکە ھەردوولایان قێزەونن .

۸- بە ئایەتی (۲۲۳) فەرمانی پێداین ژنان وەک کێلگەوان پێوستە لە جێگەیە کەوێ بچنە لایان شایانی تۆو سەوز کردنێ . ئەک لە پشە کە تۆوی تێدا نارووی، قێزەونترە لە ھەیز کە چوونەلای قەدەغەییە .

۹- بە ئایەتی (۲۲۴ - ۲۲۵) فەرمانی پێداین ئەو کەسانە سویتند ئەخۆن، خوا ئەکەن بە نیشانە و سویتندەکانیان تێ نەگرن کە چاکە لە گەڵ ئادەمیزاد نەکەن بە دارایی خۆیان، بە تاییەتی خەزمانیان، بۆمانی ڕوون کردەووە ئەو سویتندە ئەبنە ھۆی بێ بەزەیی خوا لە گەڵیان کە چ کەسانێکن و کامانەن؟ .

۱۰- بە ئایەتی (۲۲۶ - ۲۲۷) فەرمانی پێداین ئەو کەسانە سویتند ئەخۆن نەچنە لای ژنەکانیان ئەو ژنانە چوار مانگ چاوەرپوان بکەن . لە پاشا بچنە لای ژنەکانیان و بریتی بدەن بۆ سویتندەکانیان یا ژنەکانیان تەلاق بدەن .

۱۱- بە ئایەتی (۲۲۸) فەرمانی پێداین پێوستە ئەو ژنانە تەلاق دراوان و ئاوس نین، منال نین، یا ئەگەن ئەو تەمەنە بە تەمای ھەیز ئەبن، وە لەو بەر ھەیزی پێداھاتبێ

چاره پروان بکهن ههتا سی پاکي نه بین، لهو کاته دا میړده کانیان چاکرن بسو گه رانه وه بیان
بولاى خوږیان، نه گهر سی به سی ته لاقیان نه کهوتی، وه مه به سستی ژن و میړد نه وه بی به
چاکي بزین به یه که وه.

۱۲- به نایه تی (۲۲۹) فرمانی پیداین نهو ته لاقهی میړد بتوانی ژنه که ی بگيرته وه
بولاى خوږی دوو جاره بهس، له نه جامدا میړد نه توانی بیگيرته وه بولاى خوږی یا ته لاقی
بدا به شیوه کی شیرین و یاسایی.

۱۳- هه ر له نایه تی (۲۲۹) فرمانی پیداین بو پیاوان دوست نیه داوای ماره یه که
بکه نه وه له ژنانی ته لاقدر او.

۱۴- هه ر به نایه تی (۲۲۹) فرمانی پیداین نه گهر ژنانی میړد دار ترسان سنوره کانی
خوا رانه گرن له گهل یه کتری، ژنان گونا هارنابن که به ماره یه که خوږی رزگار بکا
له ده سستی میړده کی.

۱۵- به نایه تی (۲۳۰) فرمانی پیداین نه گهر ژن هه رسی ته لاقی کهوت بو میړده کی
رهوا نیه ماره ی بکاته وه ههتا نهو ژنه پاشان شو نه کا به پیاوی تر، نه ویش بجینه لای و
ته لاقی بدا و عیده ی پروا، له پاشا میړده پیشوه که ی ماره ی بکاته وه سهر له نوی
به ماره یه کی تری تازه.

۱۶- به نایه تی (۲۳۱) فرمانی پیداین به دادپه روه رانه له گهل ژنانی ته لاقدر او دا
هه تسین، بهو جوړه یی بهر له کوتای عیده بیان گیر نه وه بولاى خوږیان، نه گهر هه رسی
ته لاقی نه کهوتو، با وازی لی بهیڼی و نازاری نه دا به وه ی هه ر ته لاقیان بهون و بیان
گیر نه وه. له دوو جار زورتر قه ده غه یه گه رانه وه بیان.

۱۷- به نایه تی (۲۳۲) فرمانی پیداین ژنان که ته لاقدران و عیده یان رژیشت ویستیان
میړد بکهن بو هیچ که سی نیه ریگه یان لی بگری.

- ١٨- وەبەئایەتی (٢٣٣) فەرمانی پێداین دایکانی شیردەر تەلاقدرابن یا تەلاق نەدرابن پێویستە لەسەریان دوو سالی رەبەق شیر بدەن بەمنالەکانیان ، بۆ ئەو کەسانە ئەیانەوی ئەو شیردانە دوو سالتە تەواو بکەن .
- ١٩- ھەر بەئایەتی (٢٣٣) فەرمانی پێداین پێویستە لەسەر باوکی منال نازوخە و بەرگ بەگوێرەی توانای دارایی خۆی و باوی جینگە بیدەن بەژنانی شیردەر، نابێ دایکی منال و باوکی منال نازار بگەیەنن بەمنالەکەیان .
- ٢٠- ھەروەھا بەئایەتی (٢٣٣) فەرمانی پێداین میرات بەران جینگە باوک ئەگرەوھە بۆ نازوخە و بەرگ بەدایکانی شیردەر، ئەگەر ویستیان منالەکە لەشیر بپرنەوھە بەراویژی ھەردوو لایان گوناھبار نابن .
- ٢١- ھەر بەئایەتی (٢٣٣) فەرمانی پێداین ئەتوانن دایەن بگرن بۆ شیردان بەمنالەکانیان ، وەگوناھیان لەسەر نیە ھەرکاتی کرێ دیاریکرا بیدەن بە بەو دایەنە کرێی شیردانەکە .
- ٢٢- بەئایەتی (٢٣٤) فەرمانی پێداین ئەو کەسانە ئێمەرن و ژنان بەجی دێلن ، ژنەکانیان ئاوس نین پێویستە ئەو ژنانە چوار مانگ و (١٠) رۆژ پاش مردنی مێردەکانیان چاوەڕوان بکەن ، لەپاشا ئەو شتەی ئەیکەن لەخۆ رازانەوھیان وەشو کردیان بەگوێرەی یاسا گوناھیان لەسەر نیە .
- ٢٣- بەئایەتی (٢٣٥) فەرمانی پێداین ئەگەر کەسێ بەپلار نەک بەزەقی خوازیبێی بکا لەژنی مێرد مردوو یا تەلاقدراو بەتەواوی گوناھی لەسەر نیە ، نەک ئەو ژنانە مێرد بۆی ھەیە بیان گیرێتەوھ .
- ٢٤- بەئایەتی (٢٣٦) فەرمانی پێداین ئەگەر ژنەکانتان تەلاقدران و ناوی مارییان بەر لەتەلاقدان بۆ نەبرا بو، بەر لەچونە لایشیان بو، ئەو ژنانە مارییان بۆ پێویست نەکراوھ . بەلام پێویستە لەسەر پیاوان دل خۆشی ئەو ژنانە بکەن بە بەخششی بەگوێرەی ئەندازەی توانای دارایی مێرد .

۲۵- (۲۳۷) فەرمانی پێداین بەر لەو هی بچینە لای ژنان ئەگەر تەڵاقدران و، ناوی مارەییان بۆ نەبرابو پێویستە نیو هی مارەییەکیان بدریتێ، مەگەر ژنان و میردەکان لەیەکتری ببورن.

۲۶- بەنایەتی (۲۳۸ - ۲۳۹) فەرمانی پێداین چاودیری نوێژەکان بکەن، بەتەرس و لەرزەو بەجینگەیان بگەینین بەرەو روانگەیی و بێ دەنگ و وورتە بێ، ئەگەر ترسمان پەیدا کرد چۆمان بۆ لوا نوێژەکان بکەن بەرەو روانگەیی یانە؟، بە پادەیی و روشتنەو بەی یانە؟ بەسواری یا بەوستانەو.

۲۷- بەنایەتی (۲۴۰) فەرمانی پێداین ئەو کەسانە ئەمرن و ژنیان هەن پێویستە لەسەریان بەر لە مردنیان بەتێن وەرگرن لە میراتبەریان دوو سالی ژنەکانیان بۆ بەخێوبکەن، لەجینگەیی خۆیان دەریان نەکەن، پاش دوو سالی کەژنەکان خۆیان چوونەدەری و خۆیان پازانەو بۆ خوازیی کەران هیچ گوناھی لەسەر نیو نە کەلە یاسا دەرنەچن.

۲۸- بەنایەتی (۲۴۱) فەرمانی پێداین یا پێویستە یا چاک وایە بەخەشش بدرێ بە ژنانی تەڵاقدراو بەو جوۆری یاسا رونی کردووەتو.

لەمەو پێش ئەو بڕگانه هەمویان بەدریژی لەم سورەتە ئەلبەقەرەدا بەدریژی باسیان کراوە.

قورئانی پیرۆز لەهەموو کاتێکا نامۆزگاری کەریکی دلتسۆزە بۆ ئادەمیزاد لەهەموو روێکەو، بەردەوام وانەیان پێتەتی، فیری هەموو شتیکیان ئەکا: لەبۆ کۆمەلایەتی، دارایی، ئابووری، رامیاری، بەرگری، بۆیە خوای گەورە باسی خۆ چاکەکردنی لەگەڵ یەکتری بۆ کردوون، زۆرتەین فەرمانی کۆمەلایەتی فیر کردوون.

ئەمەشیان بۆ روون ئەکاتەو ئادەمیزاد دوو پەیرەو پروگرامیان هەیه:

یەکم: پەیرەو پروگرامی ناوخوا. دووھەم: پەیرەو پروگرامی دەرەو.

له به که میانا باسی گیر و گرفتنی نیوان خوئیانی بۆ کردن له مه و پیش له نایه ته کاندایه ، وهک چاودیری کردنی هه ژاران و ته لاقدانای ژنان و شتی تریش .

وله دووهمه میانا له نایه تانه دا که له مه و دوا دین باسی بهرگری کردن له ناوو خاڤ و دارایی و نیشتمان و ناموس و ناین و جهنگ له گه له دوزمانمان بۆ نه کا ، بۆ نه وهی به باشی فیری بین و نهمان بۆ دینیه وه به کار و کرده وهی نه ته وه پیشوه کان هه تا به و بۆ نه وه دهست بژاریان بکهین کامه یان چاکه بیکهین به ده ستر بۆ خۆیان کامه یان خراپن نه فره تیان لی بکهین و ته می خوارین به وان هه تا خۆمانیان لی دوور بجهینه وه .

که خوای گه وه له نایه تی پیشو دا فه رموی : ﴿ کذلک یبین الله لکم آیاته لعلکم تعقلون ﴾ یانی به و جوړه ی خوا نه وانیه پیشوی رۆن کرده وه ، رۆنیشی نه کاته وه بۆ ئیوه هه مه نیشانه رونه کانی خۆی که پیوستیان به وان هه به هه تا ئیوه فیریان بین و نه قلی خۆمانیان بۆ بجهنه کاره وه ، هه مه شتی بزنان له کار و باری ناو خۆو ده ره وه .

و نهمان بۆ لی نه دا و نه فه رموی :

اَلَمْ تَرَ

اِلَى الَّذِي خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ

فَقَالَ لَهُمْ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى

النَّاسِ وَلَٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾

﴿ أَلَمْ تَر إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ ﴾ ئایا موحهمد تۆ نه ترانیوه و ناگادار نه کراوی ، به چاویکی سهر سوپرتهره نه ترانیوه بۆ لای نهو که سانه دهر چوبون له شار و دیهاته کانی خۆیان بۆ نهوهی جهنگ بکهن له گهل دوزمنانی خۆیان و بهرگری له ناموس و نایین و نیشتمانی زهوت کراو یان بکهن و بیخه نهوه ژیر دهسته لاتی خۆیان . بهو نایه ته خوای گهوره روی کردو ته پیغمهر بهر و الله . به لام له ناوه روکا هه موو باوه رداران نه گرته وه .

﴿ وَهُمْ أُلُوفٌ ﴾ وهئو که سانه هه زاران که سبون و زووتر له (۱۰) هه زار بون ، نهویش ژماره یه کی کهم نیه که چی ترسان له دوزمنانیان و کۆلیاندا له جهنگ کردن .
﴿ حَذَرَ الْمَوْتِ ﴾ له بهر ترسی مردن و کوشتن ، نه یان ویست خۆیان بپارێژن له مردن ، ههروه ها سهری خۆیان یان هه لگرت پرش و بلا بو نه وه به کتو و شیودا به هیوای خۆ رزگار کردن له کوشتن و مردن .

﴿ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مَوْتُوا أَمْ أَحْيَاهُمْ اللَّهُ ﴾ دوایی خوا بهو که سانه ی فهرموو : ئیوه بمرن ، هه میوان به یه که جاری مردن له جیگه ی خۆیاندا ، له پاشا خوا نهو که سانه ی زیندو کرد نه وه ، بۆ نهوه ی بروای بیگومان پهیدا بکهن که نه وان خاوه نی سوود و زیان نین بۆ خۆیان ، مردن و ژیان به دهستی نه وان نیه ، بۆ ههر شوینی برۆن مردن تووشیان نه بی ، ژماره یان هه رچهنده زووبی ، هه تا تی بگهن هه ر بهو جۆره خوا له پاشه روژدا زیندویان نه کاته وه .

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ ﴾ به راستی خوا خاوه نی به خشش و میهره بانی گهوره یه له سهر ئاده میزاد ، هه ر خوایشه زیندویان نه کاته وه نه مرۆ بۆ نهوه ی نهو نه ندازه یه ماویانه له ته مه نیانا کۆتایی یی به یتن ، هه ر خوا به خشنده ی ژیان و مردن و نازوخه ی ئاده میزاده ، ئیتر بۆ نه بی برسن له جهنگی دوزمنانی نایین و هه لیبی له دهستی مردن .

﴿ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴾ وه به لام زووتر له ئاده میزاد سوپاسی خوا ناکه ن له سهر نهو چا کانه ی خوا به وانی داوه ، به تاییه تی کورانی ئیسرائیل که زوور کاری به کهس نه کراویان دیوه .

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ وەپێویستە ئێوە جەنگ بکەن لەپێگەی خوادا بۆ ئاشکرا کردن و پەرەپێدانی ئاینی خوا و ڕاگرتنی یاسای خوا ، ئێوە بزانی بەراستی خوا ئەبێسێ گفتوگۆی خرابەکاران دەربارەی جەنگی ڕەواتان ، دەست کردیان بەهێنانەوی پروییانوی ناپەسەند ، ئەزانی بەشاراوی دڵی ئەوان، سزایان ئەدا لەسەر نەکردنی ئەو شتەنەی خوا فەرمانی پێداون لەپێویست کردنی جەنگ لەگەڵ دوژمنانی ئاین و نیشتمان بۆ سەندنەوی مافی ڕەوای خۆیان .

زانایان درێژەی زۆریان داوە بەمانا کردنی ئەو ئایەتە ھەریەکەیان بەجۆری ، ئەوەی شایستە ئەو ڕوداوە بێ ڕێک بکەوێ لەگەڵ مەبەستی ئایەتی دواوەی کە فەرماندانی بەجەنگ کردن لەپێگەی خوادا ، پێویستە مەبەست لەو ئایەتەیش ئەمەبێ دام و دەزگای خوا لەناو ھەموو ئەتەوێکاندا ڕون بکاتەوێ کەھەر ئەتەوێیە خۆی ماندو نەکاو خۆی ئەدا بەکوشت بۆ بەرگری لەدوژمن و سەندنەوی مافی زەوت کراو ، ئەو ئەتەوێیە مردوی بەشی زیندو خۆن ، سەر شۆڕو کز و داماوو کۆیلە دوژمنە ، بەپێچەوانەوێ ئەگەر ئازا و خوڤرو پێشمەرگە بوون ، بەرگری لەناموس و ئاین کرد سەر بەرز و سەر بەست و خوا پەرستە .

کەواتە چاک وایە لەمانای دەرکەوتوی ئەو ئایەتە لا ئەدەین ، خۆمان ماندو نەکەین بەبێ ھودە ، ئایا ئەو کەسانەی چوونە دەرەوێ لەجێگەی خۆیان وھەزاران کەسبون لەترسی مردن چ کەسێ بون ، لەچ جێگەیە بون ، لەچ کاتێکا بوو دەرچونیان، چونکە ئەگەر خوا ی گەورە بیویستایە ڕونیان بکاتەوێ ڕونی ئەکردنەوێ ، وەک ھەندێ لە شوێنەکانی تری قورئاندا ڕونی کردووەتەوێ . بەلام ئەو ڕوداوە بۆ تەمێ کردن و نامۆزگاریە لەناوھەرۆکا ، ئەویشی مەبەستە ئەک ڕوداوی چۆن و چ کەسیکن و جێگەیان لەکوێ بوو ؟ ڕون نەکردنەویان جگە لەناوھەرۆک و مەبەستە کە هیچی تر ناخاتە سەری .

کەواتە مەبەستی راستی لەو ئایەتە ئەمەبێ مردن و ژیان ھۆیەکانی بۆ لای خوا نەگەڕێتەوێ ، بەتەواوی ھەموو کاروباری بونەوھەران ھەلئەسورپێتی ، پێویستە ئارام بگرین لەژێر ھێزی خوادا ، ھەر شتیکمان داوا لی بکا پێویستە بێ چەند و چون و بۆلەبۆل

تەفسیری زمانکۆیی

بچین به‌ده‌میوه و وایش بزانش له‌نه‌نجامدا مردن و ژیان به‌ده‌ستی خواجه ، خو‌پاراستن له‌مردن بی‌هوده‌یه ، ترس و خه‌فت ته‌من دریش ناکا و هیچ روداوی ناگیرته‌وه ، ههمریان به‌ده‌ست خوان و نه‌به‌خشی و نه‌ی‌باته‌وه ، پیوسته بزانش به‌بی گومان‌کۆبونه‌وه‌ی هه‌زاران کس و چونه ده‌روه‌یان بو‌خو‌پاراستن له‌مردن له‌کاتی ته‌نگ و چه‌له‌مه‌دا و ترسکی زۆرا بوه . نیز ده‌رچونه‌که‌یان له‌ترسی دوزمی په‌لامه‌رده‌ریانیان یان له‌ترسی ڕشانه‌وه‌بی نه‌وانه ههمریان ناگه‌نه فریایان .

پیوسته ئیمه‌ی موسولمان پهند و ته‌می له‌ژیان و میژوی جوله‌که‌کان وه‌رگرین ، واز له‌دۆستانی بی‌باوه‌ران به‌ئین له‌نیو خۆماندا ، بیکه‌ین به‌ئیشی رۆژانه‌ی خۆمان یاسای قورئانی پیروژ ، بی‌باوه‌ران نه‌که‌ین به‌په‌رس‌ترای خۆمان ، سامان و ناموسی خۆمانیان نه‌ده‌نی و نه‌یان که‌ین به‌گه‌وره‌ی خۆمان و ئیمه به‌کۆیله‌ی نه‌وان ، هیز و نر‌خان نه‌می‌تی لای ئاده‌میزاد . ئیمه‌ی به‌ناو موسولمان که به‌و جو‌ره نه‌بین ده‌سه‌لاتی له‌کیس چومان و جینگه پیروژه تالان کراو و داگیر کراوه‌کاغان وه‌رناگیرنه‌وه .

ئه‌و نایه‌ته‌ی پیشو کاتی هاته‌ خواره‌وه‌ خوای گه‌وره پیوستی کرد له‌سه‌ر موسولمانان جه‌نگ کردن له‌گه‌ل بی‌باوه‌ران ، هه‌تا به‌و نایه‌ته‌ وریایان بکاته‌وه ته‌می خوار بین ، هانیان بدا بو‌کۆشش ، خۆیان بو‌به‌رز بونه‌وه‌ی ناین بده‌ن به‌کۆشت ، بزانش هه‌ر نه‌مرن و هیچ شتی رینگه له‌مردن ناگری که‌واته‌ خو‌دانان له‌رینگه‌ی خوادا سه‌ربه‌رزیه‌و مانای شانازییه ، خو‌پاراستن له‌مردن سه‌رشۆری و کۆیله‌یه‌یه و چه‌وسانه‌وه‌یه ، بۆیه خوای گه‌وره به‌نایه‌تی (٣٤٤) ڕو نه‌کاته و موسلمانان و فهرموی: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ پیوسته ئه‌وه‌شمان له‌بیر نه‌چی فه‌رماندان به‌و جه‌نگه به‌بی‌دارایی ناچیتسه سه‌ر بۆموسولمانان ، بۆیه خوا فه‌رمایان بی‌ئده‌دا دارایی و سامانی خۆیان بچنه‌کاره‌وه‌ بو‌پیدا کردنی جه‌نگاوه‌ران و کرینی چه‌ک و هه‌موو جو‌ره پیوستی به‌رگری له‌بی‌باوه‌ران ، چونکه به‌ئه‌ندازه‌ی پیوست به‌سه‌رباز پیوستیان به‌دارایی هه‌یه بگه‌ زۆرتر . ئه‌و که‌سه‌ی

گوێ بگری لەئێستگە و رادیۆی ھەوالدەرەن دەربارەیی مۆجەیی شالیاری جەنگ و بەرگری ھەندێ لەھەریتمەکان بەتایبەتی ئەمریکای سەرمايەداری خۆین مژ و روسیای بەناو سۆشیالیستی خۆین رێژ، ھەردوو لایان دوژمنی گەلانی بێ ھێزن مۆجەکانیان زۆرترە لەملیاری دۆلار.

بە داخەوێ ئەو پارە قەلەوێ دانراوێ بۆ پەرەسەندنی سەمۆ چەوسانەوێ گەلانی بێ ھێز و داگیرکردنیان، وە بۆ گالێتەکردن بە چارەنوسی ئەوان.

پەلاماری روسیای بۆسەر گەلانی ھەزار بە تاییەتی ئەوانەیی ھاوسویندی بوون و یتە مەجەر، وە پەلاماری بۆسەر ئەفغان و دەر بەدەرکردنی سێ ملیۆن لە ھەزاران و ئاوارەکردنیان بە رۆتی و بە برستی و بێ جیگەو شوین. وە جەنگ فرۆشتنی ئەمریکا بە وولاتە بچوو کەکانی کیشووری ئەمریکای ھاوسنوری خۆی و لایەن گری زا و یتەکان بە چەک و نازوقەیی جەنگ و پارەیی زۆر بۆ ئاوارەکردنی عەرەبەکانی فەلەستین گەورەترین بەلگەن بۆیان.

پێویستە ئاوری بێریتەوێ لەبێ دەنگی نەتەوێ یەک گرتوێ کان دەربارەیی رژیمی عێراق کە بە چەکی کیمیایی پەلاماری شاری ھەلجەو خوشناوێتی و جیجگەکانی تری دا، بە ھەزاران ژن و پیر و منالی بێ تاوانی کوشت. زۆرتر لە (١٨٠) ھەزار کەسی ئەنفال کردن و زیندەبەچالێ کردن، وە زۆرتر لە نیو ملیۆن بێ تاوانی تر کوژران و زۆر کەسی تر بێ سەر و شوین، وە پێنج ھەزار شار و دیھات روخاندا.

بەلام ئەو چەکەیی خوا فەرمانی بێ داوێ لە قورئانا، وە ئەو داراییە پێویست کراوێ بۆ مۆجەیی بەرگری بۆئەوێ ھەموو ئادەمیزاد بە یەکسانی و دادپەرورەانە بەیەکەوێ بژین، وە ھەموو نەتەوێ بەبێ سەتم مافی خۆی بێریتەوێ دەست رێگە بێستێ لە دەست درێژی و رەگەز پەرستی، وە ھەموو نەتەوێ بەسەر بەستێ لە ژیان و ئایین پەرستی خۆیا، بۆ بەدەست ھێنایی ئەو ئاواتە، وە پەیداکردنی دارایی و پارە بۆ بەرگری کردنی دوژمنانی ئیسلام خوا نەفەر موی:

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا
كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ﴾ چ که‌سیکه نه‌و که‌سه‌ی نه‌وتۆ به نیازی پاکی خو‌یه‌وه قهرزبدا به‌خوا. مه‌به‌ست له قهرزدان به‌خوا نه‌مه‌یه نه‌و که‌سه پی‌شی خو‌ی بخا کرده‌وه‌ی چاک و بی‌ه‌خشی له ری‌گه‌ی خوا و پهرستی خوا‌دا، وه بۆیه به قهرز ناوی بردووه هه‌تا دلی باوه‌رداران بخاته جم و جو‌ل، وه دلیان له به‌زه‌یه‌ی پرپی، بۆ نه‌وه‌ی ئاسانی لایان به‌خشی‌نی دارایی خو‌یان له‌به‌رخوا، چونکه نه‌گهر قهرز بدری به‌که‌سی پی‌ویسته وه‌ری بگریته‌وه به ته‌وا‌وی.

﴿قَرْضًا حَسَنًا﴾ به قهرزیکی چاک و شیرین. یانی په‌له بکا له به‌خشیندا، خو‌ی هه‌ل نه‌کی‌شی به هیوای پاداشت نه‌بی، وه به‌س له‌به‌ر خوابی و نزی‌کبوونه‌وه له‌خوا، وه دارایی بوخته‌ی خو‌ی بی. نه‌ک زه‌وت کراوی خه‌ل‌کی.

﴿فَيُضَاعِفُهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً﴾ دووایی خوا نه‌و قهرزه دوو‌یات نه‌کاته‌وه بۆ نه‌و که‌سه به دوو‌یات کردنه‌وه‌یه‌کی زۆر، به جو‌ری جگه له‌خوا نه‌ندازه‌ی پاداشته‌که‌ی نازانی.
﴿وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ﴾ وه خوا نه‌یگریته‌وه ته‌س‌ک و تروس‌کی نه‌کا رۆزی له‌سه‌ر هه‌ندی که به گو‌یره‌ی زانی و دانانی هه‌موو شتی له‌جی‌گه‌ی شی‌او‌ی خو‌یا. به جو‌ری سوودی به‌نده‌کانی خو‌ی تیدا‌یی، خوا فراوان و گو‌شادی نه‌کا رۆزی بۆ هه‌ندی تر، به گو‌یره‌ی به‌ش کردن و به‌ری‌وه بردنی خو‌ی که سودی نه‌و که‌سانه‌ی تیدا‌یی. مه‌به‌ست له‌و ئایه‌ته هاندانی به‌نده‌کانه له‌سه‌ر به‌خشیش. نه‌ک خوا پی‌ویستی به قهرز هه‌یه بزانری که هه‌زاری و سامانداری به‌ده‌ستی خوابی باوه‌رداران چا‌ونا‌برنه دارایی خو‌یان، له ری‌گه‌ی به‌رزی نی‌سلامدا دای نه‌نین.

﴿وَالَّذِينَ يُزْجِعُونَ﴾ وەھەر بۆلای خوا ئیوہ ئەگەر ئیترتەوہ وە لە پۆژیکا هیچ دادپەر وەر و بەرپۆتەبەری ئیہ جگە لە خوای گەرە.

ھەر کاتی خوای گەرە فەرمانی پێداین جەنگ بکەن لە گەڵ بێ باوہرەن، خۆمان و سامانمان بۆ شەکاوہی ئالای ئیسلام دابنن، پێویستە کار بەدەستانی موسلمانان زۆر وردبێ و بێر لە پاشەپۆژی ئاین و نیشتمانیان بکەن، ھەتا نەزانن سەرکەوتیان مسۆگەر جاری جەنگ نەدەن، بە گفتوگۆی ئەم و ئەو نەکەن.....

چەپڵە و خۆپیشاندن و جارکێشانی زۆربەیی ھاو نیشتمانان زۆر جار ان کار بەدەستان ئەخەڵتێن، توشی زیان و بێ ئابرویان ئەکەن، لەوانەشە زۆریان دلتسۆزبن، وایش ئەبێ دوژمنان خۆیان تێ ھەلکێش ئەکەن. کەواتە پێویستە کار بەدەستان ھاو نیشتمانان بیالتیون و بیان خەنە ژێر تاقی کردنەوہ بەر لەوہی بچنە ئێر جەنگەوہ.

بۆ سەلماندنی ئەو کارانە کۆمەڵی لە گەرە پیاوان و ژیرانی جولەکە چوئە خزمەت پێغەمبەرەکیان کە پاشایەکیان بۆ دانن سەرداریان بۆ جەنگ لە دژی دوژمنانی ئاین و داگیرکەری نیشتمان و کەلەپوری پێغەمبەرەکانیان ھەتا ئەو شانەیی زەوقیان کردوون وەریان بگرنەوہ. پێغەمبەرەکیان پاشای بۆ دانان، پاشاکەیش پاشایکی ژێر لێی ھاتبوو، ھەر چەندە برۆای بە خوای خۆی توندبوو، گومانی لەسەرکەوتندا نەبوو بەلام گەلەکەیی تاقی کردەوہ، وەك لەمەوپاش خوا باسی ئەفەر موی، بەرووالت داویکی بۆ نانەوہ، لە پێی راگەیاندن من ھەر چیتان پێ ئەلیم پێویستە دژی نەوہستن، بەرەو تاقی کردنەوہ کشاندنی بەدلتی پاشا ھەلنەسان، ناگری ھەلنەتیا کوزایەوہ پەیمان و بەلێتەکەیی خۆیانان شکاند، لە نیوہی رینگەدا ھەلھاتن و پاشایان بەجی ھێشت، ئەو ھیشکەوہی بێ باوہرەنە لەھەمرو کاتو جینگەییەکا، ھەرکەسێ برۆای تەواوی بە ئاین و نیشتمان ئەبێ ھەر وەك ئەو کەسانە ئەبێ.

به لام تا قمی کی کم بر وایان به نایو نیشتمانی خو یان هه بو، به ناموژ گاری نهو پاشایه
هه لسان و په یمانه که یان برده سهر، به پستی خواو سهر و کایه تی پاشای ژیر و دلسوزی
خو یان رویان به ره و دوژمنی خو یانه وه نا، له نه نجامدا سهر که وتن و به سهر به رزی نیشتمان
و که له پوری پیغمه ری کانیا ن سنده وه، دوژمنه زهر به ده سته کانیا ن پر شوبلا و بون.
جا بو نه وه ی ئیمه وانه و ته منی له و جوله کانه و هر گرین پیوسته ته منی خوار بین، نه وه یه
خوای گه وره وینه مان به و جوله کانه لی نه دا و نه فهر موی :

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا
لِنَبِيِّهِمْ أَرْبَعٌ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ
هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا
قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا
مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَاءِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا
إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ
لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا
قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ
مِنْهُ وَلَمْ يُوْتِ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ

عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ
 يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾
 وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ
 التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا
 تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ
 إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾
 فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ
 بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ
 مِنِّي إِلَّا مَنْ أَغْرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا
 مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا
 لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ
 يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلِّقُوا اللَّهَ كَم مِّن فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ

تہ فسیری زمانا کزی

غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً يَأْذِنُ اللَّهُ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾
 وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ
 عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ
 الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ يَأْذِنُ اللَّهُ وَقَتَلَ
 دَاوُدُ جَالُوتَ وَءَاتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ
 وَعَلَّمَهُ مَا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ
 بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو
 فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ
 نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

﴿ ألم تر إلى الملائكة من بني إسرائيل من بعد موسى ﴾ نایامو محمدتقر است بینوه وندت
 روانیوه بۆ لای تاقمنی لهپاو گهوره و خاوهن بیر و پرس بن کراوه کان له کورانی ئیسرائیل
 پاش کزچی دواپی موسا ﴿ د ﴾ بهماویه .

﴿ إذا قالوا لنبيهم ابعث لنا ملكا ﴾ کاتنی نهو تاقمه وتیان به پیغمهده کهی خویشان
 تودابنی بۆ ئیمه پاشاهم ههلسی به جهنگ کردن له گهل ئیمه ، ههتا سهررداری ئیمه بکا
 بههوی بیر و بۆچونی خوی و لهجهنگدا ههلمان سورینی .

تهفسیری زمانا کۆبی

خوای گه وره ناوی نهو پیغمه مری نه بر دوه ، چونکه مدهست لهو چیرۆکه ناو بردنی نهو پیغمه مری نه ، به ناو بردنی نهو پیغمه مری هیچ شتی ناچیته سهر نهو مدهسته ، نهو شتهی مدهست بی لهو چیرۆکه نهو روداوو گرنگه میژووپی بهی روی داوه له کورانی ئیسرائیل ، ئیتر پیغمه مری که ههر که سی بی مدهسته که نه اگورپی ، له نیو نهواندا یه که له دوی یه که پیغمه مری زوریان بو نیر دراوه ، ههر چه نده زور کس له زانایان نه لئین: نهو پیغمه مری سه مویل بووه .

﴿ لَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾ ئیمه له گه ل نهو پاشایه دا جهنگ بکهین له ریگهی ئایینی خواداو په ره پیدانی په رستی خوا . پیغمه مری که یان وستی تاقیان بکاته وه بزانی راست نه کهن و مدهستیان پاکه ، نه توانن نهو نه ر که گه وره بجه نه نه ستری خو یان ، بویه بهوانی فهرموو:

﴿ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ أَنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَنْ لَا تُقَاتِلُوا ﴾ پیغمه مری که یان فهرمووی: نزیکه و چاوه پروان نه کهم که ئیوه برسن و واز له جهنگ بهین نه گهر جهنگ پیوست بکری له سهرتان ئیوه ئیستا له خوشیدان بی باکانه نهوا نه لئین . به لام که پاشاتان بو دیاری کرا جهنگتان له سهر پیوست نه کری ، ریگهی پاش گهزیتان لی نه به ستری ، وه فهرمانی پیغمه مریان جیگهی پیچ و چه نانیه ، راسته و خو پیوسته مل که چی فهرمانین ، نهو گه له بهو گفتو گو یه ده مار گرتنی و نازایان جولاً .

﴿ قَالُوا وَمَالُنَا إِلَّا لِقَاتِلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾ ووتیان: چ هویه هیه که ئیمه جهنگ نه کهین له گه ل دوژمندا له ریگهی ئایینی خوادا؟ .

﴿ وَقَدْ أَخْرَجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا ﴾ وه به راستی ئیمه ده ر کراوین له نیشتمان و جیگهی خو مانه وه ، جوتی کراوینه ته وه له کوره کاغان و دیل کراون له لایه ن جالوتی سته مکاره وه .

لیره دا نه وه مان بو ده ر نه که ویت لایان ناشکر ابو پیوسته ههر بکری ، ئه یانزانی دوژمنه کانیان دوژمنی خوا و خو یانن ، وه نه مانیان ده ر کردووه له نیشتمانی خو یان و خوا خیرانیان به دیل بردوون . تاقه ریگه له به رده میانا ههر جهنگه بو سه ندنه وه ی مافی

زهوت کراویان. به لام نهو هاشه و هوشه یه کاتی خوشی و ناسایشه، بهرده وام نابیی له کاتی تنگانه دا بویه پهرده له رویان لانه داو نه فرموی.

﴿ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا ﴾ دووایی کاتی جهنگیان له سهر پیویست کرا له گهل دوزمنانیاں پشتیان کرده پیشه واکه یان، لهو کاته دا جوله که کان خوی خوینانیاں دهر خسته وه که تی کدانی پهیمان و وهر گهرانه له بهلین و وهر چهر خانه له پهرست و پشت کردنه له مافی رهوا، لهو رهوشته خراپه دا تنها جوله که کان بهو جورره نین، بگره هموو که سی که باوه رکهی کال و کرچ بی ههروه که نهوان وان، نهوانه ییش رهوشتی زوربه ی ناده میزاده له کاتی جهنگی ره وادا.

﴿ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ﴾ مه گهر که منی لهوان نه بی که به پهر وهرده ی راستی گوش کراون، بویه پیویسته کار به دهستان ناگیان له خوینان بی، وه له پیشه وه هموو ریگهی جهوت و چهویل و در کاوی تیینی بکه ن که دینه ریگه یان له کاتی جهنگدا. نهوه که کوتوپر به کوپرانه تووشی هه لدریگه بین، کاره کانیاں له سهر گران بی، وه نهو کارانه خوو رهوشتی سهر سهری بی باوه رانن که به ده گمن لهوان جویی نه بیته وه.

﴿ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴾ وه خوا نه زانی به سته مکاران که له جهنگی ره وادا پشت نه که نه پیشه واکانیاں.

له نایه تی (۲) دووی سوره تی نلبه قهره دا رابورد که قورنانی پیروژ نامه ی راغوی ناین و رهوشته و یاسا، نامه ی چیرۆک و میژوو زانیاریه سروشیه کان نه، بیگومان خوی گه وره که باسی روداو یکی میژویی نه کا هدر له بهر نهویه ناده میزاد بیکا به ناموژگاری بو خوی و پی ته منی خوار بی، به کورتی خوا باسی نهو چیرۆکه مان بو نه کا به جوری مه به سته که مان بو روون نه کاته وه، به دریزی باسی نافر موی. به لگه یشمان نایه تی (۱۱۱) ی سوره تی یوسف ﴿ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ لَعْنَةً لِّأُولِي الْأَنْصَارِ ﴾ ههیه له چیرۆکی پیچغه مه راندا و باسیان نه کری ته منی کردنه بو خاوه ن نه قلان.

ئەگەر كەسى بىھۆى قورئان ۋەك نامەيەكى مېژوۋىسى دانى ، بەگۆيرەى ويستى
خۆى گفتوگۆبكا ، ئەو كردهويە دژى ياساى قورئانە ، ئەيھۆى دلانى پاك ۋەرگىرى
لەئامۆزگارى ، مەبەستەكەى لەقورئاندا لەدەست ئەچى ، بۆيەپتويستە ئيمەى
موسولمان بۆخۆمان ژىرى بەكار بهيتىن ، ھەتا ئەو شتانەى لەو چىرۆكانەدا بەخراب
دانراون نەفرەتيان لى بىكەين ، ئەوانەيان بەچاك دانراون بىكەين بەياساودەستور بۆ خۆمان .
خوای گەرە لەئايەتى (۲۴۶) ھەتا ئايەتى (۲۵۲) باسى چىرۆكى تالوت
ئەفرەمۆى ، بەكورتى باسى ئەكەين :

موسا پىغەمەر پاش مردنى چەند جىگە دارىكى لەپىغەمەران بۆ نىردرا لەلايەن خوای
گەرەۋە ، لەپىغەمەرەئەيە ئەو پىغەمەرە كەقورئان لەم چىرۆكەدا باسى ئەكا و ناۋى نابا ،
بەلام زۆربەى زانايان ئەلتىن : ناۋى سەئىلە .

رۆژى لە رۆژان كۆمەلتى لەكورپانى ئيسرائىل ئەچنە خزمەت ئەو پىغەمەرە و ئەلتىن
پىشەوايەكمان بۆ دانى سەرپەرشتىمان بكا لەجەنگدا و ھەتا ئيمە جەنگى لەگەل بىكەين لە
رېگەى ئايىنى خوادا ، رېژى خۆمان بەسەر بگرىنەۋە ، پىغەمەرەكەيان فەرموى : لەوانەيە
كەكاتى جەنگى راستى دەستى پىكرد و بانگ كران بۆ جەنگ پىشت بىكەنە پىشەواكەتان
ئەوانىش وتيان : شتى وانابى ، ئيمە لە جىگەى خۆمان دەركرابىن ، خاۋ خىزانمان بەدەل
گىراون ، پىغەمەرەكەيان لەخاۋاپارايەۋە بۆيان ، خوا نزاكەى ۋەرگرت و فەرموى : ئالوت
بۆ كردن بە پاشا كەگەلى ئەو پىغەمەرە بەۋەيان زانى ووتيان : چۆن ئەبى؟ خۆ ئەو پاشايە
لە بنەمالەى پياۋ ماقولان نى ، ھەزارە و دەست پەتيە .

پىغەمەرەكەيان فەرموى : سەرۆكايەتى لەشكر پتويستى بە بنەمالە نى و ساماندار بى ،
تالوت مرقۇچكى زانا و نازا و پۆشناخ و رەۋشت چاك و بەھىزە ، پياۋىكى تىسپراۋ خاۋەن
پشۋە ، ھەموو مەرجەكانى سەرۆكايەتى تىدايە . گەلەكەى وتيان : كەواتە ئەمانەۋى
چاۋمان بىكەۋى بە بەلگەيە لەسەر پەلى بەرزى و پاشايەتيەكەى . پىغەمەرەكەيان فەرموى :

تەفسىرى زمناكۆبى

بەلگەی ئەوەیە ئەو سندوقە کە کەلهپوری موسای تێدا بەبەری بوون لەداردەستە کە و بەرگ و کەمێ لەتەوراتیش کە فەلەستینیەکان لە کاتی جەنگدا بەتالان بردویانە ، خوا فەرمان ئەدا بەفریشتەکان بۆتان دێننەو ، کەسندوقە کەیان بینی بۆیان هاتنەو ، بەناچاری پیشەوایی تالوتیان سەلمان . تالوت بەرەو جەنگی دۆژمنەکانیان کشاندنی نامۆزگاری کردن لەرێگەدا توشی روباری ئەین ، ئەو کەسە کە خۆی بگرێ لە کاتی تریبیتیدا لە لالۆچی زیاتری ئی ئەخواوە بەفرمانی خوا هەلساوە ، ئەو کەسە کە خۆی ئی تیرا و بکا بروای پێ ناکرێ و پستی پێ نایەسێ لە کاتی جەنگ و کۆششدا کەچی کاتی توشی روبارە کە بوون خۆیان ناسایی یاعی بونەو کەیان دەست پێ کردەو گوێیان ئەدا بە نامۆزگاری پیشەمرە کەیان ، هەتا توانایان هەبوو ئایان لەو روبارە خواردەو ، جگە لە کەمێکیان ئەین خۆیانان گرت ، بەو باوەڕەو بون و نامۆزگاری پیشەمرە کەیان وەرگرت .

کاتی هەردوو لەشکرە کە بەرانبەر وەستان ، جوله کەکان بەپیشەوایی تالوت ، فەلەستینیەکان بەسەرۆکایەتی جالوت ، زۆربە کە جوله کەکان ترسان و هەلەهاتن ، بەتالوتیان ووت : ئێمە توانای جەنگی جالوتمان نیە چونکە لەشکرە کە کە خواوەنی هێرن . بەلام ئەو تاقە کەمە ی باوەڕداران کەله ناوی روبارە کەیان ئەخواردبوو کەمێ ئەین لەخوا پارێنەو ، رویان نا بەجەنگی جالوت و لەشکرە کە و ، سەرکەوتن بەسەر دۆژمنانی خۆیان ، داود جالوتی کوشت ، ئۆردی جالوت شکان بەهۆی کوشتی جالوتەو ، باس کردنی داود دەنگی داوەو ، لەپاشا خۆی گەورە داودی کرد بەپاشا و پیشەمەریش ، زەبوری بۆ نارد ، فیری چینی زێی کرد ، خوا زانیاری یەکی وای پێ بەخشی بتوانی گێروگرفت ئەیتێ .

ئەوێ باسمان کرد پوختە ئەو باسە ، ئێر شتی تر لەو بارەیدەو بیژایی لەو شتانە ی شیاو نین بەواتە کە جوله کەکانی بزائن ، چونکە ئێو بەین بەلگەیان دا بین ، بەوانە ی باسکران بۆمان روون بۆیەو ئەو شتی مەرجی بۆکار بەدەستان زانیاری و پەوشتی بەرز

و ژیری یه . نهك بونیته تی بنه ماله ی ماقول و سامانداری ، سه ركهوتن له جهنگدا به هژی باوه و نارام گرته وهیه . نهك به زور بونی له شكره وه ، خوی گه وهه باسی نه و روداوه نهكا و نه فهرموی :

﴿ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ﴾ فهرموی بهوان پیغه مه ره که یان : به راستی خوا دیاری کرد وه بۆ ئیوه تالوت به پاشا بۆ ئیوه .

﴿ قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَمْ نَكُنْ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ ﴾ وه جوله كه كان نه و کاره یان به دوور زانی و وتیان : چون و له چ لایه كه وه بۆی هیه پاشایه تی بكا به سه ر ئیمه وه ، ئیمه شایسته ترین به پاشایه تی ، چونكه ئیمه له پستی به ژوزاین نه و كه سه له پستی بنیامین بی نه بون به پاشا و نه به پیغه مه ره ، تالوت له پستی بنیامینه .

﴿ وَلَمْ يَأْتِ سَعَةَ مِنَ الْمَالِ ﴾ وه نه به خشراوه به و فراوانی زور له دارایی نه مری هه تا بتوانی له شكر فراهه م بی تی بۆ جهنگ ، چهك و نازو خه یان بداتی .

﴿ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ﴾ پیغه مه ره که یان وتی له وه لامیاندا : به راستی خوا تالوتی هه لێژارد وه بۆ پاشایه تی به سه ر ئیوه دا و خوا به شی زوری پیداه له لایه ن ریز و زانیاری فراوانه وه بۆ به رپوه بردنی جهنگ و کاری رامیاری وه پیاده کردنی ناسایش له نیشتمانا و ، خوا به خشیویه به و له شیکی زور چاك و پوشناخ و لاوچاك و بالا بهرز و به دیمه ن و ته ندروسته .

﴿ وَاللَّهُ يُؤْتِي مَلِكًا مِّنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾ وه خرا نه به خشی پاشایه تی به هه ر كه سی ئاره زوی هه بی و بزانی شیای پاشایه تی به خوا نه و به ری به خشنده و به ریز و سامانی زور نه به خشی به هه ر كه سی ئاره زوی هه بی ، نه زانی چ كه سی شایانی پاشایه تی .

نه و کاره ناله بارانه و نه و چه نه بازی له و نایه ته دا باسی کراوه ، وه نه بی هه ر ته نها پیوه ندی به جوله كه کانه وه هه بی ، به راستی ئاده میزاد هه ره و شیوه یه بون و هه ر وایش نه بن ، زور به یان گومانیان وایه پله ی به رزی له جیهاندا هه ر نه بی خوا وه نی سامان بی ،

لەبنەمالە ی پیاو ما قولان بێ ، نازانن خوا بەو یستی خۆی پلە و سامان ئەدا بەهەر کەسی ناره زوی هەبێ .

کورانی ئیسرا ئیل داوایان کرد لە پێغمە مەرە کە یان نیشانه و بەلگە یان نیشان بەدا لەسەر پاشایەتی تالوت لەبەر چ شتی هەلێ ژاردوو لە نیویانا بۆ پاشایەتی ، خۆی گەورە وە لا می دانەو و فەر موی :

﴿و قال لهم نبیهم إن آية ملكه أن يأتيكم التابوت﴾ وە ووتی بەوان پێغمە مەرە کە یان لەو کاتەدا کە بدوریان ئەزانی پاشایەتی تالوت بەسەریانەو : بەراستی نیشانه ی تالوت و هەلێ ژاردنی بەسەر ئێو ئەو هەبێ کە دێتەو بۆ لای ئێو ئەو سندوقە ی موسا لە کاتی کە بیان وێستایە بچو نایە بۆ جەنگ ئەیان خستە پێش خۆیان ، بەو بۆنەو ئەرامیان ئەگرت و هەلنەهاتن لە کاتی جەنگدا .

﴿فيه سكينه من ربكم وبقية مما ترك آل موسى وآل هارون﴾ لە نیو ئەو سندوقەدا هەبوو لە هاور دیندا ئارام و خوگر تیان پەیدا ئەکرد بەرانبەر بە دوژمنانیان ، لە نیو ئەو سندوقە یشا هەبوو ئەو شتە ی مابووە لەو هەبێ بە جێیان هێشتبوو پێغمە مەرە کانی پاش موسا و هارون ، ئەو پاشا و هەبێ خوا ناوی نەبردوو ، بەلام زانیان ئەلێن : بریتی بون لە پارچە ی لەو حەکانی تەورات ، دار دەستی موسا و بەرگە کە ی و مێرە ی هارون .

﴿تحمله الملائكة إن في ذلك لآية لكم إن كنتم مؤمنين﴾ ئەو سندوقە یان هەلنەگرن فریشتە کان وە ئە ی هێنەو بۆ لای ئێو ، ئەو سندوقە لە دار دروست کرابوو ، یە کەم جار موسا تەوراتی ئەخستە ناوی ، لە پاش ئەو پێغمە مەرە کانی ئیسرا ئیل پاشا و هەبێ موسا و هارونیان ئەخستە ناوی ، لە کاتی جەنگدا جالوت بە تالانی بردبو ی ، هەر وە ها لای مایەو هەتا تالوت بو بە پاشان لەو کاتەدا فەلەستینە کان توشی گرانی و نەخۆشی مایە سیری بوون ، ئەو سندوقە یان کردبو بە هۆی ئەو شتانە ، بۆیە بریاریان دا بێنێنەو ، وە خستیانە نیو عەرە بانە یە ، بەستیان بە جوتی گاوه ، فریشتە لێیان ئەخوڕین هەتا گەشتە دەستی تالوت . بەراستی هەبێ لە هاتنەو هەبێ ئەو سندوقە نیشانه یە کە ی گەورە بۆ ئێو بەلگە ی

له سهر راستی فرموده ی پیغمبره که تان له پاشایه تی تالوت ته گهر ئیوه باوه رتان به خوا هیه ،
 بویه پیوسته ئیوه باوه به پاشایه تی تالوت بهیئن به سهر تانه وه ، نه وان که نه مه بیان بینسی
 باوه ریان هیئا و مل که چی تالوت بوون ، خویان ناماده کرد بو جهنگ له گهل جالوتی
 پاشای فله ستیندا ، تالوت به وانی ووت : پیر و نه خوش و نهو که سانه ی خه ریکی خانو
 دروست کردن و بازرگانی نه کن یا ژن نه هیئن نه یه ن بو جهنگ کردن ، لهو که سانه ی
 تالوت خوی هله یزاردن له شکریکی پیکه وه نا ، نهو کاته هاوین بوو زور گهرم بوو
 به ده شتیکی چۆلی ووشک و بی ناودا بردنی ، هاواری بی ناویان لی ههلسا و داوای
 ناویان له تالوت کرد . تالوت به وانی راگه یاند خوا تاقیان نه کاته وه ههتا ده ربکه وئی چ
 که سیکتان به راستی خوا په رستن و کامتان گونا هبارن ، هه ر نیستا نه چین به سهر روبریکا
 نهو که سانه ی خویان به باوه ردار دانه ئین له ناوی نهو روبراره ناخونده وه زورتر له مشتی ،
 زور به بیان ههتا توانیان له ناوی روبراره که یان خوارده وه مه گهر که میکیان نه بی به ناموژگاری
 پیغمبره که یان نه شکاند بویه خوی گه وره نه فهرموی :

﴿ فلما فصل طالوت بالجنود ﴾ دواپی کاتی تالوت له شارجوی بریده وه به فهرمانی
 پیغمبره که یان به له شکره که یه وه بو جهنگ له گهل جالوتی پاشای عه مالیکه و
 نوردوه که ی .

﴿ قال إن الله مبتليکم بنهر ﴾ تالوت بو ناگادار کردنی پیغمبره که یان ووتی : به راستی
 خوا ئیوه تاقی نه کاته وه به ناوی روبرای که نه که ویتنه نیوان نوردون و فله ستین ههتا بو تان
 ده ربکه وئی کامتان باوه ردارن و کامتان گرناه نه کن .

﴿ فمن شرب منه فليس مني ومن لم يطعمه فإنه مني ﴾ دواپی هه رکه سی له ناوی نهو
 روبراره بخواته وه له تاقمی من نیه و یه کتی نیه له من ، نهو که سه ی لهو ناوه نه چه ژئی دواپی
 به راستی له سهر رینگه ی من و له تاقمی من ، نابی ئیوه له ناوی نهو روبراره بجیژن .

﴿ إلا من اغترف غرفة بيده فشربوا منه إلا قليلاً منهم ﴾ مه گهر که سی هه لگري مشتی
 لهو ناوه به ده ستی خوی ، له دوایدا هه مویان له ناوی نهو روبراره یان خوارده وه زورتر

لەبنەمالەى پىاوماقۇلۇن بى ، نازانن خوا بەۋىستى خۆى پلە و سامان ئەدا بەھەر كەسى
ئارەزوى ھەي .

كورانى ئىسرائىل داوايان كرد لە پىغمەرە كەيان نىشانە و بەلگەيان نىشان بەدا لەسەر
پاشايەتى تالوت لەبەر چ شتى ھەلپژاردوۋە لەنيوانا بۆ پاشايەتى ، خۋاى گەورە ۋەلامى
دانەۋە و فەرمى :

﴿و قال لهم نبهم إن آية ملكه أن يأتكم التابوت﴾ ۋە ۋوتى بەۋان پىغمەرە كەيان
لەۋ كاتەدا كە بدورىان ئەزانى پاشايەتى تالوت بەسەريانەۋە : بەراستى نىشانەى تالوت و
ھەلپژاردنى بەسەر ئىۋەدا ئەۋەيە كە دىتەۋە بۆلاى ئىۋە ئەۋ سندوقەى موسا لە كاتىكا بيان
ويستايە بچونايە بۆ جەنگ ئەيان خستە پىش خۆيان ، بەۋ بۆنەۋە ئاراميان ئەگرت و
ھەلئەنەھاتن لە كاتى جەنگدا .

﴿فيه سكينه من ربكم وبقية مما ترك آل موسى وآل هارون﴾ لەنيۋ ئەۋ سندوقەدا
ھەبو لەھاوردىدا ئارام و خۆگرتيان پەيدا ئەكرد بەرانبەر بەدوژمنانان ، لەنيۋ ئەۋ
سندوقە پىشا ھەبو ئەۋ شتەى مابوۋە لەۋەى بەجيان ھىشتبو پىغمەرە كانى پاش موسا و
ھارون ، ئەۋ پاشاۋەيە خوا ناۋى نەبردوۋە ، بەلام زانايان ئەلئىن : بىرىق بون لە پارچەى
لەۋحە كانى تەورات ، داردەستى موسا و بەرگەكەى و مېزەرەى ھارون .

﴿تحمله الملائكة إن في ذلك لآية لكم إن كنتم مؤمنين﴾ ئەۋ سندوقەيان ھەلئەگرن
فرىشتەكان ۋە ئەۋ ھىننەۋە بۆلاى ئىۋە ، ئەۋ سندوقە لەدار دروست كرابو ، يەكەم
جار موسا تەوراتى ئەخستە ناۋى ، لەپاش ئەۋ پىغمەرە كانى ئىسرائىل پاشاۋەى موسا و
ھارونيان ئەخستە ناۋى ، لە كاتى جەنگدا جالوت بەتالانى بردبى ، ھەر ۋەھا لای مايەۋە
ھەتا تالوت بو بە پاشان لەۋ كاتەدا فەلەستىنيەكان توشى گرانى و نەخۆشى مايەسىرى
بوون ، ئەۋ سندوقەيان كردبو بەھۆى ئەۋ شتانە ، بۆيە برىاريان دا بىنئىرەۋە ، ۋەخستيانە
نۆرەرەبانەيە ، بەستيان بەجوتى گاۋە ، فرىشتە لىيان ئەخورىن ھەتا گەيشتە دەستى
تالوت . بەراستى ھەيە لەھاتنەۋەى ئەۋ سندوقە نىشانەيەكى گەورە بۆ ئىۋە بەلگەيى

لەسەر راستی فەرمودە ی پێغەمەرە کەتان لەپاشایەتی تالوت ئەگەر ئێوە باوەرتان بەخوا هەیه، بۆیه پێویستە ئێوە باوەر بەپاشایەتی تالوت بهێتن بەسەرتانەوه ، ئەوان کە ئەمەیان بینی باوەریان هێنا و مل کەچی تالوت بوون ، خۆیان نامادە کرد بۆ جەنگ لەگەڵ جالوتی پاشای فەلەستیندا ، تالوت بەوانی ووت : پیر و نەخۆش و ئەو کەسانە ی خەریکی خانو دروست کردن و بازرگانی ئەکەن یا ژن ئەهێنن ئەیهن بۆ جەنگ کردن ، لەو کەسانە ی تالوت خۆی هەڵبژاردن لەشکرێکی پیکەوه نا ، ئەو کاتە هاوین بوو زۆر گەرم بوو بەدەشتیکی چۆلی ووشک و بێ ئاودا بردنی ، هاواری بێ ئاویان لێ هەلسا و داوای ئاویان لەتالوت کرد . تالوت بەوانی راگەیاند خوا تاقیان ئەکاتەوه هەتا دەر بکەوێ چ کەسیکتان بەراستی خوا پەرست و کامتان گوناھبارن ، هەر ئێستا ئەچین بە سەر روبرێکا ئەو کەسانە ی خۆیان بەباوەردار دانەنێن لەناوی ئەو روبرا نەخۆنەوه زۆرتر لەمشتی ، زۆر بەیان هەتا توانیان لەناوی روبرا کەیان خواردەوه مەگەر کەمێکیان نەبێ بەنامۆزگاری پێغەمەرە کەیان نەشکەند بۆیه خۆی گەوره ئەفەرموێ :

﴿ فلما فصل طالوت بالجنود ﴾ دوا یی کاتی تالوت لەشارجۆی بویهوه بەفەرمانی پێغەمەرە کەیان بەلەشکرە کەیهوه بۆ جەنگ لەگەڵ جالوتی پاشای عەمالیقە و ئۆردووە کە ی .

﴿ قال إن الله مبتليکم بنهر ﴾ تالوت بۆ ناگادار کردنی پێغەمەرە کەیان ووتی : بەراستی خوا ئێوە تاقی ئەکاتەوه بەناوی روبرای کە ئەکەوێتە نێوان ئۆردو و فەلەستین هەتا بۆتان دەر بکەوێ کامتان باوەردارن و کامتان گرناھ ئەکەن .

﴿ فمن شرب منه فليس مني ومن لم يطعمه فإنه مني ﴾ دوا یی هەر کەسێ لەناوی ئەو روبرا بخوا تەوه لەتاقمی من نیه و یه کێ نیه لەمن ، ئەو کەسە ی لەو ئاوه نەچەژێ دوا یی بەراستی لەسەر رینگە ی من و لەتاقمی من ، نابێ ئێوە لەناوی ئەو روبرا بچێژن .

﴿ إلا من اغترف غرفة بيده فشربوا منه إلا قليلاً منهم ﴾ مەگەر کەسێ هەلگرێ مشتی لەو ئاوه بەدەستی خۆی ، لەدوایدا هەمویان لەناوی ئەو روبرا هەیان خواردەوه زۆرتر

﴿ قالوا ربنا أفرغ علينا صبراً وثبت أقدامنا وأنصرنا على القوم الكافرين ﴾ کاتی باوه‌داران ته‌ماشای خو‌یانیان کرد که که‌من و ته‌ماشای نه‌وانیان کرد که زورن ووتیان : نه‌ی په‌روه‌د گاری نی‌مه تو‌یر پژه به‌سهر نی‌مه‌دا نارام گرتن له‌بهر دوز‌مندا و ، راوه‌ستی‌ته پینکائی نی‌مه ، ناگادارمان به له‌کاتی جه‌نگدا ، سه‌رمان بخه به‌سهر گروپی بی باوه‌رانداندا . خوای گه‌وره نزا‌که‌ی وه‌رگرتن .

﴿ فهزموهم بأذن الله وقتل داود جالوت ﴾ دوا‌بی باوه‌ر‌داران بی باوه‌ر‌انیان شکاند به هو‌ی یار‌مه‌تی و ویستی خواوه ، دواتر داود پی‌غمه‌ر جالوتی بی باوه‌ری کوشت ، خوا باوه‌ر‌دارانی سه‌رخست به‌سهر بی باوه‌ر‌انداندا ، به‌گه‌وره‌یی خو‌ی ئاوتی باوه‌ر‌دارانی هیتایه دی .

﴿ وآتاه الله الملك والحكمة وعلمه مما يشاء ﴾ وه خوا به‌خشی به‌داود پاش کوشتی جالوت پاشایه‌تی و پی‌غمه‌رایه‌تی و زه‌بوری بو نارد ، بو‌هیچ که‌سی نه‌و دو‌وپله به‌رزه کو نه‌بو‌ته‌وه به‌ر له‌داود ، وه‌خوا داودی فی‌ر کرد له‌و شته‌ی خوا ناره‌زوی هه‌بوو له‌پاشایه‌تی و زانیاری و بوبه‌جی‌گه‌داری تالوت و دوا‌ی مردنی فی‌ری چینی زری‌ی کرد له‌ناسن .

﴿ ولولا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الأرض ﴾ وه نه‌گه‌ر خوا له‌ناو نه‌با ناده‌میزاد هه‌ندیکیان به‌هه‌ندیکیان ، وه‌ک داود جالوتی له‌ناوبرد ، به‌راستی زه‌وی نامیتی و تیک نه‌چی به‌تاریکی سته‌می بی باوه‌ر‌ان و سوود و پیتی زه‌وی نامیتی بو هه‌موو ناده‌میزاد . ﴿ ولكن الله ذو فضل على العالمين ﴾ به‌لام خوا خواوه‌نی گه‌وره‌یی و به‌زه‌یی به‌سهر بونه‌وه‌ر‌انداندا به‌لا‌بردنی خراپه له‌سهر زه‌وی .

نه‌و ئایه‌ته بو‌مان روون نه‌کاته‌وه که خوای گه‌وره ناده‌میزادی دروست کردوه به‌جو‌ری که پی‌وستیان به‌یه‌کتری هه‌یه ، هیچ که‌سی ته‌نها ناتوانی بژی و به‌هه‌موو کار‌ی هه‌ل‌سی که‌واته پی‌ریسته کو‌مه‌ل‌گاه‌یکی گشتی پیک به‌یتری بو‌ئه‌وه‌ی هه‌مویان خزمه‌تی به‌کتری بکه‌ن . به‌کیکیان جو‌تیار نه‌وی تریان جو‌لا ، یا خانوو دروست که‌ر ، نه‌وانه

بەنجینە ی پێشەکانن ، زۆرترین پێشەکانی تر یا پێشەکی یا تەواوەکی نەوانن وەك
دارتاشی و نانەوا و بەرگ دروو شوشە برۆی خوری قیتار و ھەروەھا شتی تریش .
ھەموو مەزنی شایستەییە بۆ ھەموو پێشەییە ، یا بۆ ھەموو زانیارییە . کەواتە نوێنەرانی
ئادەمیزاد فەرمان بەدەن بەکاربەدەستان ھەموو کەسێ لەسەرکار و پێشەیی خۆیان دایان
مەزنی ، ھەریەکیان بەگۆڕەیی شایستەیی خۆیان .

خوای بەمێرەبانی خوای بۆ ھەریەکە لە و پێشانە تاقیمکی لەئادەمیزاد دروست کردووە .
کەواتە ئادەمیزاد وەك یەك لەش وان ، لەبەر ئەوەی کاتی واھەیە بۆ بەدەست ھێنایی
پێشەیی تایبەتی خۆیان بکەونە جەنگەوہ لەگەڵ یەکتری ، خوای گەورە بۆ نەھێشتی ئەو
جەنگە کاربەدەستانی داد پەرور ئەنێرێ لەئێوە ئادەمیزادا بۆ دەم کوت کردنی
ستەمکاران و پەلاماردانیان .. ھەروەھا بۆی ڕوون کردینەوہ ھەرگەڵی کاربەدەستان و
خاوەن ھێزەکانیان ڕانەپەڕن و بەرەنگاری بێ باوەڕەکان نەکەن بۆ نەمانی ستەمکاران
بەبێ گومان ئەو گەلەلەناو ئەچێ و پەرت و بلاو نەبن ، ژیری و زانیاری بەبێ ھێزی
بەرگری ناسایش پەیدا ناکەن . بەوانەیی سەرەوہ گەورەیی و مێرەبانی خوامان بۆروون
بویەوہ لەسەر ئادەمیزاد .

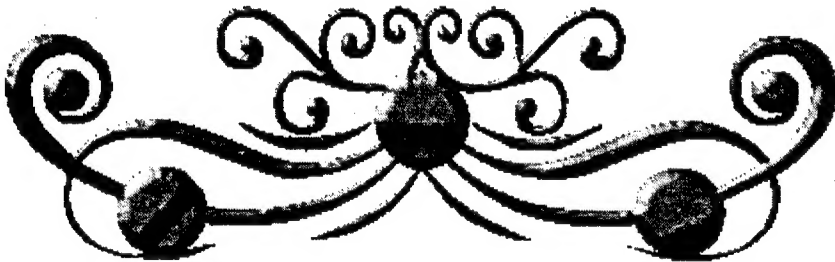
﴿تلك آيات الله نتلوها عليك بالحق﴾ ئەو چیرۆک و ڕوداوانە باسکران ، ئەو ھزاران
کەسە چوونە دەرەوہ لە ترسی مردن و خوا مراندنی و زیندوی کردنەوہ و سامان بۆ
جەنگی دوژمنان پیوستە .

جەنگی تالوت و ھەوالی میژوی گەلانی تر چەندین بەلگەن ، مێرەبانی خویان پێ
دەر نەکەوێ ، نێمە ئەو خۆننەوہ بەسەر تۆدا موحمەد بەراستی و بەبێ گومان ،
بەجۆری ڕێک بکەوێ لەگەڵ نامە پێشوەکانی تری خوا ، بەخواوەن نامەکانی بەسەلتی کە
دژی ئەو نامانە نیە ، گۆڕانی تێدا نیە .

﴿وانك لن المرسلين﴾ وە بەراستی تۆ موحمەد لە فروستادە نێراوەکانی خوای ،
چونکە تۆ ھەوال ئەدەیی بەو ھەوالە سەرسۆپنەرانە و بەو چیرۆکە کۆنانە بەبێ ئەوەی تۆ

بزانی نامەییە بخۆینی و بەبی ئەوەی ئەو ھەوالانەت بیستی ، کەواتە ئەوانە بەلگەن لەسەر ئەوەی تۆ لەپێغمەمرانی ، ئەوەی ئەوتۆ ھەواتی پی ئەدەیی بەسروشە .

خوای گەورە ئایەتەکانی قورئانی پیروزی خویندەو بەسەر پیغمەردا بەھۆی جبرەئیلەو ، پیغمەریش خویندیەو بەسەر ئیمەدا ، ھەتا ئیمە لەماناکە بگەین و لەناوەرۆکەکی وورد بینەو و بیکەین بەدەستور و یاسا بۆمان لەھەموو کار و کردەو و گفتوگۆی پۆزانەماندا، بۆ ئەوەی ھەموو ئادەمیزاد بەئاسایش بژین و ، ستم و دست درێی و بی باوەری بنەبریی .

﴿ پٽرست ﴾

لاڀڙه	باسه ڪان و بابت ته ڪان
۳	چوٽي پٽهه مدر بؤ ميعراج و پٽو پست ڪردني نوٽڙ .
۱۰	گڙپيني ڀروانگهي بڙ لاي ڪه عبه .
۴۰	ٺاڀا شديو له پيشا دروست بوره يا رڙڙ .
۹۰	چوٽيه تي به جي هيٺاني ﴿ الاعتڪاف ﴾
۹۲	مدرجه ڪاني قازي و دادودر .
۱۰۴	سوودي حدج .
۱۰۶	مدرجه ڪاني پٽو پست بوٺي حدج و عمره و جزره ڪاني
۱۵۱	﴿ طبيڪ ﴾ دانراوي دڪٽور سهبري قه باني .

تڀيني / خويندري بهرڙ

له جزمي يه ڪه مي ٽهم ته فسير ددا هه ٽه يه ڪ هديه تڪا يه تڀيني بڪه :

له لاڀڙه ۲۷۶ ي جزمي يه ڪم دا ديڙي ۲۲ له جياتي ﴿ دوو ڪيلڙ و سه د گرام ﴾

نووسراوه ﴿ دوو هه زار و سي ويه ڪ ڪيلڙ گرام ﴾ .

تڪا يه به ٽهر ڪي مه زانه و هه ٽه ڪه له لاي خوتان راست بڪه نده .

خوینهری هیژا لهم جزمه‌دا نهرکی چاویا خسانی نهم هه‌لانه بگره نه‌ستۆی خوٚت :

هه‌له	راست	لا	دێر	هه‌له	راست	لا	دێر
فهرمانایان	فهرمانیان	۸	۲	به‌حوا	به‌خوا	۹۱	۱۱
خوٚیان گرتوه	خوٚیان راگرتوه	۸	۱۴	ئسلاي	ئیسلاام	۹۷	۱۴
فهرمنانی	فهرمانی	۹	۳	حوری	جۆری	۹۷	۱۴
شانزه	هه‌ژده	۱۰	۱	حو	خوٚیا	۹۷	۲۴
چاوڕوای	چاوهروایی	۱۰	۶	داگیره‌ران	داگیر که‌ران	۹۸	۹
خه‌یزان قورنان	خه‌یزانی قورنان خه‌یزانی شه‌ده‌ت	۱۲	۲	ده‌ست	ده‌ستان	۹۹	۱۷
زانابانی	زانایان	۱۴	۱۰	سه‌حت	سه‌خت	۱۰۰	۵
له‌نايه‌کان	له‌نايه‌ته‌کان	۱۴	۱۴	به	به‌و	۱۰۰	۱۱
نه‌وان	نه‌وانین	۱۷	۱	رێژگرتن له‌حانه	رێژگرتن له‌خانه	۱۰۴	۶
نه‌ده‌یان	نه‌وه‌یان	۲۰	۱۵	بۆخۆی	بۆی	۱۰۵	۲۲
بیه‌کن	بکه‌ن	۲۱	۱۸	جیگه‌ی	جیگه‌ی	۱۰۶	۷
نه‌و رینگه‌نه‌یان	نه‌و رینگه‌یان	۲۵	۷	حور	خۆر	۱۰۸	۱۳
الذین اتبعوا	الذین اتبعو	۴۳	۱	له‌رنگی	له‌مانگی	۱۱۵	۱۳
رۆژکار	رۆژگار	۶۰	۲۰	سووی	سودی	۱۲۱	۴
خاوزه‌ن	خاوه‌ن	۶۶	۲۰	گکا	کان	۱۲۶	۳
سوکیو	سوک کردن	۶۷	۱۷	باوه‌ری	باوه‌ران	۱۳۱	۱۶
نه‌یکوژانه‌وه	نه‌یکوژانه‌وه	۶۸	۱	گو‌شانی	گو‌شای	۱۵۴	۱۲
خه‌ن	خه	۶۸	۶	په‌ره‌ی نه‌سه‌ند	په‌ره‌ی نه‌سه‌ند	۱۵۷	۲
بینگومتان	بینگومان	۶۹	۲۵	قونای	قوتایی	۱۵۷	۱۸
به‌جی	به‌جیی	۷۳	۱	سه‌ری	مه‌رده‌س	۱۶۰	۲۱
﴿ بعد ﴾	﴿ بعد ﴾	۷۳	۲۳	پنه‌وی	ئینه‌وی	۱۶۲	۱
ووته‌ی	ووته‌ی	۷۴	۱	یاریده‌رای	یاریدانی	۱۶۲	۲۰
هه‌لیه	هه‌له‌یه	۷۴		بازوده‌ری	بیه‌باوه‌ری	۱۶۳	۷
شویی	پشوی	۷۶	۷	برین	بران	۱۶۳	۲۴
مخوا	خوا	۸۲	۱۴	گه‌ناهیکی	گوناهیکی	۱۶۴	۱
هیج سی	هیج شتی	۸۵	۷	شابه‌ته‌کان	شابه‌ته‌کان	۱۶۵	۷
حوا	خوا	۹۰	۲۲	ژیر	ژمیر	۱۶۵	۲۲

۱۰	۲۱۹	هۆی رېئو بۆخۆی	هۆی بۆ خۆی	۱	۱۶۶	دایکی باوک و دایکی دایک	باوک و دایکی
۲	۲۲۰	ژن و	ژن	۶	۱۶۶	نه گهر	نهو گهرۆ
۱۴	۲۲۰	سهروهه ری نه م سوره ته	سهروهه را	۱۲	۱۶۸	دروسته	دروست
۲	۲۲۰	تروه	تروهه	۱۸	۱۶۸	ماوهیه کی	ماوزهیه کی
۹	۲۲۱	بین به چوار نوێژ	بین به چوار نوێژه	۸	۱۶۹	خوینی	خوسینی
۲۲	۲۲۱	رېئو	رېئو	۱۵	۱۶۹	نوێژدا	نوێژو
۱	۲۲۱	رایان	روبان	۵	۱۷۴	دایا	دانه
۳	۲۲۱	نهیه نه	نهیه	۱۰	۱۷۸	منالدا نایابه	منالدا نایا
۱۹	۲۲۲	رۆشنهوه	رۆشنهوه	۸	۱۸۳	(المترجم)	(المترجم)
۴	۲۲۳	خوا	خوه	۲۲	۱۸۵	داوای	دارای
۲	۲۲۵	کوشن	گوشن	۷	۱۸۹	له روڤا پێداویستی	له روڤا پێداویسی
۱۰	۲۲۵	نه بیستر او	نه نه بیستر او	۷	۱۸۹	له سونهی	له سونه تی
۱۵	۲۲۵	نه ناسیی	نه ناسی	۲۲	۱۹۰	فهرموی	فهموی
۱۰	۲۲۸	نه گرتهوه	نهو گرتهوه و	۲۳	۱۹۰	(۹۷) ی	(۹۷)
۲۰	۲۲۸	نه برایی	نه برایتیهوه	۱۸	۱۹۴	با	بیا
۲۰	۲۲۸	ماره یی	ماریه	۱۲	۱۹۵	﴿ او فادیتک ﴾	﴿ او فادیتک ﴾
۲۱	۲۲۹	پێداین	پێ دابین	۷	۱۹۷	ویستی	پێداویستی
۹	۲۳۳	پاش یه کسان	پاش دوو سال	۱۱	۱۹۷	خۆی	حوی
۳	۲۴۱	رویان	رویانن	۲۰	۱۹۷	ژنه	ژنه نه
۴	۲۴۴	ناگۆر	نه اگۆری	۱۰	۱۹۸	شتیکی	شتیکین
۱۵	۲۴۴	په نایه	چه نایه	۱۶	۱۹۸	(۲۳۲)	(۲۲۳)
۲۱	۲۴۵	پێغه مهران	پێغه مهراندا	۴	۲۰۰	سرحوهون	تسرحوهن
۲۲	۲۴۷	مه رجی	مه رجی	۱۱	۲۰۶	﴿ وتشار و لا جناح ﴾	﴿ وتشار و جناح ﴾
۲۰	۲۴۹	بویه پاشا	بویه پاشان	۱۱	۲۱۳	دایکی دایک گوناهی نه له سه ر	دایکه گوناهی له سه ر
۴	۲۵۲	زۆریان	زور	۱۴	۲۱۷	به خشیکی	به خشیکی
				۵	۲۱۹	یانی	بیانی